

váltónyilatkozatok váltójogi hatályához az aláírásnak közjegyzői hitelesítése kívántatik meg (1886. VII. t.-c. 21. §. c) és 24. §.). Nem vonatkoztatja bírói gyakorlatunk az 1886. VII. t.-c.-nek idézett 21. §-át a vakok végintézkedéseire, mihez képest a vak ugyanazon alakszerűségek szem előtt tartásával tehet végrendeletet, mint az, aki nem vak. Nevezetesen vak is tehet írásbeli magánvégrendeletet. — Vaknak nevezünk olyan éreből v. itvegből, v. bármilyen más fénylő anyagból készült tárgyat, amely kémiai v. mechanikai behatás folytán fényét, tehát tükrözését elvesztette.

Váka (*Vaca*), kisk. Hunyad vm. brádi j.-ban, (1910) 888 román lak. (Tr. R.)

Vakablak, az épület homlokzatán a szimmetria kedvéért alkalmazott — de befalazott — ablakképzés. Művészi és gyakorlati szempontból kerüendő, bár a renaissance kor gyakran alkalmazta.

Vakajáma, város Japánban, Nippon szigetén, az azonos nevű ken főhelye, (1920) 83,498 lak.

Vak akna, l. *Akna*.

Vakamatszú, Ivasiro japáni tartomány fővárosa, Nippon-sziget középső részében, az Inavasiro-tó és melegforrások közelében. Lakosainak száma (1920) 49,341.

Vakamba, néger nép Ukambában, Kelet-Afrika angol részében, a bantu törzshöz tartozik s valószínűleg rokon a maszai néppel. Körülméletés és tetoválás általánosan divék náluk. A férfiak egészen meztelenül járnak, csupán övüket díszíti zsinór, a nők ágyékukat kis gyöngyköténnyel fedik el. Holtjaikat nem temetik el, hanem bokrokba rejtik. Fő foglalkozásuk az állattenyésztés és mellékesen a földművelés.

Vakámi, *Ukámi* afrikai tartomány lakói a volt Német-Kelet-Afrikában.

Vakancia (*vacantia*, lat.), valamely állásnak, főleg egyházi (püspöki) állásnak üresedésben léte (sedisvacantia). A V. idejének kiterjesztését megátalando, az egyház jog szerint az üresedésben levő állásokat legkésőbb 6 hó alatt be kell tölteni, ellenesetben betöltésük joga a felettes hatóságra száll át (Devolutio).

Vakandok, l. *Vakondok*.

Vakarás okiraton. A közjegyzői okiratban semmit sem szabad kivakarni, ellenkező esetben az okiratot erejével nem bír. Ez áll más közokiratra is. Magánokiratok tekintetében (ideértve a váltókat is) a bíróság szabadon mérlegeli, hogy a vakarás az okirat bizonyító erejét mennyiben csökkenti vagy szünteti meg, ú. n. aggályos (l. o.) okirat.

Vakaró, állattisztogató eszköz, amely az összetapadt szőr szétválasztására, illetőleg a kefébe jutott por és piszok eltávolítására szolgál.

Vakaró-kés (franc. *racloir*), a régebbi kőkor egyik szerszáma, melyet rendszeren tüzkőből készítették.

Vakaró-modor, l. *Hántoló eljárás*.

Vak barlangi hal (állat), l. *Amblyopsis*.

Vakbél, l. *Bélek*.

Vak Béla, l. *Béla*, 2.

Vakbél-gyuladás. *Féregnyulvány-gyuladás* (*appendicitis*). A V. főleg a fiatal kor megbetegedése. A legtöbb eset a 10—30 életév között fordul elő, de észlelték a csecsemőkorban és

a legmagasabb aggkorban is. Férfiaknál gyakoribb, mint a nőknél; a nőknél viszont a terheség alatt nagyon súlyos komplikációt okozhat. Némely családban gyakrabban fordul elő, ami veleszületett anatómiai momentumokra vezethető vissza. A féregnyulvány normálisan szabadon lóg le a vakbélről, a hossza 7-9 cm., de előfordul 20 cm.-nél hosszabb is. Az esetek felében a féregnyulvány lefelé a kis medencébe lóg és a hólyaggal, végbéllel, méhvel vagy a jobb petefészekkel és kürttel, a többi esetekben vagy befelé a vékonybelekkel, vagy a vastagbél mögött felfelé a vesével, vagy az epehólyaggal jöhet összeköttetésbe. A féregnyulványnak ez a különböző fekvése okozza, hogy sokszor nehézség merül fel a diagnózis felállításában. Hogy a behuzam közül miért a féregnyulvány gyulad meg oly gyakran, annak több oka van. Elsősorban, hogy a féregnyulvány lumene nagyon szűk, alig 4-6 mm., a nyálkahártyája ráncos, úgy hogy harántmetszete csillagalakú. A szájadéka szűk. Ez a szűk nyílás és a ráncolt nyálkahártya okozza, hogy a bejutott folyadék pang és nehezen jut ki belőle. Ez a pangás, amelyet a féregnyulvány esetleges megtörtése még fokozhat, nagyban hozzájárul a gyuladás megindításához, mert a pangó váladékban elszaporodhatnak a baktériumok, amelyek a gyuladást okozzák. A féregnyulvány-nyílásnál lévő Gerlach-féle billentyű nem zár pontosan és így lehetséges, hogy a féregnyulvány bizonyos helyzetében könnyen bejuthat béltartalom, kijutása pedig annál is inkább megnehezített, mert ugyanazon nyíláson kell kijutnia, amelyiken bejutott, és ha közben a folyékony rész felszívódott, úgy a beszűrsődött bélsár nem tud a szűk nyíláson távozni. A féregnyulvány nyálkahártyája tele van nyiroktüszőkkel, amelyek szövettenilag nagyon hasonlítanak a mandulákhoz. A 30. évtől kezdve ezek a tüszők kezdenek visszafejleszteni s ezzel van összefüggésben, hogy a 30-ik életévtől ritkulnak a gyuladások. Nagyon hozzájárul a féregnyulvány-gyuladásnak kifejlődéséhez az a körülmény is, hogy a féregnyulványt funkcionálisan végarteriának vehető verőér látja el. Magát a gyuladást a gennyedést okozó baktériumoknak a féregnyulvány falába való bejutása okozza. Gyuladásnál leggyakrabban a bélben mindig jelenlévő kólibaktériumot találjuk. Ennek jelentősége azonban gyakran alárendelt. A gyuladás előidézésében talán a legnagyobb szerepük van a streptococcusoknak, találhat azonban pneumococcusokat, influenza-bacillust, staphylococust kezdődő esetekben, ahol kevert fertőzés még hiányzik, anaerob-bacillusokat. A gyuladás súlyosságát rendszeren nem a baktériumfajta, hanem annak virulenciája adja meg. Az esetek legnagyobb részében a baktériumok a béltartalomtól jutnak a féregnyulvány nyálkahártyájába. Vannak szerzők (Kretz), akik felteszik, hogy a vér útján is jöhet létre fertőzés és a behatolási kapu a mandulák helyén volna. Mandulagyuladás után többször lép fel féregnyulvány-gyuladás és akkor ugyanazon baktérium-fajtát találták meg mindkettőben. Ez azonban nem bizonyító, mert lehetséges, hogy a mandulák gennyét lenyelte az illető beteg s így a tápcsatornán át jutott a baktérium

a féregnyulványba. Az idegen testeknek egyidőben nagy jelentőséget tulajdonítottak a gyulladás előidézésében. Tényleg vannak esetek, hol szőlőmag, halszálka, tű, fogkefeszőrte, sőt epekő és bélféreg (oxyuris, vagy trichocephalus) is bejuthatnak a féregnyulványba és ott gyuladást okozhatnak, ezek azonban a féregnyulvány-gyulladás nagy számához képest elenyésző számban fordulnak elő. Sokkal nagyobb jelentősége van a bélsárcöknek, amely úgy keletkezik, hogy híg bélsár jut a féregnyulványba, ott pang, a folyékony rész felszivódik, a szilárdabb része nyákkal és baktériumokkal együtt megkeményedik és ez alkotja a kő magját, amelyre azután újabb és újabb rétegek rakódnak rá és ez a megnagyobodott kő nem tud többé a féregnyulvány szűk nyílásán eltávozni. A kő a nyomás által hurutot és pangást idéz elő a féregnyulványban. Sokszor a gyulladás a vastagbélben kezdődik és ráterjed a féregnyulványra is. De míg a vastagbél gyuladása meggyógyul, a féregnyulványban — különös anatómiai viszonyánál fogva — továbbra is fennáll. Ha azonban a féregnyulvány tartalma kiürülhet, a katarrális gyulladás a féregnyulványban is megszűnik. A gyulladás más szervről, így a petefészekről is ráterjedhet a féregnyulványra. Trauma által előidézett gyulladás abszolúte bizonyítva nincs, az azonban kétségtelen, hogy már előzetesen gyuladt, vagy lenőtt féregnyulvány újból meggyuladhat, azaz a lappangó gyulladás massage, vagy egyéb külerőszak behatása folytán fellobbanhat.

A féregnyulvány-gyulladás több formáját szokás megkülönböztetni. Az egyszerű féregnyulvány-gyulladás magában a féregnyulványban folyik le és a környezet kevésbé vesz részt benne. Komplikált esetek gyakran átfűrődnek vagy gangrénások lesznek, aminek következményeképp körülírt vagy általános gennyes hashártyagyulladás fejlődik ki. A gyulladás első stádiumában csak mikroszkóp alatt lehet kimutatni epithél-hiányokat és fibrin és leukocytákból álló csapokat, amely csapok az izomzat és a hashártyaboríték felé szélesebbek, mint a nyálkahártya felé. Egy idő után az egész féregnyulvány vérvörös és a nyálkahártya megvastagszik (flegmonos lesz) s alatta vérzések keletkeznek. A hashártya borítékára fibrinhártyák rakódnak le. A gyulladás ilyen stádiumban megállhat, majd visszafeljődhet. A baktériumok és az izzadmány a féregnyulványon keresztül kiürülhet és az epithél-hiányok regenerálódhatnak. Ha a gyulladás tovább fejlődik, a féregnyulvány falában kis tályogok keletkeznek, amelyek kifelé vagy befelé áttörnek. Ha a tályog kifelé, a hasüreg felé törik át, természetesen hashártyagyulladás fejlődik ki. A legsúlyosabb esetekben a féregnyulvány fala gangrénássá válhat, zöldes-feketére elszinesedik, törékeny lesz és gyorsan átfűrődik. Ennek a kifejlődésében a fertőzés súlyossága és a véredényben beálló thrombotikus és gyuladós elváltozások nagy szerepet játszanak. Ez a folyamat néha órák alatt fejlődik ki. Néha az egyszerű féregnyulvány-gyulladás sem fejlődik teljesen vissza, hanem szűkületek maradnak benne vissza, ezért azután újabb pangásra és újabb gyuladásra diszponál, vagy a

féregnyulvány valamely szomszéd szervhez odatapad, ami szintén újabb komplikációkat rejt magában. Ezek a mechanikus elváltozások sokszor krónikus hurutnak vagy gyuladásnak az okai, amikor a betegnek a panaszai nem a gyulladás folytán, hanem a letapadt szerv húzása folytán állnak elő.

Ha a gyulladás lassan terjed a féregnyulvány falán keresztül, akkor a szomszéd szervek: vastagbél, vékonybél, cseplesz, petefészek stb. odatapadnak és elzárják a szabad hasüregtől. Ha az összetapadás után fűrődik át a féregnyulvány, a genny körülírt helyen marad és idővel vagy besűrűsödik vagy valamelyik szervbe betör vagy áttöri a hasfalat és így ürül ki s vezet gyógyulásra, vagy áttöri a képződött barrikádót és utat tör a szabad hasüreg felé és általános hashártyagyulladásra vezet. Ha a féregnyulvány-gyulladás oly gyorsan fejlődik ki, hogy összenövések még nem keletkezhetnek, akkor átfűrődés esetén szintén általános hashártyagyulladásra vezet.

A féregnyulvány-gyulladás rendszeren, talán mindig, akut roham formájában kezdődik. Ha a gyulladás le is folyt, az esetek kb. 50%-ában recidiva lép fel. Többször megiesik, hogy néhány könnyebb roham után súlyos roham következik, máskor mindjárt az első roham átfűrődést és halált okoz. A roham rendszeren kirtelen lép fel. A helybeli tünetek között nagy szerepet játszik a fájdalom. Meg kell különböztetni önként fellépő és nyomási fájdalmat. Az önként fellépő fájdalmak gyakran a köldök, vagy a gyomor tájékán lépnek fel. Bizonyos idő eltelte után a fájdalom mindinkább a vakbél tájékára tevődik át. Néha kisugárzik a hátba, befelé, vagy az alsó végtag felé. A fájdalom rendszeren kólikaszerű. A nyomási fájdalom a vakbél tájékán van meg. Az esetek nagy részében az ú. n. Mc. Burney-féle pont a legérzékenyebb. Előfordul az is, hogy a fájdalom akkor jelentkezik, mikor a nyomást abbahagyjuk (Blumberg). Ha baloldalt a lehágó vastagbél mentén felfelé simítjuk a bél tartalmát, úgy néha a vakbél tájékán körülírt fájdalom jelentkezik (Rovsing-tünet). Ha a hashártya is részt vesz a gyulladásban, a fájdalom is kiterjedtebb lesz. Nagyon fontos jel a hasizomzatnak a megfeszülése a vakbél tájékán (Défense musculaire), amit a hashártya izgalma vált ki és amit mint védekező berendezést lehet felfogni. Sokszor még a légzési mozgások is kimaradnak jobb oldalt a has alsó részén. Ha a gyulladás a psoas izomzatra is ráterjed, akkor a jobb combot behajlítva tartja a beteg. Rendszeren körülírt, vagy általános bélpuffadás (meteorismus) van jelen. A széklet a roham megindultával visszatartott és csak javulás esetén indul meg. Az esetek egy részében a vakbél-tájon lobos daganat képződik a poupart-szalag mentén, amelynek a helyzete változhat a féregnyulvány különböző helyzetváltozásainak megfelelően. Néha magasán fekszik, máskor csak a végbélben, vagy hüvelyen át tapintható. Enyhe esetekben ez a daganat néhány nap alatt eltűnik, ha azonban tályog képződött, úgy sokáig fennállhat és csak akkor tűnik el, ha megnyitják, vagy ha a tályog valamelyik bélbe beletört. A fájdalommal egyidőben hányás is szokott fellépni, ami

rövidesen abbamarad, de ismétlődhetik is. Ha következetesen fennáll, úgy a hashártyának nagyfokú részvételét mutatja és így mindenestre súlyos jelnek tekintendő. A hőmérséklet rendszeren nem túlmagas, de kezdődhetik rázóhideggek és 40°-os lázzal is. Ha a láz néhány nap alatt nem szűnik meg, az rendszeren a gyuladás előrehaladásának vagy tályogképződésének a jele. Gyakran nagy különbség van a hónalj és a végbél hőmérséklete között, különösen, ha a gyuladás a kismencede felé terjed, a normális $\frac{1}{2}$ fok különbség helyett 1—1 $\frac{1}{2}$ fok különbség is lehet. Nagy jelentősége van a pulzus magatartásának. Rendszeren a pulzus a hőmérséknek megfelelően emelkedik, szabályos, egyenletes és feszes. A pulzus-szám megkevesbedése mindig jó jel. Kicsi, puha, szabálytalan, szapora pulzus mindig súlyos fertőzésre utal. Különösen veszedelmes, hogyha alacsonyabb hőfok mellett válik a pulzus szaporává. Fontos a beteg általános állapota. Ha a helybéli tünetek vannak előtérben, úgy enyhébben lehet az esetet felfogni; ha azonban a beteg általános állapota lép előtérbe, a beteg súlyos esetet beteg benyomását teszi, az a hashártyának kiterjedtebb részvételét mutatja. Átfürödés esetén a beteg halvány és elesett, később kipirul, az arc aggódó kifejezést ölt, amihez cyanózis és feltűnő légzés társul. Puha, nedves nyelv jó jel, száraz, bevont nyelv súlyos fertőzés jele.

A féregnyulvány-gyuladás enyhébb formáját össze lehet téveszteni székrekedéssel — gyermekeknek gyomor-bél-huruttal —, súlyosabb esetekben átfürödött gyomorfekélyel, epeút-gyuladással, pankreas-elhalással és néknél jobboldali petefészek-, v. kürtgyuladással, sőt még tifusszal is; ha pedig izzadmány képződött és az sokáig fennáll, úgy a vakbél aganataival vagy tuberkulózisával is. Ami a féregnyulvány-gyuladás lefolyását illeti, ha a fájdalmak mérsékelték, a láz nem magas, a közérzet jó, a pulzus erőteljes és a láznak megfelelő, akkor rendszeren sima lefolyású. Ha a fájdalmak nagyon hevesek, ha a hőmérsék nagyon magas, ha a hányás gyakori és a pulzus szaporodik és romlik, rendszeren súlyosabb lefolyású. Megtörténik azonban, hogy az enyhén kezdődő gyuladás is súlyossá válhat, mint ahogy súlyosabb eset hirdelen megjavulhat. Eleinte az a legfontosabb, hogy átlukadás veszélye fenyeget-e, vagy már átlukadt-e és hogy előrehaladó hashártyagyuladással van-e dolgunk. Később, hogy a tapintott izzadmány felszívódik-e, v. tályogképződésre vezet-e. Ha mindjárt nagy fájdalmak lépnek fel collapsussal és erős hányással, úgy valószínű az átfürödés v. a kezdődő gangrena. Gyermekeknek a védőberendezés nincs még oly jól kifejldve és ezért ugyanazon fokú fertőzés mellett sokkal súlyosabb lefolyású. A gennyedés kifejldésére, néha a gyuladás fokának megítélésére a többi tünetek mellett felvilágosítással szolgál a fehérvérsejtek (leukocyták) számának nagyfokú emelkedése. A féregnyulvány-gyuladásoknak körülbelül 80—90%-a műtéti beavatkozás nélkül is meggyógyul. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden egyes esetet ne súlyos megbetegedésnek tekintünk, annál is inkább, mert minden egyes esetben teljesen egészséges, rendszeren fiatal egyén esik ál-

dozatul. Műtét nélkül kb. 10%, v. még több különbeni egészséges ember pusztul el, míg a műtéttel kezeltnek alig $\frac{1}{2}$ %-a. Ép ezért az orvos nagy felelősséget vállal magára, ha betegét idejében meg nem operáltatja. Minden kötes esetben feltétlenül szükséges, hogy a kezelőorvos sebészt hívasson, hogy megállapítsa, hogy a műtét indikációja fennforog-e. A legjobb eredményt a korai műtétek adják az első 48 órában. Ezen időben végzett műtétek, még ha a kifejlődött általános hashártyagyuladásos eseteket is idevesszük, 95%-ban eredménnyel járnak. Az eredmény annál jobb, mennél hamarabb történik a műtét. Egyes sebészeknél a halálozás ezen időben alig 1%. Minthogy a hashártyagyuladás rendszeren a második, illetőleg a harmadik napon szokott fellépni, megdiagnosztizált esetben a műtétnek elmulasztása annál súlyosabb felelősséggel jár, mennél hevesebb tünetekkel kezdődött és mennél fiatalabb az egyén. Egyáltalán a műtéti indikációt úgy lehet szövegezni, hogy minden esetben, ha a diagnózist biztosan fel lehet állítani, a beteget meg kell operálni. A legtöbb sebész megegyezik abban, hogy az első 24, illetőleg 48 órában minden esetet meg kell operálni, ha azonban ezt az időpontot elmulasztottuk, úgy a sebészek egyrésze várakozó álláspontra helyezkedik. Ha tályog képződik vagy hashártyagyuladás veszélye fenyeget, úgy szintén megoperálják. Ha azonban a beteg állapota javul, megvárják, míg a gyuladásos tünetek lefolyának és azután láztalan állapotban, ú. n. a froids állapotban végzik a műtétet. Mások minden megdiagnosztizált esetben operálnak, úgy okoskodván, hogy ha geny képződött, jobb ha a sebész nyit neki utat, mintha a genyre bízzuk, hogy az valamely bélbe vagy a hashártyaüregbe törjön be. Ha pedig még nincs geny, a műtét úgy végezhető el, mint a froids állapotban. Ez utóbbi állásponthoz mellett elkerülhetők azon vézetes esetek, amidőn mulólag a fájdalmak, a hányás abbamaradnak és így javulást sejtetnek, közben pedig a féregnyulvány gangrenás lesz és mire észreveszik, már a műtét elkészt. Ha kénytelenek vagyunk, akár a beteg makacsasága, vagy a körülmények folytán, pl. falum távol sebészi osztálytól, belgyógyászatiilag kezelni a V.-t, úgy a legfontosabb az abszolút nyugalom. A beteg az ágyat csak akkor hagyhatja el, ha már legalább 8 napig láztalan volt. Hevesebb rohamoknál vizet, v. teát is csak kis mennyiségben adjunk a betegnek. A vakbél tájékára prisznitz-borogatást adjunk v. jégtömlőt helyezünk. Később, ha az izzadmány felszívódását elő akarjuk segíteni, meleg borítást. Míg a diagnózis nem biztos vagy míg műtét lehetősége szöbajön, ne adjunk a betegnek fájdalomcsillapítókat, nehogy a fájdalom megszűnése és a beteg jó közérzete elterelje a figyelmet a gyuladás előrehaladásáról, illetőleg leplezze az átfürödés tüneteit; ha azonban ettől nem kell tartani, úgy az orvos első kötelessége a fájdalmat csillapítani.

Vak Bottyán, I. Bottyán.

Vakbögöly vagy vakpöcsök (*Chrysops caecutiens*, állat), I. *Tabanidae*.

Vakbuzgalom, túlságos, gyakran üldözési vágygal összekötött vallásos v. politikai buzgóság, I. *Fanatizmus*.

Vakcinák (*vaccina*), mesterséges oltóanyagok, amelyek az élő szervezetbe beoltva azt bizonyos infekciókkal szemben immunissá teszik.

Vak csik (állat), a vak ingola (*Petromyzon fluviatilis* L.) egyik magyar neve.

Vak donka (állat), a vörös maeska medve (*Ailuurus fulgens* F. Cuv.) neve hazájában.

Vak egér v. **vak kutya**, a. m. földi kutya (l. o.).

Vakf, törökös ejtéssel *vakuf*, többes számban *aukáf*, törökösen *evkáf* (arab), a. m. megállapítás, a moszlim K-en bizonyos nyilvános, leginkább kegyes közcélok javára lekötött és ez által a forgalomból kikapcsolt ingatlan jöszág.

Kétféle V.-ot különböztetnek meg: *Vakf ser'i* (vallástörvény szerinti V.) az egyház céljai javára adományozott jöszágok, amelyeknek jövedelme mecsetek, iskolák, jótékony intézetek, fürdőházak, közutak stb. fenntartására szolgál; V. *ádi* (szokásjogon alapuló V.), amelyet azért

kötnek le V.-nak, hogy a magánbirtokot elkobzástól és zaklatástól megóvják, úgy hogy jövedelmének egy részét valamely közintézetnek rendelik, a jövedelem fennmaradó része fölött az alapító korlátlanul rendelkezik. A V.-ok ügyét, mert idővel sok visszaélés és közgazdasági hátrány harapódzott el. 1835. Mahmud szultán kezdte reformálni; tovább ment Mohammed Ali egyiptomi alkirály, ki a V.-jöszágok nagy részét államosította és a belőlük fenntartott intézeteket állami kezelés alá vette és állami dotációval látta el.

A mohamedán reformmozgalom és az iszlám országaira terjedő európai kormányzatok a V. ügyet is modern szempontokból szabályozták. Észak-Afrikában a V.-ot *habúsz*-nak (lekötött jöszág) nevezik. V. ö. *Krcsmárik*, Das Wakf-recht vom Standpunkte des Scheriat-rechtes nach der hanefitischen Schule (Zeitschrift der Deutschen morgenländ. Gesellschaft, XLV. köt. 1891, 511—575. old.)

Vakfa vagy *szerkezeti fa*, a bútorasztalosságánál az a puha, könnyű és szivacsos fa, amelyre aztán a keményfából való vékony funérreteget fölennyvezik. L. *Furnirozás*.

Vakfal, a. m. téli fal, amelyben sem ajtó, sem ablaknyílás nincsen.

Vakfolt, l. *Látás*.

Vakfurnir (*funér*), l. *Furnirozás*.

Vakgerenda, az a gerenda, mely a födém-szerkezetben csak az alsó mennyezetet viszi és nem egyszersmind a padlót is. L. *Födém*.

Vakgerendás födém, kettős födém, melynél csak a felső van teherbírára készítve, míg az alsó csak saját súlyát hordja. Célja, hogy a felső födém rezgésétől az alsó mennyezet függetleníthessék.

Vak halak v. *Barlangi halak* (*Amblyopsidae*, állat), a Csonthoshalak (*Teleostei*) rendjébe tartozó halcsalád. Fajai a barlangi életmódhoz alkalmazkodtak s ennek következtében szemüik elcsenevészett. Jellemző tulajdonságuk továbbá az is, hogy alfeli nyílásuk előre, egészen a torok tájára toldott el. Legtöbb fajuk a kentucky-i Mammut-barlangban él. Legismertebb fajuk a legfeljebb 12 cm hosszúra megnövő *vak barlangi hal* (*Amblyopsis spelaeus* Dek.) és a *Typhlichthys subterraneus* Girard, mely a Mammut-barlangon kívül a többi

északamerikai barlangokban, sőt a barlangi folyókkal kapcsolatos kutakban is előfordul.

Vakhan, vidék Afganisztánban, az Amu-Darja felső völgyében. Mint messze kiugró, keskeny része az országnak, mélyen benyulik a Pamir hegyóriásai közé. Valójában csak az Amu-Darja völgyéből áll; a völgyfenéken öntözött oázisos lakossága afgán, azért tartozik ide. Nagyon keveset tudunk róla.

Vakhit, másnak tekintélyére elhívése valamely tannak, állításnak, különösen vallásos tanoknak.

Vákidi, *Mohammed ibn Omar*, arab történetíró, szül. Medinában 747., megh. 823. mint bagdadi kádi. Neki köszönjük az iszlám régi korszak történeteinek hagyományát, amelyet titkára és tanítványa Ibn Szaad (megh. 895) szerkesztett meg a «Tabakát» c., a berlini akadémiától folytatólag kiadott nagy forrásmunkában. Ezenkívül fennmaradt tőle a próféta háborúit tárgyaló munka (unitáb al-magházi), részben kiadta Kenner (Kalkutta 1856); kivonatossan németre ford. Wellhausen (Berlin 1882). Az iszlám első háborúiról szóló több legendaszerű apokrif munkát is fűztek V. nevéhez (Pseudo-V.).

Vak ingola (*Petromyzon fluviatilis* L., állat), l. *Orsóhal*.

Vakitófa (növ., *Excoecaria* L.), az Euphorbiaceae (Pütejfélek) család génusza; 30 fajja trópusi Ázsia, Afrika és Ausztrália meg a Maszkarénák fája vagy cserjéje. A délázsiai *E. agallocha* L. sűrű és kellemetlen szagú tejnedve csípős és mérges, ember vagy állat, ha szemébe kerül, megvakulhat tőle. Püstölőnek használatos, gyantás fadarabját már a régiók *aloéfa*, *paradisomfa*, *sasfa* (lignum agallochin vagy aloë) néven orvosságnak használták. Fáját kereskedésbe is bocsátják, piros színű, lángos rajzú, az asztalos bútort borít vele. Száraz ágaiból fogpiszkáló készül, amelyet fogfájások használnak. L. még *Agallochafa* és *Aloéfa*.

Vakív, Rabitzból vagy fából készült ív, amely csak a mennyezet vagy boltozat díszítésére szolgál, de terhelésre nincsen igénybe véve.

Vak kánya (állat), az éjjeli gém v. bakesó (*Nycticorax nycticorax* L.) népies neve.

Vakkeret. Ács- vagy asztalosmunkáknál lécekből vagy vékonyabb gerendákból készített keretszerű váz, amelyhez a külső borítást erősítjük. Olajfestményeknél a festővásznat, kárpitosmunkánál a szövetcárpitokat is V.-re feszítjük.

Vak kigyók (*Typhlopidae*, állat), a Kigyók (*Ophidia*) egyik családja. Fajaikra legjellemzőbb, hogy szemüik kicsi, csenevész s azt a fejpajzsok elfedik. Testük hossza kicsi, féregalakú. Fejük a törzstől nincs elkülönítve s koponyacsontjaik szilárdan össze vannak növe. Három nembe osztott 125 fajukat ismerjük, melyek a Föld egyenlítői vidékein élnek; leggyakoribbak a keleti és ausztráliai, kisebb számúak az etiópiái és a délamerikai vidékeken; Észak-Amerikából teljesen hiányznak s az ó-világ É.-i részében csak kevés fajuk fordul elő, melyek Dél-Európában, Nyugat-Ázsiában és Japánban honosak. Valamennyien a föld alatti laknak s férgekkel táplálkoznak. Legnagyobb fajuk az Afrika trópusi részeiben nagyon elterjedt *foltos vakkigyó* (*Typhlops punctatus* Leach),

amely 75 cm. hosszúra nő meg, de átmérője csak 3 cm. A V. színezete rendszeren sárgásbarna és sötétbarna v. fekete, világosabb v. sötétebb foltokkal és hosszanti vonalakkal tarkítva. Az ó-világban leggyakoribb a *sárga vaklgyógó* (*Typhlops vermicularis* Merr.), mely Görögországban, a görög szigeteken, Kis-Ázsiában, Szíriában, Afganisztánban és Perzsiában él; hossza legfeljebb 33 cm.; testátmérője 0.8 cm.

Vak kutya, 1. Földi kutya.

Vaklövés (ellentétben az *éles lövéssel*) az, amelynél a töltényből lövedék nem röpítették ki.

Vaklyuk (*foramen coecum*). 1. A homlokcsont és rostaconsont között lévő vakon végződő lyuk; néha nyitva van és gyűjtőerek mennek rajta keresztül a koponyatüregből az orrtüregbe. 2. Kis bemélyedés az agyalon, a hid előtt. 3. Kis vak tasak a nyelv gyökén, 1. *Nyelv.*

Vak murmutér (állat), a földi kutya *Spalax typhlus* Pall.) népies neve.

Vaknegyed, a dongaboltozatnak az a része, mely a boltozatnak két átlós sikkal való metszése után e metszések és a gyámfal közé esik. Lásd *Boltozat*.

Vaknyomás, 1. Dombornyomás.

Vakok, 1. Vakság, Vakok oktatása, Vak-siketnémáság.

Vakokat Gyámolító Országos Egyesület, 1. Vakok oktatása.

Vakok intézete, 1. Vakok oktatása.

Vakokírása, 1. Vakok oktatása és Braille-írás.

Vakok nyomtatványa, vakok által gépen írt vagy vakok használatára rendelt domborítású nyomtatványok, még ha személyes levelezést tartalmaznak is, kedvezményes díjszabásban részesülnek s a nyomtatványok általános föltételei alatt állanak; kivételesen 3 kg.-ig terjedhetnek. Rendes gép- vagy kézírás nem lehet bennük.

Vakok oktatása. A születésétől fogva, vagy valamely betegség vagy külső erőszak következtében látásától megfosztott egyén mindig különös érdeklődést keltett embertársaiban. Már a Szentírásban találjuk első nyomát annak, hogy a vakok különös figyelemben részesültek. Az ó-korban nagy tiszteletben állottak és rendszerint prófétai tehetséggel felruházottaknak tartották a vakokat. Azért az oly embereket, akikről azt hitték, hogy magasabb szellemi képességekkel vannak megáldva, vagy bizonyos közelebbi vonatkozásban állanak az istenekhez, rendszerint vakoknak ábrázolták. Ebből magyarázható meg, hogy az ó-kor története oly sok vak költőről és bölcselőről emlékezik meg. Később a nagy tisztelet mindinkább elhomályosult és a közép-korban ehelyett a vakokról való gondoskodás kérdése lépett előtérbe s külön részükre létesített menedékházakban gondoskodtak róluk. Az első ilyen menedékház vakok részére állítólag a bajorországi Memmingen községben létesült, de semmiféle hiteles adat sem áll róla rendelkezésünkre. Így tehát biztosra vehető, hogy az első ilyen menedékházat IX. (Szt.) Lajos francia király 1260. Párisban alapította a kereszties hadjáratokban megvakult katonák részére. Ez az intézmény, mely eredeti elnevezése alatt — *L'Hospice des Quinze-Vingts* (a Háromszázak kórháza) — még

mai napig is fennáll és 1779 óta közkórházi jellege van, most is háromszáz mindkét nembeli vaknak nyújt otthont s ott esetleg valamely foglalkozást is űzhetnek; de ezenfelül még számos, az intézetten kívüli lakó vakot lát el tetemes évi segítséggel.

Az új-korban már nem elégedtek meg azzal, hogy a vakoknak csupán testi szükségleteiről gondoskodjanak, mert a tapasztalat arra a meggyőződésre juttatta a vakokkal foglalkozókat, hogy éppen úgy, mint látó embertársaikat, őket is lehet művelt emberekké és a társadalom hasznos és munkás tagjaivá kiképezni. Ezért tanítatni kezdték őket. Eleinte ez csak szórványosan történt, de az így elért eredmények arra ösztönözték az emberbarátokat, hogy a vakok tanítását általánosítsák. A XVIII. század második felében egy bécsi vak leány, névleg *Paradis* Mária Terézia (ki egy osztrák kormánytanácsos leánya és Mária Terézia királynő keresztleánya volt), oly alapos elméleti és zenei kiképzésben részesült, mely általános csodálkozást keltett. Az ő részére készítette a híres magyar mechanikus, *Kempelen* Farkas az első írógépet, amely — sajnos — később elveszett. Mint zongoraművész nő hangversenykörútra ment. Midőn keresztanyjának ajánlatával Párisban hangversenyezett, megismerkedett vele *Haüy* Bálint, aki a vakok ügyével már előbb is foglalkozott. A vak művésznő nagy tudása meggyőzte Haüy-t a vakok kiképzetésének lehetőségéről és ez arra az elhatározásra bírta őt, hogy teljesen a vakok oktatásának és nevelésének szentelje életét. Rövid kísérletezés után 1784. meg is nyitotta az első intézetet tizenkét vak növendékkel, akiknek száma rohamosan emelkedett. Két év múlva már huszonnegy tanítványát mutathatta be Versaillesban a királyi udvarnak, ahol különösen a vakok írása és olvasása keltett nagy bámulatot. A francia példa Európa több országában is követésre talált, 1804-ben *Klein* Johann Wilhelm és 1806. *Zeune* August létesített ily intézetet Bécsben. Hazánkban, hol úgy a siketnémák, mint a vakok oktatásáról sokkal előbb történt gondoskodás, mint a legtöbb európai államban, *József* nádor védnökségével 1825. Pozsonyban létesült az első intézet vakok részére. Az intézetet, akkor még *Klein* bécsi intézetének mintegy fiókját, két év múlva Pestre helyezték át és csakhamar teljesen magyarrá lett s 1828-tól kezdve a német tanítási nyelv helyébe a magyar lépett. Eleinte társadalmi úton tartották fenn, míg 1873. állami kezelésbe került és azóta kiváló eredménnyel működik. Ez az intézet mintegy háromnegyed századig az egyedüli volt hazánkban és kizárólag csak itt történt gondoskodás a magyar vak gyermekek kiképzéséről. 1899-ben létesült Kolozsvárott a második, 1908. a harmadik, amelyet lovag *Wechselmann* Ignác és neje alapítottak. Ezek az intézetek azt a célt tűzték ki, hogy a vakokat ellássák mindazokkal az ismeretekkel, amelyeket a látók az iskolákban megszereznek; ezenfelül pedig főcéljuk az, hogy valamely kenyérkereseti pályára előkészítsék és önálló munkásokká képezzék ki őket. Ennélfogva az elméleti oktatás kiterjed mindazokra a tantárgyakra, amelyeket az elemi és polgári iskolák tanterve felőle, csak a taneszközök különböznek,

amennyiben a tanítás a tapintáson alapul. A vakok iskoláinak különleges tantárgya a *Braille-írás* (l. o.), amelyet csekély eltéréssel a világ összes vakok-intézetében tanítanak. Erre az írásra annyival inkább nagy súlyt helyeznek mindenfelé, mert ezzel az írással vannak nyomtatva tan- és imakönyvek, hangjegyeik, folyóirataik és más könyvek. A kenyérkereseti pályák, melyekre ez intézetekben a vakokat nevelik, következők: zongora, hegedű, ének, zongorahangolás, kefekötés, szék- és kosárfonás, kötélverés stb. A külföldi intézetekben, a helyi viszonyokhoz képest, még más iparágakat, pl. hálófonást, papirzascskészítést is tanítanak. Legújában kisebb telefon-Központok kezelésére is képezik, továbbá a japániai példájára masszálásra is tanítják a vakokat. Az intézetből kikerült vakok továbbképzésére is mindenütt nagy gondot fordítanak. Számos folyóiratot adnak ki részükre, azonkívül könyvtárakat tartanak fenn számukra, melyeket annyiival is könnyebben használhatnak, mert a Braille-pontrendszerű könyvek és folyóiratok, nemkülönben ilyen levelek postai szállítása az egész világon a rendes díjszabásnál sokkal olcsóbb. De nemcsak szellemi továbbképzéssel törődnek, hanem munkaalkalmak szervezése által is gondoskodnak megélhetésükről akképen, hogy sok helyütt foglalkoztató intézetekbe gyűjtik egybe őket, ahol alkalmat adnak arra, hogy magukat munkájukkal eltarthassák. Másutt szövetkezetekbe tömörítve gondoskodnak munkájuk értékesítéséről és így teszik lehetővé megélhetésüket. Hazánkban a *Vakokat Gyámoltató Országos Egyesület* tűzte ki céljául, hogy a felnőtt vakok részére képességeiknek leginkább megfelelő munkát és keresetet biztosítson. Ez az egyesület állami támogatásban is részesül. Azelőtt országos volt, budapesti központja a vidéken fiókokat állított fel, de az 1923–24. évben elfogadott új alapszabályok értelmében a vidéki fiókok önálló autonómiával külön egyesületekké szerveződtek. Jelenleg négy ily egyesületünk van, még pedig a) a *budapesti*, mely fenntartja a vakok központi foglalkoztatóját, hol kizárólag leányok vannak elhelyezve, továbbá gondoskodik a vakok könyvtáráról; b) a *szombathelyi* dunántúli egyesület; c) a *miskolci* felső-magyarországi és d) a *szegedi* alföldi egyesület. Valamennyi egyesületnek megvan a saját foglalkoztató műhelye; azonfelül a miskolci egyesületen kívül valamennyi össze van kötve ifjú vakok iskolájával, hol a később megvakultakat tanítják és valamely iparágára képezik. Az elagott és munkaképtelen vakokról is történik némi gondoskodás; még pedig a vakok újpesti menedékházában, továbbá a Pesti Chevra Kadisa (Izraelita Szent-Egyet) által legújában létesített *Felnőtt Vakok Otthonában*.

Vakolat, téglafalakat, boltzatokat stb. bevono habaras (l. o.). Anyagára nézve lehet közönséges fehér mész-, cement-, gipsz-V. stb. Ha fát kell V.-tal bevonnunk (mint pl. favázás szerkezetekben, mennyezeteknél stb.), akkor célszerű a fa felületét először benádazni és csak azután habarccsal becsapni s elsimítani. A V. rendszeren 1.5 cm. vastag s a vakoló-kanállal felcsapott alsó, durva rétegből s az azt borító, simítófával eldörzsölt

finomabb rétegből, vagy az ezt pótló kóporos fröcskölésből áll. Külföldön, nagyobb építkezéseknél sűrített levegővel dolgozó permetező gépek segítségével hordják fel a falfelületre a hígfolyós V.-ot. Kőhomlokzatot utánzó V.-architektúra művészietlen s a jó ízlésbe ütközik.

Vakoló-kanál, kőműves-szerszám; háromszögletű, vasbádogból készült, hajlítótt nyéllal, mely fahüvelybe van bujtatva. Hegye lekerekített.

Vakoló-léc, mintegy 1.50 m. hosszú puha faléc, mellyel a kőműves a homlokzaton a téglák szintjét ellenőrzi és az alapvakolatot durván kismítja, illetőleg lehúzza.

Vakondok (*Talpa*, állat), a V.-félék (l. o.) családjába tartozó emlősállat-nem. Szervezetük a földalatti életmódhoz alkalmazkodott. Testük zömök alkotású. Törzsük hengeres és átmenet nélkül, tehát szembetűnő nyakrész nélkül megy át elül a kicsiny fejbe. A fej elülső része kis hegyes orrmánnyá nyúlt meg. Fülük és szemük satnya. Végtagjai rövidek és ötujjasak. Az elülső lábpár ásószerszámmá alakult át. Farkuk v. teljesen hiányzik, s nagyon csenevész. Szőrözetük bársonyszerűen puha és rövid szőrű. Réteken, mezőkön, erdőkben és kertekben a föld alatt élnek. Szaglásuk és hallásuk kitűnően fejlett. Igen falánkok. Férgekkel, ászkákkel és főleg rovarokkal táplálkoznak, ezért igen hasznosak. Azonfelül megesszik a kisebb emlősöket, madarakat, békákat és csigákat is. Fogazatuk 44 fogból áll; mindkét állkapocsukban 6 metsző-, 1—1 szem-, 4—4 elő- és 3—3 utózápfog van. A nőstény évenként egyszer v. kétszer 3—5 kölyköt szül. Leggyakoribb faja a *közönséges V. (T. europaea L.)*. Színe nagyon változó. Rendszeren egyneműen fekete színű, barnás, kékes v. fehéres csillogó árnyalattal. A fiatalok szürkés színűek s egyes példányok állandóan megtartják fiatalkori hamuszürke színüket, sőt egyeseknek hasán széles, szürkéssárga sávok vannak, azonfelül ismeretesekek feketealapon fehérrel tarkázott, továbbá teljesen sárgás-fehér v. tiszta fehér színű példányok is. Teljes hossza 15—17 cm., miből 2.5 cm. jut a farkára; vállmagassága 5 cm. Egész Közép-Európában, továbbá Ázsiában az Amurig és dél felé Kaukázusig honos; hiányzik Irországból, Északi-Skóciában, Közép- és Dél-Olaszországban és Görögországban. Hazánkban mindenütt közönséges. Bőréből kis zacskókat, galérlékákat és muffokat készítenek; utóbbiak azonban ma már nem divatosak, ezért a kereslet V.-prémben nagyon megcsappant; az 1900-as években, amikor a V.-prém divatban volt, csak Londonban évenként egy millió V.-bőr került piacra.

Vakondokbolha (*Hystriochopsylla talpae* Curt., állat), a legnagyobb hazai bolhafaj, mely vakondokon és más kis emlősökön (pl. mezei egereken) él; hossza 0.5 cm.

Vakondokfa (növ.), l. *Ricinus*.

Vakondok-félék (*Talpidae*, állat), a Rovarevők (*Insectivora*) rendjének egyik családja. Az ide tartozó fajok a cikányokkal rokon állatok, eltérnek azonban tőlük abban, hogy koponyájukon a járomív megvan, dobesontjuk nem gyűrűalakú, hanem hólyagosan megdagadt, továbbá, hogy felső és alsó metszőfogaik nem állanak vízszintesen előrefelé. Elülső lábáik ásó lábakká alakultak.

Arconruk kisebb-nagyobb orrmánná hosszabbodott meg. Szemeik igen kicsinyek s egyeseknél teljesen a bőr által beborítottak, úgy hogy látószemként nem működhetnek. Füleik igen rövidek és a szőrözethől nem emelkednek ki. Medencéjükön a szeméremizület (*symphysis ossium pubis*) hiányzik s vakbeltük sincs. Sípesontjuk a szárcapocsesonttal egybeforrt. Mintegy 30 fajuk ismeretes, melyek Európa, Ázsia és Észak-Amerika mérsékelt égövi részeiben és Dél-Afrikában honosak. Legtöbbjük a föld alatt tartózkodik, egyesek a föld színén vagy a vízben élnek s eszerint két alcsaládot szokás megkülönböztetni:

1. alcsalád: *Vízi vakondok* v. *Pézsmacickányformájúak* (*Myogalinae*). Kulcsesontjuk és közepesen megnyúlt felső karesonttal van. Ásó-lábaik nincsenek, sarlócsontjuk is hiányzik. Ide tartoznak a Pézsmacickányok (*Myogale*), továbbá az *Uropsilus*- és *Urotrichus*-nemek fajai. L. *Pézsmacickány* és *Uropsilus*.

2. alcsalád. *Igazi vakondok* v. *Szárazföldi vakondok* (*Talpinae*). Kulcsesontjuk a nagyon rövid és széles felső karesonttal izülettel függ össze, ami az összes emlősök között nem fordul elő; kezük tövén nagy sarlócsontjuk van. Ide tartoznak a *Csillagosorrú vakondok* (*Condylura*), ezek nevüket orrmányuk végén csillagalakban elrendezett függelékeiktől kapták, továbbá ide tartoznak a *Vakondok* (*Talpa*). Az előbbi nem legismertebb faja az Észak-Amerikában honos *csillagos vakond* (*Condylura cristata* L.); az utóbbi nem nevezetesebb fajai pedig a következők: *közönséges vakondok* (*Talpa europaea* L.); *római vakondok* (*T. romana* Thos.); *vak vakondok* (*T. caeca* Savi); *altai vakondok* (*T. altaica* Nikolsky); *hosszúorrú vakondok* (*T. longirostris* A. M. E.) és a *rövidfarkú vakondok* (*T. micrura* Hgcs.). L. *Vakondok*.

Vakondokgyilk-félék (*Scincidae*, állat), a Gyíkok (*Lacertilia*) egyik családjá, melynek ma ismeretes 575 faja igen különböző alkotású, egyben azonban mind megegyeznek, nevezetesen abban, hogy a többi gyíktól eltérőleg ugyanavval az ügyességgel mozognak a föld színe alatt, mint a vakondok. Különösen a homokos és kötörmelékés helyeket szeretik. Lábnak a testhez viszonyítva mindig rövid; sok fajnak csak két lába van, sőt vannak olyanok is, melyeknek végtagjai teljesen elcsenevésztek. Ennek megfelelőleg fajaik a gyíkalaktól a kígyóalagig minden átmenetet mutatják. A mérsékelt égöv legszélső határaitól az egyenlítőig valamennyi földrészen megtalálhatók; legnagyobb fajszaiban azonban Ausztráliában, a Csendes-óceán szigetein, Kelet-Indiában és Afrikában fordulnak elő, ellenben Európában és Amerikában fajszaikunk kicsi. Soraikban sok az eleven-szülő. Nagyobb fajaik mind növényevők. Nevezetesebb nemeik:

1. *Tömpefarkú gyíkok* (*Trachysaurus*). Legjellemzőbb igen rövid, széles, lapos és a végén lekerekített farkuk. Legismertebb faj az Ausztráliában honos *tömpefarkú gyík* (*Tr. rugosus* Gray); teljes hossza 36 cm., miből kb. $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{6}$ rész jut a farkára.

2. *Óriás simagyíkok* (*Tiliqua*). Pikkelyeik simák. Testük ugyanolyan esetlen, mint a tömpe-

farkú gyíkoké, de farkuk karesú és hegyes. Őt fajuk ismeretes, melyek közül a *pápuai óriás simagyík* (*T. gigas* Schn.) a Molukki-szigeteken és Új-Guineában él, a többiek (*T. scincoides* White, *T. nigrolutea* Gray stb.) Ausztráliában és Tasmaniában találhatók.

3. *Tüskés szkinkek* (*Egernia*). Megjelenés és élénkiség dolgában a mi gyíkjainkhoz hasonlítanak. Számos fajuk ismeretes, melyek közül a legnagyobbak $\frac{1}{2}$ méter hosszúak. A föld felett élnek, tehát életmódra nézve már nem igazi V. Ismertebb fajaik: *E. whitei* Lac., *E. kingi* Gray, *E. cunninghami* Gray, *E. depressa* Blgr. Valamennyien Ausztráliában élnek.

4. *Óriás szkinkek* (*Macrosцинus*). Testüket apró, síma pikkelyek fedik, melyek törzstükön 100 hosszanti sorban rendezkednek el. Egyetlen faja a kapverdi *óriás szkinkek* (*M. coctaei* D. B.), $\frac{1}{2}$ méternél hosszabb; szürke alapszínű, fehér és sötétbarna foltokkal; hasa világosabb szürke vagy fehéres.

5. *Mabuia*. 80 faja ismeretes, amelyek Afrika, Ázsia és Amerika trópusi részeiben honosak. Testük felső része általában barna színű, fehér vagy sárgás vonalas mustrázattal és sötétszínű foltokkal vagy sötétebb színű hosszanti sávokkal. Sok trópusi fajuk pompás fémes csillogásával tűnik ki. Nem tartózkodnak a föld alatt, hanem a bokrokon és a fák törzsén a napfényt keresve élnek. Ragadozó állatok s főleg rovarokkal táplálkoznak. Nevezetesebb fajaik: *M. occidentalis* Ptrs., *M. quinquetaeniata* Leht., *M. vittata* Ol., *M. multifasciata* Kuhl. és *M. striata* Ptrs.

6. *Lygosoma*. Fajainak száma meghaladja a 250-et, melyek közül a legtöbb Ausztráliában, Új-Guineában, Délkelet-Ázsiában, az Indiai-óceán szigetein és Afrika trópusi részeiben honos. Legnevezetesebb fajaik a *kétfarkú szkinkek* (*L. cyanurum* Less.) és a *smaragd szkinkek* (*L. smaragdinum* Less.); az előbbi 15 cm., az utóbbi 25 cm. hosszú.

7. *Kígyószemű gyíkok* (*Ablepharus*). Szemhéjaik egymással összenöttek, átlátszók lettek s ép úgy, mint a kígyóknál, óráiveghez hasonlóan fedik és védik a szemet. 30 fajuk ismeretes, melyek Ausztráliában, Délnyugat-Ázsiában, Délkelet-Európában és Afrika trópusi és déli részeiben élnek. Ide tartozik a hazánkban is élő *magyar gyík* (*A. pannonicus* Gray). L. *Ablepharus*.

8. *Szkinkek* (*Scincus*). 9 fajuk ismeretes, melyek Szenegambiában, Észak-Afrikában, Arabiában, Perzsiában, a Szaharában és a Vörös-tenger melletti földsegeken honosak. Nagy nevezetességre tett szert az *orvosi szkinkek* (*S. officinalis* Laur.). L. *Scincus*.

9. *Érces gyíkok* (*Chalcides*). 11 fajuk ismeretes, melyek Dél-Európában, Észak-Afrikában és Délnyugat-Ázsiában Szíriától és Arabiától egész Szindig terjedő részen élnek. L. *Chalcides*.

Vakony (állat), a földi kutya (l. o.) hibásan képzett magyar neve.

Vakpadló. Vánkosfákra szögezett gyalulatlan fenyőfa padlózat, amelyre az amerikai parkettet erősítjük.

Vakság (*anopsia*), a látóképesség hiánya. Köznapi értelemben vak az olyan ember, akinek

látóképesége valamilyen keresetszerű foglalkozás tűzésére nem elegendő, tudományos értelemben csak az, akinek már fényérzése sincs. *Ideiglenes* V.-ot okozhat az operálással eltávolítható szürke hályog, olykor a szaruhártya részleges elhomályosodása, amelyen sok esetben ugyan csak operálással lehet segíteni. *Maradó* V.-ot okozhatnak: a szemhártya teljes elhomályosulása (hegesedése), a szivárványhártya, sugártest, érhártya, ideghártya és a látóideg súlyos megbetegedései, a glaukoma, sérülések. A maradó V.-ot okozó állapotok egy része belső betegségekből ered (pl. syphilis, serophulosis, himlő stb.), más része magára a szemre szorítókozó betegségek következménye. A megvakulásoknak mintegy 40%-a ú. n. elhárítható V., vagyis olyan, amely nem következett volna be, ha a beteg idejében szakszerű orvosi kezelés alá került volna. Ilyen pl. az újszülöttek kankós szemgyuladása, a trachoma, a glaukoma s a szimpátiás szemgyuladás okozta V. Magyarországon 100,000 lakos közül 1880-ban 133, 1910-ben 90 volt vak. Az 1910. évi népszámláláskor történt adatgyűjtés szerint a vakok 8·3%-a kankós szemgyuladás, 6·6%-a trachoma, 5·1%-a himlő, 8·3%-a glaukoma, 6·0%-a sérülés miatt vakult meg.

Vak-siketnéma, az olyan egyén, ki sem nem lát, sem nem hall. A V.-ság okai ugyanazok, melyek a vaktságot, illetőleg siketnémaságot szokták előidézni: a fogatkozás tehát vagy veleszületett, vagy különböző agy-, illetőleg hevenybetegségektől származott. A V.-nak csak mintegy 40%-a teljesen vak és siket; vannak, kik még észreveszik a fényt vagy az erősebb hangnyomásokat. Elterjedésüket illetőleg még nincsenek biztos adataink, számuk hazánkban mintegy 35—40, Poroszországban 212, tehát egy millió lakosra kb. 4—5 V. esik. Dr. *Howe* Samuel a vakok bostoni intézetének igazgatója 1837. kezdett egy *Bridgman* Laura nevű V. leányt tanítani. Ugyancsak Amerikában *Miss Sullivan* a világhíre szeri telt *Keller* Helén (l. o.) V.-t tanította. Európában *Hirzel* H. a vakok laussanei intézetének igazgatója, *Riemann* Gusztáv berlini siketnéma-intézeti tanár és *Anrep* *Nordin* Erzsébet svédországi tanítónő voltak a V. oktatásügyének úttörői. Ettől fogva szórványosan csaknem minden kultúrállamban tanítottak V.-kat, Svédországban, Wenersborgban és Németországban, Nowavesban pedig intézetek létesültek részükre és újabban Bécsben is állítottak fel V.-k számára ápoló-intézetet. Hazánkban *Adler* Simon, a vakok Wechselsmann-féle intézetének igazgatója 1904, *Kleitsch* János, a vakok országos intézetének volt tanára pedig 1911 óta foglalkozott tanításokkal. Ez idő szerint a vakok budapesti intézetében 4 V. részesül oktatásban. A V.-k oktatása főképpen a tapintás szervének sokoldalú igénybevételével, részben a siketnémák, részben a vakoknál használatos módszerek és eljárások alkalmazása által történik. Így megtanítják őket újjbeszédre (l. o.), Braille-írásra (l. o.), sőt megfelelő készülék alkalmazásával a látók írására is. Megtaníthatók a V.-k a tapintás útján hangos beszédre is. A V. férfiak szék- és kosárfonásra, kékfőzőtésre, a leányok pedig egyes házimunkákra

is megtaníthatók. Egyes V.-k tanítása feltűnő eredményeket mutat fel (l. *Keller Helén*), oktatásuknak azonban még ezidőszent csak emberbaráti szempontokból van jelentősége. V. ö. *Boros* György dr., *Keller Helén* siketnéma vak leány önéletrajza (Budapest 1905); *Szily* Adolf dr., *Magyar Bridgman Laura* (Orvosi Hetilap, 1906); *Adler* Simon, A V.-k tanításának multja (Budapest, A Gyermekek, 1911); *Kleitsch* János, V. tanítványom (Budapest, Magy. Gyógytérápéda 1911); *G. Riemann*, Taubstum und blind zugleich (Berlin 1916); *H. I. Lenderink*, De Doofstomme Blinden (Haarlem).

Vakszem, a ló szemboltja feletti mélyedés. Csikókön alig vehető észre, de a lovak korosodásával mindinkább mélyed, ezért a ló korának megítélésakor szintén felhasználható jel.

Vakteti (állat), az óvantag (*Argas reflexus* Fabr.) népies neve.

Vakuf, l. *Vakf*.

Vakult politura, ha politurozás előtti csiszolásnál sok olajat vittünk a fába és nem engedünk ennek elég időt az oxidálásra, ez későbbben a politurát fölöldja és alóla kiszivárog, fénytelenlenné, «vakultta» teszi a politurát.

Vakuola, l. *Vacuola*.

Vákuum, l. *Vacuum*.

Vákuumcsövek (*Plücker*-, *Geissler*-, *Hittorf*-, *Crookes-féle csövek*), igen erősen ritkított gázt tartalmazó csövek beforrasztott platinadróttal (elektrodokkal) a szikráramot átvezetésére. Lásd *Elektromos kisülés*, *Geissler-féle csövek*.

Vákuumfűtés, l. *Fűtés*.

Vákuumkészülék, folyadékoknak csekély nyomás alatt való elpárologtatására szolgáló eszköz.

Vákuummérő, manométer (l. o.) műszer, melylyel a ritkítás fokát lehet megállapítani.

Vákuumpalack, elektródnélküli vákuumedény, amely nagyfeszültségű váltakozó áramok elektromos terében világít. Erre különösen alkalmasak a szapora váltakozású Tesla-áramok.

Vákuumskála, különböző mértékig ritkított gázt tartalmazó csövek sorozata, melyekkel a mutatózó elektromos fénytünelmények alapján a ritkítás fokát lehet megállapítani. L. *Elektromos kisülés*.

Vákuumszivattyú a. m. légritkításra való légszivattyú.

Vákuumtranszformátor, négy vákuumeső összeállítása különböző nagyságú elektródokkal, amelyek csak egy irányban boesátnak át elektromos áramot. Arra használják, hogy váltakozó áramokat olyan két lüktető egyenárammá alakítsanak át, amelyek ellenkező irányúak.

Vakva, afrikai néptörzs, Uszagarában, a Vami völgyében él s vadászattal foglalkozik.

Vak vaksi (állat), a földi kutya (*Spalax typhlus* Pall.) népies neve.

Vakvarjú (állat), l. *Éjjeli gém*.

Val (franc., ejtsd: vál), a. m. völgy.

Val, latin tudományos állatnevek után *Valenciennes Achille* francia zoológusnak és *Cuvier* munkatársának (szül. Párisban 1794., meghalt u. o. 1864.) névrövidítése.

Vál (Φαλῆς), Árpád unokája, 949—952. közt magyar vezér, vagy csak gyámja az ifjú Taksnak

kit nemzeti krónikáink Zoltán egyenes utódának állítanak, Válról pedig nem is emlékeznek. Nevét megőrizte az Árpádok törzstökös szállásainak közelében, Fejér vármegyében levő *Vál* és több más helység.

Vál (*Vaal*), nagyk. Fejér vm. váli j.-ban, (1920) 3226 magyar lak., a járásiszolgabírói hivatalszéke járásbíróssággal és adóhivatallal, posta- és távirtdahivatallal és telefonállomással; Vajda János költő szép szobrával (Holló Barnabástól 1908).

Vál, az Oranje mellékfolyója, l. *Vaal*.

Valabrègue (ejtsd: valabreg), *Albin*, francia bohózatíró, szül. Carpentrasban (Vaucluse) 1853 dec. 17. Helyzetkumumon felépülő bohózatjai közül említhetők: *Le bonheur conjugal* (1886); *Le premier mari de France* (1893); *Place aux femmes* (1898); *Durand et Durand* (Ordonneauval) stb. A legtöbb darabját nálunk is adták.

Váladék, a szervezetek mirigyei által készített elválasztás-termények. Ha a V.-ot a szervezet a maga céljaira felhasználja, akkor *secretum*-nak, ha pedig mint hasznavehetetlent kiküszöböli, akkor *excretum*-nak mondják. Secretumok pl. az emésztőnedveket szolgáltató mirigyek V.-ai, excretum a veritékmirigyek, vagy a vese V.-a. L. *Elválasztás* (secretio).

Váladékanyagok (növény), a növények táplálkozása folyamán fejlődő melléktermékek mellett (minő a kiválasztott oxigén, oxálsav) alakuló olyan termékek, amelyek megalakulásuk után az anyagforgalomba többé belé nem kerülnek, de a növény életében még kiválásuk után bizonyos szereppel bírnak, mint a tulajdonképeni váladékok (secretum), vagy pedig már semmiféle jelentőséggel sem bírnak, mint a kiküszöbölt V., hulladékok (excretum). A V. bizonyos esetekben ismét belekerülhetnek az anyagforgalomba és szerepük van a növény oekológiájában, különösen a külső tényezők ellen való védekezésben (rafidok, savak, alkaloïdok, eseranyagok, gyanták, tejnedv), vagy pedig a külső tényezők kihasználásában (nektár, étherikus olajok, mézga).

Váladéktartó (növény). Az anyagcserevel kapcsolatos el- és kiválasztás folytán egyes szükséges vagy felesleges anyag külön helyen, az ú. n. V.-ban válik ki. Ilyen V.-k a mirigyek, gyanta-vezetékek, tejtartók, nyálkatartók, olajtartók, kristálytartók, mézfejtők, mézgatartók.

Valais, *Le*, francia neve *Wallis* (l. o.) svájei kantonnak.

Valamo, sziget, l. *Walaam*.

Valandovo, helység Macedóniában, a Vardar egy mellék völgyében, a Doiran-tótól ÉNy.-ra. A világháborúban 1915 nov. 1. a bolgárok itt nagy győzelmet vívtak ki a Szalónikból Szerbia segítségére küldött francia hadosztályon.

Valaoritis, *Aristoteles*, jeles újgörög költő, szül. Leukas szigetén 1824 aug. 2., megh. Athénben 1879 júl. 24. Mint képviselő a politikai életben is részt vett. Első költeményei (Stichurge-mata) Korfuban 1845-ben jelentek meg (2. kiad. Athén 1847). Későbbi verses kötetel: *Mnemosyna* (Athén 1861); *Kyra Phrosyne* (Korfu 1859); *Sémantron* (1859); *Athanasios Diákos*, *Astrapogianos* (Athén 1867). Két kötetben újra kiadta műveit Lambros (Athén 1868). Tárnyai és nyelve

népiesek, műveiben igazi költészet van. Válogatott darabjait Blancard franciára fordította (*Poèmes patriotiques* 1883).

Válár (*Válar*), kisk. Hunyad vm. vajdahunyadi j.-ban, (1910) 109 román lak. (Tr. R.)

Válás, l. *Elválás*.

Válasz, l. *Periratok* és *Válaszirat*.

Válaszdíjszelvény, postai bon, amelyet a levél írója a postán megvásárol és elküld a külföldi címzettnek, aki azért a saját postahivatalánál a válasz bérmentesítésére szükséges, a nemzetközi forgalomban váltott 20 g.-nál nem súlyosabb levél díjának megfelelő bélyeget kap. A postaigazgatások az általuk eladott V.-ek értékét a beváltó igazgatásnak megtéríteni tartoznak.

Válaszfelirat (*Adresse*), az országgyűlés mind-egyik háza által külön-külön a trónbeszédre adott válasz. L. *Felirati jog* és *Trónbeszéd*.

Válaszirat az az irat, amelyet a polgári perben a felülvizsgálatot (l. o.) kérő fél ellenfele a bírósági időköz első felében a felülvizsgálati bírósághoz beadhat, amelyben a felülvizsgálati kérelemhez csatolkozhatik (l. *Csatlakozás*), ez a csatlakozás a perköltségre is vonatkozhatik, holott az erre vonatkozó határozatnak önálló megtámadása különben ki van zárva. V.-ban kell az ellenfélnek a tényállást megtámadni és a felülvizsgálati eljárásban kivételesen felhozható új tényeket és bizonyítékokat is érvényesíteni (Pp. 531—53. §§.).

Válaszos levelezőlap (franc. *carte postale avec réponse payée*), egyik hosszszélén összefüggő két egyszerű levelezőlap, amelyek közül a második a válasz számára való. A két részt egymásra kell hajtani, úgy hogy a válasz cím-irata befelé legyen. A feladónak a válaszrészt is teljesen bérmentesítenie kell, de ajánlási és expresszdíj előre nem fizethető. A válaszlap csak az eredő országba küldhető vissza. Más viszonylatban a bérmentesítés érvénytelen.

Választás az a mód, amellyel több arra jogosult személy valakire valamilyen megbízást (hivatalt) ruház. A V. a V.-i rendszer megnyilvánulási módja. V.-i rendszer az a rendszer, amely mellett a megbízás valamely hivatal vagy tevékenység ellátására több személy (testület vagy közönség) akaratából ered. A V.-i rendszer szemben áll a kinevezési rendszerrel, amely mellett a megbízást meghatározott személy egyedül adja (l. *Kinevezés*), szemben áll továbbá az öröklési rendszerrel, amely mellett a hivatal meghatározott szabályok szerint átszáll (pl. az öröklési monarcha állása). A V. több személy akaratát tételezvé fel, lehetővé teszi, hogy a megbízás adásánál egyrészt az arra hivatottak közös bizalma, az ú. n. közbizalom jusson kifejezésre, másrészt hogy a kiválasztásnál a legkülönfélébb szempontok érvényesülhessenek. A V. szélesebb körök befolyását biztosítván, tulajdonképp demokratikus gondolatot valósít meg és az önkormányzat lényegéhez tartozik. A V. az élet legkülönfélébb viszonylataiban nyerhet alkalmazást. Fontos szerepe van egyesületekben, társaságokban, de különös jelentőségre a közéletben emelkedik. Az állam életében a V. különösen a törvényhozó testület (országgyűlés, nemzetgyűlés), annak legalább egyik, de rendszerint mindkét háza tagjainak kiválasztásánál, a külön-

féle önkormányzati testületek (törvényhatósági bizottság, községi képviselőtestület stb.), továbbá az említett testületek szűkebb bizottságainak (választmányok, tanácsok) megalakításánál van általában elfogadva. V. nyer továbbá alkalmazást sok esetben még egyes állások, hivatalok, tisztségek betöltésénél is; így hazánkban választással töltik be a törvényhatósági tisztviselői állások nagy részét és a községi tisztségeket. A V. alkalmazása tisztviselői állások betöltésénél sok vita tárgya; különösen a V. időközönként való megismétlése miatt támadják. A közigazgatás államosítására irányuló törekvés középpontjában ép a V.-i rendszer megszűntetése áll (l. *Államosítás és Vármegye*). Tény, hogy a kinevezési rendszer (az ú. n. államosított közigazgatás) inkább biztosítja a közigazgatás szakszerűségét, rendszerességét, egyöntetűségét; viszont a V.-i rendszer az étellel való kapcsolatot, a tisztviselők és a közönség összehangját jobban mozdítja elő és az állampolgári nevelésnek is igen fontos eszköze. Leghelyesebb a két rendszert célszerű módon összeegyeztetni. Körtársaságokban magát az államfőt is választják.

A V. utat tört magának az egyházi életben is; alkalmazást nyer nemcsak az önkormányzatilag szervezett egyházak és felekezetek szervezetében, hanem részben a róm. kat. egyházban is. Ebben az egyházban választják a pápát (l. *Pápa*), sok országban az érsekeket és püspököket, általában a szerzetesrendek, zárdák és klostromok főnökeit stb.; az egyházközségek megszervezése azonban nálunk csak újabban indul fejlődésnek és a magasabbfokú önkormányzat nincs kiépítve (l. *Egyházi autonómia és Katolikus autonómia*). Ha az egyházi hivatal viselésére hivatott személyt jelölik ki V. útján, kánonszerű V.-ről (*electio canonica*) beszélünk.

Pót-V.-t az első V. eredménytelensége esetén vagy az időközben megírtult tagsági helyek betöltésére kell tartani. L. *Választási eljárás*.

Választási bíráskodás a megejtett választás érvényességének a választás ellen történt felszólalások alapján (esetleg hivatalból) való felülvizsgálása. A választási eljárásban ugyanis különféle szabálytalanságok merülhetnek fel, amelyek a választás valódi eredményének meghamisítását okozhatják. Az ilyen szabálytalanságok miatt az érdekeltek meghatározott időn belül és meghatározott módon felszólalhatnak (választási panasz). A panaszok elbírálása vagy azon testület által történik, amelynek megalakítására a választás vonatkozik, vagy e célra külön bizottság van kijelölve (pl. bíráló választmány), de az is lehetséges, hogy a V.-t vagy közvetlenül, vagy magasabb fokon független bíróság gyakorolja. A V. rendszerint a felek részvételével megtartott tárgyaláson folyik le és a felmerült panaszok megvizsgálásában áll. A határozat vagy a panasz elutasítása vagy a választás megsemmisítése lehet, de esetleg nincs kizárva az sem, hogy a választás kihirdetett terjedményét helyesbítik és mást jelentenek ki megválasztottnak. Magyarországon az országgyűlési képviselőválasztásokra nézve a V.-t részben a kúria (1899. XV. és 1915. XVII. t.-c.) részben maga a képviselőház gyakorolta (l. *Kép-*

viselőválasztás). A nemzetgyűlési választások érvénye felett maga a nemzetgyűlés határoz a házszabályokban megállapított módon. Az 1925. XXVII. t.-c. az országgyűlési képviselőválasztások feletti bíráskodást a közigazgatási bírósághoz utalja, ez a törvény azonban még nem lépett életbe. A törvényhatósági képviselőtestületi választások felett elsőfokon a törvényhatósági igazoló-választmány, másodfokon a bíráló-választmány, harmadfokon (Budapesten másodfokon) a közigazgatási bíróság bíráskodik. A törvényhatósági tisztviselőválasztások a közigazgatási bíróságnál támadhatók meg. A községi képviselőtestületi választásokra nézve a V. elsőfokon a községi igazoló-választmány, másodfokon a törvényhatósági bizottság, harmadfokon a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik; a községi előjárásági tagok megbízását panaszra elsőfokon a törvényhatósági közgyűlés, másodfokon a közigazgatási bíróság vizsgálja felül.

Választási bizottság a választást vezető testület, l. *Választási eljárás*.

Választási biztos a választás vezetője, l. *Választási eljárás*.

Választási eljárás, a választás megejtésének rendje. A szorosabb értelemben vett V.-t rendszerint annak megállapítása előzi meg, hogy kik közül lehet választani. A lakosság (közönség) részéről megejtendő (országos, törvényhatósági, községi) választásoknál rendszerint bizonyos számú választónak kell jelölni és a választás az ily módon jelöltek között folyik le. Tisztviselőválasztásoknál a V.-t megelőzőleg pályázat és jelölés van; a szükséges kellekekkel rendelkező pályázók közül az arra hivatott szerv (rendszerint a kijelölő választmány) legalább 3 egyént jelöl, akik között a választást megejtik. Magának a V.-nak szabályai a különféle választásoknál rendkívül eltérők. Ha több jelölt van, közöttük szavazás dönt. A szavazás lehet titkos vagy nyílt; az arra jogosultak rendszerint csak személyesen szavazhatnak, egyes V.-ok szerint azonban helyettesítésnek vagy megbízásnak is van helye. A választás vezetésére rendszerint külön bizottság hivatott, amelynek elnöke a rend fenntartásáról is gondoskodik. A szavazat leadására szélesbörkürű választásoknál rendszerint bizonyos idő áll rendelkezésre, amelynek letelte után az érvényesen leadott szavazatokat összeszámolják és a választás eredményét kihirdetik. Ha a szavazás nem vezetett eredményre, pl. egy jelölt sem nyerte el az előírt többséget, újabb, szűkebbkörű választás van a legtöbb szavazatot nyert jelöltek közt (pótválasztás). A megválasztott egyén képviselőválasztásoknál megbízó-levelet kap (mandátum), amelyet meghatározott időn belül annál a testületnél kell bemutatni, amelynek tagjává az illető megválasztották. Ez a testület a benyújtott megbízóleveleket átvizsgálja és a rendben levőket igazolja (l. *Igazolás*). A választás elleni panaszok elbírálására a választási bíráskodás (l. o.) szolgál.

Magyarországon a nemzetgyűlési V. szabályait a 2200/1922. M. E. sz. rendelet tartalmazza. A választójog csak személyesen gyakorolható; a szavazás a törvényhatósági városokban és a budapest-környéki választókerületben titkos és kötelező,

egyéb helyeken nyilvános és fakultatív. A választást választási bizottság vezeti, amelynek elnökét a központi választmány jelöli ki, tagjai pedig a kir. ítélőtábla által a területén működő bírák közül kijelölt választási biztos és az utóbbi által a közigazgatási hatóságok meghallgatásával kijelölt négy egyén. Jelöltet a választók 10%-a, 1000 választó azonban minden esetre ajánlhat. Az országgyűlési V. szabályait legújabbban az 1925. XXVI. t.-c. állapította meg; e szabályok — melyek még nem léptek életbe — a nemzetgyűlési V. szabályaival nagyjában egyezők. A törvényhatósági képviselőtestületi választásokat a törvényhatósági bizottság által kirendelt elnök vezeti, aki mellé a választók bizalmi férfiakat jelölhetnek; azonkívül a választásnál a község előjárói is kötelesek jelen lenni. A választás napját a közgyűlés tűzi ki, az a kerületekben egy napon befejezendő. A szavazás szavazólappal történik, a szavazatok összeszámolása nyilvános. A községi képviselőtestületi és előjárósági választás a szavazók nevének nyilvános feljegyzése mellett szavazólappal történik; kiskorúak, nők, jogi személyek meghatalmazott útján szavaznak.

Választási elnök, a választási bizottság feje, a választás alatt a rend fenntartója. L. *Választási eljárás.*

Választási időszak, nem életfogytiglanra szóló (időszaki) választásoknál az az időtartam, amelyre a választás szól, amelynek leteltével tehát a választást meg kell ismételni. A V. a különféle választásoknál igen különféle módon van megállapítva. Az országgyűlési választásokra 1. *Törvényhozási időszak.* A törvényhatósági és községi bizottsági tagok választása 6 évre történik, de 3 évenként a bizottsági tagok felére; a törvényhatósági és r. t. városi tisztviselőket ugyan csak 6 évre választják, a községeket 3 évre. A pótválasztás hatálya a következő általános választásokig (általános tisztújításig) terjed.

Választási jog, a választásra vonatkozó szabályok foglalatja. L. *Választójog, Választókerület, Választási eljárás, Választói névjegyzék, Választási bíráskodás.*

Választási jog megsértése, 1. *Választói jog büntetőjogi védelme.*

Választási rendszer, a választási eljárás rendjének a képviselőtestületek választásánál a fejlődés folyamán kialakult tipikus alakja. A fontosabb V.-ek a következők: van egyénekenkénti V., amelynél minden választókerület egy képviselőt, és lajstromos, amelynél minden kerület több képviselőt választ. A lajstromos rendszerrel nem egy személyre, hanem több személy nevét tartalmazó listára történik a szavazás. Lehet, hogy csak egy választókerület van, amikor minden választó az összes jelöltre szavaz. A lajstromos rendszer lehetővé teszi, hogy a képviselőtestületbe ne csak a többséget nyert párt jelöltjei jussanak be, hanem aránylagosan a kisebbségi pártok is; ez az aránylagos (proportionalis) V. (1. *Lajstromos szavazás és Kisebbség*). Van közvetlen és közvetett V.; az előbbinél a választók maguk választják a képviselőket, míg az utóbbinál csak választó férfiakat választanak (*Ösválasztás*, 1. o.), akik aztán a képviselőket megválasztják. Különleges

V. a kúriális, osztályokra tagozódó, amelynél a választók valamilyen szempontból (foglalkozás, az adó nagysága stb. szerint) osztályokba vannak csoportosítva és minden csoport külön választja meg képviselőit. Magyarországon az országgyűlési választásoknál az egyénekenként való V. volt elfogadva (1. *Képviselőválasztás*); a nemzetgyűlési választásoknál 1922. a budapesti és a budapestkörnyéki választókerületben kísérletképpen alkalmazták a lajstromos és aránylagos rendszert. A még életbe nem lépett 1925. XVI. t.-c. szerint az országgyűlési képviselő választása részben választókerületenként, részben országos lajstromok alapján történik; az utóbbi helyek olyan arányban oszlanak meg az egyes pártok között, amilyen arányban az általános választáson az egyes pártokra esett érvényes szavazatok egy máséhoz állanak. A választókerületek egy-egy képviselőt választanak, kivéve Budapest, Budapest környéke és nagyobb törvényhatósági városok, hol a választás lajstromos és arányos rendszer szerint történik. A törvényhatósági és községi képviselőtestületi választásoknál a lajstromos rendszer van elfogadva, de Budapest kivételével az aránylagosság nélkül.

Választás megtámadása, 1. *Választási bíráskodás.*

Választásvédők azok, akik a választási bíráskodás során a megtámadott képviselőválasztás érvényességét állítják, azaz maga a megválasztott képviselő, a választásnál hivatalosan közreműködött azok a személyek, akik ellen a megtámadó kérvény intézve van és azok a választók, akik a választás törvényszerűségét védni kívánják s e végből az eljárásba befolynak.

Választmány névvel nagyobb testületek szűkebb körű bizottságait szokás megjelölni. Az egyesületi közgyűlés szűkebb körű bizottsága például az egyesületi V.; ennek szervezetét az egyesületi alapszabályok állapítják meg. A közéletben különösen a törvényhatóságok szervezetében fejlődött ki a V.-i intézmény. Az *állandó V.* a közgyűlés mellett az előkészítés szerve; a *kijelölő V.* a tisztviselőválasztásokat készíti elő; a *központi V.* a képviselőválasztók névjegyzékét készíti el és a képviselőválasztásokat vezeti; az *igazololó V.* a törvényhatósági választók és virilisták névjegyzékét állítja össze és a felmerülő panaszokat bírálja el (1. *Igazolás*); az *állandó bíráló V.* fellebbviteli hatóság az igazoló V. határozataival szemben. L. *Bíráló V.*

Választó barázda, 1. *Osztó barázda.*

Választófal, 1. *Közfal.*

Választófejedelmek (ném. *Kurfürsten*, lat. *Electores*) a régi Németbirodalom ama fejedelmek, akik a XIII. sz. közepétől kezdve a német királyt, illetőleg császárt választották. Ezek voltak az egyháziak közül: a *mainzi* érsek (Németország kancellárja), a *kölni* érsek (Itália kancellárja), a *trieri* érsek (Burgund kancellárja); a világiak közül a *rajnai palotagróf* (főasztalnok), a *szász-wittenbergi* herceg (főmarsall), a *brandenburgi* őrgróf (főkamarás) és a *ceh király* (főpohárnok). E hét fejedelem jogait és szerepét a frankfurti királyválasztásnál a *IV. Károly* császártól 1356. kiadott *Arany-Bulla* állapította meg véglegesen.

E szerint a V. országát nem lehetett megosztani, a választói méltóságot az elsőszülött (Kurprinz) örökölte, a V. felségjogokat gyakoroltak országaikban stb. A pfalzi választófejedelem (rajnai palotagróf) 1623. elvesztette választói méltóságát s azt a *bajor* hercegre ruházták, de 1648. újból visszakapta azt s így a V. száma 8-ra emelkedett. 1692-ben a *hannoveri* herceg lett a 9-ik választófejedelem. 1803-ban megszűnt a *kölni* és *trieri* választófejedelemiség helyükbe *Salzburg*, *Württemberg*, *Baden* és *Hessen-Kassel* uralkodói lettek V. 1806-ban a régi Németbirodalom megszűnte után a választófejedelmi méltóság is megszűnt, csak Hessen-Kassel uralkodói viselték e címet 1815—66. V. ö. *Lindner*: Die deutschen Königswahlen und die Entstehung des Kurfürstentums (Leipzig 1893) és *Der Hergang bei den deutschen Königswahlen* (Weimar 1899).

Választói jog, I. Választójog.

Választójog büntetőjogi védelme. Az országgyűlési képviselők választásáról szóló (még hatályba nem lépett) 1925. XXVI. t.-c. X. fejezete tartalmazza a választói jogot sértő cselekmények megtorlására vonatkozó rendelkezéseket. Ezeknek első csoportja (140—142. §§.) hivatalos közeggel szemben büntetvé, mással szemben vétségge nyilvánítja a választók névjegyzékének szándékos meghamisítását s az erre célzó cselekményeket, különösen hamis okirat készítését vagy használatát. A választójog szabad gyakorlásának akadályozását és jogosulatlan befolyásolását a törvény általában vétségként bünteti és körültekintően részletezi az idevágó cselekményeket (143—156. §§.). Ilyennek tekinti a választó bántalmazását, hátránnyal sujtását, fenyegetését, sőt törvényellenes etetését és itatását is, de viszont a választót vagy hozzátartozóját is bünteti ez utóbbi előnyük elfogadásáért. Büntet, ha csoportot követ el a választói jogosultságot sértő ilyen cselekményt (145. §.). A választót, különösen a neki alárendelt alkalmazottait jogaiban korlátozó közhivatalnokot bünteti büntetés éri (148. §.). A választó befolyásolásának jogtalan módjai közül a törvényvétségge nyilvánítja a választó becsületének megsértését vagy ellene a választói jog gyakorlása miatt alkalmazott másnévű megtorlást, véshírek, álhírek, a jelölt személyi körülményeire vonatkozó valótlanságok terjesztését, valamint a megfélemlítésre alkalmas rendzavarást (149—152. §§.). Az izgatás (Btk. 171—172. §§.) is büntetvé minősül, ha a választás, illetőleg annak előkészítése alatt követik el (153. §.). Aki a választás vagy a szavazás színhelyén fegyverrel jelenik meg, veszélyes eszközt ragad vagy a rendet zavarja, a jelöltet vagy a választás körül szerepet játszó más személyt megdöbölja, ellene más erőszakos, megfélemlítő vagy megszegyenítő cselekményt követ el, a szavazó helyiségben, vagy annak környékén a választókat befolyásolni törekszik, kihágás miatt ítélhető el (154—156. §§.). A választás vagy a szavazás meghamisítása és meghíusítása címén vétségi büntetés alá esik a más helyett való vagy többszörös szavazás, a szavazási eredmény meghamisítása vagy megállapításának meghíusítása, az ajánlási íveknek rendeltetésüktől elvonása, úgyszintén a választásnál közreműködő közegek-

nek köteleességszegésre rábeszélése (157—159. §§.). Vétség a titkos szavazás titkának megsértése is (160. §.).

A választójog védelmével kapcsolatos vétségi tényálladékok még: a tiltott és rendzavaró körmenet vagy pártgyűlés rendezése, pártgyűlés szétzavarása, ajánlási ív jogtalan aláírása, a falragasz és röpcédula-tilalom megszegése, a közigazgatási bírósági panaszjárásban valótlanságok érvényesítése (161—164. §§.). A kihágások közül pedig ki kell emelni több jelölt ajánlatát, zászlónak, jelvénynek vagy falragasznak tiltott módon kitűzését, illetőleg kifüggesztését, tiltott körmenet vagy pártgyűlés tartását, gyűlés zavarását, képviselőnek választóival való közérdekű érintkezésének akadályozását (162., 163., 164. §§.).

A büntettek büntetése börtön, a vétségeké fogház, a legtöbb büncselekmény mellékbüntetése ezenfelül aranykoronában megállapított pénzbüntetés, a vétségeké a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése, a büntetteké pedig ezenfelül a viselt hivatal vagy állás, illetőleg ügyvédség elvesztése is (167. §.). A legtöbb idevágó büncselekmény csak akkor üldözhető, ha valaki a választás befejezésétől számított harminc napon belül feljelentette (169. §.). Az 1925. XXIV. t.-c. hatálybaléptéig az 1899. XV. t.-c. és az 1913. XXIII. t.-c. szabályozták a V.-t.

A választói törvény még arról is gondoskodik, hogy a választástól igazolatlanul távolmaradó választót pénzbírság, a választás körül köteleseit elhanyagoló közhivatalnokot pedig pénzbírság és fegyelmi büntetés érje (172—176. §§.).

Választói névjegyzék, a választásra jogosultakról összeállított lajstrom. A V. annak folytán emelkedik különös jelentőségre, hogy a választói jogot rendszerint csak azok gyakorolhadják, akik a V.-be fel vannak véve. A V.-et általában évenként előre állítják össze a következő évre terjedő hatállyal. A V.-et megfelelő módon közhírré kell tenni és az érdekeltek ellene felszólalhatnak. Az országgyűlési (nemzetgyűlési) V.-et a központi választmány, a törvényhatósági V.-et a törvényhatósági igazoló-választmány, a községi V.-et a községi igazoló-választmány állítja össze. A felszólalás folytán feltehető határozatok ellen fokozatos felebbvitelnek, illetve a közigazgatási bírósághoz panasznak van helye.

Választójog cselekvő (aktív) és szenvedő (passzív). Az aktív V. jog a választáshoz, a passzív a megválaszthatósághoz. A V. különféle választásoknál eltérő módon van szabályozva. Ha a választást valamely testület (bizottság, tanács) ejti meg, a V. rendszerint a testület tagjait illeti meg. A V. akkor emelkedik különös jelentőségre, amikor a választás közvetlenül a lakosság, közönség részéről történik, mint az országos képviselőválasztásoknál, törvényhatósági és községi képviselőtestületi választásoknál stb. (I. *Népkepviseleti rendszer*). Régebben a V. bizonyos osztályok, rendek tagjaira volt korlátozva és a lakosság többi része a politikai jogok gyakorlásából ki volt zárva. A modern állam nem ismeri rendi különbséget s mindenki részére ugyanazon feltételekkel teszi lehetővé a jogok gyakorlását és így a V.-ot is. Általános V. (I. o.) oly értelemben, hogy min-

denkit minden feltétel nélkül megillessen a V., nem képzelt. Az aktív V. rendszerinti feltételei: 1. állampolgárság, illetőleg községi illetőség; 2. bizonyos kor betöltése; 3. önjogúság; 4. függetlenség (nem tényleges katona); 5. erkölcsi képesség (pl. büntetlenség); 6. szellemi képesség (pl. írni-olvasni tudás); 7. esetleg vagyoni censzus (pl. adófizetés); 8. helybenlakás bizonyos ideje stb. Újabbban a V. rendszerint a nőkre is kiterjed, de esetleg szigorúbb feltételekkel. A passzív V. az aktív V.-gal vagy egyenlő terjedelmű, vagy még szűkebbkörű (pl. magasabb korhatár); a választhatóságból ezenfelül rendszerint ki vannak zárva, akik az illető választókerületben a választás idején vagy azt megelőzőleg bizonyos időn belül hivatalos hatalmagyakoroltak. Az aktív V. rendszerint egyenlő, mindenkinek egy szavazatot biztosít. A többes (plurális) V. azonban többes (két vagy három) szavazatra ad jogot; a többes V. rendszerint magasabb korhoz és magasabb képzettséghez van kötve. A V. gyakorlása lehet kötelező vagy a választó tetszésétől függő; előbbi esetben a választásról való elmaradást igazolni kell és igazolatlanság esetén büntetés alkalmazásának van helye.

A nemzetgyűlési V.-ot rendeletek szabályozták. Az 1922. évi választásokra irányadó (2200/1922. M. E. sz.) rendelet szerint V.-a van minden férfinak, aki életének 24. életévét betöltötte, 10 éve magyar állampolgár, 2 év óta egy községben lakik és az elemi iskola 4. osztályát sikerrel elvégezte; továbbá a 24. életév betöltése előtt is annak, aki vitézségi érmet vagy Károly-csapatkeresztet nyert vagy főiskolát végzett vagy végre az 1918. évi választói névjegyzékbe fel volt véve. V.-a van továbbá minden nőnek, aki élete 30. évét betöltötte, 10 éve magyar állampolgár, 2 év óta egy községben lakik és az elemi iskola 6. osztályát sikerrel elvégezte; vagy a 4. osztály sikeres elvégzése esetén legalább 3 törvényes életben levő vagy hős halált halt gyermek anyja, illetőleg önmagát tartja el és saját háztartása van; végre a 30. életév betöltése előtt is, ha főiskolát végzett. Képviselővé választható, aki 30. életévét betöltötte és V.-a van. Minden választónak egy szavazata van. A nemzetgyűlési V. gyakorlása a törvényhatósági joggal felruházott városokban és a budapestkörnyéki választókerületben kötelező, egyéb helyeken nem. Az országgyűlési V.-ot az 1925. XXVI. t.-c. teljesen azonos módon szabályozza. *Törvényhatósági V.-a* az 1886. XXI. t.-c. szerint a törvényhatóság azon lakosának van, aki a törvényhatóság területén az országgyűlési választóknak azon évre érvényes névjegyzékébe fel van véve; az e szabály alapján utoljára 1914. a hetvenes évekből származó V.-i szabályok alapján összeállított névjegyzék azonban ma már természetesen használhatatlan. Az 1915. VI. és VII., 1923. II. és IV. t.-c. a törvényhatósági választásokat a törvényhatósági V. újabb szabályozásáig elhalasztotta és így a törvényhatósági V. ma szabályozatlannak tekintendő. Budapest törvényhatósági V.-a annak van, akinek országgyűlési (nemzetgyűlési) választójoga van és 6 év óta a főváros területén lakik; választható minden választó, aki 30. életévét betöltötte

és egyenes állami vagy községi adót fizet (1924. XXVI. t.-c.). A *községi V.-ra* vonatkozó szabályokat az 1886. XXII. t.-c. tartalmazza; V.-a van minden 20. évét betöltött községi lakosnak, aki a községben 2 év óta adót fizet, továbbá minden jogi személynek, amely a községben fekvő vagyona után adót fizet; megválasztható minden 24 éves önjogi választó. A r. t. városokban a képviselőtestületi választásokat az utóbbi időben szintén nem tartották meg. (1915. VI., 1923. III. t.-c.)

Választójog története. A politikai jogok Magyarországban 1848-ig a politikai nemzet, azaz a nemesség minden tagját megillették; a vármegyékben és szabad kerületekben a nemeseken felül szavazati joguk volt az értelmiség tagjainak, az ú. n. honorációroknak, a városokban pedig a városi polgároknak. A politikailag jogosultak száma kb. 200,000 volt. Az 1848. V. t.-c. az országgyűlési képviselők választását népképviselési alapon szervezte meg és választói jogot adott a nem nemek jelentékeny részének úgy, hogy a választók száma körülbelül a négyszeresére emelkedett. Az idézett törvénycikk szerint a régi jogosultakon felül választójoga van minden 20 éves, bevett egyházhoz tartozó, önjogi férfinak, 1. akinek városban 300 frt értékű földje vagy háza, községben pedig 1/4, úrbéri telke vagy ehhez hasonló kiterjedésű birtoka van; 2. vagy akinek mint iparosnak, kereskedőnek vagy gyárosnak saját műhelye vagy üzlete van s mint iparos állandóan legalább egy segéddel dolgozik; 3. vagy akinek földbirtokból vagy tőkéből évi 100 forint állandó jövedelme van, 4. vagy akinek főiskolai vagy más megfelelő oklevele van.

Az 1848. V. t.-c. rendelkezései a gyakorlatban számos kétségre és eltérő magyarázatra adtak alkalmat. Ezeknek megszüntetésére volt hivatva az 1874. XXXIII. t.-c., amely a választójog feltételeit újra, most már az adóalap összege alapján szabályozza. Ez a törvény tehát tulajdonképpen nem változtatta meg a választójogosultság jogcímét, megtartotta az 1848. megállapított vagyoni és értelmi censzust, e jogcímeiket azonban szabatosan meghatározta. Általában évi 105 forint jövedelem volt olyan alapul megállapítva, amely után fizetett állami adó már választójogot ad. Ez a törvény veszi fel továbbá a választójogosultak közé a köz- és magántisztviselőket. Az 1874. XXXIII. t.-c. a választójogosultak számát nem szaporította, sőt az adócenzusra való áttérés korlátozólag érvényesült annál inkább, minthogy az adóhátralékosok a választójogot az 1899. XV. t.-c. hatálybalépéig nem gyakorolhatták. Amíg 1870. 890,000 választó volt (a lakosság 67%-a), 1881. 821,000 (59%) és 1910. 1.162,000 (69%). Az 1874. évi választójogi szabályok ugyanis egész 1918-ig alkalmazásban voltak és így tulajdonképpen hetven éven át nem történt lényegesebb haladás.

Újra szabályozták a választójogot az 1913. XIV. és 1918. XVII. t.-c.-ek, azonban egyikük sem került alkalmazásra. Az előbbi szerint a választójogi korhatár középiskolát végzettknél 24, másoknál 30 év; a választójog további feltételei a részleteket mellőzve: 1. vagy középiskolai végzettség, 2. vagy 6 elemi iskola és 2 korona

egyenes állami adó, illetőleg rendszeres, állandó foglalkozás, 3. vagy írni-olvasni tudás és 20 K adó, 4. vagy végre 40 K adó. (L. bővebben *Képviselőválasztás.*) Ez a törvény adott elsőbben az ipari munkásságnak is választójogot, de a választók száma a korhatár felemelése miatt azért nem szaporodott volna túlságosan (az 1914. évi összeírás szerint 1.627,000 választó volt). Az 1918. XVII. t.-c. szerint választójoga van minden férfinak, aki életének 24. évét betöltötte, magyar állampolgár, írni-olvasni tud és a különös kellek valamelyikének megfelel; ilyen különös kellek: a népiskola VI. osztályának elvégzése, tiz K egyenes állami adó, nyolc hold ingatlan, önálló iparüzés v. kereskedés, állandó alkalmazás, altiszti fokozat, vitéségi érem v. Károly csapatkereszt. Az 1918. XVII. t. c. alapján 2.714,000 lett volna Nagy-Magyarországon a választójogosultak száma.

Az első nemzetgyűlés alapjául szolgáló 5985. 1919. M. E. számú rendelet választójogot adott minden 24-ik életévét betöltött férfinak, aki hat év óta magyar állampolgár és fél év óta egy közösségben lakik; azonfelül ugyane feltételek mellett minden írni-olvasni tudó nőnek. A választójog ilyen széleskörű kiterjesztését a világháború után föllépett demokratikus világháramlat és az entente határozott kívánsága sürgette, de a nemzetgyűlés különleges természete, átmeneti jellege is indokolta. E rendelet szerint a csonkországban 3.042,000 választót írtak össze. A második nemzetgyűlés alapjául szolgáló választójogi szabályok már szűkítik a választójogosultak körét. A 2200/1922. M. E. számú rendelet választójogi szabályait l. *Választójog*. E választójogi szabályok alapján 2.382,000-re csökkent az országgyűlési választójoggal fölruházottak száma. Az 1925. XXVI. t.-c. a választójogosultság föltételeit nagyjában a 2200/1922. számú rendelettel megegyezően állapítja meg. Ez a szabályozás a választójog utolsó törvényi szabályozásával szemben jelentékeny haladást és az első nemzetgyűlésre irányadó választójogi szabályokkal szemben is csak mérsékelt visszafejlődést jelent. A 24-ik éven fölüli lakosságnak az 1914. évi névjegyzékek szerint 15·5%-a, az 1918. évi névjegyzékek szerint 20·9%-a volt választójogosult, az 1918. XVII. t.-c. a választójogosultak arányát 33·2%-ra emelte volna, az első nemzetgyűlési választójogi szabályok szerint az arány 74·6 volt, míg az 1922. évi rendelet és az 1925. évi törvény szabályai szerint 58·4%. Az 1925. XXVI. t.-c. tehát a legutójjára alkalmazásban volt 1874. évi választójogi szabályokkal szemben kb. négyszeresére, az 1918. XVII. t.-c.-el szemben pedig kétszeresére emelte a választójogosultak számát.

A nőknek 1919 óta van Magyarországon választójoguk. Az arányos képviselői rendszert és a lajstromos szavazást először az 1922. évi rendelet vezette be kísérletképpen Budapest és környékének területén; az 1925. XXVI. t.-c. kiterjeszti e rendszert a több képviselőt választó többi városokra is és elrendeli, hogy a képviselői mandátumok egytizedét országos lajstrom alapján az egyes pártok által a kerületekben elért szavazatok arányában töltsék be. A *titkos szavazást* elő-

ször az 1913. XIV. t.-c. akarta bevezetni a nagyobb városokban, az 1918. XVII. t.-c. e tárgyban nem rendelkezik, az 1919. évi rendelet a titkos szavazást általánossá tette, az 1922. és 1925. évi szabályok pedig visszatértek az 1913. évi tervre.

A választójog fejlődése *külföldön* is mindentűt a választójog kiterjesztése irányában halad, sőt egyes államok több-kevesebb megszorítással az általános választójogot (l. o.) fogadták el.

Választókerület az a terület, amelynek lakossága egy vagy több képviselőt (bizottsági tagot) közösen, egységes választással választ. Lehet, hogy a választásnál figyelembe jövő egész terület egy V., amely az összes megválasztandót együtt választja. Rendszerint azonban ez a terület több V.-re tagozódik, amelyekben a választást külön-külön ejtik meg. A V.-i beosztásnál lehetőleg arra kell törekedni, hogy az egyes kerületek lehetőleg egyenlő számú választót foglaljanak össze. Kisebb eltérések azonban nem kerülhetők el. Egyrészt ily eltérések lehetősége, másrészt a V.-ek területének kialakítási módja miatt a V.-i beosztásnak nagy politikai jelentősége van. A V.-ben igen gyakran nemcsak egy helyen folyik a szavazás, hanem a V. több szavazókörre oszlik; az egy V.-be eső szavazókörök választási eredményét azonban összeszámítják. Az országgyűlési (nemzetgyűlési) V.-i beosztásra nézve nálunk az 1914. XV. t.-c. irányadó, Budapest és környékének területe azonban a nemzetgyűlési választásokra nézve két külön V.-től lett összefoglalva, a csonkakerületeket pedig ideiglenesen kiegészítették. V.-enként történik a választás a törvényhatósági bizottsági tagokra és a nagyobb községekben a községi képviselőkre is.

Választó lap, a geológiában az az ásványkéreg, amely valamely közzettelért elválaszt attól a közzettől, amelyen a telér átvonul; gyakran a telér meg a közet érintkezési lapját is így nevezik.

Választó monarchia, szemben az örökletessel az a monarchikus állam, amelynek trónját a fejedelem halálával választás útján töltik be.

Választó párkány, l. *Pávkány*.

Választótölcser, kémiai készülék, egymással nem keveredő folyadékok elválasztására, melyek elkülönülnek s így az alsó csap nyitásával a nehezebb, nagyobb faj súlyú folyadék, az alsó réteg leboocsátható.

Választottak, l. *Katechumenek*.

Választott békebíró, l. *Nemzetközi választott bíróság*.

Választott bírák, l. *Békeltetők*, *Választott bíróság*.

Választott bíráskodás, nem állami bíróságoknak, hanem a felek magukválasztotta bíráinak bíráskodása. L. *Választott bíróság*.

Választott bíróság (ném. *Schiedsgericht*, franc. *arbitrage*, ang. *arbitration*) az oly bíróság, amelynek tagjait (arbitr) vitás magánjogi ügyeik eldöntése végett szerződéssel maguk a felek jelölik ki. A szerződés csak úgy érvényes, ha írásba foglalják, meghatározott ügyre vonatkozik és ha a felek a per tárgyáról rendelkezhetnek. A felek a választott bírákat a szerződésben meg is nevezhetik, ha ezt nem teszik, mindegyik fél utóbb választ egy-egy bírót, ha a fél felhívásra nem

választ, az ellenfél a rendes bíróságnál kérheti a választott bíró kijelölését. A választott bíró csak úgy köteles eljárni, ha a bíróságot írásban elvállalta, de ha vállalkozásának nem tesz eleget, pénzbírsággal szorítható. Eljárásának módját a V. saját belátása szerint határozza meg, de a feleket meg kell hallgatnia s az ügy állását ki kell derítenie; tanúkat, szakértőket csak akkor hallgathat meg, ha előtte megjelennek, kényszereszközt nem alkalmazhat, hanem szükség esetében a járásbíró-sághoz fordulhat. Ítéletét indokolni, minden tagjával aláírni s a felekkel közlés után a rendes bíróságnál letenni köteles. Ítéletét a törvényben meghatározott, főleg alaki hibák miatt a rendes bíróság előtt indítandó keresettel lehet érvényteleníteni 90 nap alatt. Az 1925. VIII. t. c. 20. §-a szerint tényleges szolgálatot teljesítő ítélőbíró vagy ügyész V.-nak sem elnöke, sem tagja, sem jegyzőkönyvvezetője nem lehet, kivéve, ha külön jogszabály rendel v. ha már a törvény előtt kötöttek a felek oly V.-i szerződés, amelyben a személy megnevezését igazságügyi hatóságra v. vezetőjére bízták. A V. külön neve a *Tözsdebírószág* (l. o.). Némely ügyeket törvény utasít V. elé, pl. a Magyar Nemzeti Bank és a kormány közötti vitákat (1924. V. t.-c.), az Überlandföldrököt illető vitás kérdéseket (1882: XXVIII. t.-c.) L. még *Békéltetőlk.*

Választott nép, a Szentírás szerint Izrael népe.

Választóvíz, a salétromsav népies neve. Ez az elvezetés onnét ered, mert az *ezüstöt* oldja, de az *aranyat* nem, s ez alapon e két fém elválasztható egymástól.

Válaszút (*Valásut*), kisk. Kolozs vármegye kolozsvári járásában, (1910) 1447 magyar lakossal. (Tr. R.)

Válaszúti komédia, ily címen emlegetik azt a Disputatio Debreceniensis c. XVI. sz.-i hitvitázó magyar drámát, amelyet a reformátusoktól vitára hitt erdélyi unitáriusok maguk helyett 1567. Debreczenbe küldtek. Válaszúton — innen a magyar cím — állítólag színre került, de ez nagyon valószínűtlen. Az unitárius szellemű dráma több kézírati másolatban maradt ránk, nyomtatásban *Alszeghy Zsolt* adta ki a Nemzeti Könyvtár IX. kötetében (1914).

Válatás, l. *Arany, Ezüst.*

Val Bella, *Monte di*, 1141 m. magas hegy az olasz Sette Comuni (hét község) területén; 1917 dec. 5—9. osztrák-magyar csapatok elfoglalták; 1918 jun. 29. az olaszok visszafoglalták.

Valbert, *Cherbuliez Victor* (l. o.) francia író álneve.

Val Bregaglia, l. *Bergell.*

Valcarlos, l. *Roncesvalles.*

Valckenauer (ejtsd: valkenár), *Lodewyk Kaspar*, hollandus klassz.-filológus, szül. Leeuwardenben 1715 jún. 7., megh. Leidenben 1785 márc. 14. 1740-ben konrektor Kampenben, 1741. a görög nyelv tanára Franekerben, 1766. Leidenben. Ruhnkelvel együtt Hemsterhuis legkiválóbb tanítványa. Kiadta Euripides Phoinissaiát (1755), Hippolytosát (1786) Euripides töredékeiről szóló híres diatribéjával, Theokritost (1781), Kallimachost (1799), Phalaris leveleit (1777). Továbbá: Diatribe de Aristobulo Judaeo (kiadta Lusac, 1806); Orationes (1784); Opuscula philologica stb. kiadta

Erfurdt (2 köt., Leipzig 1808). V. ö. *Bergmann*, Memoria Valckenarii (Utrecht 1874).

Valcsa (*Valča*), kisk. Turócz vm. stubnyafürdői j.-ban, (1919) 829 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vald Péter, l. *Valdensék.*

Valdagno (ejtsd: valdanyo), város Vicenza olasz tartományban, (1911) 10,774 lak., barnaszérbányászattal, selyemtermeléssel, gyapjufonással és szővéssel.

Valdai-magaslatok (*Valdajszkija gori*), 165 m. átlagos magasságú dombvidék Novgorod és Tver orosz kormányzóságokban, fontos vízváltató az Ilmen és Volga, Dnyepyr, Düna vizei közt, nagyrészt fenyesekkel, turfás moesarakkal és vándorsziklákkal borított vidék, zord éghajlattal, klímája kb. 2^o-kal hidegebb, mint a környékéé. Széntelegei csekély értékűek. A magaslatok az ú. n. *Alauni-magaslatok* (l. o.) csoportjához tartoznak, az Ilyiny hegyben 310 m.-ig emelkednek.

Valdaj, város Novgorod orosz kerületben, a Valdai-magaslatokon; a V.-tó Ny.-i partján. A tó 7.5 km. hosszú, 4 km. széles. Egyik szigetén van a híres Imerszki-kolostor. A városnak mintegy 5000 lakosa van.

Val d'Assa, állandó erődtmény az Astico-völgyben, Asiago olasz várostól 5 km.-re, a volt tiroli határ mentén; 1916 máj. 27. az osztrák-magyar csapatok bevették.

Val de Bagnes, l. *Bagnes.*

Val de Bove, völgy, l. *Etna.*

Valdemár (*Waldemar*), több király és fejedelmi személy neve.

[Brandenburg.] 1. *V.*, *brandenburgi örgróf* (1309—19), II. Konrád örgróf fia, megh. 1319 aug. 14. Nagybátyjának, IV. Ottónak halála után 1309. az aszkániai háznak összes birtokait egyesítette kormányá alá. Frigyes meissenai örgróftól váltakozó szerencsével folytatott háborúja után 1317. elfoglalta Alsó-Lauszit. Pényes udvart tartott és felvirágoztatta országát. Utóda unokaöccse, *Henrik* lett, kibn 1320. kihalt az Aszkániai-ház brandenburgi ága, mire Bajor Lajos császár Brandeburgot fiának, Lajosnak ajándékozta (1323). Ez ellen évek múlva, 1347. egy *Al-V.* lépett fel, aki azt állította, hogy mást temettek el helyette s ő évekig a Szentföldön tartózkodott. IV. Károly császár el is ismerte őt s 1348. Brandeburgot neki ajándékozta. 1350-ben azonban elejtette őt s az *Al-V.* mindenkítől elhagyatva halt meg Dessauban 1356.

[Dánia.] 2. *I. V.*, *a Nagy, dán király* (1157—1182), Knut schleswigi herceg fia, szül. 1131 jan. 14., megh. 1182 máj. 12. Unokatestvérének, *Svennek* halála után 1157. lépett Dánia trónjára s Oroszlán Henrik szövetségében 1159—79. harcolt a vendek ellen, kiktől elfoglalta Rügen szigetét. Jeles tanácsadója, *Absalon* segítségével Dániát hatalmas országgá tette.

3. *II. V.*, *a Győzelmes, dán király* (1202—41), az előbbinek ifjabbik fia, szül. 1169 vagy 1170 jún. 28., megh. 1241 márc. 28. Bátyjának, *VI. Knutnak* halála után jutott a trónra s győzelmes harcokban elfoglalta 1205. Ósel és Dagó szigeteket, 1210. Poroszországot és Samlandot s 1217. egy kereszties hadjáratban Eszlandot, 1227.

azonban Bornhövde mellett vereséget szenvedett a német fejedelmektől s hódításainak egy részét elveszítette.

4. III. V., *dán király* (1326—30), Erik schleswigi herceg fia, szül. 1314., megh. 1364.

5. IV. V., *dán király* (1340—75), II. Kristóf király fia, szül. 1317., megh. 1375 okt. 24. III. Gerhard meggyilkolása után 1340. jutott a trónra és erélyesen uralkodott. 1346-ban eladta Eszlandot a Német-lovagrendnek, 1361. elpusztította Witby városát Gothland szigetén, de emiatt a Hansával keveredett háborúba s 1368—72. országn kívül volt kénytelen tartózkodni. *Attertag* melléknevét attól a mondásától kapta, hogy «vele más napok virradnak Dániára».

6. V., *dán herceg*, IX. Keresztély dán király harmadik fia, szül. Bernstorff kastélyban 1858 okt. 27. A bolgár szobranjere 1886 nov. 10. fejedelmé válasszotta, de atyja ellenzése miatt visszautasította a bolgár trónt. 1885 okt. 25. nőül vette *Mária* orléansi hercegnőt (szül. 1865., megh. 1909.).

Valdensesk, pápaellenes vallásfelekezet a középkorban, óriási üldözések dacára maig fennmaradt. Alapítója volt 1170 körül *Waldus* v. *Valdo* (*Valdez*) Péter lyoni gazdag kereskedő; lelkének nyugalmat és üdvöt a gazdagság nem adván, a Szentírásához fordult. Szerinte új világszűzött nyervén a Szentírás olvasása által, vagyonát a szegények közt kiosztva, a nép közé ment a Szentírás igazságait hirdetni. Társakat is vett maga mellé. Első nevek volt «lyoni szegények». A lyoni püspök betiltotta ez új apostoloskodást, mert világiak a Szentírás nem magyarázhatják. A lateráni zsinat (1179) szakadáraknak nyilvánította őket. Valdo menekült s a XII. sz. vége fele Csehországban halt meg. Déli Franciaország Albiga kerületében tömörültek hívei; Piemont völgyeibe 1209. hatoltak be. A Valdens tan két sarktétele: a) a pápai tekintély helyett a biblia tekintélye; b) a pápai jog helyett az egyetemes papság elve. III. Ince pápa keresztész háborút indított 1209. az eretnekek ellen (albigens-háború); a hűs évig tartó író hadjárat, majd a hitnyomozó törvényeszk felállítás és működése megsemmisítette a pápaellenes ellenzéki felekezeteket, csakis az evangéliumi szellemű V. egy töredéke vonulhatott meg Szavójában. Időnként meg-megújuló üldözéseket szenvedtek. A XVI. sz.-ban Olivetan, Farel és Kálvin hatására a református hitrendszert fogadták el; a legelső francia ref. bibliafordítás Olivetan által részükre készült el 1535. XIV. Lajos zsarnoki fellépése új vészt hozott rájuk, kényszerítte a vele szövetséges Szavója herceget, hogy ő is elűldözze Piemont völgyeiből békés valdens alattvalóit. Hősies lelkületű lelkészük Arnaud Henrik vezérlete alatt mintegy 3000 valdens bújdosott ki svájci és német területekre. Politikai fordulat következtében Szavója hercege Németországgal kötött új szövetséget, változott a helyzet és Arnaud 1689 aug. visszavezette hazájukba a korábban kibujdosott V.-et, akik aztán békét nyertek. Viktor Emánuel és Umberto királyok alatt teljes vallászabadságot nyertek, 1870 óta Róma is megnyílt előttük, ott templo-

mokat építettek. Az ősi völgyekben (La Tour központtal) 15, azonkívül az olasz területen 41 egyházközségük van és 34 missziói állomásuk.

Váldény (*Valedeni*), kisk. Krassó-Szörény vm. resiczabányai j.-ban, (1910) 1061 román lak. (Tr. R.)

Valdepeñas, város Ciudad Real spanyol tartományban, a Campo de Calatrava síkságon, (1921) 25,218 lak., kitünő vörösbortermeléssel, *Peral* és *Chirivi* vasas ásványvízforrások és látogatott fürdők mellett.

Valderaduey, a Duero 177 km. hosszú jobb mellékfolyója Leon, Valladolid és Zamorra spanyol tartományokban, Zamorra fölött torkollik.

Valdes, felsziget, I. *San José*, 4.

Valdes, *Armando Palacio*, spanyol író, I. *Palacio Valdes*.

Val de Travers, völgy Neuchatel svájci kantonban; az Areuse folyó völgye, gazdag aszfaltbányákkal. Főhelye *Montiers*. Ebben a völgyben fegyverezték le 1871. Bourbaki francia hadseregének zömét, amely veresége után svájci földre menekült.

Val d'Hérens, I. *Hérens*.

Váldhid (*Valchid*), nagyk. Nagy-Küküllő vm. segesvári j.-ban, (1910) 983 német, román és cigány lak. (Tr. R.)

Valdieri, *Bagni di V.* (*Vaudier*), fürdő Cuneo olasz tartományban, 1349 m.-nyi magasban, a Gesso felső völgyében, a Punta Argentera lábánál, 13 km.-nyire a V. nevű falutól, (1911) 2283 lak., vasművekkel, márványbányával; 8 kénes forrással (36—39°) és fürdőintézzettel.

Val di Sole (*Sulzberg*), a Noce felső völgye Dél-Tirolban; az Oglie és az Adda völgyébe vezető út vonul végig rajta, igen gazdag és termékeny.

Val di Venosta, I. *Vintschgau*.

Valdivia, I. *Chile egyik tartománya*, Cautin, Llanquihue, a tenger és Argentina közt, területe 21,637 km², (1920) 175,141 lak. V. a parti Cordillerákból, a középső hosszanti völgyből és az Andokból áll; számos tűzhányója van, mint Villarica (2839 m.), Quetrupillan (3688 m.), Riñihue (2659 m.) stb., lábaiknál terülnek el a Villarica, a nagy Ranco stb. tavak. Éghajlata egészséges. Földje sok gabonát és gyümölcsöt terem.

2. V., Valdivia chilei tartomány fővárosa, (1920) 26,854 lak., hajógyárakkal, szeszegetökkel, sörgyárakkal, hűvágóiparral. Esős éghajlata és gyakori földrengései miatt nagyobbára faházakból épült. Élénk forgalmú kikötőjének előkikötője *Covial* (2000 lak.). 1551-ben Pedro de V. alapította, 1599. az araukánok feldúlták; 1850 óta sok német telepedett meg benne.

Valdivia-expedició, I. *Tengeri tudományos expedíciók*.

Valdobbiadene, város Treviso olasz tartományban, (1911) 6395 lak., vasasforrással, gyógyintézzettel.

Vale (lat.) a. m. isten veled, élj boldogul. — **Valete**, isten veletek!

Vále (*Vale*, *Grabendorf*), nagyk. Szeben vm. szelistevei j.-ban, (1910) 1119 román lak. (Tr. R.)

Valeajepi (*Valea-Iepi*), kisk. Hunyad vm. algyógyi j.-ban, (1910) 518 román lak. (Tr. R.)

Valealunga (*Valea-lungá*), kisk. Hunyad vm. marosillyei j.-ban, (1910) 359 román lak. (Tr. R.)

Valeamare (*Valea-mare*), 1. kisk. Hunyad vm. algyógyi j.-ban, (1910) 570 román lak. (Tr. R.)

2. V. kisk. Hunyad vm. körösbányai j.-ban, (1910) 107 román lak. (Tr. R.)

Valeapáj (*Valeapaiu*), kisk. Krassó-Szörény vm. boksáni j.-ban, (1910) 1199 román lak. (Tr. R.)

Valeggio sul Mincio (ejtsd: valedzso szul mincsó), helység Verona olasz tartományban, (1911) 6256 lak. Napoleon 1796 máj. 30. itt győzött az osztrákokon; 1814 febr. 8. Beauharnais megütöközött Bellegarde osztrák csapataival.

Valencay (ejtsd: valańszé), város Indre francia départementban, a Nahon mellett, (1911) 3349 lak.; I. Ferenc korában épített renaissance kastélya 1801-től Talleyrandé volt, itt tartotta I. Napoleon VII. Ferdinánd spanyol királyt 1808—1813. fogva. Id. Don Carlos itt lakott 1840—45. A V.-i kis kórház kápolnájában van Talleyrand sírja.

Valence (ejts: valańsz), város, püspöki székhely Drôme francia départementban, (1921) 28,659 lak., tészta-, vegyi áru-, olaj- és líkőrgyártással, durvavászon-szövés és selyemfonással, borkereskedelemmel; több szakiskolája, muzeuma, 36,000 kötetes könyvtára, régészeti társulata van. Kiválóbb épülete a püspöki székesegyház, román ízlésű templom, amelyet 1095. II. Orbán pápa szentelt föl, 1609. restaurálták; az itt lévő emlékebe helyezték el 1799. VI. Pius pápa szívét. Új város-háza, protestáns temploma van. V. az ókori *Ventia* v. *Valentia*; a középkorban Valentinois fővárosa volt. 1799-ben itt halt meg száműzetésben VI. Pius pápa.

Valencia, 1. egykori királyság a mai Spanyolországban, a Földközi tenger mentén, Aragonia, Új-Kasztília és Murcia között. Területe 22,876 km², (1910) 1.614,590 lak. Alicante, Castellon de la Plana és V. tartományokra oszlik. Az arragonok az 1233—53 közt tartó háborúkban elfoglalták és 1319. királyságukkal egyesítették.

2. V., *spanyol tartomány*, Castellon de la Pana, Teruel, Cuenca, Albacete, Alicante tartományok és a Földközi-tenger V.-i öble között. Területe 10,958 km², (1920) 926,442 lak., 19 járásra oszlik, fővárosa V.

3. V. (*V. del Cid*), V. egykori királyságnak, ma V. spanyol tartománynak fővárosa, érseki székhely az öt helyen áthidalt Turia jobb partján, 4 km.-re a Földközi-tengertől, (1920) 251,258 lak., nagy iparral, dohánygyára (3600 munkással), selyemszövés, papíros-, olaj-, csokoládé-, kén-sav-, szappangyártása, kötélverése, hordókészítése, tüveg- és agyagáru (azulejos lapok, l. o.) készítése van. Kereskedelmileg is jelentékeny; tengeri forgalmát a *Villanueva del Grao* (l. o.) mellett lévő kikötő közvetíti. Kivitelii cikkei: bor, mazsola, rizs, narancs, hagyma, sáfrány, gyümölcs; a bevitelé: búza, kakaó, liszt, épületfa, hordó, ételolaj, dohány, szén, kőolaj, műtrágya, papíros és tüvegáru. Régi városfalaiából két tornyos városkapuja van, nagybörzszt szűk utcákból áll, számos nyilvános terei közül a Plaza de Mercado a legjelentékenyebb; a Turia mellett szép sétahelyei vannak. Kiválóbb templomai az 1238. felszentelt, 1262—1482. újjáépített gót székesegyház

pompás kapuzattal, gazdagon díszített kupolával, 46 m. magas; az El Miguele (XV. sz.) nyolcszögű harangtoronnyal; a Sta Catalina (1688) szép toronnyal; az egykori templárusok temploma. Egyéb jelentékeny épületei: a San Miguel de los Reyes kolostor; az egykori kir. palota, Spanyolország legnagyobb bikaviadal-cirkusza, az érseki palota. Nevezetesebb közművelődési intézetei: 1410. alapított egyeteme, muzeuma értékes képgyűjteménnyel (XVII. sz.-beliek) és képzőművészeti akadémia. V. Kr. e. 138. alapított római gyarmat volt (*Valentia Edetanorum*); 715. elfoglalták a mórok, 1094. visszavette Cid, de már 1102. újból a móroké lett; véglegesen 1238. I. Jakab aragoniai király vette el tőlük. 1812 jan. 9. hosszú ostrom után elfoglalták a Suchet vezérelete alatt álló franciák.

4. V. (azelőtt: *Nueva V. del Rey*), fővárosa Venezuela Carabobo államának, Ny.-ra a Tacarigua-tótól (l. *Valencia-tó*), vasút mellett, (1920) 29,466 lak., cukornád- és kávéültetvényekkel, gyapjuszövésvel, gépgyártással. Kikötője: *Puerto Cabello*.

Valencia de Alcantara, város Cáceres spanyol tartományban, a portugál határ közelében (8 km.), (1910) 9417 lak., megerősített hely; régi falai és vára van.

Valencianit, 1. Adulán.

Valencia-tó (*Lago de Valencia, Lago de Tacarigua*), 35 km. hosszú, 20 km. széles, 70 m. mély tó Venezuela dél-amerikai államban, 1414 m. magasban fekszik és 440 km² területű. A tavat két félsziget osztja ketté, 26 szigete van, a sok beléje ömlő patak közül legnagyobb a Rio Aragua. Valencia város a XVI. sz.-ban 2½ km.-nyire fekiült a tótól, ma tőle 15 km.-nyire van. Partjai termékenyek, lakottak, vizén egy német gőzös jár.

Valenciennes (ejtsd: valanszien), város Nord francia départementban, egykor Hainaut fővárosa, (1921) 34,425 lak., hengerművekkel, tüveg-, kés- és vasárúgyártással, cukor- és sófinomítással, vegyi iparral, gyapjúfonással és szövésvel, az egykor híres V.-i csipkekészítés megszűnt és a környék néhány helyére szorítkozik. A V.-i szénbányatelep területe 60,000 ha. Liceuma, festő- és szobrász-akadémiája és iparművészeti iskolája, hollandi mesterek műveiben gazdag képtára, természetrajzi és régészeti muzeuma, 40,000 kötetes könyvtára, színháza és arzenálja van. Kiválóbb épületei: a Notre Dame du St. Cordon, a XIII. sz. ízlésében 1850—64. épült főtemplom, a St. Géry gót templom (részben XIII. sz.) és a nagyarányú város-háza (XVII. sz.).

V. a római *Valentiana*, 1567 ápr. 2. a spanyolok hosszas ostrom után elfoglalták; 1677. XIV. Lajos foglalta el, 1678. Franciaország birtoka lett; 1793. az egyesült osztrák-angol hadsereg foglalta el, de 1794 aug. 17. már Scherer visszafoglalta. 1815-ben rövid ideig a poroszok tartották megszállva. Vár jellegét újabb időben megszüntették. 1914 aug. 25. a németek megszállták és 1918 nov. 3-ig birtokukban tartották, amikor angol csapatok foglalták el.

Valenciennes (franc.), a vert csipkék egyik legfinomabb neme; készítése 1725—80 között Valenciennesben és Lilleben virágzott.

Valenciennes, Achille, zoológus, I. Val.

Valenciennesia (öslénytan). A V. a kövült osigák egy gónuszja, amely a pulmonáták thalassophila alrendjébe tartozik. Vékonyhéjúak; alacsony, tányéralakú, kanyarulat nélküli házzal, amely körkörösén futó bordákkal van díszítve. A jobboldalukon egy szélesebb redő látható, a légzőcső részére. A pannoniai (pontusi) rétegekben fordul elő Magyarország, Románia és Dél-Oroszország területén.

Valens, Flavius, római császár, szül. a pannoniai Cibalaében (Vinkovce) Kr. u. 364., testvére, I. Valentinianus uralkodótársává tette meg és a birodalom keleti felének kormányzását bízta rá. Nem volt jelentékeny uralkodó, de takarékos és igazságos, vezérei pedig elég szerencsésen vívták csatáikat. Julianus rokonának, Procopiusnak lázadását 366. elnyomta, a nyugati gótokkal viselt háborút (367—369) tisztes békekötéssel fejezte be; a Sapores perzsa királlyal folytatott hosszú háború sem okozott jelentékeny veszteséget. De maga V. 378 aug. 9. Hadrianopolis mellett a nyugati gótokkal szemben teljes vereséget szenvedett és a futásban halálát lelta. Buzgó arianus volt és ezért terjedt el alatta ez a felekezet a keleti birodalomban.

Valenta, Eduard, fotokémikus, szül. Bécsben 1857 márc. 5. Műegyetemi tanulmányai után a kémiai technológiai tanszék mellett asszisztens lett a bécsi műegyetemen; 1894. a fotokémia tanárává neveztek ki. Számos értekezésén kívül nevezetesebb önálló munkája: Photographische Chemie und Chemikalienkunde (1898—99, 2 köt.); Die Rohstoffe der graphischen Druckgewerbe (1904, 2 köt.).

Valentia (ejtsd: valensia), sziget Irorszag D-i partja mellett, jelentékeny palabányákkal. Tengerentúli kábel végállomása.

Valentinelli, Giuseppe, olasz bibliografus, szül. Ferrarában 1805 máj. 22., megh. Velencében 1874 dec. 17. A velencei Sz. Márkus-könyvtár főkönyvtárosa volt. Számos bibliográfiai művei közül kiemelendők: Bibliografia del Friauli (Venezia 1861); della Dalmazia e del Montenegro (u. o. 1854 és Supplementi 1862); Bibliotheca manuseripta ad S. Marci Venetiarum (Venecia 1868—73, 6 k.); Catalogus codicum manuseriptorum de rebus foroliviensibus ex bibliotheca S. Marci (u. o. 1857). 1858-ban Akadémiánk kültagja lett.

Valentini, Pier Francesco, olasz zeneszerző, megh. 1654. Rómában. A római iskola legkiválóbb mestereinek egyike. Nevezetes művei: Canone sopra le parole del Salve Regina (1629, kánon 2000 feloldással); Canone nel nodo di Salomone a 96 voci (1631); Canone a 6, 10, 20 voci (1645). Operái: La Mitza (1654); La trasformazione di Dafne (1651).

Valentinianus, három római császár neve. 1. I. V., **Flavius**, szül. a pannoniai Cibalaében (Vinkovce) Kr. u. 321. Julianus alatt kitűnt katonai erényeivel és a testőrségben magas rangja volt. Jovianus halála után 364. Nicaeában a katonák császárrá kiáltották ki. Egész uralma alatt főgondja a birodalom nyugati felének határait védeni, míg a keleti határokat testvére, **Valens** (I. o.) védte. Buzgó keresztény érzelme mellett a po-

gányok iránt türelmes volt. Megh. Brigetióban (Szöny) 375 nov. 17.

2. II. V., az előbbinek és Justinának fia, négy éves volt, midőn atyja halálakor bátyjának, Gratianusnak uralkodótársává kiáltották ki Aquincumban és Itáliát, Illíriát és Afrikát kapta birtokul. Midőn 383. Gratianust **Maximus** (I. o.) megfosztotta a tróntól, II. V.-t is kiűzte 387. Itáliából, de Theodosius már 388. visszazerezte uralmát, amely most a birodalom egész nyugati felére kiterjedt. Okos anyja halála után a frank **Arbogast** (I. o.) volt gyámja, aki őt 392. Viennában megölte.

3. III. V., **Flavius Placidius**, Honorius kiváló hadvezérének, Constantiusnak és Nagy Theodosius leányának, Placidianának fia, anyai nagyapja pártfogásából már 6 éves korában 425. lett a nyugatrómai birodalom császára, de a kormány Placidia kezében volt, akinek uralmát gyávaság, kegyetlenség és nagy területvesztés jellemzi. Két kiváló vezérének, Bonifatiusnak és Aëtiusnak viszálykodása miatt u. i. Afrika a vandálok birtokába jutott, Gallia nagy részét a frankok, 449. Britanniát a szászok foglalták el. Aëtius ugyan a nyugati gótokkal szövetségbe Attilát 451. a catalaunumi mezőkön megverte, de azért Attila 452. Itáliába tört és csak hirtelen halála (453) hátrította el a betörés ismétlését. A hatalmára féltékeny V. 454. Aëtius megöletésével uralmának utolsó oszlopát ledöntötte, 455. maga is Petronius Maximus gyilkos merénylétének áldozata lett, amit **Teleki** Lászlónak Kegyencé c. drámája a színpadra viett.

Valentinit (ásv.) *antimonvirág* v. *fehér antimónérc*; antimontrioxid Sb₂O₃; rombos prizmak v. táblák, nyalábos-legyezős csoportok; szemeseshéjas halmazok. Egy irányban kitűnően hasad; sárgás, szürkés, barnás, feketés; gyöngyház-gyémántfényű, áttetsző. Az antimonit mállása révén keletkezett; Pernek, Pozsony vm.; Felsőbánya; Bräunsdorf, Wolfsberg és Horhausen, Németország; Prziham, Csehország; Constantine, Algir.

Valentinois (ejtsd: valantinoa), régi francia hercegség Dauphiné tartományban, amelynek fővárosa **Valence** volt. A V. hercegi címet 1498. **Borgia Cesare**, VI. Sándor pápa természetes fia kapta. 1548-ban II. Henrik francia király kedvesének, **Poitiersi Dianának** adományozta. 1642-ben a **Grimaldi**-család szerezte meg e címet s máig is viselik Monaco fejedelmei.

Valentinus, 1. pápa, I. **Bálint**.

2. V., **szentek**, I. **Bálint** és **Bálint napja**.

3. V., egyike a legkiválóbb gnosztikusoknak, szül. Alexandriában zsidó szülőktől. Kr. u. 140 körül Rómába ment és ott működött 160-ig. Az alexandriai gnoszticizmus az ő platói eszmékkel kevert rendszerében érte el legmagasabb kiképzettségét. Rendszerének főbb gondolataira nézve I. **Gnoszticizmus**.

Valentiny János, festő, szül. Nagylakon 1842 jan. 1., megh. Nádasdladányban 1902 febr.-ban. Eleinte Marastoninál tanult Budapesten, aztán Párisban, Münchenben, Olaszországban tartózkodott s a hetvenes évek végétől haláláig Nádasdladányban festett, főképp a cigányok életéből vett képeket, amelyek nagy tetszést arattak a közön-

ség körében és számos reprodukcióban is elterjedtek. Egy ilyen képe, a *Hegedűt hangoló cigányfiú* a Szépművészeti Múzeumba került. 1902-ben hátrahagyott műveit kiállították Budapesten. V. ö. Művészet, 1902.

Valenza, város Alessandria olasz tartományban, (1911) 10,684 lak., selyem- és aranyárúgyárral, kénes ásványvízforrással, XVI. sz.-beli dómmal. V. állítólag az ókori *Valentia*.

Valera, I. *Edmond de*, ír politikus, spanyol apa és írlandi nő fia, szül. New Yorkban 1883. Írországban nevelték s ott matematika-tanár lett. Mikor a világháború alatt az Írország önállósítására irányult mozgalom nagy erővel megindult, V. egyik vezető egyénisége lett a mozgalomnak. Az 1916. ir fölkelés leverése után elfogták és halálra ítélték, de az ítéletet kegyelemből életfogytiglani kényszermunkára változtatták; az ellenállhatatlannul növekvő ír mozgalom azonban az angol kormányt az irrekkel való tárgyalásra bírta, V.-t tehát 1917. szabadon bocsátották. Ezután a sinnefeinek ligájának elnöke lett s 1919. a megalakulóldó ir köztársaság elnökévé választották. 1922-ben létrejövén Angliával a kiegyezés, Írország külön kormányt kapott, de V. ezt az ir kormányt sem ismerte el, hanem elvtársaival harcot szervezett ellene. Maga az ir kormányt fogatta el 1923., de fogságából megszökött és folytatta az agitációt, még az Anglia kormányzata alatt álló Ulster tartományban is szervezte az irreket, de Newryben 1924. okt.-ban az angol hatóság egy népgyűlésen elfogatta.

2. **V.**, *Juan*, spanyol író és tudós, szül. Cabrában 1824 okt. 18., megh. Madridban 1905 ápr. 11. Diplomáciai pályán működött, sok helyütt volt követ, 1893—95. Bécsben. Írói hírnévre Pepita Jiménes (1874) című regényével tett szert, amely több európai nyelven jelent meg. Egyéb művei: *Las ilusiones del doctor Faustino* (1876); *El comendador Mendoza* (1877); *Doña Luz* (1878); *El pajar verde* (1895); *Juanita la larga* (1896); *Mors-Amor* (1899). Becsesek irodalomtörténeti, kritikai dolgozatai is. Összes művei: *Obras Completas* 16 kötetben jelentek meg (Madrid 1886—1908).

Valeria, Alsó-Pannónia felső részéből alakított tartomány, amelyet Diocletianus leányáról, Galerius császár nevére neveztek el. A Duna mentén Brigetiótól (Ószöny) Altinumig (Mohács) terjedt. Ny.-on hozzátartozott a Balaton és Sopianae (Pécs) is. L. *Pannonia*.

Valeriana L., *macskagyökér*, *baldrján* (növ.), a Valerianaceae-család génusza; 200-nál több faja az É.-i félgömbön főképp Ázsia és Európa hegyein, a D.-i félgömbön főképp Dél-Amerika Andesein van elterjedve. Fűvek, féleserjék, cserjék. Levelük rövid nyelű, pártájuk 5 karélyú, porzójuk 3, magházuk csaknem mindig 1 üregű. A termésen megmarad mint soksugarú, pehelynemű bóbíta a csésze. A *V. officinalis* L. (mezei vagy orvosi macskagyökér, gyökönke, fordulófű), mezei nárdus, Szent-Magdolna-fű) becses orvosi növény. Tölevele páratlanul szárnyas. Virág a bodzaszagú, halvány piros. Nedves helyeken terem. Tökéje (*radix valerianae*) erős, átható szagú. Valeriánsav (l. o.) és illanó valeriana-olaj (l. o., *oleum valerianae*) van benne. A *V. cellica* L. (kelta macska-

gyökér, római nárdus, l. a *Havasi növények* tábláján, 4) az Alpokon nő. *Nardus cellica* v. *spica cellica* nevű orvosság, de már ritkán, inkább illatszert készítésére használatos a tökéje.

Valerianaceae, *Macskagyökér-félék* (növ.), a forrtszirmú kétszikűek családjá a Rubiales-sorozatban. Körülbelül 350 faja van, főterületük az É.-i félgömb, különösen a Földközi-tenger környéke, utután Dél-Amerika. Fűvek v. kis cserjék, levelük átellenes, párhátlan. Viráguk asszimmetrikus, csészéje az elvirágzás után bóbítává lesz, a porzó 4, 3 v. 1; a magház 3 termőlevelű. Általában illanó olajukkal mint orvosság v. illatszert van jelentőségük.

Valeriana-olaj, *baldrján-olaj*, a valerianagyökérből vízgőzzel desztillált, halványsárga v. zöldes színű, sajtós szagú, fűszeres, kámforszagú, illó olaj. Fs.-a 0.93—0.96. Viz alig, szesz, éter bőségesen oldja. Alkotórészei: terpének, a borneolnak hangya-, ecet-, vaj- és valeriana-savval alkotott észterei, terpeneol stb. Idővel sűrűsödik és megbarnul. Más fajta valeriana-gyökérből előállított *V.* a *japán V.* vagy *kesso-olaj*, az európai *V.*-jal csaknem azonos összetételű és sajátosságú. Gyógyszerül használatosak.

Valeriánasav, l. *Valeriánsav*.

Valerianátok a *valeriánsav* sói.

Valerianella Haller (*galambbegy*, *mezei vad- vagy kikeleti saláta*, *báránysaláta*, növ.). A Valerianaceae-család génusza, melynek 41 faja Európában főleg a Földközi-tenger környékén és Észak-Amerikában honos; ezek közül nálunk 7 van meg. Egyéves fűvek; száruk többszörösen villásan elágazó, levelük hosszúkás, apró virágakkal



A Valeriana virága, hosszú metszetben.



a, b Galambbegy, c virága, d termése.

fejecskeiben csoportosulnak; csészéjük a termésen megmarad. Közönséges nálunk a *V. olitoria* Poll. (közönséges galambbegy, mezei raponc, téli cikória) mezőkön, laza talajon; rozettaszerűen fejlődő tölevelei kora tavasszal már a hó alatt fejlődnek és kedvelt salátát szolgáltatnak; termesztik is. A var. *oleraceae* Schl. nevű kertü változata nagyobb és kopaszabb levelű.

Valeriánsav, C_7H_7COOH . Négy izomérje van. A normális-, az izo-V., a metiletilcetsav és a trimetilcetsav. A valerianagyökér és számos más növény tartalmazza. Az így nyert a. valerianicum az izo-V. s az optikailag aktív metiletilcetsav keveréke; baldriánsavnak is hívják. Erjedési amilalkoholnak krómsavas oxidációja is hasonló V.-elegyet ad. Sói a *valerianátok*. Észterei közül az etilészter ú. n. *baldriánéter*, a V.-as mentolészter ú. n. *validol* nevesek. Az ú. n. *valil* (valyl) a V.-as-diétilamid, erős szagú folyadék s a gyógyászatban játszik szerepet.

Valerianus, Publius Licinius, római császár (253–260); Trebonius Gallus császár megöletésekor a raetiai légiók 63 éves korában császárrá kiáltották, mire ő fiát, Gallienust (l. o.) uralkodótársává nevezte ki és neki adta át a birodalom Ny.-i felét. Midőn a perzsákat 257-től kezdve a határoktól visszaszorítani igyekezett, 260. fogságba jutott és méltatlan bánásmód között fejezte be életét.

Valérien, domb és erőd Páris mellett, l. *Mont-Valérien*.

Valerius, szabin eredetű, híres patricius-család Rómában; a mítosz szerint a család őse, *Volesus* béktette ki Romulus és Titus Tatius királyokat. Legkiválóbb tagjai:

1. **Publius V. Poplicola**, résztvett a Tarquinius királyi család eltűnésében, Kr. e. 509–506. és 504. konzul volt. Népszerű törvényeiért (leges Valeriae), főleg azért, hogy az elítélt polgár felbevezethetett a négyüléshez, kapta a *Poplicola* (a. m. a nép barátja) jelzőt.

2. **Marcus V. Volesus**, előbbinek öccse, 505. mint konzul harcolt a szabinok ellen.

3. **Lucius V. Poplicola Potitus**, az első Poplicola unokája, a decemvirátus bukása után közbenjárt a szenátus és a kivándorolt plebs között; ezért 449. konzullá választották és tisztársával, Marcus Horatius Barbatusszal együtt törvényeket (leges Valeriae Horatiae) hozott, amelyek a decemvirátus előtt érvényes népjogokat megerősítették, sőt tágitották.

4. **Marcus V. Corvus**, «a holló», kiváló katona, ki egy holló segítségével győzött le egy óriás gallust. Hatszor volt konzul, kétszer diktátor; sok győzelme közül leghíresebb a szamnítok fölött kivívott diadal Gaurus hegyénél és Suesulánál.

5. **Quintus V. Falto**, az Aegati-szigetknél Kr. e. 241. vívott tengeri csatában a megbetegedett Lutatius Catulus konzult helyettesítette és győzelméért diadalmenetben részesült.

6. **Marcus V. Laevinus**, Kr. e. 215. prétor, több éven át szerencsésen harcolt a makedoniai Fülöp ellen és 210. mint konzul végleg meghódította Sziciliát.

7. **Lucius V. Flaccus**, Kr. e. 63. prétor, támogatta Cicerót a Catilina-féle összeesküvés elnyomásában. Mint proprétor 62. kormányozta Kisázsiaét és hazaértekor zsarolás vádja miatti törvény elé állították, ahol Cicero védőbeszéde után felmentették.

8. **Gaius V. Triarius**, Cicero barátja, ki a «de finibus» c. dialógusban részvevő személy, a 49. kitört polgárháborúban Pompeius híve volt és valószínűleg a farzaluzsi csatában esett el. A

V.-ok családjá a császárok korában is virágzott. L. még *Messala Corvinus*. V. ö. *Münzer*, De gente Valeria (Berlin 1891).

Valerius Antius, római történetíró, Kr. e. 50 körül Róma történetét alapításától kezdve legalább 75 könyvben írta meg tele túlzásokkal és hamis adatokkal. Livius kezdetben őt vette forrásul, de csakhamar meggyőződött megbízhatatlanságáról. V. ö. *Peter*, *Historicorum Romanorum fragmenta* (Leipzig 1883).

Valerius Cato, latin költő Kr. e. az első században. Egy alexandriai irányú költői iskolának volt nagy tekintélyben álló feje. A Vergilius neve alatt fennmaradt kisebb költemények közül fennmaradt «Dirae» és «Lydia» címűt ingatag alapon neki tulajdonítják.

Valerius Flaccus Setinus Balhus, Gaius, római költő, megh. Kr. u. 90 körül. Atdolgozta és Vespasianus császárnak ajánlotta a rhodoszi Apollonios «Argonautika» c. művét. Lendületes, de kissé dagályos nyelvezetű művének csak 8 könyve maradt ránk; kiadta: *Thilo* (Halle 1863); *Schenk* (Berlin 1871); *Langen* (u. o. 1896). Magyarra fordította: *Fábián Gábor* (Arad 1873).

Valerius Maximus, római történetíró, Kr. u. 30 táján Factorum et dictorum memorabilium libri IX c. alatt Tiberiusnak ajánlott történeti művet írt, amelyben kritika nélkül, dagályos nyelven állít össze egyveleges történeteket. A középkorban nagyon kapós olvasmány volt s többekre, pl. Galeottira is hatott. Kiadta: *Kempff* (Berlin 1854 és Leipzig 1888); *Halm* (Leipzig 1865).

Valery-en-Caux, l. *Saint-Valery-en-Caux*.
Valery-sur-Somme, lásd *Saint-Valery-sur-Somme*.

Vales, Spanyolországban az Amerikából érkező ezüstre szóló utalványokat neveztek így.

Valeur (franc., ejtsd: valör) a. m. érték. Különösen oly értékpapirokat értenek alatta, amelyeknek tényleg van belső értékük, szemben az érték-telen non-V.-ökkel. *V. morte* az oly értékpapir, amelynek ugyan van értéke, de valamely időszakban senkisen vásárolja.

Válfaj (növény), a. m. varietas, változat, fajváltozat. L. *Faj* és *Növényrendszer*.

Valgius Rufus, római költő és író, Horatius barátja, Kr. e. 12. konzul. Írt elégiákat, epigrammákat, lefordította Apollodoros retorikáját, tankölte-ményt írt a gyógyító szerekről s grammatikai kérdéseket tárgyalt De rebus per epistolam quaesitis c. művében. Töredékek Baehrensénél (*Fragmenta poetarum Romanorum*).

Valguarnera-Caropepe, község Caltanissetta szicíliai olasz tartományban, (1911) 13,392 lak. Olajtermelés, kénbányászat.

Valhalla, l. *Walhalla*.

Váli, arab eredetű török szó, jelent kormányzó pasát, a *vilajet* élén álló kormányzót.

Váli Béla, író, szül. Szabadkán 1858 jún. 3., megh. Budapesten 1896 jún. 7. Mint középiskolai tanár a közoktatásügyi minisztériumba volt beosztva, 1877 óta buzgólag foglalkozott színesztörténeti tanulmányokkal. Nagyszámú újságcikken s kisebb dolgozatokon kívül megírta *A magyar színesztörténetét* (jutalmat nyert a Kisfaludy-Társaságnál, 1887) és *Az aradi szín-*

szet történetét (1889), valamint *Vas Gereben* (1883), *Kuthy Lajos* (1888) és *Kossuth Lajos* (1888) életrajzát. Vas Gereben összes műveit sajtó alá is rendezte (Sziklay Jánossal együtt, 1886—1900).

Válíde (arab) a. m. szül. anya. *V. szultán*, az uralkodó szultán anyja, ki fiának trónrajutásával a három többi lakosai közt legmagasabb rangra emelkedik; gyakran politikai befolyással is bír.

Valídol, *menthylvalerianat*, a valerianasavnak menthollal alkotott észtere $C_{14}H_{20}COO.C_{10}H_{16}$. Rendszerint mentholt is tartalmazó, szintelen, illatos, hűsítő ízű folyadék. Vízben oldhatatlan; szesz, éter stb. oldja. Hiszterianál, migrénél, terhes nők hányásánál stb. gyógyszerül alkalmazták.

Validus (lat.) a. m. erős, hatalmas; *validitas*, jegerősség, érvényesség.

Valil, l. *Valyl*.

Valiora (*Válíora*), kisk. Hunyad vm. hátszegi j.-ban, (1910) 574 román lak. (Tr. R.)

Valisora (*Válisoara*), kisk. Hunyad vm. dévai j.-ban, (1910) 1119 román lak. (Tr. R.)

Valjevo, az ugyanyil nevű terület székhelye Szerbiában, a Kolubara partján, 7000 lak. A világháborúban, 1914 nov. 15. az osztrák-magyar csapatok utcai harcban elfoglalták; de dec. 9. az arangyelováci vereség után kiűrtették. 1915 okt. 24. Kövess hadserege a nagyszerbiai offenzíva alatt harc nélkül megszállta s az összeomlásig osztrák-magyar uralom alatt volt.

Valka (*Walka, Walk*), Lettország É.-i szélén fekvő város, Rigától ÉK.-re. Régi lett tanfőképző intézete van. Vasúti csomópont. Lakosainak száma 1900-ban 10,000 volt.

Valkai András, verses krónikák írója, szül. Kalotaszegen a XVI. sz. első felében. Történeti és mondai tárgyakat foglalt dőcögős versekbe, melyek *Chronica* avagy *Historia* címmel jelentek meg. A fennmaradtak *Hariadenus tengeri tolvajról*, *Károly császár hadakozásáról Barbarossa basa ellen*, *János pap birodalmáról* (együtt 1573), *Bánk bánról* (1574), *A magyar királyok eredetéről* (1576), *Andoinus és Alboinusról* (1580) szólnak.

Valkány (*Válcani*), nagyk. Torontál vm. nagyszentmiklósi j.-ban, az Aranka folyó mellett, (1910) 4809 román és magyar lak. (Tr. R.)

Valke (állat), a vörös farkas (*Canis simensis* Rüpp.) neve.

Valkház (*Vel'ky Valkház*), kisk. Bars vm. verebélyi j.-ban, (1910) 484 szlovák és magyar lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Valki, orosz város Ukrajnában, Charkovtól 40 km.-re Ny.-ra. Lakosainak száma 1900-ban 11,000 volt.

Valkó, nagyk. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. gödöllői j.-ban, (1920) 2031 magyar lak.

Valkócz (*Volkovce*), kisk. Bars vm. aranyosmaróti j.-ban, (1910) 516 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Valkonya, kisk. Zala vm. letenyei j.-ban, (1920) 313 magyar lak.

Valkó vára, Szilágy (előbb Kraszna) vármegyében Nagyfalutól délre állott. Ma romokban hever. 1316-ban a fellázadt Barsa Kopasz nádor fia Bekes védelmezte a királypártiak ellen, azon-

ban Elefánti Dezső megvívta. 1341-ben Dancs krasznai főispán és fiai kapták. Ezek kihalása után a losonezi Bánffyak kezére jutott. A hozzá tartozó uradalom részben ma is az övék. 1404-ben a Bánffyak engedetlenkedvén, Zsigmond király Jakcs Jánost, Albisi Dávidot és Csáky Györgyöt küldte ki e vár megvívására.

Valkóváralja (*Subcetate*), kisk. Szilágy vm. krasznai j.-ban, (1910) 455 román lak. (Tr. R.)

Valkó vármegye és *várispánság*, a későbbi Szerém, Verőce és Pozsega vármegyék egy részét foglalta magában. A XV. sz. vége felé 33 vára, 34 városa, 1182 helysége ismeretes. Főispánjai többnyire vagy éppen állandóan a macsói bánok voltak. 1541 után teljesen megszűnt benne a vármegyei élet. V. ö. *Csánki Dezső*, Magyarország tört. földr., V. II., 262—384. old.

Valkürök, l. *Walkyrják*.

Váll, a felső végtag legfelső, a mellkassal összefüggő vége, amelynek esontos végét a lapocka, a kulcsesont és a felkaresont alkotja. A *V. izület* a felkaresont izülete a lapockával igen szabad mozgású, golyóizület. A V. alakját nagyrészt az izmok, különösen a deltaizom (l. o.) szabják meg. L. *Hónalj* és *Vállöv*.

Valla, nagyk. Moson vm. nezsidéri j.-ban, (1920) 1568 német és magyar lak. (Tr. A.)

Valla, *Laurentius* (*Lorenzo della Valle*), híres olasz humanista, szül. Milanóban 1407 körül, megh. u. o. 1457 aug. 1. Páviában, Milanóban tanított, 1435. V. Alfonzo nápolyi király szolgálatába lépett, majd eretnokség gyanújába esvén (De donatione Constantini Magni c. műve miatt, amelyet aztán visszavont) Rómába szökött, hol V. Miklós pápától kegyelmet nyert, tanárkodott, III. Calixtus alatt pápai titkár és kanonok lett. Nagytudománnyal küzdött a hagyományos tekin-
télyek (Aristoteles) ellen, főleg *Dialecticae disputationes contra Aristotelicos* (1499) c. iratában; De voluptate c. művében Epikurosnak ad igazat. *Annotationes in Novum Testamentum*ában ő az első, ki a Vulgata szövegét a görög eredeti szempontjából bírálta. Nagybecsűek Homeros-, Herodotos-, Thukydides-fordításai és *Elegantiae Latinae sermonis* c. műve 6 könyvben (Róma 1471). Összeses művei: Laur. Vallae Opera Baselban jelentek meg 1543. *Opuscula tria*, kiadta Vahlen (Wien 1870). V. ö. *Vahlen*, L. V. ein Vortrag (u. o. 1864., Berlin 1870); *Mancini*, Vità di L. V. (Firenze 1892); M. v. *Wolff*, Lor. V., sein Leben und seine Werke (Leipzig 1893); *Schwahn*, L. V. (Berlin 1897.)

Vallaby (állat), l. *Kenguru-félék*.

Valladolid (ejtsd: vallyadolid), 1. spanyol tartomány Ó-Kasztíliában Leon, Palencia, Burgos, Segovia, Avila, Salamanca és Zamora között. Területe 8170 km², (1920) 280,931 lak., nagyobbára fensík, részben termékeny területtel és nagy pinia-fenyőerdőkkel; 11 járása van, fővárosa V.

2. V. fővárosa V. spanyol tartománynak, érseki székhely, (1920) 76,791 lak., vasöntés, szővő-, vegyi- és ötvösiparral, papiros-, bőr- és fayencegyártással. V.-t 1561-iki nagy tűzvész után II. Fülöp újjaépítette; hat városkapuja, egyenes utcái és tág terei vannak; a Puerta del Carmen előtt áll III. Károly szobra. Nagyobb terei a Plaza mayor, árkádokkal

körül fogott nagy négyszög, a háromszögű Campo grande és a nyolcszögű El Ochavo; számos temploma, 1346-ban alapított egyeteme van. Nevezetesebb épületei a be nem fejezett nagy aranyú székesegyháza, a régi kir. kastély, a Torquemada által épített pompás kapuja, a San Pablo dominikánus kolostor, a feygház; az egykori bencés kolostor, ma kaszárnya. A Collegio de Sta Cruzban kép- és szoborgyűjtemény és könyvtár van. V. a régi *Vallisoletum* valószínűleg a gótok alapítása (625), a római *Pintia* romján. A X. sz.-ban Leon királysághoz került. Később ismételtén kasztíliai és spanyol királyok székhelye volt. II. Fülöp és osztrák Anna itt születtek, Kolumbus itt halt meg.

Vállaj, kisk. Szatnár vm. mátészalkai j.-ban, (1920) 2667 magyar lak.

Vállalat, a termelési tényezőknek a kockázat elvállalása mellett való egyesítése, amelynek az a célja, hogy a vállalkozó csereértékeket termeljen és árúsítson. A V.-szerű termelésnek következménye az üzem nagyobb terjedelme, a készítmények nagyobb mennyisége, a jobb minőség, az olcsóság, a gyártás egyenletessége s az a jelenlég, hogy a termelés függetlenné válik a megrendelőtől, nagy raktári készletekre dolgozik s a kínálat hatalmasan fokozza a keresletet. Különböző alakjai a *magán-* és a *nyilvános V.-ok*. A *magán-* V.-ok a magángazdaságoknak nyereszkezdési elvére vannak alapítva s mindig az a céljuk, hogy a vállalkozó számára jövedelmet szerezzenek; amely V.-ok e célt elérik, jövedelmező vagy produktív s lukratív V.-oknak nevezetnek. A nyilvános V.-okat a közérdek szempontjából hatóságok, egyesületek vagy egyesek a nyereszkezdésre való tekintetek alárendelésével egyes közszükségletek ellátása kedvéért létesítik; ilyenek az állami posták, vasutak, gyárak, hitelintézetek, mezőgazdasági V.-ok stb. A vállalkozó személye szerint megkülönböztetik az *egyes* és a *társas V.-okat*. A termelés tárgyait tekintve különböznek egymástól a *mezőgazdasági*, az *ipari*, a *közlekedési*, *hitelügyi* és a *vegyes V.-ok*. Az üzem terjedelme szempontjából végre a *nagy* és a *kis V.-okat* szokás megkülönböztetni s ámbár e két-féle üzem között nem mindig könnyű a határvonalat meghúzni, mégis ez az osztályozás szolgáltatja egy-egy ország gazdasági állapotára nézve a legfontosabb adatokat. A nagy V.-ok mutathatják fel a legnagyobb termelési és a legkötelesebb technikai előnyöket, viszont a kis V.-ok képesek a fogyasztók ízléséhez alkalmazkodni s egyes munkáknál a gyártmányok jobb minőségét biztosíthatják. Napjainkban általában inkább virágzanak a nagy V.-ok; ahol egy-egy nagy V. más kisebb V.-okkal versenyre lép, mindenütt az utóbbiak vereségével végződik a küzdelem.

Vállalkozási szerződés. A munkaszerződésnek a szolgálati szerződéssel szemben az a faja, amelynél a munkára kötelezett (a vállalkozó) nemcsak a munkát, mint olyant ígéri (így a szolgálati szerződésnél), hanem egy meghatározott eredmény létrehozására, valamely kész műnek munkadíj fejében való előállítására vállalkozik (ép ezért más néven műberszerződésnek is nevezik). Ide tartoznak pl. az építkezési szerződések, ipari

cikkeknek megrendelésre való előállítása stb. A szolgálati szerződéstől — a fentiekből kifolyólag — főleg abban különbözik, hogy a munka kockázatát a vállalkozó viseli, a véletlen kár tehát őt éri. A vállalkozó a művet a megrendelő utasításai szerint köteles elkészíteni; de a helytelen utasítással nem mentheti magát, ha a megrendelő nem szakértő, a vállalkozó pedig az. Ha a megrendelő munkaközben a vállalkozó hibáján kívül a szerződés teljesítésétől eláll, a vállalkozót kárpótolni köteles. Hogy személyesen köteles-e a vállalkozó a művet előállítani, vagy pedig alvállalatba adhatja-e, csak esetről-esetre dönthető el a szerződés alapján, fogalmilag a vállalkozási szerződés egyik fél részén sincs személyhez kötve. A mű előállításához szükséges anyagot adhatja a megrendelő, de részben adhatja a vállalkozó is anélkül, hogy a szerződés ezzel megszűnnék V. lenni. De ha az anyagot egészen vagy túlnyomó részben a vállalkozó adja, akkor a szerződés az eset közlelbi körülményei szerint nem vállalkozási, hanem adásvételi szerződés lesz. A vállalkozó szavatol a mű hiánymentességéért. L. *Bérszerződést* is.

Vállalkozó, a vállalkozási szerződésnél (l. o.) az a fél, aki a másikkal, a megrendelővel szemben a mű előállítására kötelezi magát. Amennyiben a vállalkozó a szerződés szerint nem köteles a művet személyesen elvállalni, a mű előállítása iránt harmadik személlyel szerződhetik. (*Fővállalkozó*, a harmadik pedig *alvállalkozó*.)

Vállalkozói nyereség, az a jövedelem, amelyet a vállalkozó a vállalat termelési tevékenységéből szerez magának. Akkor keletkezik, ha az előállított javak csereértéke, vagy a létesített mű meghaladja a termelési költségek összegét.

Vállap (geol.). I. *Választólap*.

Vallás (lat. *religio*), az embernek viszonya Istenhez, amely az ember életét értelme, akarata és érzelmei szerint meghatározza; másképp az embert Istennel összekötő kapocs, amellyel Istent megismeri, szereti és akaratait teljesíti. A V. az erkölcsi érzet mellett a leglényegesebb jel, amely az értelmes embert az oktanlan állattól megkülönbözteti; a legfontosabb tényező az egyed, a család és állam életében. Történelme az emberiség történelme. Nincs nép, amelynek vallása nem volna, még ha vallásbeli ismereteik bármily csekélyek és babonások is. Megkülönböztetünk természeti (l. alább: *V. a természeti népeknél*) és természetfölötti vallást. *Természetfölötti*, másképp *kinyilatkoztatott V.* Istennek az emberi szellem természeti erejét meghaladó oly ismerete és tisztelete, amely természetfölötti isteni közlésen alapszik és csak isteni segítség által jöhet létre. Ilyen V. a *keresztény V.* — Szokás még az *állam-V.* kifejezést is használni, amely kifejezés nem azt teszi, mintha az államnak volna vallása, hanem azt, hogy valamely államban egyik felekezet egyházszervezete, a történeti fejlődés folyamán, összenőtt az állam szervezetével. A modern államok ezzel szemben mindjobban a polgári, illetőleg *jogállam* (l. o.) megvalósítására törekednek. L. még *Vallásfelekezet*.

V. a természeti népeknél. A természeti V.-t számos bölcselő és etnológus igyekezett meghatározni, de a legtöbben abban tévedtek, hogy a

primitív népeknek olyféle flozófiai gondolkodásmódot tulajdonítottak, minővel csak magasabb fejlettségű kultúremler rendelkezik. E meghatározás szerint a természeti V.-t két szempontból kell tekintenünk, ú. m. a hit és a kultusz szempontjából. A V.-os hit eredetére s megmagyarázására a legrégibb időkől fogva számos kísérlet történt s a legtöbb megegyezett abban, hogy lényegének a felsőbb hatalmaktól való félelmet tartotta. A XIX. sz. közepe tájáig a *fétisizmust* tekintették a természeti V. ősi formájának. Tylor fellépése óta a mult század hatvanas éveiben az *animizmus* vert gyökeret, amely az egész mindenséget meglekesítette. A *manizmus*, az ősök tisztelete és a *samanizmus*, a szellemekkel való érintkezés mestersége az animizmus hajtásai s annak nyomán nyertek létjogot a természeti V. flozófiájában. Rokon ezzel a *totemizmus* is, amely az emberi, állati és növényi világ egybekapcsolódását jelenti e téren.

A XX. sz. új világgosságot vetett a természeti V. kérdésre. Egyre hangosabb lett a vélemény, hogy nem az animizmus a V. ősfarmája, hanem még egy más, régebbi réteg lappang ez alatt, amelynek az animizmus csupán kései fejleménye. Ezt az elemet *preanimizmusnak* nevezik. A kialakult animánál van valami primitívebb fogalom s ez a varázserő fogalma v. manap elfogadott műszóval *mana*. A mana az a titkos, csodás erő, amely a természetnek némely lényeit és tárgyait betölti, hogy úgy mondjuk: istenivé avatja és e révén V.-os kultusz tárgyaivá teszi. A mana alapján nyugvó világnézetet *dinamizmusnak* (i. o.) is nevezik.

A V. gyakorlati oldala a kultusz, amelyet főleg a szívósság jellemez. Az ősvallási fogalmak újabb kulturhatások folytán elhomályosulhatnak, de a kultusz szertartásainak esőkevényei tovább élnek a babonás hagyományban. Így a magyar nép ősi hitvilága úgyszólván nyomtalanul elveszett, de istentiszteletének némely nyomai fennmaradtak népünk szokásaiban, babonáiban. A kultusz irányulhat mindarra, amit az animizmus v. a dinamizmus szerint a szellem v. a mana székhelyének tart az ember. Ilyképen van: fák, kővek, faragott és írott képek, víz, tűz, égitestek, állatok, növények, emberek (élők és holtak) imádása. A kultusz legismertebb megnyilvánulásai: az imádság, az áldozatok, a V.-i játékok és az extázis. Az e kérdésre vonatkozó forrásművek felsorolása megtalálható: *Th. Acheilis*, Die Religionen der Naturvölker (Samml. Göschen) és *Röheim*, A varázserő fogalmának eredete című műveiben.

Vállas Antal, matematikus, szül. Pesten 1809 máj. 18., megh. New-Orleansban 1869 júl. 20. 1824-ben a piarista szerzetbe lépett. Mielőtt a szerzetesi fogadalmat letette volna, 1827. kilépett. Kazinczy a szépirodalomra ösztönözte, de ő a matematikát választotta. 1833—36-ig Eötvös Ignác bárónál volt nevelő. 1836-tól kizárólag az irodalomnak élt és egynéhány versen kívül *Felsőbb fokú egyenletek egy ismeretlennel* c. művét írta, melyért 1837. az Akadémia tagjává választotta. 1838-ban a rohonezi gazdasági akadémia tanára volt, Pestre visszatérván, 1841. *Egy fel-*

állítando magyar központi műegyetemről szóló röpiratot bocsátott közre. 1848-ban Eötvös József báró kinevezte egyetemi tanárnak, de az abszolút kormány 1850. évi állásától felfüggesztette. Ezen annyira elkeseredett, hogy 1851. kivándorolt New-Orleansba, ahol 1853-ig egy német egyházközség papja volt; azután másfél évig családjával Nicaragua köztársaságban mint kávéültetvényes élt, 1854. visszatért New-Orleansba, ahol hajózási iskolát nyitott és 1858. tudományos akadémiaát alapított, amelynek titkára is volt; utóbb a nagy háború alkalmával Tennessee állam katonai akadémiajának igazgatóságát fogadta el, hol egész vagyonát elvesztette. Visszatért New-Orleansba s ott halt meg. Nevezetesebb művei az említettekén kívül: *A napórákészítésről* (1833); *Egyetemes számtudomány* (1838); *Az égi és földtekék használata* (1840); *Számvetés elemei* (1851); *Elemi tértan* (1848); *On the resolution of numerical equations* (1855); *Commercial navigation* (1859).

Vállasalap. III. Károly király 1733. külön pénztárt (cassa parochorum) létesített évi 16,000 forint javadalmazással, amelynek az volt a rendeltetése, hogy belőle a kevésbbé jól ellátott plébánosok legyenek vezetessenek. Ez volt a kiinduló pontja a V. keletkezésének, amelybe 1786. némely felosztott szerzetesrendek és eltörölt kolostorok javai is beolvastattak; gyarapítására szolgáltak még a magyar főpapság által várerődítési segély címen fizetett összegek is. A főpapság ezt a szolgáltatását királyi és pápai beleegyezéssel 1858. három millió forintnak a V.-ba befizetésével megváltotta. A V. jövedelmeit kat. isteni tiszteleti célokra, egyházi építkezésekre, papnevelő intézetek fenntartására, a kongrua kiégésztésével szegény plébánosok segélyezésére fordítják, 1880 máj. 21. kelt legfelsőbb elhatározással a V. és a tanulmányi alap (l. *Tanulmányi alap*) kezelésének ellenőrzése részben egyházi, részben világi férfiakból álló 15 tagú *felügyelő és ellenőrző bizottságra* ruházott. A bizottságnak csak ellenőrző és véleményező hatásköre van; de ha a miniszter a bizottság véleményétől eltérően akar intézkedni, mindenkor köteles a legfelsőbb elhatározást kieszközölni.

Vallásbéke, a XVI. és XVII. sz.-ban dúló vallásháborúkat befejező békék elnevezése. Ilyenek voltak Svájcban a *kappeli* (1531), Németországban a *nürnbergi* (1532), az *augzburgi* (1555) és a *vesztfáiai* (1648) békék. A francia vallásháborúban öt V. emlékezetes (Amboise 1563, Longjumeau 1568, Saint-Germain 1570, Bergerac, Saintfleix 1580). Hazánkban a *bécsi* (1606) és a *linzi* (1645) békék tekinthetők V.-knek is.

Vallásbölcsezet, a vallás eszméinek bölcsezeti elvek alapján való tárgyalása. A pozitív vallásoknak megvan a maguk rendszere, melyet rendszeren nem flozófiával támogatnak, hanem isteni kinyilatkoztatásból származtatnak. E rendszereknek flozófiai szempontból való vizsgálata, akár kritikai éllel, akár azzal a célzattal, hogy a pozitív vallás tanítását mindenestül igazolja, a V. feladata. A skolasztika korában a V. a keresztény vallás igazolására szorítkozott. Azóta számtalan V.-i rendszer van, amely az egyház tanítását mó-

dosítani iparkodik és a filozófiai szempontot teszi uralkodóvá a vallási fölött. De a V. mellőzheti az egyes pozitív vallások vizsgálatát s önállóan keresheti a vallási eszmék rendszerét. Ez értelemben sok filozófiai rendszernek van V.-i része.

Vallás elleni bűncselekmények azok, amelyek a vallás szabad gyakorlatát és az állampolgárok vallásos érzületét sértik. Az ó- és középkorban ezeket az isteni felség megsértésének (crimen laesae majestatis divinae) tekintették és mint ilyet, különösen az istenkáromlást (l. o.), sőt hazai törvények szerint az erőszakos egyház-sértéseket is (violatio ecclesiae) halállal büntették. I. A Btk. *istenkáromlásért* bünteti azt, aki valamely gyülekezeten nyilvánosan szóval, vagy aki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítás által és Isten ellen intézett gyalázó kifejezések által közbotrányt okoz. A cselekmény vétség, büntetése egy évig t. fogház és pénzbüntetés. Enyhébb neve a Btk. 51. §. szerinti kihágás, amikor t. i. a bűntevő a vallási tiszteletnek tárgyát (tehát nemcsak kizárólag az Istent, hanem pl. Szűz Máriát) gyalázza meg és pedig nem szándékosan, hanem meggondolatlan-ságból és nyilvánosan ugyan, de nem okvetlenül az előbbinél körülírt nagyobb nyilvánossággal; — ennek büntetése 8 napig terjedhető elzárás. II. A *vallási szertartás megakadályozását vagy megzavarását* az követi el, aki az állam által elismert vallás szertartását erőszakkal megakadályozza vagy megzavarja. Ez is vétség, büntetése ugyanaz, mint az előbbi vétségé. Mind a kettőnek a kísérlete is büntetendő (Btk. 190. §.). III. *Vallás elleni sértést* követ el, aki az állam által elismert vallás szertartási gyakorlatára rendelt helyiségben nyilvánosan botrányt követ el, vagy a vallási tiszteletnek tárgyát, vagy oly tárgyakat, amelyek a szertartások végzésére rendelvek, a szertartásra rendelt helyiségben, vagy bár azonkívül, de a vallásos szertartás alkalmával tettel, vagy botrányos szavakkal gyaláz. Büntetése 6 hónapig terjedhető fogház és pénzbüntetés (Btk. 191.). IV. Végül a *lelkész-sértést* az követi el, aki az állam által elismert vallás lelkészét — midőn az vallási szertartást teljesít — szóval, tettel, vagy fenyegetéssel nyilvánosan megtámadja. E vétség büntetése egy évig tartó fogház és pénzbüntetés. Ha pedig az elkövető a lelkész a vallási szertartás teljesítése alkalmával testileg bántalmazza, a cselekmény büntett s büntetése — amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik: — 2 évig tartó börtön (Btk. 192. §.). Ezekon felül: 1. a Kbt. 52. §-a szerint kihágásért pénzbüntetéssel büntetendő az, aki a törvénynek, 1868. LIII. t.-c. 19. §-ának az ünnep- és vasárnapokra vonatkozó rendelkezéseit megszegi. Eszerint egyik vallásfelekezeten tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák, vagy hogy ezeken a napokon bármilyen munkától tartózkodjanak. Ügyszintén, bármely vallásfelekezeten ünnepén a templom közelében s egyházi menetek alkalmával ama tereken és utcákon, amelyekben az ily menet keresztül vonul, mindaz mellőzendő, ami az egyház szertartásait zavarhatná. 2. Ugyancsak kihágásért a Kbt. 53. §-a szerint 2 hónapig tartó

elzárással és pénzbüntetéssel büntetendő az, aki életkorának 18 évét be nem töltött kiskorú egyént az 1868. évi LIII. t.-c. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe felvesz. 3. A Kbt. 54. §-aszerint ugyancsak kihágásért pénzbüntetéssel büntetendő az, aki az 1868. évi LIII. t.-c. 22. §-a ellenére (temetőekben a különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek) — a megholtak eltemetését erőszakkal vagy fenyegetéssel megakadályozza. Végül 4. az 1891. XIII. t.-c. 6. §-a szerint kihágásért pénzbüntetéssel büntetendő az, aki e törvény 1., 2., 4. és 5. §-ában foglalt határozatokat megszegi (l. *Vasárnapi munkaszünet*). Az eljárás vétségek esetében a kir. járásbíró, büntett esetében (192. §. 2. bekezdés) a törvényszék, — kihágások esetében a kir. járásbíró — az 1891. évi XIII. t.-c. 6. §-ában megállapított kihágás esetében a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik.

Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, vallási ügyekben a legfőbb felügyeleti, közoktatási és művészeti ügyekben a legfőbb kormányzati hatóság. A királyi országúri jogát a V. által gyakorolja; a római és görög kat. nagyobb egyházi javadalmasok kinevezése e minisztérium előterjesztésére történik.

Vallás- és tanulmányi alapok, l. *Vallásalap*.

Vallásfelekezet v. *hitfelekezet*, egy és ugyanazt a vallást követőknek összessége. Így szokták mondani — bár nem helyesen — keresztény V., zsidó V., értvén alatta az összes, keleti s nyugati katolikus és protestáns keresztényeket, illetőleg az összes ortodox és neolog zsidókat. Helyesebben azonban a V. szót az eredetileg egy valláson volt hívek között keletkezett vallásos pártok megnevezésére lehet használni; így pl. Krisztus követői összesen egy egységes egyházat tettek egykoron; idővel kétfelé váltak, keleti és nyugati egyházra, ezekben ismét időnként majd a tanokra, majd a vallási szertartásokra vagy egyházkormányzatra nézve különféle s egymással ellenséges viszonyba jött pártok keletkeztek. Szorosabb és helyesebb értelemben már ezek a pártok, amelyeknek mindegyike magát Krisztus tanainak igaz követőjeként tekinti, nevezhetők V.-eknek és pedig keresztény V.-eknek. Amely országokban a vallásszabadság elve nem emelkedett érvényre, ott vannak törvényesen bevett, túrt és be nem vett V.-ek. L. *Bevett vallások*, *Keresztény vallásfelekezetek viszonyossága* és *Törvényesen elismert vallásfelekezetek*.

Vallásgyakorlat. A vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895. XLIII. t.-c. 1. §-a mondja ki a vallásszabadságból (l. o.) folyó azt az elvet, hogy mindenki szabadon vallhat és követhet bármely vallást és azt az ország törvényeinek, valamint a közérkölcösiség kívánalmainak korlátai között külsőképen is kifejezheti és gyakorolhatja, továbbá hogy senkit az ilyen gyakorlatban akadályozni vagy hitével nem egyező vallási cselekményre kényszeríteni nem szabad. Ez az elv azonban gyakorlatilag nem áll teljesen, mert egyrészt csak a bevett (róm. kat., gör. kat., gör. kel., ref., ág. ev., zsidó) és elismert (baptista, iszlám) vallások gyakorlata van intézményesen és az is, különösen az elismert vallásoké, csak bizonyos állami

korlátok között biztosítva, másrészt csak a bevett és az elismert vallások gyakorlata részesül büntetőjogi védelemben. (L. *Valláselleni bűncselekmények*.) Ami a V. korlátaival illeti, elég e tekintetben arra utalni, hogy új vallásfelekezet elismerése szigorú korlátokhoz van kötve, az egyházi kormányzat sok tekintetben államilag szabályozva van és szigorú ellenőrzés alatt áll. L. e tekintetben: *Elismert vallásfelekezet*. Az ott előadottakhoz hozzáteendő, hogy időközben az 1916. XVII. t.-c. az iszlámot (a mohammedán vallásfelekezetet) is elismerte. Az elismerés a törvény általános szabályaitól eltérőleg az iszlám sajátos viszonyainál fogva történt törvényben, nem pedig kultuszminiszteri jóváhagyással.

Vallásháborúk a reformáció és ellenreformáció okozta háborúk a XVI. és XVII. sz.-ban. Ilyenek voltak Svájcban (1531), Németországban (1546—47. a schmalkaldeni háború), Franciaországban a hugenotta háborúk (1562—98) és a *Harmincéves háború* (l. o.) első fele (1618—35).

Vallási sérelmek, l. *Vallássérelmek*.

Vallásnéyszzer, l. *Hittéknyszzer*.

Valláslélektan a vallási élet jelenségeinek, mint vallási élményeknek tudományos vizsgálata. Kezdetei már az angol empiristáknál, majd Schleiermachernál megvannak, mégis csak a legújabb időkben lett önálló tudománnyá, mikor a metafizikai elméletektől és a kinyilatkoztatás tartalmától függetlenül kezdtek ezek tudatos átéléseit kutatni. Különösen az angol-amerikai (Starbuck, Leube és W. James) és a francia (Flournoy, Ribot) pszichológusoknak vannak e téren jelentős érdemeik. A németek között Wundt «Völkerpsychologie»-ja hozott új szempontokat, Wundt a vallásban társadalmi életnyilvánulást keres. V. ö. *Scheel*, *Die moderne Religionspsychologie* (Zeitschrift für Theologie und Kirche 1908); *Czakó A.*, *A vallás lélektana* (1915).

Vallásoktatás, a vallásos nevelés legfőbb eszköze, a hitélet kérdéseibe való rendszeres bevezetés. Tárnya minden felekezetben annak tanításai, az egyház multjának és szervezetének ismertetése. A V. az iskolákban kötelező tantárgy; tantervét az egyházak állapítják meg.

Vallásos iratokat terjesztő társulatok, így nevezik azokat a protestáns egyesületeket, amelyek azt tűzték ki feladatuk gyanánt, hogy vallás-erkölcsi irányú kisebb-nagyobb műveket (traktátusokat) terjesszenek az emberi társadalom minden osztálya és lehetőleg a föld minden népei között. Eredetüket a Londonban 1799 máj. 10-én alakult Religions Tract-Society-től (Vallásos traktátus-társulat) vették, amely fennállása óta több mint 2 milliárd kisebb-nagyobb könyvet, iratot terjesztett el. Németországban hét ilyen társulat áll fenn. L. még *Biblia-társaságok*.

Vallásos költészet, a költészetnek igen nevezetes köre, mely nem annyira műfajilag, hanem tartalmilag határolódik el. V.-nek nevezzük akár a lírát, akár az epikát, akár a drámai költészetnek mindazon termékeit, amelyekben a vallási eszme a fő. Mivel a vallásos érzés egyike az emberi közösség legáltalánosabb, legmélyebb és kultúrálag legelőbb fejlődött érzelmeinek, természetesen, hogy a költészetnek egyik legdúsabb for-

rásául szolgál s hogy a költészet első fejlődésében kiválóan vallásos volt. Az epika a mítoszokból alakult, a líra himnuszokból állt és a dráma kultuszokból fejlődött ki. Oly viszonyban volt a költészet a vallással, mint a többi művészetek is, amelyeknek ha nem anyja, de tápláló testvére volt sokáig a vallás. Az emberi lélek kibontakozásával a költészet mind többféle tárgyat és eszmét vett föl, amelyek messzibb állnak a vallástól, úgy hogy a V. ma csak egy tartomány a költészet tágas birodalmában. Ide tartoznak nevezetesen a legendák, zoltárok, himnuszok, de sok nagyobb epikai v. drámai mű is, mint pl. Milton *Élvezett paradicsoma* stb. A V.-nek az a része, mely istentiszteleti célokra van szánva és erre egyházigazgatólag elfogadva: az egyházi költészet. Legrégibb költői emlékeink a XIII. sz.-i ó-magyar Mária-siralom és a Königsbergi Töredék a V. körébe tartoznak, épúgy későbbi középkori verses szövegeink többsége is. A XVI. sz. verses maradványainak jórésze is vallásos tartalmú, leginkább protestáns, míg a XVII. sz.-ban a felújult katolicizmus V.-e is új erőre kapott és néhány nevezetes énekgyűjteményt hozott létre. Zrinyi nagy epozsa is részben vallásos jellegű, még inkább az Gyöngyösi Rózsakoszorúja.

Vallásos társulatok, l. *Vallásfelekezet*.

Vallásos tébolyodottság, l. *Tébolyodottság*.

Vallásos viták (lat. *Colloquia*). Nyilvános beszélgetések a XVI. sz. óta a vallásbeli különbözőségek kiegyenlítése céljából. Nevezetesebbek a katolikusok és protestánsok között a lipsei (1539. jan. 2.), a hagenai (1540), a regensburgi (1541. 1546), a worms (1557), a thorni (1545). A viták eredménye inkább az ellentétek kiélesedése volt.

Vallássérelmek (gravamina), azon vallásos jellegű és tárgyú panaszok és sérelmek elnevezése, melyeket a rendek sztoktak az országgyűléseken felhozni. A XVI. és XVII. sz.-ban különösen az ellenreformáció kezdete óta hazai országgyűléseink majdnem szakadatlanul visszhangzottak a V.-től. A kormány sokszor ígerte a V. orvoslását, így különösen a bécsi (1606), nikolsburgi (1621), bécsi (1624), pozsonyi (1626), linzi (1645) békében, továbbá a soproni országgyűlésen (1681) és utóbb több országgyűlésen, de ritkán váltotta be szavát, mi újabb elégtelenséget, forrongást, esetleg felkelést vont maga után. Az 1604-iki országgyűlésen pedig Rudolf kormányza a V. tárgyalását önhatalmúlag megtiltotta (XXII. artikulus), ami azonban nem sikerült, ellenkezőleg, Boeckay felkelését juttatta kitörésre. — A német rendek által felhozott gravaminák közül nevezetesebbek az 1521-iki wormsi s az 1524-iki nürnbergi birodalmi gyűlésen felhozott sérelmek.

Vallásszabadság, az állampolgároknak az a szabadsága, hogy a vallás dolgaiban a maga meggyőződését szabadon követheti, ennek következtében bármely valláshoz tartozhatik és azt szabadon gyakorolhatja is. A V. eszerint, mint az egyéni szabadságjogok (l. o.) egyike, a *lelkismereti szabadságot* és a *felekezeti szabadságot* is magába foglalja. Hazai törvényeink szerint (1895. XLIII. t.-c. 1. §.) a V. a fent ismertetett tökéletes alakban nincs megvalósítva, mert a törvény tulajdonképpen csak a bevett és az elismert felekezethez

tartozását ismeri el az államra nézve irányadónak, a más felekezethez tartozókat pedig úgy tekinti, mint a felekezeteken kívül állókat (l. o.) és azonkívül a bevett és elismert vallásfelekezeteket különböző előnyökben részesíti, amelyek közé tartozik, a mi szempontunkból első sorban, a vallásgyakorlat büntetőjogi védelme (l. *Vallásgyakorlat, Vallás elleni bűncselekmények*.) A V. történelmi fejlődésére hazánkban nem terjeszkedhetünk ki, csak azokat az újabb törvényeket említhetjük, amelyek végeredményben a V. elvi kimondására vezettek. Ezek között első helyet foglalja el a vallás dolgáról szóló 1848. XX. t.-c., amely a bevett vallásokra nézve elvileg a «tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot» állapítja meg (l. *Keresztény vallásfelekezetek viszonyossága*), a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868. LIII. t.-c., mely az előbb kimondott elvet intézményesen iparkodik megvalósítani (l. *Vallásfelekezet*), végül a vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895. XLIII. t.-c., amely a V.-ot mai érvényében megvalósítja. Eszerint 1. mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást és azt az ország törvényeinek valamint a közérköleség kívánalmainak korlátai között különösen is kifejezheti és gyakorolhatja, ebben a gyakorlatban senkit megakadályozni nem szabad, viszont nem szabad senkit hitével nem egyező vallási cselekményre kényszeríteni; 2. a polgári és politikai jogok gyakorlására való képesség a hitvallástól teljesen független, viszont azonban vallási hite vagy egyházi szabályai senkit sem menthetnek fel törvényen alapuló bármely kötelesség teljesítésétől; 3. nem szabad egyházi fenytékét alkalmazni senki ellen azért, mivel törvényben rendelt valamely polgári kötelességét teljesítette vagy törvényben tiltott valamely eslekvést nem vitt véghez vagy pedig mivel törvény által engedett jogait gyakorolta; 4. valamely vallásfelekezethez kilépni vagy valamely vallásfelekezetbe belépni mindenkinek szabad a törvényben megállapított feltételek mellett. Ami a vallás szabad gyakorlatát illeti, l. *Vallásgyakorlat*, a kilépést és belépést illetőleg l. *Áttérés más vallásra, Felekezeten kívüliek*. A bevett vagy elismert vallásfelekezethez kilépés (felekezeten kívüliség) tekintetében az állam két irányban állít fel korlátokat: 1. aki valamely bevett vagy elismert felekezethez kilép, anélkül hogy másikba lépne, köteles kilépésétől számítva öt évig elhagyott egyházának az egyházi járulékokat (egyházi adót), bizonyos feltételek mellett az iskolai vagy óvodai adót, valamint az egyházával szemben előbb önként elvállalt járulékokat megfizetni; 2. a gyermekeket, akiknek egyik vagy mindkét szüleiük felekezeten kívül áll, valamely bevett v. elismert vallásban kell nevelni. Az utóbbira nézve a törvény a szülőknek megegyezést enged, mint a vegyes házasságoknál (l. *Gyermekek vallása*), ilyen megegyezés hiányában a gyermek vallását a saját nemebeli szülő, azután kisegítőleg a másik szülő, legvégső esetben a gyámhatóság állapítja meg.

Vallástan, 1. Hittan.

Vallástudomány, a vallás jelenségeinek tudományos vizsgálata, mely ha egyetlenegy vallásra szorítkozik, az illető vallás tudományának

nevezetik; ha pedig a különböző vallásokat összehasonlítja, *összehasonlító V.-nyá* lesz. Ez utóbbi főleg a jelen korban vett nagy lendületet. Abból a feltevésből indul ki, hogy a vallás csak úgy mint a nyelv vagy egyéb nyilvánulása a népelemeknek, ennek a mélyéből származik és bizonyos törvényes fejlődésen megy keresztül. Ennek a fejlődésnek egyes fázisait és törvényes rendjét keresi a modern V. E célból különösen fontos a legősibb, legrimitivebb vallások, illetőleg vallási érzések nyilatkozásának vizsgálata, hogy e fejlődésnek legegyszerűbb formáit megismerjük. Ezekből az anyagokból most már óriási halmaz gyűlt egybe, mely még teljesen kiaknáza nincsen. Hasonlóképp nagyon fellendült a keleti vallások ősbibliainak vizsgálata. Főleg Müller Miksa szerzett e téren nagy érdemeket a Kelet szent könyveinek (Sacred books of the East) kiadásával, ez a brahmi, buddhista, iszlám, perzsa, kínai stb. vallások ismeretében új korszakot nyitott meg. V. ö. *Durkheim*, Les formes élémentaires de la religion (1912).

Vallásváltoztatás, 1. Áttérés más vallásra.

Vallatás, a bűnperben általános értelemben a terhelt kihallgatása; speciális jelentése a beismerő vallomás kikényszerítése, amely különösen a beismerésen alapuló inkvizitórius perben játszott nagy szerepet. A V.-nál bármi kínzás vagy testi bántalmazás alkalmazását már az 1790—91. XLII. t.-c. eltiltotta s e tilalmat ismételték az országbírói értekezlet szabályai is.

Vallbénaság, az állatoknak olyan sántasága, midőn a sántaságot okozó betegség a vállizületben vagy annak közvetlen szomszédságában van ugyan, de a betegségnek közelebbi helye és természetére pontosan meg nem állapítható. A V.-ra utaló sántaságot a válltájékon észlelhető tüneteken kívül jellemzi, hogy mozgás alkalmával a beteg láb előrevitele akadályozva van, következőképpen a beteg lábbal tett lépés rövid és nagyon gyakran a sántaság mozgás közben fokozatosan enyhül. A V. orvoslása a körjelzés bizonytalan volta miatt nem sok eredménnyel kecsegtet. Hevenyes esetekben a nyugalom és hideg borogatás hatható játékonyan, később a hidegből melegbe átmenő borogatások, a mérsékelt mozgás és a masszálás lehet hasznos. Az erélyes beavatkozásokhoz tartozik a lapocka és a vállizület bedörzsolése valamely csípős kenőccsel, továbbá a veratrin, a konyhasóoldat vagy a terpentinéter bőr alá fecskendezése. Némelykor a szalicilsavas nátrium beadása után is észlelhető javulás.

Valle (vagy vallée, franc.) a. m. völgy.

Valle, *Pietro della*, olasz utazó, szül. Rómában 1586 ápr. 2., megh. u. o. 1652 ápr. 20. 1614-ben zarándokútra kelt és bejárta Keletet; 1626. tért vissza Rómába, pápai kamarás lett, de egy haragjában elkövetett gyilkosság miatt Nápolyba kellett menekülnie. Útleírását egy barátjához intézett 54 levél alakjában írta meg, címe: Viaggi descritti in lettere familiari (Róma 1650—53, 3 köt., franciául Páris 1661—73, 4 köt. és Rouen 1745, 8 köt.; németül Genf 1674). V. ö. *Grey*, The travels of Pietro della V. in India (London 1892, 2 köt).

Vallecas, város Spanyolország Madrid tartományában, (1920) 28,420 lakossal.

Valle d'Aran, l. Aran-völgy.

Valle di Rendena, a Sarca folyó felső völgye Dél-Tirolban az Adamello, Presanella és Brenta hegycsoportok közt, szépségénél fogva sokan fölkeresik.

Valleit (ásv.), az antofillithez hasonló rombos amfibol, 5% kalciumoxidot tartalmaz; lelőhelye Edwards, New-Yorkban.

Valleix-féle pontok, l. Idegzsába.

Vallejo, város Kalifornia északamerikai államában a San Pablobai mellett, jó kikötővel, (1910) 11,340 lak., hajóépítéssel, vasúttal, terménykereskedelemmel. Közeliében *Mare Islandon* az Unio nagy haditengerészeti állomása van.

Vallisneria L. (növ.), a Hydrocharitaceae családba tartozó genusz, 2 faja a tropikus és subtropikus tájak édes vizeiben él. Virágjuk kétlakú, levélhónalji. A *V. spiralis* L. mindkét félgömb melegebb vizeiben él. Budapest mellett a Római fürdő meleg patakvizében is meghonosították. Néhol oly tömött gypet alkot a vízben, hogy teljesen kitölti a medencét. Termős virágának hosszú, csavaros kocsánya van; porzós virágai igen aprók és a levélhónaljból leszakadván, a víz felületére kerülnek és itt úszva porozzák be a felnyúló termős virágot. Megtermékenyülés után a termős kocsánya ismét visszahúzódik a víz alá. Levele pázsitszerű. Aquariumban könnyen tartható, hálás növény.

Vállizület. A felkarcsont (humerus) feje és a lapocka között van. Megközelítőleg golyóizület, mely a felkarcsontnak minden irányban meglehetősen szabad mozgást biztosít. Az izülő felszínek között igen nagy az aránytalanság: míg a felkarcsont feje a gömbfelszínnek kb. $\frac{2}{3}$ -át teszi, addig a lapocka izületi árka $\frac{1}{6}$ -ot sem. Mivel az izület szalagokban is szegény, a felkarcsont rögzítését elsősorban izmok végzik, amelyek az izületet minden oldalról körülveszik, továbbá a lapocka vállcsúcs- (acromion) és hollóorrnyujtványa (processus coracoideus), melyek az izületi árkot mintegy kiszélesítik. A V. hiányos rögzítettségével és szabad mozgásaival magyarázható, hogy az amúgy is igen exponált izület ficamodásai gyakoribbak, mint az összes többi izületek ficamodásai együttevén.

Vállkendő, l. Amictus és Koronázási jelvények.

Vállkő. A boltozatnak legalsó rétege, mely a nagyobb igénybevételnél fogva gyakran faragott kőből készül. L. *Boltozat*.

Vallomás, a büntető perben a terheltnek a tényekre vonatkozó nyilatkozata. A terhelt V.-a egymagában ugyan nem bizonyít, de egyéb bizonyító eszközökkel való összehatásában, mint indicium a bírói mérlegeléstől függő bizonyító erőt hordván magában: bizonyító eszköznek tekintendő. L. *Vallatás, Terhelt kihallgatása, Eskü.* A tanu-V.-t l. *Tanu*.

Vallombrosa (lat. *Vallis umbrosa*), 1866-ig kolostor, 1870 óta Olaszország egyetlen erdészeti főiskolája és előkelő nyaralóhely Firenze olasz tartományban, a Prato Magno ÉNy. lejtőjén, *Reggello* községhez tartozik; érdekestemplommal, főbbőtte a szép kilátást nyújtó II. Paradisinóval (1036 m), szép szállóval, V. bencés kolostort

1019. árnyékos erdőben Szt. Gualberto János alapította, mostani alakjában 1637. építették föl. A firenze-arezzói vasútvonallal a sant'ellenosaltinói drótkötélpálya köti össze.

Vallombrosa, szerzetesrend szent Benedek szabályai szerint. Alapítója szent *Gualbert* (megh. 1073.), aki előkelő firenzei családból származott. III. Celesztin pápa 1193. a szentek sorába iktatta. Emléknapja júl. 12. Halála után rendje igen elterjedt és a XVII. sz.-ig 12 bibernok, több mint 30 püspök, 100 szent és számtalan egyházi író került ki belőle. Jelenleg csak egy apátság létezik Rómában mintegy 60 szerzetes taggal. Gualbert halála után 200 évvel szent Humilitas (megh. 1310.) női kolostort alapított a V. mintájára.

Vallona, l. Avlona.

Vallon-Chalys (éjtsd: valoñsali), *Clotilde de*, szül. Vallonban 1405., megh. Vesseauxban 1495; *Surville* nevű úrnak volt a neje. Nevét álnévül használta *Surville Jos.* Étienne költő, akit 1798. királypárti mozgalom szervezése miatt agyonlőttek. Csak halála után derült ki, hogy csinos, de nem eléggé méltányolt költeményeinek szerzője ő és nem Clotilde.

Vallon egyház (*Waalische Kerk v. Gemeente*), a Hollandia északi tartományaiban levő francia reformátusok összessége. E név onnan ered, hogy midőn Németalföld északi tartományai a XVI. sz. végén a déli tartományoktól különvélva, köztársasággá alakultak, a Németalföld vallon tartományaiban volt reformátusok oda költöztek át.

Vallon nyelv, a francia dialektus, amelyet a vallonok beszélnek. A germán szomszédságnak nagy hatása volt a V.-re, mert a V.-ben az összes francia népies dialektusok között a legtöbb germán elem van. V. ö. *Grandgagnage, Dictionnaire étymologique de la langue wallone* (Liège 1847—1850, folytatta Scheler, Brüsszel 1880); *Wilmotte, Le Wallon. Histoire et littérature des origines à la fin du XVIII^e siècle* (Brüsszel 1894).

Vallonok (holland *walen*, rokon a *gaël, welsk, valach* névvel), kelta-román elemekkel keveredett nép Franciaországban Pas de Calays stb. területén, Belgiumban, részben Poroszországban és Angliában. E két utóbbi töredék nyelvét már elvesztette, de Belgiumban még közel 3 milliónyi tömeg beszéli. Eredetükkel *Henaux* foglalkozott, néprajzukat *van der Kindere* írta meg. Hazánk történelmében is bejátszottak mint XI—XII. sz.-i telepések, a 30 éves háborúban, mint zsoldosok szerepeltek, pl. Tilly és csapatai.

Vallotti, Francesco Antonio, olasz zenetudós, szül. Paduában 1697 jún. 11., megh. u. o. 1780 jan. 16. Korának egyik legkiválóbb orgonainvésze volt. Műve: *Della scienza teoretica e pratica della moderna musica* (1779).

Vállöv, vállpercc (*cingulum hameri*); a lapockából és a vele szalagokkal és izülettel összekötött kulcscsontból áll, közvetíti a felső végtagok egybeköttetését a törzszel. A lapocka (scapula, omoplat) háromszög alakú lapos csont, amelynek elülső homorú felszínén van a *lapocka alatti izom*, hátán pedig rézsut belülről kifelé s felfelé haladó lécc emelkedik rajta, amelyet *lapockatörvisnek* (spina scapulae) neveznek. E fölött és alatt izmok (tövis feletti és alatti izom;

m. supra- et infraspinus) és árkok (fossa supra- et infraspinata) vannak. A tövis vége a *vállcsúcshiba* (acromion) fut ki, amelyet a vállon a bőrnél át ki lehet tapintani. Ez alatt s tőle beljebb a lapockából a hollóorrnyulvány (processus coracoideus) található; a lapocka oldalt levő tömegebb részén kis izületi felszínével a felkaresont izül. A kulcsesont S.-alakú, ujjnyi vastag csont, amelynek egyik vége a vállcsúcshiba, a másik vége pedig a mellcsonttal izül. Mindkét csont emelkedéseinek, sarkain izmok és szalagok veszik eredetüket. A kulcsesont sok emlősen (ragadozók, patások) hiányzik.

Vállöv (franc. *écharpe*), színes szalag, amelyet a multban a katonai parancsértisztek és hadseregdek a jobb vállról a balcsipőre, vagy a bal vállról a jobb csipőre vetve viseltek, s amely a csipőn nagy bojtban végződött. A honvédségnél csak a kormányzó szárnysegédei viselik.

Vállpárkány, l. *Párkány*, *Boltváll*, *Vállperec*, l. *Vállöv*.

Vállpont, az ívek legalsó kezdőpontja, ahol az egyenes szárhoz simul. L. *Ív*. — *V.*, az *erődítéstamban* valamely mű (sánc, bástya stb.) tűzvonálának ama pontja, melyben az arctűznek készült vonalak egymást az oldalakkal metszik.

Vállszögek, az ezen vonalaktól határolt szögek.

Vállrojt (franc. *épaulette*), kezdetben védőfegyver a vállnak megvédésére, most leginkább mint tisztijelvény, emellett még mint egyenruhadísz vagy védőfegyver is; egyes hadseregekben általában (Franciaország), másoknál egyes lovas csapatoknál (ulánusok, lovaglótűzesség stb.) van használatban. Megkülönböztetünk teljes *V.-ot* rojtokkal (*candilles-bouillons*) s ú. n. *contre-épaulette*-et ezek nélkül. A német hadseregben tábornokok és törzstisztek teljes, századosok és alantos tiszték *contre-épaulette*-et viselnek. Az osztrák-magyar hadseregben csak a tengerész-tisztek viseltek *V.-ot*. Legújában a cseh-szlavák hadseregben is rendszeresítették a *V.-ot*.

Vállruha, l. *Scapulare*.

Valls, gyárvaros Tarragona spanyol tartományban, termékeny vidéken, (1910) 12,625 lak., szövőiparral és papirosgyártással; borműhely. Régi tornyos várfalai vannak. 1809 febr. 25. itt győzte le a francia Saint-Cyr a spanyolokat.

Vállszalag, l. *Vállöv*.

Vállszög, l. *Vállpont* és *Bástya*.

Vallum (lat.) a. m. sánc, erődgát (l. o.)

Vallum Antonini Pii, l. *Antoninus sánca*.

Vallum Hadrianum, l. *Skócia* (története).

Vállus, kisk. Zala vm. keszthelyi j.-ban, (1920) 368 magyar lak.

Vállvédő (ném. *Schulterwehr*), régebben a tábori erődítéseknek használt kifejezés. Azonos a harántgáttal (l. o.).

Valmiki, a *Rámájána* (l. o.) szerzője.

Val Monastero, l. *Münsterthal*.

Valmore, *Marcelline*, francia író, l. *Desbordes-Valmore*.

Valmy, falu Marne francia départementban, (1911) 384 lak. A V. melletti mezőn 1820. felállított hadi emléket hirdeti az 1792 szept. 20-i csatát, amelyben a Kellermann és Dumouriez vezérelte francia forradalmi csapatok Károly braunschweigi

herceg porosz hadait legyőzték. Napoleon később Kellermann *V. hercegevé* nevezte ki, akinek itt szobrot is emeltek. V. ö. *Sérignan*, Les préliminaires de V. (Paris 1903).

Valmy, *Alfred de*, *Stinde* Julius (l. o.) német író álneve.

Való, l. *Lény*.

Valódi alkannagyökér (növ.), l. *Lawsonia*.

Valódi galambok (állat), l. *Galamb-félék*.

Valódi ibolya (ném. *Echviole*), organikus festék, még pedig azofesték ($C_{20}H_{16}N_4O_7S_2Na_2$). Gyapot festésére használják.

Valódi idő, *valódi napidő*, a napórak mutatta idő. L. *Időmérés*.

Valódi kék, l. *Meldola-kék*.

Valódi kép, ernyővel felfogható kép, amelyet homorú tükrök vagy gyújtólencse szolgáltathat.

Valódi nap-nap, a Nap két delelése között eltelt idő. L. *Időmérés*.

Valódiság kifogása, helyesebben *valóság kifogása* (l. *Valóság bizonyítása*).

Valódi skarlat (ném. *Echtscharlach*), szerves festék, az amidoozobenzolszulfosavazó—2—naptol—6—szulfosav nátriumsója. Vízben vörös színnel oldódó por, amely a gyapjút, selymet és jutát skarlatvörösre festi.

Valódi színek, rendszerint ama színek neve, melyek a fényen állandóak, nem fakulnak meg. Tágabb értelemben azonban a V.-tól megköveteljük, hogy a szappannal és vízzel való mosást kibírják, a savak és lúgok hatásának ellenálljanak, a kallózás, dörszülés, sőt még a fehérítő anyagok behatása alatt se változzanak meg.

Valódi tört, l. *Tört*.

Valódi vörös (ném. *Echtrot*), Roccelin, rubidin, azofesték, amelyet meleg víz könnyen old s mely a gyapjút és selymet kissé kékes árnyalatú vörösre festi.

Valognes (ejtsd: valony), város La Manche francia départementban, a Cotentin félsziget közepén, (1911) 5649 lak., mészköbányákkal, csipkekészítéssel, gót dómmal (XVII. sz.). Közéleben vannak a római *Alauna* maradványai. 1418-ban és 1450-ben az angolok elfoglalták.

Valois (ejtsd: valoa), francia uralkodóház, a *Capet-család* mellékága, mely 1328—1589-ig ült a francia trónon. Megalapítója *Károly*, *V. grófja*, IV. Szép Fülöp francia király öccse volt (megh. 1325). Ennek fia mint VI. *Fülöp* 1328. lépett a francia trónra a Capet-család egyenes ágának kihalása után. Utódai egyenes ágon *Jó János* 1350—64, *V. Károly* 1364—80, VI. *Károly* 1380—1422, VII. *Károly* 1422—61, XI. *Lajos* 1461—83. és VIII. *Károly* 1483—98. voltak. Ez utóbbi halála után a V.-család orléansi mellékágából származó XII. *Lajos* (1498—1515), ezután még a *V.-Angoulême*-házból való I. *Ferenc* (1515—47) következett. Ennek fia, II. *Henrik* (1547—59) volt, kinek fiaiban (II. *Ferenc* 1559—60, IX. *Károly* 1560—74 és III. *Henrik* 1574—89) ez a család is kihalt. A V.-család egyéb mellékágai voltak: az *Alençon* grófi család (kihalt 1525.), az ifjabb *Anjou-ház* (kihalt 1481), a *burgundi-ház* (kihalt 1477).

Valois Margit, l. *Margit*, 11.

Válólelvi (héb. *széfer kerisuz*, a talmudban: *get*), az az okirat, amelynek átadásával, illetőleg

elfogadásával (Móz. V. 24. szerint) történik a zsidó házasságnak rituális felbontása; khaldeusi nyelven írt szövegét a hagyomány a legaprólékosabb részletekig egyszerű és mindenkorra megállapította. A V.-t a férj meghagyásából egy szakértelemmel bíró író (*szófer*) írja, a férj által kiküldött tanu pedig aláírja, mire az előbbi vagy személyesen, vagy erre felhatalmazott küldönc (*sliách*) útján a nőnek, illetve a nő felhatalmazott képviselőjének kézbesíti e szavakkal: «Íme ez a te válóleveled, fogadd e válóleveledet és általa légy elválva tőlem mostantól fogva és szabad minden más férfitra nézve». A V. írása és átadása módjával, valamint a körülményekkel, amelyek a házasság felbontását igazolják, idevágó nagy irodalom kívül, foglalkozik a Sulhán-árúkh, Eben há-ezer 119—154. fejj.

Valona, város Albániában, körülbelül 6500 lak. (L. *Avlona*). 1912 nov. 29. az albánok itt kiáltották ki Albánia függetlenségét. Az Albániában uralkodó zavarokat és a világháborút felhasználva, Olaszország, mielőtt még háborúba keveredett volna volt szövetségeseivel, 1914 okt. 19. megszállotta. Később innen indult ki az Albániában levő osztrák-magyar csapatok elleni támadás, amelyet ezek visszavertek és V. közelébe hatoltak, de a várost az olaszok meg tudták tartani. 1916 folyamán osztrák-magyar repülőgépek gyakran bombázták, kikötője előtt tengeri harc folyt. 1920-ban az albánok erősen szorongatták az olaszok hadállását, míg végre aug.-ban az olaszok egyezkedés alapján átadták az albánoknak, de birtokukban maradt több, a város fölött uralkodó magaslat és Saseno sziget.

Válóper, az ágytól és asztaltól való elválásra (l. o.) indított házassági per. L. *Házassági jog és Elválás*.

Valor (lat.), franc. *valeur* (l. o.).

Valorisatio, l. *Valorizáció* és a pótkötetben *Átértékelés*.

Valorizáció (lat.) a m. értékessé, értékállóvá tétel, átértékelés, felértékelés. A pénz értékcsökkenésével kapcsolatban V. az a művelet, amikor a romlott értékű pénzben kifejezett tartozásnak eredeti belső értékét egészen vagy részben helyreállítják, vagy a tartozásnak az eredetileg megállapított pénznemtől eltérő pénznemben megállapítása vagy a névérték felemelése útján. Más pénznemben megállapítás útján történik a V. a világháborút befejező békeszerződések alapján. A trianoni békeszerződés 231. cikkének o) pontja szerint a V. alá eső pénztartozásokat az érdekelt szövetséges vagy társult hatalom pénznemében kell kiegyenlíteni. Az átszámításban a háború előtti árfolyam irányadó. A V. másik módját a magyar bírói gyakorlat a pénz értékromlása folytán kártérítés megítélésének formájában alkalmazza. A bíróság helyt ad V.-ra irányuló kérelmeknek az adós vétkes fizetékésedelme esetében és a felek jogviszonyának természetéből vett más elvi szempontok alapján. V.-nak van helye különösen vételtartozás, családi és öröklési jogon alapuló pénztartozás, tartási és baleseti járadék, magánalkalmazotti nyugdíj, ügyvédi költség esetében. A V. mértékének megállapításában a bíróság a méltányosság szerint jár el, figyelembe veszi, hogy a

hitelező vagyoni helyzete mennyiben indokolja és az adós vagyoni helyzete mennyiben teszi lehetővé a V.-t, hogy az adós a kapott ellenszolgáltatást miképpen tudta felhasználni és azt mennyiben sikerült az elértéktelenedéstől megóvnia. A bíróság csak kivételes esetben állítja helyre egészen a pénztartozás eredeti belső értékét (100%-os, teljes V.), mert azt is figyelembe veszi, hogy a pénz értékromlása mellett az ország általános elszegényedése következett be és senkinek sem sikerült vagyontárgyait az elértéktelenedéstől teljesen megóvni. A teljes V. egyik gyakori esete, amikor az adós pénztartozásának teljesítésével éppen azért késlekedett, mert a pénz értékesítkésére számított és abból hasznot remélt. A V. törvényi szabályozása Lengyelországban, Danzigban és Németországban már megtörtént, nálunk előkészületben van. L. a pótkötetben *Átértékelés*.

Valóság (*realitas*) a térben és időben tapasztalt létező. A tér- és időbeli létező a fizikai, a csupán időbeli, folyamatokban átélt létező a lelki V. Mai meggyőződésünk szerint mindaz V., ami hatást fejt ki. V.-okkal foglalkoznak a V.-tudományok.

Valóság bizonyítása és *kifogás* (*exceptio veritatis*). Rágalmazás és becsületsértés miatt folyó bűnvádi eljárásban az állított tény vagy kifejezés valóságának bizonyítása a törvényes esetekben (1914. XLI. t.-c. 13—16. §§) kizárja a bűncselekmény megállapítását. L. *Rágalmazás*. **Valóságos belső titkos tanácsos**, l. *Titkos tanácsos*.

Valós mennyiség, oly mennyiség, amelynek mérő száma *valós szám*. L. *Mennyiség* és *Irracionális szám*.

Valószínűség, l. *Bizonyosság*, *Valószínűsítés*.

Valószínűségszámítás. Valamely eset bekövetkezésének mértéke a valószínűség, amelyet a közéletben aszerint ítélünk meg, amint az illető esemény bekövetkezése mellett szóló okok erősebbek, mint az azt akadályozók; mennyiségtanilag a valószínűséget (ú. n. matematikai valószínűség) oly törttel fejezzük ki, melynek nevezője az összes lehetséges esetek száma, számlálója pedig a kedvező esetek száma: hogy két kockával ötöt dob-

junk, annak valószínűsége $\frac{4}{36} = \frac{1}{9}$, mert két koc-

kával összesen 36 dobás lehetséges (mindegyik kocka mind a hat oldala a másik kocka hat oldalával eshetik össze), ezekből azonban ötöt csak négy dobás (1 és 4, 2 és 3, 3 és 2, 4 és 1) szerez ad. Az ily nemű V.-ban az összes, valamint a kedvező eseteket a kombinációk tana alapján számítjuk. Fontos szerepe jut a V.-nak a biztosítás, nyugdíj-alapok számítása stb. terén, melyeknél természetesen a felhasznált adatok számaival nő a V. bizonyossága. Van *egyszerű* és *összetett V.*, ha t. i. egy eset valószínűségét magában tekintjük (pl. azt kérdezzük, hogy valamely 35 éves férfi fog-e még 10 évig élni) vagy más esettel együtt tekintjük (pl., hogy ugyanakkor ma 23 éves neje is fog-e még élni). Az *összetett valószínűség* az egyszerűek szorzata. Egyik kiváló alkalmazását látjuk a V.-nak az ú. n. legkisebb négyzetek elméletében (l. *Kiegyenlítő számítás*). A V. első nyomaira Fermat és Pascal levelezéseiben akadunk; Huy-

ghens, Bernoulli Jakab és Laplace fejtették ki bővebben. Az igen gazdag irodalomból felemlítjük: *Laplace*, *Théorie analytique sur les probabilités* (Paris 1812); *Essai philosophique sur les probabilités* (u. o. 1814); *Littrow*, *Wahrscheinlichkeitsrechnung in ihrer Anwendung* (Wien 1832); *Hagen*, *Grundzüge d. Wahrscheinlichkeitsrechnung* (Berlin 1882); magyarul *Vész* János Armin írt: *A legkisebb négyzetek elmélete és bevezetésül a valószínűségi hánylat elemei* (Pest 1869) címen.

Valószínűsítés szemben a bizonyítással oly adatok felhozása, amelyek ha nem is szolgáltatnak kétségtelen bizonyosságot, de az állítást a bíró előtt elfogadhatóvá, elhíhetvé teszik. V.-nek csak oly esetben van helye, amelyben a törvény világosan megengedi, pl. a Pp. szerint elég valószínűvé tenni igazolás esetében a mulasztás vétlenségét, a bíró kizárása iránti kérelem okát, a beavatkozó jogi érdekét, a tanuvallomás megtagadásának okát stb.

Valourus-expedíció, 1. *Tengeri tudományos expedíciók*.

Valparaiso (*Paradicsomvölgy*), 1. Chile egyik tartományja Aconcagua, Santiago tartományok és a Csendes-óceán között. Területe 5059 km², (1920) 320,388 lak., Juan Fernandez-sziget is hozzája tartozik; D.-i része kopár, É.-i részében van az Aconcagua bő termékenységi alsó völgye.

2. V., Chile legnagyobb kikötővárosa, V. tartomány és departamentó székhelye, a buenos-airesi vasút végállomása, (1920) 183,000 lak. Kikötőjét erődök védik. Gép-, kocs-, dohány-, cukor-, sör- és szeszgyártása jelentős. Kikötőjének forgalma kb. 1200 hajó, 2 millió tonna tartalommal. Bevételének főbb cikkei: pamut, kötött árúk, kendők, divatelemek, cukor, vasárú és gépek; a kivitel: búza, réz, ezüst, gyapjú, bőr és guano. Éghajlata enyhe, csapadéokban szegény, csak 350 mm. évi átlaggal. V. részei: Puerto, görbe és meredek utcákkal, az egyenes utcájú Almendral, amely síkságon épült és K.-i része El-Baron. Kiválóbb épületei: a városháza, kupolás tőzsde, a liceum, Viktória-templom; nagyszerű tárházai. Emlékszobrai vannak Kolumbusznak, a chilei parti hajózást és az első chilei vasutat megteremtő Wheelwrightnek és Lord Cochranes chilei tengerészhozónak. 1544-ben már kikötő volt, de még 1830. csak 6000 lakosa volt. Pusztító földrengések gyakoriak. 1835 febr. 20. és 1906 aug. 16. V. nagyrészt elpusztult, de az utóbbi rémes katasztrófa után régi helyén újra felépült.

Val Partenz, 1. *Prätigau*.

Valpó (*Valpovo*), politikai község Verőcze vm. északi j.-ban, a Karašica folyó mellett, (1910) 5739 horvát, német és magyar lak., ásványos forrásokkal, és fürdővel, vasúti állomással, gőzfürőszel, tannin- és fapárológyárral, vaggongyárral és fémkohóval. V. hajdan külön vm. székhelye volt, régi várának helyén szép új kastély épült. A mai V. helyén már Kr. u. a II. sz.-ban *Jovalium* feküdt. 1848. Mátyás király Geréb Mátyás bánnak adományozta V.-t. A törökök támadásainak 18 évig állott ellen, de 1543 jún. 22. elfoglalták, miután 3173 kódogyót röpítettek az erős várba. V. 1681-ig maradt a törökök kezén. Visszafoglalatása után a kamara tulajdona lett, de 1721. III. Károly

Prandau Péter bárónak adományozta, kinek utódai ma is bírják. Itt született Katančić Mátyás Péter horvát költő. (Tr. SZHSZ.)

Válság (*kriszís*), 1. a termelésnek, a forgalomnak és a fogyasztásnak zavarából keletkező gazdasági baj, amely mindig értékek megsemmisítését vonja maga után. (L. *Kereskedelmi válság*). Okaik szerint megkülönböztetik: a *termelési*, a *hitel*-, a *pénz*-, a *forgalmi* és az *üzérkedési* és *háborús V.-okat*. Elterjedésüket tekintve vannak helyi, országos és világválságok.

A *termelési V.-ok* vagy mezőgazdasági, vagy ipari eredetűek s okaikat a túltermelésben keresik. A *hitel-V.-ok* összefüggnek a kereskedelmi V.-gal (l. o.). A *forgalmi V.* lehet kereskedelmi vagy közlekedési természetű. A *közlekedési V.* a közlekedési eszközök felesleges szaporítása által keletkezik, de előállhat még úgy is, hogy a közlekedés irányának megváltozása, vagy pedig technikai tökéletesítések miatt a régi közlekedési eszközök és vállalatok tetlenül kénytelenek vesztegelni. A *pénz-V.* a pénz anyagának érték hullamzásából, vagy az érmék megrontásából, vagy a pénz szerfölötti bőségéből és hiányából állhat elő. A *háborús V.* végül a háború folytán megrendült gazdasági élet állapota, amely rendszerint az összes V.-gok foglalátja.

2. V., *kormány-V.* az állam kormányának, a minisztériumnak vagy egyes miniszterek személynének megváltozása, rendszerint párt-V.-gal kapcsolatban.

3. V. orvosi értelemben, 1. *Kriszís*.

Válságbiztosítás csak terv. A munkásokat akarja arra az esetre biztosítani, ha válságos időkben munka nélkül maradnak. Mint a hitelbiztosítás (l. o.) egy válfaja azonban már üzemben van, mert vannak hitelbiztosítók, akik csak azt a rendkívüli, válságos kárt térítik meg, amelyet a hitelező adósán egy előre megállapított összegben felül szenved. A jelzáloghitelbiztosítás (l. *Biztosítás*) azonban a válságok következtében beállott károkat a kártérítés alól rendszerint határozottan kizárja.

Valsalva kísérlete. *Valsalva* olasz anatómus (szül. 1666., megh. 1723.) észlelte, hogy ha csukott szájjal és befogott orral erős kilégzést végzünk, a levegő ép anatómiai viszonyok mellett a dobüregbe nyomul. E kísérlettel megállapítható az Eustach-eső átjárhatóság, továbbá felhasználható a dobüreg hurutos bántalmainál levegőnek a dobüregbe való befúvására; meg lehet vele állapítani a dobhártya állapotát is; ha a dobhártyán nyílás van, a levegő a kísérletnél sípoló zöréjjel hatol át.

Val Sassina, 1. *Pioverna*.

Valse (franc.), 1. *Keringő*.

Valse hésitation (franc.), lassú keringő, melyben a vontatottság a modern táncok bujaságának kifejezője.

Val Sinéstra, 1. *Sinéstra*.

Vals-les-Bains (ejtsd: val lé beñ), város és fürdő Ardèche francia départementben, a Volane kies völgyében, (1911) 4414 lak., selyemfonással, ásványvízforrásokkal (12°—17°) vannak és fürdőintézei.

Val Sugana, 1. *Sugana-völgy*.

Váltakozó árammérő, 1. Elektrotechnikai mérőkészülékek.

Váltakozó áramok, irányukat gyorsan változtató áramok; hullámzó áramoknak is nevezik. L. *Dinamoelektromos gépek.*

Váltakozó áramú fogyasztásmérő, 1. Elektromos fogyasztásmérők.

Váltakozó áramú gépek, 1. Dinamoelektromos gépek.

Váltakozó rendszer, 1. Osztalýrendszer.

Valtasúr, kisk. Pozsony vm. nagyszombati j.-ban, (1910) 565 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Val Tellina, l. *Vellin.*

Valter, 1. az első ismert magyar tanító, velenői szerzetes volt, ki Szt. Gellérrtel és Szt. Mórál szentföldi utazásra készült, de 1015. Gellért apáttal Magyarországra jött s 1030. vele együtt ment Csanádba, a Gellértnek adott püspöki megyébe. Itt Gellért egy házat azonnal iskolául rendezett be és V.-t tette meg tanítólul, mert Magyarorszában 15 esztendeje lakván, kissé már magyarul is tudhatott. Valószínűleg ő írta 1055—75 közt a Gellért-legendát első 21 fejezetét.

2. V., váradi püspök (1124—38) hozta szokásba a Szt. László sirjánál való istenítéleteket. Némelek szerint V. 1138 után Erdély püspöke lett; ez évtől fogva azonban nincsenek róla adatok.

Váltó (újlat. *cambium*; ném. *Wechsel*; franc. *lettre de change*; ang. *bill of exchange*; ol. *lettera di cambio, cambiale*; horv.-szerb. *njenica*; rom. *polite v. cambiu*), olyan értékpapíros, amely törvényes formában (l. alább) feltétlen és a köztörvénynél szigorúbb (l. *Váltó szigor*) szabályok alá eső pénzfizetési ígéretet tartalmaz. Lényege a V. alapjául szolgáló *köztörvényi viszonytól független, absztrakt fizetési ígéret*, míhez képest a váltóadás az ellen, aki a V. alapján követel, csak oly *kifogást* emelhet, amely magából a V.-ból vagy a mindenkori felpereshez való személyes viszonyából származik, de az ellen, akire a V.-t átruházták, a jogelőd ellen érvényesíthető kifogásokat nem emelhet. Ha a V. kiállítója a maga fizetését igéri, ez *saját váltó*, az oly váltó pedig, amelyben a kiállító azt igéri, hogy a fizetést más személy, akinek ő a fizetést meghagyja (Fizessen ön... stb.) fogja teljesíteni, *idegen váltó (intézkedés)*. Aki a fizetést igéri, az a *kibocsátó*, akinek részére a fizetést igéri, az a *rendelvényes*, akit a kiállító fizetésre felszólít, az az *intézkénevezett*, ha ez a felszólítást elfogadta, *elfogadó*, a rendelvényes, ha a V.-t hátrattal másra átruházta, *forgató*, akire átruházta, *forgatmányos*, az átruházó nyilatkozat *forgatmány* (l. o.) v. *hátrát*, A V., mint a követelések érvényesítésének gyors és biztos módja, a forgalomnak nagyon elterjedt eszköze nemcsak belföldi, hanem külföldi fizetések céljaira is (l. *Küldvény*). Nálunk a pénzfizetést tartalmazó, pénzváltó van elterjedve és szabályozva, ellenben az *árúváltó*, amely nem pénzről, hanem árúszolgáltatásról szól, nincs szabályozva; a kereskedelmi forgalomban árúváltónak mondják az olyan V.-t, amelyet hitelben vásárolt árú vételára fejében adnak, megkülönböztetéstül a kölcsön fejében adott V.-tól.

A V. alakja. A V.-t V.-levélben állítják ki; V.-levél az a tárgy (leginkább papíros, kincs-

tári V.-írlap), amelyre a V.-nyilatkozatot írják; bárminő s bármily alakú tárgyra, bármely anyaggal, nyelven v. írásjeggyel (pl. zsidóírással) lehet vezetni V.-nyilatkozatot. Rendszerint papírost, hosszúka levélalakban s tintát használnak.

A V. tartalma. A váltólevél és az egyes V.-nyilatkozatok csak úgy érvényesek, ha a törvény kellékeinek megfelelnek. Az 1876. XXVII. t.-c. szerint az *idegen váltó* lényeges kellékei: 1. A V. *elnevezés* magában a V. szövegében vagy ha az nem magyar nyelven állítatik ki, annak a nem magyar nyelven való kifejezése. 2. A *fizetendő pénzösszeg* kitétele, kiteendő a pénz nem (számlási érték is lehet) s a pénzösszeg; ez utóbbi betűkben v. számokban tehető ki; ha a két összeg eltér, a betűkben kitett összeg érvényes, ha pedig akár betűkben, akár számokban többször, a kisebb; ha az összegben felül járulékok köttetnek ki, az ily kikötés nem létezőnek tekintetik. 3. A *rendelvényes* (intézkedés), vagyis ama személy vagy cég megnevezése, amelynek részére vagy rendeletére a fizetés teljesítendő. 4. A *fizetés ideje*, mely az egész V.-összegre csak egy és ugyanaz lehet; érvénytelen tehát az oly V., amely a fizetés tekintetében a szokásra utal (uso-V.), vagy részleteket állapít meg (ráta-V.); a fizetés idejének meghatározása szerint megkülönböztetünk: a) *Határozott napra szóló V.-kat*; a lejárat nap bárminő módon megjelölhető, csak feltétlen bizonyossággal egy napot írjon körül. A törvény értelmezési szabályokat is állít fel: ha a fizetési nap valamely hónap közepére tüzetett ki (*medio-V.*), a V. azon hónap 15-én jár le; ha valamely hónap elejére v. végére, a lejárat nap a hónap első, illetőleg utolsó napja; ha a fizetési időben nap és hónap mellett az év hiányzik, az az év értendő, melyben a V. kiállítatott; ha azonban a fizetési nap azon évben már eltelt, a lejárat a legközelebbi évre esik. b) *Látára szóló V.-k*; ezzel egyenértékűek a bemutatásra, tetszésre vagy felmondásra kiállított V.-k. E V.-k a bemutatáskor járnak le. c) *A lát után bizonyos időre és d) a kelet után* (a dato) *bizonyos időre szóló V.-k*; ezek a látamozás (keltezés) végetti bemutatás, illetve a keletől számítandó, a V.-ban kitett határidő letelével járnak le.

A lejárat kiszámítása tekintetében a következő időszámítási szabályok irányadók: 1. ha a határidő napokban állapított meg, a lejárat a határidő utolsó napjára esik; e határidőbe az a nap, melyen a kelet utánra szóló váltó kiállítatott, vagy a lát utánra szóló váltó elfogadást végett bemutatott, nem számítatik be; 2. ha a határidő hetekben, hónapokban vagy több hónapra terjedő időszakban, évben, félévben vagy évenkéntben állapított meg, a lejárat a fizetési idő hetének vagy hónapjának ama napjára esik, mely elnevezésénél vagy számánál fogva a kiállítás, illetőleg a bemutatás napjának megfelel; ha pedig a nap a fizetési hónapban hiányzik, a lejárat e hónap utolsó napjára esik; 3. félhónap alatt mindig tizenöt nap értetik. Ha a határidő egy vagy több egész s egy fél hónapban állapított meg, a félhónap mindig a határidő végén számítandó. Ha a kelet utánra szóló és belföldön fize-

tendő V. oly országban állított ki, amelyben az ó-időszámítás áll fenn, anélkül, hogy megjegyeztetett volna, hogy a V. az új időszámítás szerint kelt, vagy ha a V. mindkét időszámítás szerint keltezett: a lejárat napja az új időszámítás szerinti naptár azon napjától számítatik, amely az ó-időszámítás szerinti kiállítási napnak megfelel. A lát után bizonyos időre szóló V.-kat, éppen úgy, mint a látra szólókat a forgatók s a kibocsátó elleni visszkereset különben elvesztésének terhe alatt, a V.-ban foglalt különös meghagyáshoz képest, ilyennek nem léteben pedig a kiállítástól számítandó két év alatt kell elfogadás végett bemutatni; ha az ily V.-n valamelyik forgató forgatmányában különös bemutatási határidőt jelölt ki, az ó V.-jogi kötelezettsége megszűnik, ha a V. a kijelölt határidő alatt elfogadás végett be nem mutattatik. e) *Vásárra szóló V.-k* csak akkor érvényesek, ha a vásár helyére s idejére szólnak; lejárnak a vásár napján, ha az egy napig tart, a vásár utolsó napján, ha az egy napnál hosszabb ideig, de legfőleg nyolc napig tart, a vásár nyolcadik napján, ha a vásár nyolc napnál tovább tart. 5. *A kibocsátó (intézőnyező) név- vagy cégeljárása.* Az aláírásnak a V. előlapján az intézőnyező szövege alatt kell lennie. Kézjegy érvényes, ha bíróilag vagy közjegyzőileg hitelesítették s ha írója *testi fogvatkozás miatt* nem képes nevével aláírni. Vakok V.-nyilatkozata csak akkor kötelezi őket, ha az aláírás közjegyzőileg hitelesített. 6. *Az intézőnyezetteknek,* vagyis azon személynek vagy cégnek megjelölése, mely által a fizetés teljesítendő. Több intézőnyezett is nevezhető. A kibocsátó intézőnyezettként, amennyiben a fizetés nem a kiállítás helyén teljesítendő, önmagát is megjelölheti (intézőnyezett saját V.); az ily V. minden tekintetben idegen V.-nak tekintetik. 7. *A fizetés helye;* az intézőnyezett neve vagy cége mellett előforduló hely, ha magán a V.-n külön hely kijelölve nincsen, fizetési helynek és egyszersmind az intézőnyezett lakhelyének is tekintendő. Ha több hely van a V.-n kijelölve, fizetési helynek az első tekintetik (l. *Telepített váltó*). Ha a fizetés helye belföldön van, a V.-t belföldi V.-nak nevezik. 8. A kiállítás helye, éve, hónapja, napja.

A *saját V.* (l. o.) kellékei azonosak az 1—5. és 8. számok alatt felsoroltakkal, azzal az eltéréssel, hogy a kibocsátó nem nevezeték intézőnyezőnek. A felsorolt kellékek valamelyikének hiánya a V.-t érvénytelené teszi; sem a kibocsátói nyilatkozatból, sem a V.-ra vezetett bármely más nyilatkozatból V.-jogi kötelezettség nem származik. A hiánnyal egyenlő a kellék szándékos törlése, ha az arra jogosulttól ered. A megtörtént törlés az ellenkező bebizonyításáig szándékosnak vélelmeztetik. (1876. XXVII. t. c. 3—5., 19., 24., 30., 35., 104., 110. §§.)

V.-másolat (lat. *duplicatum*). A V. több eredeti példányban állítható ki, ily esetben első-, másod-, harmad-V.-ről beszélünk. Az idegen V. kibocsátója (másolatok csak ennél lehetségesek és azért a saját V.-t *magán-V.-nak* [Solowechsel] is nevezik; így hívják különben azt az idegen V.-t is, amely csak egy példányban van meg) köteles a rendelvényes kívánságára, különbeni kártérítés

terhe alatt, a V.-t több eredeti példányban kiállítani. E példányok a szövegben *első, másod, harmad* stb. V.-nak nevezendők, ellenkező esetben minden egyes példány önálló V.-nak tekintetik. Ha a V. több eredeti példányainak egyike kifiztetetik, ezáltal a többi némi kivétellel hatályát veszti.

V.-másolat, a V. oly utánzása, amely ilyennek van megjelölve. A V. teljes szövegét (az első, másod stb. V. feltüntetését is) a rajta levő hátiratokkal s megjegyzésekkel együtt kell tartalmaznia; kifizetendő azonfelül, hogy a másolat meddig terjed. Ha az eredeti példány elfogadás végett elküldetik, a másolaton megjegyzendő, hogy az elküldött eredeti kinél található; e megjegyzés elmulasztása a másolatra vezetett egyébként érvényes eredeti V.-nyilatkozatokat erejüktől meg nem fosztja. A másolatra, az elfogadványt kivéve, V.-nyilatkozatok érvényesen vezethetők és éppen úgy köteleznek, mintha az eredetire vezettek volna. A *hamis és hamisított V.-t illetőleg* l. *Váltóhamisítás*. — L. még *Váltójog* és a kapcsolatos egyes címszavak alatt.

Váltó (vasút), l. *Felépítmény*.

Váltóadósság, l. *Adósság*.

Váltóalakja, l. *Váltó*.

Váltóáram a m. váltakozó áram, l. *Dinamo-elektromos gépek*.

Váltóarbitrázs, l. *Arbitrázs és Külföldi váltó*.

Váltóárfolyam, l. *Külföldi váltó*.

Váltóbélyeg. Hazánkban a V. lerovása vagy már bélyeggel ellátott kincstári irtlapok felhasználása, vagy kellően felbélyegzett váltóleveleknek aláírás előtti átbélyegzése útján történik. A bélyeggel el nem látott váltó is teljes érvényen bír és bíróság előtt is érvényesíthető.

Váltóbírálat. A leszámítatlan benyújtott váltókat szigorú bírálat alá veszik, amelyet pénzügyintézeteknél rendszeren külön bizottság gyakorol. A V. alaki és anyagi. Az alaki V. megállapítja, hogy a váltó formailag és tartalmilag megfelel-e az összes törvényes és szokásos kellékeknek, az aláírások valódiak-e. Az anyagi V. avval foglalkozik, hogy a váltón szereplő aláírók elegendő biztosítékot nyújtanak-e a váltóösszeg erejéig, nem lépték-e már túl a nekik megszavazott hirtelt stb. Ezért a pénzügyintézetek a felek váltókötelezettségeit külön könyvekben vagy ivenek tartják nyilván, amelyeken a kikutatott hitelképességet, a megszavazott hirtelt stb. is megjelölik.

Váltóbíráskodás, l. *Váltóeljárás, Váltóper, Váltótörvényszék*.

Váltóbirtokos az, aki a váltó tényleges birtokában van s azonfelül vagy mint rendelvényes, vagy mint forgatmányos a hátiratoknak összefüggő s egész ő hozzá lenyúló láncolata által igazolják. Ez összefüggés akkor van meg, ha az első hátirat a rendelvényes nevével, minden későbbi hátirat pedig annak nevével van aláírva, ki a közvetlen megelőző hátiratban mint forgatmányos fordul elő. A V. tehát a mindenkor váltóhitelező, mert a váltóból eredő jogok gyakorlásához a váltó birtoka elengedhetetlenül szükséges. Ha üres forgatmány után további forgatmány következik, az tételeztetik fel, hogy az utóbbinak kiállítója üres forgatmány mellett jutott a váltó birtokába.

Váltóbúza v. *járóbúza*, a mivel búzának egy oly változata, amely úgy őszkor, mint tavaszkor vehető, de ezt a jellemző tulajdonságát csak akkor tartja meg, ha felváltva mint őszi és tavaszi búza termeltetik.

Váltóesekmények, a váltói jogok érvényesítése s fenntartása végett eszközölt esekmények; ilyenek főképp a bemutatás (l. o.) és óvás (l. o.).

Váltódíj (ném. *Wechselprovision*) az a kárpótlás (a váltóösszeg $\frac{1}{2}\%$ -a), amely a váltóbirtokost megilleti azért, hogy a váltót a lejáratkor nem fizették ki. Követelheti továbbá a névbecsülő elfogadó a fizetőtől, ha a váltót azért nem fizethette ki, mert az intézvénnyezett vagy más közbenjáró fizetett. (1876. XXVII. t.-c.) L. *Váltókereket*, *Visszkereset*.

Váltó-diszkontálás, l. *Disconto*.

Váltódiszkontszámla, l. *Váltókamatszám*la.

Váltóeke, l. *Elke*.

Váltóelévülés, a váltói jogok (keresetek) megszűnésének egyik módja. Az elfogadó s a saját váltó kibocsátója elleni kereset a váltó lejártától számított három év alatt évül el. A váltóbirtokos követelése a forgató és kibocsátó ellen egy év alatt évülnek el, a kellő időben fölvetett óvás keltétől, az óvás elengedésének esetében pedig a lejáratától számítva. A forgatók visszkereseti követelése a többi forgató és a kibocsátó ellen hat hónap alatt évülnek el attól a naptól számítva, amely napon az ellene beadott keresetet neki kézbesítették (1925. VIII. t.-c. 53. §.). Az elévülést a kereset megindítása megszakítja, de csak azon váltókötelezett irányában, aki ellen a kereset irányult. A visszkeresettel megtámadott forgató jogosítva van visszkereseti jogainak az elévülés elleni biztosítására előzőleg írt perbejelentéssel élni; ez esetben a perbejelentő visszkereseti jogainak elévülése az ellene hozott bírói határozat jogerőre emelkedésének időpontjától veszi kezdetét. Az elévülést hivatalból figyelembe nem vették, mindamellett váltómeghagyásnak elévültnek látszó váltó alapján helye nincs. A váltóadás ellen nyitott esőd a megkezdett elévülést megszakítja s szünetelteti. Ha a váltó elévült, a váltóbirtokos a kibocsátó s elfogadó ellen köztörvényi úton felléphet, amennyiben ezek az ő kárával gazdagodának; a forgatók ellen ily keresetnek helye nincs (1876. XXVII. t.-c. 84—90. §§.).

Váltóeljárás korábban, a 2851/1881. I. M. E. sz. rendelettel mind peres, mind nem peres ügyekre külön volt szabályozva, az új Pp. azonban a külön váltóbíróságokat és a kereskedelmi eljárással (l. o.) együtt a perbeli V.-t (l. *Meghagyás 2.*) megszüntetvén, most már csak a nem peres váltóügyekben van V., amelyet a kereskedelmi és váltóügyekben követendő nem peres eljárásról 68300/1914. I. M. sz. a. kiadott rendelet állapított meg. E szerint a nem peres ügyek egy része, mint a kereskedelmi és a váltói zálogjog érvényesítése, a váltótörvény egyes rendelkezései értelmében bírói letétbetett összegek elfogadása és kiadása, óváskönyvek hitelesítése a járásbírósnak, a többi nem peres ügy, mint: a cégügyek, elvesztett kereskedelmi utalványnak, váltónak, csekknek megsemmisítése stb. a törvényszék ha-

táskörébe tartozik, amely szintén egyesbírósnaként jár el. Az eljárást rendszerint kérelemre indítja meg a bíróság, de hivatalból köteles a tényállást tisztázni. Az eljárást befejezése után végzéssel határoz, amely ellen, ha járásbírósnak hozta, csak felfolyamodásnak, ha pedig törvényszék hozta, előterjesztésnek vagy előterjesztéssel kapcsolatos felfolyamodásnak van helye, amely felett a törvényszék hármass tanácsa határoz és csak akkor terjeszt fel a felfolyamodást az ítéletáblához, ha a kapcsolatos előterjesztésnek nem adott helyet. Egyes ügyekre, pl. a cégügyekre, a zálogjog érvényesítésére, biztosítékok letételére külön szabályok vannak megállapítva.

Váltófeltörvényszék, az a bíróság, amely az 1840. XV. t.-c. hatályának ideje alatt váltóügyekben és csődügyekben a másodfokú bíraskodást gyakorolta, a flumei ügyeket kivéve. A V. a kir. kuriának önálló osztályát alkotta (1840. XV. t.-c. I. r. 6. §.), egy elnökből s legalább hat bíróból állott. Az 1870. XVI. t.-c. a V.-et megszüntette s hatáskörét a budapesti kir. táblára ruházta.

Váltófogság. A váltóeljárás szigorúságának egyik nyilvánulása az volt, hogy a fizetni nem képes adóst fogságba vetették (*solvo aut mane*). Ma már a legtöbb államban el van törölve. L. *Adósfogság*.

Váltógazdaság, másként *gabona-váltó* vagy *vetés-V.*, az a gazdasági üzemmód, amelynél a fő súlyt arra helyezik, hogy a szántóföldön termelt növények egymást a legokosabb sorrendben felváltják. L. *Gazdálkodási rendszerek*.

A V. vetésforgói a talaj és a növények szerint igen változatosak és különböző évszámúak lehetnek, jobbadán pedig a forgóban a szántóföld területének felét gabonatermelésre, másik felét megkapás, ipari vagy takarmánynövények termelésére szokták fordítani s a forgót 6—8—10—12 vagy több évre terjesztik ki. A V. változatos termelést tesz lehetővé, ami a munkák egyenletesebb megoszlására és a jövedelem biztosítására is kedvezően hat s azért annak elterjedése nagyon kívánatos, mihez különben, mint belterjes üzemhez, több tőke s különösen jóval több szakértelem szükséges, mint a háromnyomásos gazdálkodáshoz, de az utána származó jövedelem is nemcsak nagyobb, de egyúttal állandóbb és biztosabb is.

Váltó gerenda, két párhuzamos tartó (gerenda) közé keresztirányban szerelt (csapolt) gerenda, amely a fiók-tartók felvitelére szolgál vagy a mennyezeten alkalmazott kibúvó nyílás keretét képezi. Használjuk a falak mentén csaposgerendafödémeknél is, hogy a gerendavégek egyes helyeken a V.-n fektetve, ne nyúljanak be a falba ott, ahol kéménykeret miatt tűzveszély támadhatna. L. *Fedélszerkezet*, *Csaposgerendafödém*, *Kéményváltó*, *Kiváltás*.

Váltóhajtány, a gépmozgás átviteléhez való olyan készülék, amelynek segítségével a mozgás sebességét és irányát fokozatosan megváltoztatjuk.

Váltóhamisítás. Hamis a váltó, illetve a váltónyilatkozat, ha nem attól ered, akitől eredni látszik; hamisított, ha tartalma utólag jogtalanul megmásított. A hamis nyilatkozat természetesen nem kötelez; ez azonban nincs kihatással a

váltón előforduló valódi nyilatkozatok váltójogi erejére. Ha a váltót meghamisítják, azok a forgatók, akik azt a meghamisítás előtt ruházták át, a váltó eredeti, ellenben azok, akik a meghamisítás után, hamisított tartalma szerint felelősek. Az elfogadó és a kezés is a váltónak azon tartalma szerint felelősek, amely nyilatkozatainak a váltóra vezetésekor fennállott. Kétség esetén e nyilatkozatok a meghamisítás előtt keletkezetteknek tekintetnek. A hamisítással rokon a jogtalan kitöltés; azzal a kifogással, hogy a váltón az elfogadás vagy valamely más nyilatkozat reá-vezetése idejében valamely lényeges kellék hiányzott, a váltóbirtokos harmadik jóhiszemű személy ellen egyáltalán nem, mások ellen csak annyiban élhet, amennyiben képes bebizonyítani, hogy az utólagos kitöltés a létrejött megállapodás ellen történt (1876. XXVII. t.-c. 81—83., 93. §§). Büntetőjogi szempontból a V. a magánokirathamisítás minősített esete s öt évig terjedhető fegyházzal büntethető. (1878. V. t.-c. 403. §.)

Váltóhang, súlyos vagy súlytalan ítemhangra kerülő diszsonáns hang vagy hangzat, amely a következő konzónáns hangra vagy hangzatra lépésszerűen oldódik. Vannak felső és alsó V.-ok, utóbbiakat a XVIII. sz. közepe óta módosítják (alterálják); vannak továbbá kettős váltóhangok, melyeknél a közrefogott harmónikus hang csak

V. nem nevezhető ki, mert tennivalójukat a kir. közjegyzők látják el.

Váltójog, a váltóra s a váltói jogviszonyokra vonatkozó jogszabályok rendszeres összessége.

A váltó a középkorban keletkezett; a XIII. sz.-ban Olaszországban már ismerték s használták. A XVI. sz.-ban kezdődött a váltónak rendeltetére kiállítására átruházása külön átruházó nyilatkozattal, amelyből a forgatmány származott. A váltó főleg a középkori nagy vásárokkal kapcsolatban fejlődött ki, első szabályozását az olasz városok statútumaiban nyerte; így az első önálló váltótörvény Bologna városáé 1569-ből, amely éppen úgy, mint az 1589-iki genovai statutum V.-i szabályai és az 1676-ból származó antverpeni váltószabályok a V. kifejlődésére nagy befolyást gyakoroltak, amelyet azonban jelentőségre nézve jóval felülmul az 1673-iki Ordonnance du commerce, amely tudvalevőleg Franciaországban Napoleon törvényhozásáig érvényben volt. Ez, t. i. az 1807. meghozott Code de commerce I. könyv VIII. címe az első modern kodifikáció nemcsak Franciaországnak, ahol csekély módosítással mai napig fennáll, hanem több más országnak sok ideig joga volt. A XIX. sz. közepe felé Németországban, ahol addig több partikuláris jog dívott, az egységes szabályozás iránt erős mozgalom indult meg. E mozgalom eredménye volt, hogy a német szöv.



harmadiknak lép be. A súlytalan váltóhangot jellemzi, hogy mindig ugyanazon magasságú két hang közé ékelődik.

Váltóhiteles a hitelnek az az alakja, amelyet váltóval, esetleg ki nem töltött u. n. biancováltóval fedeznek.

Váltóhitelező, l. **Váltóbirtokos**.

Váltóiszgór (lat. *rigor cambialis*, ném. *Wechselstrenge*), abban áll, hogy a váltókövetelésekre, a köztörvényi követelésekre vonatkozó szabályoknál szigorúbb szabályok nyerne alkalmazást, ilyenek anyagilag: szigorú alakszerűség, a váltónyilatkozatok abszolút zálog- és megtartási joga stb. az eljárás terén régebben a személyfogság, az egyoldalú kérelemre kibocsátott meghagyás, a határidők rövidsége stb.

Váltójegyzők. Az 1840. XV. t.-c. az óvás felvételére oly helyeken, ahol váltótörvényszékek voltak, a V.-et jogosította fel. A V.-et a váltóügyekben legalább három évig szolgált váltóügyvédek sorából, a váltótörvényszék ajánlatára, a váltófeltörvényszék nevezte ki; az óvások felvételére különös felhatalmazó levelet kaptak. A már ki-nevezett V. hatáskörét a kir. közjegyzői intézményt megalkotó 1874. XXXV. t.-c. érintetlenül hagyta (1874. XXXV. t.-c. 213. §), de a kir. közjegyzői intézmény hatályba lépte óta (1875 aug.)

seges államoknak lipcei tanácsközmánya 1847. kidolgozta a német általános váltórendszabályt (Allgemeine Deutsche Wechselordnung) és ezt 1857. a kereskedelmi törvény kidolgozására összeült bizottság az ú. n. *nürnbergi novellákkal* kiegészítette. A váltórendszabályt a német birodalom 1871 ápr. 16. birodalmi törvénnyé emelte.

Hazánkban a V. szabályozása iránt a XVIII. sz.-ban indultak meg a törekvések, azonban sikertelenül; a kir. Kúria kidolgozott ugyan egy rendszeres munkálatot, amelyet egy országos küldöttség 1792—95. átdolgozott, de sem ez, sem az 1827. kiküldött országos küldöttség munkálata nem emelkedett törvényerőre. 1839-ben az országgyűlés a váltótörvény s általában a hiteltörvények megalkotására küldöttséget küldött ki, amely munkálatait Wildner Ignác osztrák jogtudós közreműködésével csakhamar befejezte, úgy hogy a törvényjavaslat az országgyűlés mindkét háza által letárgyaltván, 1840 márc. 14. szentesítést nyert s mint 1840. XV. t.-c. 1840 jún. lépett életbe. E törvény, kiegészítve az 1844. VI. t.-c. intézkedéseivel (az abszolút idők által okozott megszakítással), 1876-ig volt V.-unk alapja. Erdélyben pedig már a XVIII. sz.-ban az 1763-iki osztrák váltórendszabály lépett életbe, majd 1850 jan. elsejével az osztrák (német) általános váltórendszabály és az maradt is az új váltótörvény életbelépéséig, amelyet az Apáthy István készítette tervezet alapján benyújtott törvényjavaslat

több módosításával az 1876. XXVII. t.-c. emelt törvényerőre. E törvény V.-unknak ma is egyedül alapja. Újabbán a külföldi államokban, különösen a jogászörök, a V. nemzetközi egyesítése felé törekedtek, amely törekvének eredménye az 1912. évi júl. 23. Hágában kelt nemzetközi egyezmény és a hozzátartozó egységes szabályzat lett. Ennek az egyezménynek a becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot, valamint az annak figyelembevételével a V.-ot a maga teljességében szabályozó új törvénynek javaslatát, a váltóról szóló törvényjavaslatot az országgyűlés 1914. el is fogadta; törvényé azonban még nem vált. Az egységes V.-i szabályzatra s annak a mai váltótörvénytől eltéréseire nézve l. *Hágai nemzetközi államértekezlet a V. és a csekkjog egységesítése tárgyában* c. alatt.

irodalm. Plösz Sándor, A magyar V. kézikönyve, 3. kiad. Budapest 1895; Apáthy István, Anyagi és alaki V., u. o. 1878—84; Mutschenbacher Viktor, A magyar V., 2. kiad. Pécs 1895; Grecsák Károly, A váltótörvény magyarázata, Budapest 1897; Nagy Ferenc, A magyar V. kézikönyve, 6. kiad., u. o. 1910; Nagy Ferenc, A nemzetközi V.-i egyezmény stb., u. o. 1914; Kunz Ödön, A magyar kereskedelmi és V. vázlat, u. o. 1922; Thöl, Das Wechselrecht, 4. kiad. 1878; Kunze, Deutsches Wechselrecht 1862; Grünhut, Wechselrecht 1897; Grünhut, Lehrbuch des Wechselrechts 1900; Kanstein, Das Wechselrecht Österreichs 1903; Staub-Stranz, Kommentar zur Wechselordnung, 8. kiad. 1912; Meyer, Das Weltwechselrecht 1909; Nonguier, Des lettres de change etc., Paris 1862; Lyon-Caen et Renault, Traité de droit commercial, 2. köt.; Chalmers, A digest of the law of bills of exchange etc. London, 6. kiad. 1903; Daniel, Treatise on the law of negotiable instruments etc. 5. kiad., New-York 1903.

Váltókamatszámia (váltódiszkontszámia) a leszámított vagy leszámítatott váltók diszkontjának elszámolására szolgál, sokszor a leszámítással járó jutalékok és egyéb költséget is ezen a számlán számolják el. Egyenlegét, mint veszteséget vagy nyereséget az év végén a Veszteség-és nyereség-számlára viszik át. A viszontleszámitott váltók diszkontját rendszerint külön Viszontleszámitott váltók kamat- (diszkont-) számláján számolják el. L. *Viszontleszámitás*.

Váltókelet, l. *Váltó*.

Váltó kellékei, l. *Váltó*.

Váltóképesség. A váltójog csak az ú. n. szenvédő V.-et szabályozza, amely alatt értjük azt a képességet, amelynél fogva valaki váltónyilatkozattal önmagát érvényesen lekötölelheti. Ily képessége mindenkinek van, aki terhes szerződéseket jogérvényesen köthet, ilyenek a nagykorúak vagy nagykorúsítottak. Nők azonban férjhez menetelük esetében is (amely által minden más tekintetben teljeskorúakká lesznek) a 24-ik életév betöltése előtt csak akkor nyernek V.-et, ha önállóan ípart íznek. A V. hiánya csak azt eredményezi, hogy a váltóképtelen nem lesz kötelezve, de ez a váltón előforduló többi személyek érvényesen vállalt kötelezettségére befolyással nincs. A V. hiánya csak kifogásra vétetik figyelembe. A V. külföldiekre nézve rendszerint honosságuk országának törvényei szerint ítélendő meg. Azonban a saját országa törvényei szerint V.-gel nem bíró idegen a belföldön elvállalt váltók kötelezettségért felelős, ha őt hazai törvényünk szerint a V. megilleti.

Váltókerek. A malomgépek, gépkocsik stb. sebességének és forgási irányának megváltoztatására való kerékmű kerek.

Váltókereset. tágabb értelemben minden kereset, amely váltói jogot érvényesít; szűkebb értelemben csak az egyenes V.-ek, t. i. az elfogadó, a saját váltó kibocsátója s kezesek elleni keresetek. Ilyen kettő van: a biztosítási és a fizetési. *Biztosítási keresetnek* helye van, ha 1. az elfogadó csőd alá jutott, 2. ha az elfogadó ellen a váltó elfogadása, illetőleg kiállítás után valamely pénzbeli tartozás miatt a végrehajtás sikertelenül megkísérletett. *Fizetési keresetnek* akkor van helye, ha a váltót lejáratkor ki nem fizették. A telepített váltónál szükséges még, hogy a váltót a telepesnél bemutatassák s a sikertelenül történt bemutatást óvással állapítsák meg, kivéve ismét azt a két esetet, ha telepes megnevezve nincs, vagy ha a telepes váltóbirtokos. Az elfogadó elleni V. fenntartására azonban a fizetés végetti bemutatás és óvás felvétele nem szükséges (1925. VIII. t.-c. 53. §.). A fizetési kereset tárgya, ha a váltóbirtokos óvast vett fel, 1. a ki nem fizetett váltóösszeg s a lejáratról számított 6% kamata; 2. az óvasi s egyéb költségek s 3. $\frac{1}{8}\%$ váltódíj. Ha a váltót nem óvatolták meg, a váltótöke s a lejáratról, illetve a bemutatástól számított 6% kamata. Az a forgató pedig, aki a váltót beváltotta, követelheti: 1. az általa kifizetett összeget a fizetés napjától számítandó 6%-os kamattal; 2. a felmerült költségeket; 3. $\frac{1}{8}\%$ váltódíjat. (1876. XXVII. t.-c. 50. és 51. §§.)

Váltókezeség (franc. *aval*), a váltóadósról vállalt kezeség; egyik formája az, amikor a kezes ugyanazt a váltónyilatkozatot írja alá, mint az, akinek érdekében kezeséget vállal.

Váltókönyv, l. Váltószámia.

Váltóláda, több fiókkal felszerelt bordaláda, amely többszörös, valamint több színű vetilékkel bíró szövetek gyártásánál nyer alkalmazást. L. *Szövőgép*.

Váltóláz, a plasmódium malariae vagy haemoboeba Laveran, tehát protozoa által okozott fertőző betegség. l. *Malária*.

Váltólegelő, l. Váltóréték.

Váltóleszámitás v. leszámítolás, a váltónak lejárat előtti értékesítése akképen, hogy a bank a váltó névértékét kifizeti a váltóbirtokosnak, megtérítetvén magának a lejáratig járó kamatot (Bankdiszkont). L. *Leszámitolás*.

Váltólevél, l. Váltó.

Váltómásolat, l. Váltó.

Váltómásolat, a váltó teljes szövegének hű utánvétele. L. *Váltó*.

Váltómeghagyás, a váltó alapján kibocsátott fizetési vagy biztosítási meghagyás. L. *Meghagyás*, 2.

Váltónyargálás (ném. *Wechselreiterei*), a váltó felhasználása pénzszerzésre kötött vagy nem reális váltóügyletek segélyével. Több alakja van. Ilyen a pinceváltók (l. o.) prolongálása; továbbá a visszaváltókkal üzött visszaelés (váltócsere). A intézvényt állít ki B-re s ez elfogadja s A a váltót értékesíti, B viszont fedezésére A-ra intézvényez s ez azt elfogadja s így tovább. Ide vonat minden váltóügylet, amelynek nincs reális alapja.

Váltónyilatkozat, a váltóra vezetett kötelező nyilatkozat (pénzfizetési ígéret); ezek: 1. a ki-

bocsátói ígéret (intézkvényező, saját váltó kibocsátójának nyilatkozata); 2. az elfogadmány; 3. forgatmány; 4. váltókezeség.

Váltóóvás, l. Óvás.

Váltópénz. A mindennapi forgalomban kisebb fizetések teljesítésére a V., másképp *aprópénz* szolgál, amely a teljes értékű forgalmi pénztől abban különbözik, hogy fémértéke sokkal kisebb, mint amennyi a V.-en ki van tüntetve. A V. ezüst-, nikkell-, bronz- vagy rézből, esetleg vasból készül, terjedelme és súlya kicsiny, hogy a forgalomban könnyebben legyen használható. Ahol aranyvaluta van, ott minden ezüstpénz csak V.-nek tekintendő, ellenben a teljes fémértékű pénz az aranyérme. Egyebekben l. *Érmeűgy.*

Váltóper, az új polgári perrendtartásban (1911. I. t.-c.) csak annyiban van külön szabályozva, hogy a váltó alapján indított meghagyásos eljárásból (l. *Meghagyás* 2.) kifejlődő perben némi eltérések vannak a többi perektől. Ha a felperes a váltó alapján nem meghagyást kér, hanem pert indít, ez a per a többi pertől semmiben sem különbözik. L. *Váltóeljárás.*

Váltópiac, az a kereskedelmi hely (legtöbbször tőzsde), amelyen váltókban nagyobb forgalom van és amelyen váltóárfolyamok is jegyeznek.

Váltórendszabály, l. Váltójog.

Váltóréték és váltólegelők olyan földek, amelyek néhány évi gabonatermelés után felhagyatnak s több évig kaszálókul vagy legelőül használtatnak. L. *Gazdálkodási rendszerek, Legelőgazdaság.*

Váltórovancs, l. Váltószámla.

Váltókontró, l. Váltószámla.

Váltó szám. Azt a számot, amely megmutatja, hogy hány alsóbbrendű egység ad egy felsőbbrendű, V.-nak nevezzük. Pl. mikor azt mondjuk, hogy 1 hektoliter 100 liter, 100 a V.; ha azt mondjuk, hogy egy nap 24 órából áll, a 24 a V. Ha a V.-mal a felsőbbrendű egységet megszorozzuk, akkor szorzatul alsóbbrendű egységet kapunk. Viszont, ha az alsóbbrendű egységet a V.-mal elosztjuk, hányadosul felsőbbrendű egységeket kapunk. E szabálynak segítségével alsóbbrendű egységeket felsőbbrendűekké és viszont felsőbbrendű egységeket alsóbbrendűekké bármikor könnyen átszámíthatunk.

Váltószámla. A belföldi pénznemről szóló aktív váltók névértékszerű nyilvántartására szolgál. Sokszor külön számlán számolják el azokat a váltókat, amelyeket a könyvelő vállalat önmaga bocsátott ki (Intézkvényszámla) és azokat, amelyeket másoktól kapott (Külvényszámla). A külföldi pénznemről szóló váltókat Külföldi váltó- (deviza-) számlán, a saját elfogadványokat Elfogadvány- (Passzív váltó-) számlán könyvelik el. Mindezeknek a számláknak részletezésére külön-külön segédkönyvek (skontórok, rossz magyarsággal rovancsok) szolgálnak, amelyekben minden egyes váltónak külön-külön sor van szentelve. Külön-külön rovatok szolgálnak a kelet, a lejárát, az összeg, a kibocsátó, intézkvényezett (elfogadó), a forgatók, a bemutató, az átvevő stb. nevének felvételére. A segédkönyv nyílt tételei végösszegének meg kell egyeznie a megfelelő főkönyvi számla végösszegével és a váltótárcában tényleg

meglévő váltók végösszegével, a Külföldi V.-n azonban csakis az árfolyamkülönbszetek megállapítása és elkönyvelése után. A V.-kat Mérleg-számlával zárjuk le és nyitjuk meg újból.

Váltószerszerződés, l. Váltó.

Váltószőgek. Ha két párhuzamos egyenest átmetszünk egy harmadikkal, akkor nyolc szöget nyerünk, t. i. mindegyik metszéspont körül négyet-négyet. Ezek közül V.-nek két-két olyant mondunk, amelyek mind az átmetsző, mind az átmetszett egyenesek különböző oldalán vannak. Két váltószőg egyenlő egymással.

Váltó tartalma, l. Váltó.

Váltótoldat, l. Allonge.

Váltótörvény, l. Váltójog.

Váltótörvénytészek. Az 1840. XV. t.-c. a váltóügyeknek első fokon való elintézésére Pesten, Pozsonyban, Sopronban, Károlyvárosban (Horvátország), Aradon, Debreczenben és Eperjesen első bíróságú V.-eket állított fel. Azonfelül Fiumében volt egy váltó- és tengeri törvénytudó elnökből, két v. több törvénytudó bíróból s nyugtasak két v. több kereskedői ülnekből s a megfelelő segédzemélyzetből állottak. A V.-ektől a fellebbezés a váltófél-törvénytészekhez (l. o.) történt. A kir. bíróságoknak az 1871. XXXI. t.-c. alapján szervezésekör kimon-datott, hogy a váltóbíraskodást a kir. törvénytészek gyakorolják, de a budapesti és a pestvidéki kir. törvénytészek területén a váltóbíraskodást a budapesti kir. kereskedelmi és V. gyakorolta, míg nem az 1911. I. t.-c. a külön váltóeljárást megszüntetvén, 1915 jan. 1-ével a budapesti kir. kereskedelmi és V. is megszünt, illetőleg a budapesti törvénytészekkel egyesült. L. *Kereskedelmi bíróságok.*

Váltott gyermek az olyan gyermek, akit a néphit szerint boszorkányok v. babonás lények csempésznek az ép, egészséges gyermek helyébe. Németül *Wechselbalg* s ezzel teljesen egyező lat. *versipellis* neve e V.-nek arra enged következtetni, hogy e babonás hiedelem szoros összefüggésben áll a *lidérec*ek, *vámpírok* és más siri szellemek garázdálkodásáról elterjedt vélekedésekkel. A V. különben gyakran valóságos vámpírként viselkedik a nevelő anyjával szemben, de rendszeren csak egy ideig marad ez alakjában, amelyet alkalomadtán más lidérecs szereppel cserél fel. Sokféle olyan eszközökről is tud a babona, amelylyel a cserélést megakadályozni, a V.-től szabadulni s helyette az elvesztett visszaváltani lehet. A V. rendszeren vén, ráncos, sápadt arcáról, nagy fejről s egyéb különös áruló jelekről, minők a golyva stb. ismerhető fel. V.-ről igen sok emlékezés van a boszorkányperekben. Magyarországi ilyen vádakról v. ö. *Ipolyi*, Magy. myth. (438. old.) s a Nyelvőr és Ethnographia idevágó közleményeit. Általános szempontból v. ö. *W. Schwartz*, Der Ursprung der Mythologie, 253. l. (1860).

Váltóügynök, az az ügynök (l. o.), aki váltók adás-vételének közvetítésével foglalkozik. Vannak olyanok, akik váltóleszámításokat is közvetítenek, de ezek inkább a kölcsönszerzők fogalma alá esnek.

Váltóügyvéd. Az 1840. XV. t.-c. a váltóbíróságok előtti eljárásban a felek képviselőtére a V.-eket

jogosította fel. V csak az lehetett, aki a rendes ügyvédi vizsgán felül a váltó-feltörvényszék előtt a váltójogból szó- és írásbeli vizsgát tett. Ez az eredete a köz- és V. elnevezésnek. Ma ez az intézmény csak történelmi emlék, mert az 1874. XXXIV. t.-cikkbe iktatott ügyvédi rendtartás óta nincs külön V.-i vizsga.

Váltóüzlet, általában a pénzváltói üzlet (l. *Pénzváltás*), amely a világháború után ismét nagyobb jelentőségre tett szert. Értik alatta a váltóügyletekkel (váltóleszámitás, külföldi váltók adás-vétele, inkasszó stb.) való iparszerű foglalkozást is.

Változás, ha valaminek helyébe más lép, akár térben, akár időben, akár az alkotó részekben, vagy az egésznek tulajdonságaiban, de olyképp, hogy az új állapot a régivel törvényes rend gyanánt függ össze. E törvényes rend jogosít fel bennünket arra, hogy az új állapotot mintegy a régi folytatásának tekintjük és nem mondjuk, hogy most más valami van mint azelőtt, hanem hogy a dolog csak változott. A V. felfogásához szükség, hogy az új állapotot a régivel összehasonlítsuk és így egybekössük. — V. a kémiában, l. *Kémiai átalakulás*.

Változat (növ.), l. *Faj* és *Növényprendszer*.

Változat (*variatio*, *variáció*), így nevezik a zenében bármely téma oly metamorfózisát, átalakítását, amelyen a minta legmerészebb alakjában is felismerhető. A legrégibb V.-nál a témát csak díszítésekkel, cifrázatokkal tarkították; később a téma ütemnemét vagy pedig ritmusát változtatták meg. Ezt követi a téma harmónikus vázának ritmikus felbontása, majd a dallam, a motívum megváltoztatása ugyanazon harmónikus felépítésen. Módosításokat, késleltetéseket legelőször a klasszikus mesterek alkalmazták mint variációs eszközt. A modern variáció nem elégszik meg ezzel a kerettel, hanem arra törekszik, hogy egyrészt a hangszint is belevonja új elemnek, másrészt, hogy a széteső, széttagolt variációkat különböző ötletekkel egy formai egésszé sűrítse. A most leírt fejlődési folyamatot a következő művekben tanulmányozhatjuk: A XVI. és XVII. sz. táncszvitjeinek *Doubles*-jai, *Händel*: Harmonions blacksmith, *Bach*: Goldberg-variációk, *Haydn*: F-dúr változatok, *Beethoven*: Diabelli-variációk, *Mendelssohn*: Variations sérieuses, *Schumann*: Szinf. etűdök, *Brahms*: *Händel*-V.-ok, *Saint-Saëns*: Beethoven-V.-ok, *Reger*: Variációk két zongorára, *Strauss R.*: Don Quixote-variációk. Tágabb értelemben ide tartoznak azok a táncformák, amelyek *Basso ostinato*-n épülnek fel. Ilyenek a *Passacaglia*, a *Chaconne*, a *Folia* és a *Ground*.

Változékonyság (*variabilitas*, *variatio*), l. *Variabilitás*.

Változó (a matematikában) az olyan mennyiség, melynek mérőszáma különböző értékeket vehet fel; ellenben *állandó* az olyan mennyiség, melynek mérőszáma folyvást ugyanaz marad.

Változó agama (állat), l. *Agama*.

Változó csillagok, l. *Álló csillagok*.

Változó hőmérsékletű állatok (*poikilotherm állatok* vagy más néven helytelenül: *hidegvérű állatok*), mindazok az állatok, amelyeknek testhőmérséklete a környezet hőmérsékletének vál-

tozása szerint úgy változik, hogy mindig csak valamivel magasabb a környezet hőmérsékleténél. Ilyenek általában a madarak és az emlősök kivételével a többi állatok. Téli álmalkalmával a rendszeren állandó hőmérsékletű emlősök is V.-ka válnak.

Változó kő a. m. hidrofán (l. o.).

Változó költségvetés, l. *Állami költségvetés*.

Változó ünnepek, l. *Mozgó ünnepek*.

Változtató eset, l. *Eset*.

Változtató rag, régebbi nyelvtanainkban a *-vá*, *-vé* rag neve.

Váltságdíj (ném. *Lösegeld*, *Bergelohn*), olyan összeg, amelynek lefizetése mellett valaki kiszabadul egy olyan helyzetből, amely reá nézve másnak joga következhetne fennáll. Ilyen V. fizetése ellenében szabadulhattak a kalózhajó által lefoglalt kereskedelmi hajók a lefoglalás alól s a halózhajók jogosítva voltak arra, hogy ilyen szerződéseket (Loskaufs-, Ranzionierungsverträge) kössenek vagy készpénz lefizetése vagy a tartozás elismerését igazoló okirat (billet de rançon) ellenében. Ilyen V.-at kellett fizetni a parti lakosok vagy a kincstár részére régebbi időkben azoknak is, akik maguk vagy akiknek jószágai hajótörés következtében partra kerültek. Régebben ugyanis a hajótörésből és a személyeknek és dolgoknak partra vetődésével joga támadt az államnak vagy a parti lakosoknak (ném. *Strandrecht*, lat. *ius naufragii*) ezekre a személyekre és dolgokra. E jog helyébe ma a mentési díj lefizetésére való jog lépett. L. még *Visszakobzás*.

Váltságösszeg, a szolgálmányokkal terhelt földek (maradvány-, irtványföldek, dézsmás szőlők stb.) váltsága fejében fizetett összeg.

Váltságant, l. *Megváltás*.

Váltszirmúak (*Eleutheropetalae*, *Choripetalae*, *Archichlamydeae*, növ.), helyesebben *szabad szirmúak*. A kétszikűek első alosztálya, jellemzi az, hogy a virágban az egyes szirmok szabadok, nincsenek egymással össz növe. Ezzel szemben a *forrtszirmúak* (*Sympetaleae*, *Metachlamydeae*) virágjában a szirmok cső-, |harang- vagy csészeszerűen össze vannak növe.

Váltva forgató eke, l. *Eke*.

Váltó, l. *Vályó*.

Valujev, *Peter Alexandrovics*, orosz államférfi, szül. Moszkvában 1814 okt. 4., megh. 1890 febr. 8. Mint kurlandi kormányzót 1861. belfüggetlen miniszterré tették és ebben az állásban vitte keresztül a jobbagyság eltörlését. A tartományi gyűléseket (zemsztvo) is ő léptette életbe. 1868-ban lemondott. 1880-ban grófi rangra emelték. Mint író is nevet szerzett. Munkái közül említendők: *Lorin* (regény, Szentpétervár 1881); *Az adó* (1887) és *Tatjana hercegnő* (1891).

Valuta (ol. a. m. érték), valamely államban a törvényesen megállapított fizetési eszköz anyaga. Megkülönböztetik *a*) az *egyes V.-t*, amely törvényes fizetési eszközzel csupán egyféle fém, t. i. vagy aranyból vagy ezüstből vert érmekeket, vagy pedig papírospénzt ruház fel a törvényes fizetési eszköz jellegével; *b*) a *kettős V.-t*, amely egyidejűleg úgy az arany, mint az ezüst érmekeket egyformán felruhazza a törvényes fizetési eszköz jellegével, megállapítván a kétféle fém érték-

arányát; ha a piaci értékviszony nagyon eltér a törvényes relációtól, akkor a fizetések túlnyomóan csak az egyik V.-ban történnek s ilyenkor *alternatív V.-nak* mondják a kettős V.-t; ha a törvény nem állapítja meg a két fém közötti értékarányt, akkor *parallél V.* lesz a kettős V.-ból s végre, ha az egyes V. csupán a törvények rendelkezéseiben van meg, valóságában azonban mindkét fémmezel fizetnek, ilyenkor *sánta V.* áll elő; c) a *vegyes V.-t*, amikor a pénztérték tulajdonképpen egy, de némely, meghatározott fizetéseknél (pl. vámoknál, adóknál, a bankforgalomban stb.) más pénzek használándók. Régente általában az volt, de még ma is elég nagy területen az ezüst-V. az uralkodó. A gazdaságnak és a forgalomnak a fejlődése azonban mindenütt érezhetővé tette azt, hogy az arany alkalmasabb fizetési eszköz, mint az ezüst. Minden gazdag állam arany-V.-ra tért át virágzása korában; így Görögország, Róma, Bizánc, Egyiptom az ókorban, az olasz kereskedővárosok a középkorban, Anglia, Németország, Hollandia, az Egyesült-Államok, a skandináv érmeszövetség az újkorban gazdasági fellendülésükkel egyidejűleg áttértek, a latin pénzszövetség, Ausztria, Magyarország és Oroszország pedig közeledtek az arany-V. felé. A fejlettebb gazdasági életben ugyanis gyakran nagy összegeket fizetnek, amire az ezüst csekélyebb értékénél fogva nem annyira alkalmas, mint az arany, s így az ezüstpénz a forgalmat tulajdonképpen nehezíti. Ennek következménye általánosan mutatkozott abban, hogy csökkent az ezüst iránti kereslet, mihez hozzájárult még az, hogy hatalmas ezüsttelepek fölfedezése folytán nagyon megnövekedett az ezüst kínálata.

Miután az ezüst értéke általánosan hanyatló irányzatot mutatott, minden államra nézve nagyon fontossá vált a V.-kérdés, amelynek megoldására számos javaslat merült fel a kérdés óriási irodalmában.

A közgazdasági írók egy része azt vitatta, hogy csak egyes V.-rendszerrel lehet megoldani a pénznek értékéről szerepét; ezek az írók a *monometallisták*, akik mindnyájan az arany-V. hívei. A közgazdasági írók másik csoportja a bimetalisták. L. *Bimetalizmus*.

A pénz anyagának meghatározására vonatkozó törekvésekön kívül még nevezetes szerepük van a V.-kérdésben a *nemzetközi pénzrendszer* létesítésére irányuló terveknek is. A sokféle pénz nem átszámítása, a beváltás költségei különösen olyankor éreztetik hatásait, amikor a nemzetek gazdaságodása föllendíti a nemzetközi forgalmat; éppen ezért a nemzetközi pénzrendszer után minden olyan korszakban törekedtek az emberek, amelyben a forgalom nagyobbodott. Az ókorban a babiloni, a perzsa dareikosz, a görög statér, a római aureus; a középkorban a római és a bizánci pénz, később pedig az olasz, francia és német pénzek valósággal nemzetközi pénzek gyanánt voltak forgalomban, jóllehet tekintélyüket semmiféle nemzetközi egyezmény nem támogatta. A francia forradalom idejében Legendre, Lagrange, Laplace, Prony és Coulombe javaslatára a francia tudományos akadémia ajánlotta a köztársaságnak, hogy a 25 frankos aranyat általános világpénzül

fogadtassa el. Azóta majdnem minden pénz- és érme konferencián felmerül egy vagy más nemzetközi pénzrendszer terve, de ezek eddig még nem vezettek eredményre, csupán egyes nemzetek kötötték pénzszövetségeket (l. o.).

A V. anyagának, az étalonnak meghatározása a *pénzverési regálé* (l. *Regálé* és *Papíropénzregálé*) egy részét teszi s így az állam fenségi jogai közé tartozik. Az étalonnak ötvözése, feldarabolása és alakítása tekintetében a *pénzrendszer* (l. o.) intézkedik s ez intézkedéseket a *pénzverés* (l. o.) műveletei hajtják végre. E tekintetben általános elveket állapít meg az *érmeügy* (l. o.) elmélete.

A *V. rendezése* abban áll, hogy az állam függő államadósságát átalakítja állósított adóssággá, még pedig azért, hogy fedezetlen papírospenzeit fedezettel láthassa el. Tulajdonképpen az állam új járadékkölesont vesz fel s a konverziók (l. o.) által elért megtakarításokat is felhasználva annyi nemes fémot szerez be, hogy úgy az államjegyeket, mint a bankjegyeket most már kívánatra bármikor beválthatja törvényes érepénzzel. A V. rendezést azonban összekapcsolhatják a *V. megváltoztatásával* (l. *Érmeügy*). E kettős művelet keresztülviteléről intézkedtek nálunk az 1892. XVII—XXI. és az 1894. XXIV. t.-cikkok; a ma ideiglenesnek tekintendő állapotról az 1921. XIV. és az 1924. V. t.-c. rendelkeznek; a végleges rendezés előkészítésé alatt áll.

Ez idő szerint *arany-V.-ja* van: Angliának 1816 óta, Portugáliának 1855 óta, Svéd-Norvégországnak s Dániának 1872 óta, Németországnak 1873 óta, Németalföldnek 1875 óta, a latin pénzszövetségnek (l. o.) 1885 óta s az Egyesült-Államoknak 1893 óta.

Valuta-pénz, l. Valuta.

Valuvi (állat), a macskamaki (*Microcebus murinus* Blainv.) neve hazájában, Madagaszkár szigetén.

Valva (*Fésűscsiga*, állat), az Elülkopoltyús csigák (*Prosobranchiata*) csoportjába tartozó Fésűskopoltyúsak (*Ctenobranchiata*) egyik neme. Jellemző tollalakú kopoltyúja, melyet az ide tartozó fajok köpenyüregükből előre szoktak türemlyíteni. Himnősek. Édesvizekben élnek. Európában legismertebb a *V. piscinalis* L.

Valváció, annak meghatározása, hogy külföldi pénznemet a belföldi pénznek megfelelő mily értékben lehet közpénztárban elfogadni.

Valvassores, a kisebb hűbéresekre elnevezése Felső-Itáliában, akik birtokaikat a fejedelmek hűbéreseitől, az ú. n. *vasallusoktól* kapták. Részükre adta ki II. Konrád császár 1137. a *Constitutio de feudis* című törvényt, ebben kimondja hűbértartóik örökölhetőségét s ez által függetlenítette őket a nagyobb hűbéresektől.

Valvolinolaj, amerikai nyersolajból előállított kenőolaj.

Valvula, l. Billentyű.

Vály Ernő (*budatétényi*), kórházi főorvos, szakíró, szül. Szabadkán 1863 okt. 19. Az egyetemet Budapesten és Bécsben végezte. Külföldi tanulmányútja után 1898. kezdte meg Budapesten fül- orvosi gyakorlatát s ugyanakkor osztályos főorvossá nevezték ki az Irgalmasrend budapesti

kórházához. A világháborúban teljesített orvosi szolgálataiért 1918. magyar nemességet kapott, 1920. egészségügyi főtanácsos lett. Önállóan megjelent művei: *A csecsnyűjtvány felvétele és javallatai* (Budapest 1892); *A gyermekek heveny genyes középfülgyulladására* (u. o. 1894); *Adatok a hazai rácsáloemlősök hangvezető készülékének ismeretéhez* (Orv. Archivum, 1909); *A fülgyógyászat tankönyve* (1921).

Vályabrád (*Valea-Bradului*), kisk. Hunyad vm. brádi j.-ban, (1910) 1026 román lak. (Tr. R.)

Vályadilsi (*Valea-Dâlsii*), kisk. Hunyad vm. hátszegi j.-ban, (1910) 545 román lak. (Tr. R.)

Vályi, 1. András, nyelvész és topografus, szül. Miskolczon 1764., megh. 1801. 1790-ben a pesti egyetemen a magyar nyelv tanára lett. Főműve: *Magyarországnak leírása* (3 köt., Buda 1796—1798), a legelső magyar nyelven megjelent betűrendes helységnevtár. Más művei: *Beszéd a nemzeti nevelésről* (Pest 1791); *Introductio in linguam hungaricam* (u. o. 1793); *A magyar nyelvnek könnyen és hasznosan lehető megtanulására vezető rövid ösvény* (u. o. 1793).

2. V. Gyula, matematikus, szül. Marosvásárhelyen 1855. jan. 25., megh. 1913. okt. 13. A kolozsvári egyetemen a matematika és fizika tanára volt. A M. T. Akadémia 1891. levelező taggá választotta. Írt számos értekezést, amelyek a Matematikai és Természettudományi Értesítőben, a Crelle-féle Journalban és más hazai és külföldi szaklapokban jelentek meg s a differenciálegyenletek elméletére s a geometriára vonatkoznak.

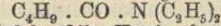
3. V. Sándor, jogi író, a munkásbiztosítási felsőbb bíróság elnöke, szül. Budapesten 1865. Tanulmányait végezve ügyvédi pályára lépett, 1892. bíróságot neveztek ki, utóbb a budapesti munkásbiztosítási bíróság elnöke, majd itelőtáblai bíró és tanácselnök, 1914. a budapesti törvényszék másod-elnöke, részt vett az új polgári perrendtartás életbeléptetésében és a budapesti törvényszék kereskedelmi osztályának újjászervezésében, 1921. pedig a munkásbiztosítási felsőbb bíróság elnöke lett. Nevéhez fűződik a magyar munkásbiztosítási bíróság, valamint a munkásbiztosítási felsőbb bíróság első szervezése. Jogi szaklapokban a szociális és hiteljog köréből több tanulmánya jelent meg; önálló munkái: *A magyar cégjog* (Budapest 1906); *A részvénytársaságok és szövetkezetek cégjegyzése* (u. o. 1908); *Tanulmányok a magyar munkásbiztosítási jog köréből* (u. o. 1913).

Vályi Nagy 1. Ferenc, filológus, 1. Nagy, 9.

2. V. Géza, költő, szül. Debreczenben 1891. júl. 31. Főiskolai tanulmányait ugyanott végezte, majd katonai pályára lépett; mint honvédtiszt küzdötté végig a világháborút. Költeményei számos fővárosi napilapban és folyóiratban jelentek meg. Önállóan megjelent költeménykötetei: *Harci pihenőn* (Debreczen 1916); *Magyar sírámok* (Szeged 1919); *Magyar szövből magyar szövhöz* (Budapest 1921). Sajtó alatt: *Fájna ma élni*, új verses kötete. A Nemzet szépirodalmi lap segédszerkesztője.

Válykó (*Val'kovo*), kisk. Gömör vm. rimaszombati járásában, (1910) 212 szlovák lakossal. Tr. Cs.-Szl.)

Vályi, valerianaszavdiacethylamid:



sajátos szagú folyadék. Havi vérzés zavarainál, hisztériánál, idegántalmaknál stb. mint görcsöket csillapító szert használják.

Vályog, 1. Agyag.

Vályogfal, szecskával kevert, égetetlen, illetőleg napon szárított, 12×18×30 cm. méretű agyagtéglából, agyaghabareccsal rakott fal, amelyet csakis földszintes, kisebb házaknál vagy gazdasági épületekre alkalmaznak. Nedves talajra vagy ártérre nem való, mert a nedvességet magába szívja. A falvastagság rendszeren 60 cm. vagy annál is több. Téglá- vagy kőalapra, szigetelő réteggel építve teljesen megfelelő, olesó építkezési mód.

Vályogtégla, agyagból éppen úgy készül, mint az égetett téglá, csak hogy nem égetik, hanem a levegőn, árnyékos helyen kiszáritják. A használt agyagnak nem szabad sem nagyon zsírosnak, sem nagyon soványnak lenni, mert az első esetben a V. szakad, az utóbbiban pedig szétmállik. A hozzá való agyagot sokszor szalmával, szecskával keverik. A V.-ből készült falak esékely teherbírásiúak, azonkívül, ha az esőtől, talajvíztől nincsenek jól megóvva, nedvesek; ezért csak egészen alárendelt építkezéseknél használatosak.

Vályú v. válló, 1. állatok itatására való hosszúkaes fűző, Most már készítenek vasból, cementből is. — **V.-kalló**, gyapjúszővetekek kallózásánál használatos gép. L. *Csinózás*.

2. V. (geol.). Visszavonuló gleccserektől elhagyott völgyek V. alakúak szoktak lenni. Ezt a teknőalakú formát (Trog) a völgyek a gleccsertestek kigyululó működése folytán veszik föl. Úgy e völgyek talpa, mint pedig kétoldali, majdnem függőleges falainak csúszaközete hosszanti horzsolásokat mutat, amiket rajtuk a gleccseri jegőbe foglalt fenék- és oldalmoréna törmelékeinek sűrű mozgása idézett elő. V. ö. E. Richter, Geomorphologische Untersuchungen in den Hochalpen. Erg.-Hft zu Petermanns Mitteil. (Gotha 1900).

Vám (ném. *Zoll*, franc. *droit de douane*, ang. *import-duty*; helytelenül «külvám» is). A vám a szó legtágabb értelmében olyan szolgáltatás, amelyet gazdasági ingó javaknak több terület közötti forgalma után szednek. Az ókorban a vámot közbizalom alapon szedték és leginkább állampénzügyi célokat szolgált, az állam jövedelmeit szaporította; így a római birodalomnak későbbi éveiben leginkább fényűzési cikkeket magában foglaló vámtarifája volt (v. ö. lex 16. §. 7. Digestorum «de publicanis et vectigalibus», liber XXXI., caput 4.), amelyben többek közt herélt rabszolgák is szerepeltek mint vám alá eső áru. A középkorban, a hűbériség hatása alatt, a vám mindinkább magánjogi alapon szedett ellenszolgáltatássá vált, amelynek annak fejében kellett teljesíteni, hogy a terület ura portékák szállítását területén megengedte, ott utakat, hidakat, réveket létesített és tartott fenn és az áruszállítókat bizonyos védelemben részesítette. Ebben az időben tehát a vámnak az a fajta állott előtérben, amelyet az államterület belsejében végbemenő áruforgalom után szednek (*belső vám*). Magyarországon, ahol a hűbériség soha sem vált az

állami és társadalmi élet alapvető intézményévé, az egyes hatalmas földesurak, egyházi világi testületek javára szedett belső vám (*telonium*) mellett a középkorban is mindig fennállott a közjogi alapon az ország határán, a királyi kincstár javára szedett vám (*tricesima* vagyis *harmincad*). Ebben a korban, mint ezt a «harmincad» elnevezés is mutatja, leginkább az árú egy részének természetben adása útján szedték a vámot. A hűbériség intézményének visszafejlődésével a nyugati államokban is mindinkább tért hódított a közjogi alapon, az ország határának átlépése alkalmával szedett vám (*határvám*). Ennek az intézménynek kifejlődését nagyban előmozdította a *merkantilizmus* (l. o.), amely a XVII. század uralkodó gazdasági rendszerévé lett és először kezdte a vámot nemcsak pénzszerzési forrásként, hanem ezenfelül az ország fizetési mérlegének javítására és a belföldi termelésnek a külföldi verseny elleni védelmére is felhasználni, noha ezekre a célokra még inkább teljes behozatali és kiviteli *tilalmak* alkalmaztak. A XVIII. sz.-ban elterjedő *fiziokrata irányzat*, valamint *Smith Ádám* (l. o.) tanainak hatása általában nem kedveztek a vám intézménye kifejlődésének. A XIX. sz. eleje óta, nagyrészt *List Frigyes* (l. o.) lelkes agitációja nyomán, mindinkább kezdett kialakulni a vám modern fogalma, mely szerint egyrészt a vámnak fennebb a «határvám» elnevezéssel jelölt faja teljesen különvált a «belső vám»-tól és másrészt az állami bevételek szerzésére irányuló célt mindinkább háttérbe szorította a vám gazdasági célja. Ezzel a fejlődéssel mind szűkebb térre szorult tehát a vámnak *adójellege*, úgy, hogy ma már csak a vámoknak arra a részére illik, amelyeknél az áll. bevételek szerzése továbbra is előtérben áll és amelyeket, megkülönböztetésül az elsősorban gazdasági célokat szolgáló *védővám*-tól, a *pénzügyi vám* megnevezésével (l. *Vámpolitika*) szoktak jelölni. Míg tehát a pénzügyi vám valóságos adó, még pedig olyan adó, mely az adóalany teherviselési képességét azon az alapon veszi igénybe, hogy *mennyit költ* bizonyos ingóságok megszerzésére (németül *Aufwandsteuer*), addig a modern értelemben vett vám (a *védővám*) többé nem is tekinthető adónak (hisz legteljesebb érvényesülésében, mint *tiltó v. prohibítív vám*, jövedelmet egyáltalában nem szolgáltat, már pedig az adónak ez az egyedüli célja). A modern felfogás szerint tehát a vám közjogi alapon szedett oly különleges jellegű közszolgáltatás, melynek fő célja, hogy az állam ennek segélyével *ár-szabályozó* hatást, ennek révén pedig tudatos befolyást gyakoroljon az ország termelésére és ezáltal gazdasági fejlődésére, a bevételek szerzése pedig csak az intézménynek eszközül felhasználásából eredő mellékes célja a vámnak. A vám e modern fogalmának megjelölésére nem is igen illik többé a «határvám» elnevezés, amely eddig a belső (a közutakon szedett híd-, rév-, kövezet- és a folyami stb.) váموktól (ném. *Maut*, franc. *octroi*, ang. *toll*) való megkülönböztetés céljából használtak, mert a *vámhatárnak* (l. *Vámterület*) a mai vámjogi elmélet szerint nincs többé az a döntő szerepe, amely megvolt addig, amíg, a fennebb érintett magánjogi felfogás szerint a

vámhatár átlépése vám alá eső árúval állapította meg a *vámfizetési kötelezettséget* (l. o.), hanem ez a határátlépés, legalább a vám mai *gazdasági* rendeltetése mellett messze túlnyomó fontossággal bíró *behozatali* viszonylatban már csak a vámgazgatásnak azt a jogát és egyúttal kötelezettségét állapítja meg, hogy az ilyen árut személygyel tartsa, míg a vámfizetési kötelezettség csak akkor áll be, ha és amikor az árut bekapcsolják a belföldi gazdaság zárt körébe és az így befolyást kezd gyakorolni a belföldi árképződésre. A vám ez újabb fogalmának kialakulásával mindinkább veszíti gyakorlati jelentőségét az a megkülönböztetés, amelyet, az árúk mozgási irányja szerint, *behozatali, kiviteli és átviteli vám* közt tesznek; amíg u. i. a vámnak a hűbériség idejéből származó, de a régi szabályzatokban lappangva még ma is élő felfogása szerint ez magánjogi jellegű ellenszolgáltatás volt bizonyos létesítményekért és nyújtott védelemért, addig a vámot egyaránt szedték azok után az árúk után, amelyeket a területre behoztak, onnan kivittek, vagy azon keresztülszállítottak, mert a területi fenség által nyújtott ellenszolgáltatásokra mindezek egyaránt rászorultak; amióta azonban a vám közgazdasági célja lépett előtérbe, a kiviteli vámot már csak kivételes körülmények közt szedik (l. nálunk a világháború következményeképpen beállott, abnormális gazdasági viszonyok hatása alatt hozott 1920. XIII. t.-cikkkel létesített «*kiviteli illetékek*» intézményét), az átviteli vámot pedig most már teljesen mellőzik. A kiviteli vámok háttérbe szorulását eredményező fejlődésből az a fontos vámjogi elv alakult ki, hogy behozatali vám alá esik minden árú, ha csak a vámtarifa az illető árut kifejezetten nem nyilvánítja vámmentesnek, míg ellenkezőleg, kiviteli vám alá csak az olyan árú esik, amelyre a vámtarifa kiviteli vámot kifejezetten megállapít; a behozatali viszonylatban tehát a jogi vélelem az árú vámköteles volta mellett, a kiviteli viszonylatban ellenben annak vámmentes volta mellett szól.

Aszerint, hogy a váموkat mely államok termékeire kell alkalmazni, megkülönböztetünk *általános és szerződéses váموkat*. Az utóbbiak mérsékelt tételeit csak az olyan államok termékeire lehet alkalmazni, amelyek vám- (kereskedelmi szerződés útján (l. *Vámpolitika*) a szerződéses váموknak saját termékeire alkalmazását, többnyire megfelelő ellenengedmények mellett, maguk számára biztosították. A szerződéses váموknak az állam termékeire alkalmazására irányuló igény vagy *közvetlen* lehet, ha a másik szerződő fél vám- (kereskedelmi) szerződés útján eszközölte ki az őt közelebből érdeklő, a szerződésben kifejezetten megnevezett áruinre vonatkozólag mérsékelt vámtétel alkalmazását, vagy pedig *közvetett*, ha a másik szerződő fél harmadik államnak szerződésileg biztosított vámmérséklést v. vámmenteséget — szóval a szerződéses váموk alkalmazását — a «legnagyobb kedvezmény» vagy a viszonyosság elve (l. *Vámpolitika*) alapján igényelheti saját termékeit illetőleg.

Aszerint, hogy a vám megszerzése minek alapján történik, van *érték- és specifikus vám*. Az

értékű az áruk értékének, még pedig pénzben kifejezett csereértékének vagyis *árának* bizonyos *százalékában*, a specifikus vám ellenben az áru közelebbi minőségére és az illető minőségű áruból a *vámegységnek* megfelelő mennyiségére megállapított *abszolút* összegben szabja meg az áru megterhelését. Mindkét rendszernek vannak előnyei és hátrányai. Az értékrendszernek az a legfőbb előnye, hogy az ebben megállapított vámok — legalább elméletileg — tökéletesen simulnak az áru finomsági fokához; az értékvám a drágább árut magasabb — még pedig minden egyes esetben megfelelően magasabb — összeggel terheli, a kevésbé finomat megfelelően alacsonyabbal. További előnye, hogy az értékvámra alapított vámtarifa szerkezete egyszerűbb, aránytalanul kevesebb tételt tartalmaz (l. *Vámtarifa*). Hátránya, ami miatt ezt az elméletileg tökéletes rendszert aránylag ritkán alkalmazzák, hogy a vám kiszabása nem kétségtelenül megállapítható tárgyi körülmények (az áru minősége és mennyisége), hanem egyéni becslés, illetőleg igen kevésbé megbízható magánokiratok (árúszámlák, fakturák) alapján történik; ez a körülmény, valamint az, hogy az értékvám helytelen kiszabását utólag nehezebben lehet megállapítani, sokkal inkább alkalmas a vámkiszabást végző vámigazgatási közegek erkölcsi alapjának megingására, mint a specifikus vám. Az értékvámoknak a vámkiszabás bizonytalan alapjaiból eredő hátrányait a legtöbb államban, ahol a vámokat erre a rendszerre alapították, az állam *elővételi jogának* (franc. *préemption*) megállapítása útján igyekeznek csökkenteni, amelynél fogva a vámhivatalnak jogában áll az árut az bevallott értékben, — ezt a polgári hasznót képviselő, megszabott mérsékelt százalékkal felemelve — az állam részére megvásárolni, amibe az ügyfélnek bele kell nyugodnia. Ez azonban egyrészt elvileg nehezen megokolható erőszakos beleyülés az ügyfelek gazdasági szabad elhatározásába, másrészt állami tőkét az állami igazgatás hivatásával össze nem egyeztethető, kockázatos kereskedelmi ügyletekre köti le és emellett a vám kiszabásánál érvényesülő önkényszerű, egyéni becslést még sem zárja ki.

Mindezekkel szemben a specifikus vámok rendszerének is vannak hátrányai; ezek közül a legnagyobb az, hogy a specifikus vámok aránylag kevésbé simulnak az áruk finomsági fokából származó értékkülönbsözetekhez. Ez onnan származik, hogy az áru minősége szerinti vám magasságának megszabásánál önként érhetőleg mindig *átlagos* minőségekből kell kiindulni. Ezt a hátrányt azzal igyekeznek a lehetőségig csökkenteni, hogy az egy és ugyanaz alá a tétel alá eső áruk körét, mindenféle minőségi megkülönböztetéseknek a vámtarifában kifíntetése útján, minél szűkebbre szabják. Ez a törekvés azonban viszont a specifikus vámokat tartalmazó tarifáknak másik hátrányát eredményezi: a tételek felszaporodása következtében az ilyen vámtarifa szerkezete bonyolulttá és ennek következtében alkalmazása nehéz, sok szakismeretet igénylő feladattá válik. Azt azonban, hogy a specifikus vámrendszerben a vámot tisztán tárgyilagos alapon szabják ki, mégis oly előnynek tekintik, hogy a legtöbb euró-

pai állam erre a rendszerre alapítja a vámtarifát. L. *Vámtarifa*, *Vámeljáras*, *Vámfizetési kötelezettség*, *Vámterület*, *Vámpolitiká*.

Vám (*Vinesti*), kisk. Arad vm. máriaradnai j.-ban, (1910) 424 román lak. (Tr. R.)

Vámadós. Azt, akit valamely vámárúért vámfizetési kötelezettség terheli, a magyar vámtörvény a szabatosabb megkülönböztetés érdekében V.-nak nevezi, szemben azzal, aki az alaki vámjog (a vámeljárás) körében az ebben a vonatkozásban a vámigazgatás (l. o.) által képviselt állammal szemben áll és akit a magyar vámtörvény az *ügyfél* kifejezéssel jelöl meg. A V. vagy dologi alapon, közvetett V., vagy személyes alapon, közvetlen V. A dologi V. a vámárú tulajdonosa, mert, mindaddig, amíg a vámárú tényleg a vámigazgatás hatalma alatt áll vagy olyannak birtokában van, akinek súlyos gondatlanság nélkül a vámfizetési kötelezettség fennállásáról tudnia kell, az állam vámkövetelését, amint ez esedékessé válik, tekintet nélkül mások jogaira, a vámárúból (vám-tárgyból) ennek az értékesítése útján kielégítheti, még akkor is, ha a vámtárgy tulajdonosának *személyes* vámfizetési kötelezettsége nincs is. Ilyen esetben tehát a vámtárgy tulajdonosa közvetve szerepel mint V., minthogy a vámtartozás (l. o.) közvetlenül nem őt, hanem dologi alapon a tulajdonában levő vámtárgyat terheli. A személyes V. az, akinek a vámigazgatás a vámtárgyat kiadta vagy őriztetni bízta, aki azt törvényellenesen szabadforgalomba hozta, a vámfizetési kötelezettséget az eredeti V.-tól átvállalta, vagy aki a vámtárgyat az eredeti V.-tól, a vámfizetési kötelezettségről tudva, vagy erről csak súlyos gondatlanság következtében nem tudva, megszerezte. Ha ezek szerint a vámfizetési kötelezettség több személyt terheli, tartozásuk egyetemleges. Míg a közvetett V. a vámtartozásért csak a vámtárgy értékéig szavatol, addig a közvetlen V. a vámtartozásért bárhol található ingó és ingatlan vagyónál szavatol.

Vám-árfolyampótlék. A vám olyan közszolgáltatás, amelynek tételeinek magassága külföldieket is sokkal inkább érdekel, mint valamely ország bármely más közszolgáltatásának magassága; a szolgáltatás természetéből következik tehát, hogy kívánatos ennek tételeit lehetőleg állandó értékű fizetési eszközben megállapítani; ezért, de azért is, hogy bizonyos mennyiségű ércpézt forgalomban lehessen tartani, a vámtarifa tételeit, valamint az ezekkel szoros összefüggésben álló *mérleppénzt* (l. *Vám-mellékilletékek*), már oly időben is, amikor az ország pénzrendszere nem is aranyalapon állott, nemcsak aranyértékben állapították meg, hanem az ezekből kifolyólag keletkező tartozást valóságos aranypénzben kellett le is róni; ez megmaradt a világháború utáni időben is, amikor ugyan névleg aranyvalutája volt egyes országoknak, de a rendkívüli pénzügyi és gazdasági viszonyok következtében az aranyon kívüli törvényes fizetési eszközök forgalmi értéke többekévesebb mélyen alatta maradt aranyra szóló névértéküknek. Így az 1906. február végéig többekévesebb módosítással érvényben állott 1882. évi vámtarifa a pusztán a számítási értékegységnek minősülő *arany forintra* szolt, és az 1924. év

XXI. törvénycikkbe iktatott magyar autonomvám-tarifá 8. §-a értelmében is a vám- és a mérlegpénz tételei aranyra szólnak és ezeket a köztartozásokat aranyban kell fizetni. Minthogy azonban sem az 1899. évi valutapolitikai törvények hatásának érvényesülése előtt, sem a világháborúval kapcsolatos, rendkívüli pénzügyi és valutáris viszonyok beállta óta a forgalom nem rendelkezett az említett köztartozások akadálytalan lerovására szükséges aranypénz-mennyiségekkel, mindkét időszakban szükséges volt megengedni ezeknek a köztartozásoknak más törvényes fizetési eszközökkel, névszerint korábban ezüsttel, majd papírpénzjegyekkel történő lerovását is. Tekintve azonban ez utóbbiak értékesökkenését, a lerovás ily esetben nem történhetik a másféle fizetési eszközök névértékével, hanem csak olyan pótlék felhasználásával, amely a másféle törvényes fizetési eszközök értékét többé-kevésbé kiegészíti az arany értékére. Ezt a pótléket régebben *árkeletpótléknak*, majd *vámfelpénznek* nevezték, és ez az utóbbi megnevezéssel 1922-től 1924 végéig arra is szolgált, hogy a még érvényben álló 1906. évi vámtarifa tételeit némileg jobb összhangzásba hozza az országnak a világháború óta annyira megváltozott pénzügyi és gazdasági helyzetével, azzal, hogy a különböző árukra vonatkozólag a felpénzt részben önkényesen megállapított más és más százalékkal szabták meg, ami, ha aranykoronában nem is, de a majdnem kizárólag forgalomban levő és a belföldi forgalomban értékmérőül szolgáló papírkoronában, a megváltozott viszonyoknak jobban megfelelő megterhelést képviselt. Az 1924. évi vámtarifának 1925. jan. 1-ével történt életbe léptetésével ennek szüksége megszűnt, minthogy ennek a vámtarifának tételei már az új gazdasági helyzet alapján épültek fel; ezért ennek a törvénynek 8. §-a értelmében a rendkívüli valutáris viszonyok tartama alatt a pénzügyminiszter az érdekelt miniszterekkel egyetértve ugyan megengedheti, hogy az aranyban megszábot köztartozásokat más törvényes fizetési eszközökben is lehessen leróni, de az ebben az esetben szedett pótléket, melyet ez a törvény *árfolyampótléknak* nevez, mindenféle árrúra egységesen, az aranypénz hivatalos közpárfolyama szerint, minden hónap 1-ével és 15-ikével kezdődő hatállyal kell megállapítani.

Vámárú, a kötött forgalomban (l. *Vámeljárás*) levő, tehát vámigény (l. o.) alatt álló árú.

Vámárúnyilatkozat, a külföldi forgalomban váltott vámköteles postai küldeményekhez a feladó által csatolt vámárúbevállás (l. *Vámeljárás*). Ez postai értékcikk (l. o.).

Vámbelezetek (kapcsolt területek), idegen államok v. azok részei, melyek valamely más állam vámtérséjéhez vannak csatolva. A vámjövedelemből lakosságuk arányszáma, v. valamely más arány szerint részesülnek, a vámtörvényhozásba azonban beleszólásuk nincs és ezáltal különbözőnek a *vámegyesületektől*. Az osztrák-magyar monarchia szerződéses vámtérséjéhez ily módon volt hozzácsatolva az 1876. XLVIII. t.-c. alapján Lichtenstein fejedelemség.

Vámbemondás, a. m. bemondójeggyel való utalás, l. *Vámeljárás*.

Vámbéry 1. Ármin, híres utazó és orientalista, szül. Dunaszerdahelyen 1832 márc. 19., megl. Budapest 1913 szept. 15. Atyja már születése után néhány hónappal elhalván, tanulókorát nagy szegénységben töltötte. Miután néhány éven át mint házitartó tartotta fenn magát, bámulatos nyelvtelenségével nemcsak számos európai nyelvet sajátított el, hanem a keleti nyelveket is, különösen a törököt tanulmányozta, 1857-ben teljeseedett vágya, hogy Keletre utazzék; legelőbb br. Eötvös József erkölcsi és anyagi támogatásával Konstantinápolyba indult, ahol hat évre terjedő tartózkodása alatt nyelvtanítással foglalkozott és teljesen beleélte magát a keleti élet sajátágaiba és szokásaiba. Ez idő alatt tudományos folyóiratainkban számos dolgozatot közölt török források alapján a török-magyar történelmi vonatkozásokról. 1860-ban a M. Tud. Akadémia lev. tagjává választotta. Tanulmányai mindinkább mélyebben vonzótták a törökség addig figyelmen kívül maradt keleti ága felé, melyből a magyar nyelvrokonság kérdésére nézve is felvilágosított remélte és ez a vágya érlelte meg középázsiai utazásának tervét. A M. Tud. Akadémia anyagi támogatásával indult veszélyes, csak mohammedán ember szerepében végezhető útjára. 1863 márc. 28. mint dervis egy bokharai hadsíkarakávanhoz csatlakozván, Erzerumon és Tebrizen át Kázendrán tartományba, innen a Kaspi-tengeren átkelve a turkomanok földjére került, ahonnan a hyrkáni sivatagot átszelve Khivába, innen a rettenetes sivatagon keresztül Bokharába meg Szamarkandba jutott, majd utazását Afganisztánban folytatva, a Khoraszán tartományon át ismét Perzsiába tért vissza, ahol dervis szerepéből már bátran kivetkőzhetett. Ez utazásának, amelynek lefolyását a művelt világban nagy feltűnést keltő utazási munkáiban adta elő, úttörő eredményei voltak a középázsiai föld- és néprajz, különösen a keleti törökség nyelvtudományá terén; itt szerzte továbbá tapasztalatait, amelyeket az ázsiai politika kérdései körül nagy tekintéllyel érvényesíthetett és melyekben az angol s török uralkodók és kormányok az ő tanácsával éltek. Európába visszatérése után legelőbb Angolországba vezette útját, hol a tudományos és előkelő társadalmi körökben méltó ünnepeletésben volt része. Számos európai tudományos társulat tiszteleti tagsággal tüntette ki. 1865-ben a pesti egyetemhez a keleti nyelvek tanítójává, majd 1867. rendkívüli, 1870. rendes tanárává nevezték ki; 1905. nyugalomba vonult. A M. Tud. Akadémia 1876. rendes, 1893. tiszteleti, 1894. igazgatótagjává választotta. Fáradhatatlan irodalmi munkássága a török nyelvjárásokon és irodalmakon kívül, melyekben alapvetőül van elismerve, a keleti nép- és földrajzra, Ázsia politikai kérdéseire terjedt. E részben különösen Angol- és Oroszország versengése kötötte le figyelmét; számos munkájában Angolország politikai érdekének volt buzgó szószólója az oroszok törekvései és igényei ellenében. Keleti és nyugati nyelveken megjelent főbb munkái: *Türkisch-deutsches Wörterbuch* (Konstantinápoly 1858); *Abuska* (csagataj-török szógyűjtemény, török kéziratokból fordította, Pest 1862); *Középázsiai utazás* (u. o. 1865, magyar,

német, angol, francia, olasz, dán, svéd, hollandi, török, urdu és orosz nyelven jelent meg); *Vándorlásaim s élemlényeim Persiában* (Pest 1864, németül és angolul is); *Cagataische Sprachstudien* (Leipz. 1867); *Vázlatok Közép-Ázsiából* (Pest 1868, németül és angolul); *A keleti török nyelvről* (Pest 1869); *Indiai tündérmesék* (u. o. 1870); *Uigurische Sprachmonumente* u. d. Kudaatku-Bilik (Leipz. 1870); *Oroszország hatalmi állása Ázsiában* (Pest 1871, németül Leipz. 1871); *Gesch. Bokharas oder Transoxaniens von der frühesten Zeit bis zur Gegenwart* (Leipz. 1873, magyar és angol nyelven is); *Central-Asien und die englisch-russische Grenzfrage. Gesammelte politische Schriften* (Leipz. 1873, angolul is); *Der Islam im XIX. Jahrhundert* (u. o. 1875, lengyelül és franciául is); *Sittenbilder aus dem Morgenlande* (Berlin 1876); *A török-tatár nyelvek etymológiai szótára* (Budapest 1877, németül Leipz. 1878); *Die Primitive Kultur des turko-tatarischen Volkes* (1879); *A magyarok eredete* (Budapest 1882, ugyanazon évben 2. kiad.; németül *Der Ursprung der Magyaren*, Leipz. 1882); *V. utazásai Ázsiában* (az Ifj. számára átdolgozta Radó V., 2 kötet, u. o. 1894); *Keleti életrajzok* (u. o. 1876); *Die Scheibaniade. Özbekisches Heldengedicht in 76 Gesängen von Prinz Salih Mohammed. Text, Übersetzung und Noten* (Wien 1875); *A török faj etnológiai és etnográfiai tekintetben*, németül is: *Das Türkenvolk* (1885); *La Turquie est-elle susceptible de réformes?* (u. o. 1878); *La lutte future pour la possession de l'Inde, aperçu des progrès de la Russie dans l'Asie centrale* (Paris 1886); *Hungary in ancient, mediaeval and modern times* (with the collaboration of Louis Heilprin, London 1887); *Der Zukunftskampf um Indien* (u. o. 1886); *A magyarok keletkezése és gyarapodása* (Budapest 1895); *The travels of Sidi Ali Reis* (London 1899); *Noten zu den alttürkischen Inschriften der Mongolei* (Helsingfors 1899); *Altomanische Sprachstudien* (Leiden 1901); *Nyugat kultúrája Keleten* (Budapest 1906, németül: *Westlicher Kultureinfluss im Osten* (Berlin 1906); *Jussuf und Achmed* (Budapest 1911). Halála után jelent meg: *A magyarság bölcsőjénél* (Budapest 1914). V. ezenkívül rendkívül gazdag irodalmi tevékenységet fejtett ki magyar, német és angol nyelven számos európai és amerikai, részint politikai, részint tudományos és szépirodalmi folyóiratban. Önéletrajzát két ízben vázolta: *V. his life and adventures written by himself* (London 1883) és *Küzdelmeim* (Budapest 1905; angolul: *The story of my struggle*). V. ö. *Goldziher*, V. emlékezete (Akad. emléksbeszéd 1915).

2. *V. Rusztem*, kriminalista, szül. Budapesten 1872 febr. 29. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezvén, 1896. ügyvédi lett, 1898. az igazságügyminiszterium törvényelőkészítő osztályában jegyző, 1912. kir. táblai bíró, 1902—1915. a budapesti egyetemen a büntetőjog m. tanára, 1915—1918. rk. tanár, 1919. jan.-ban a Károlyi-kormány rendes tanárára s februárban a jog- és államtudományi kar dékánjává nevezte ki, ezt a kinevezést azonban a kormányzó nem erősítette meg. Tagja volt 1918. a nemzeti tanácsnak. 1920-ban ismét ügyvédi irodát nyitott. A Jogtudományi Köz-

lönynek 1913 óta felelős szerkesztője. Az International Law Association választmányi, a Deutsche Soziologische Gesellschaft tiszt. tagja. Szakfolyóiratokba és napilapokba írt tanulmányain kívül önállóan megjelent művei: *A relegatio eredményei* (1898); *Büntetőpolitikai követelések* (1900); *Az esküdtek kézikönyve* (1900); *A házasság védelme a büntetőjogban* (1902); *A német büntetőtörvénykönyv revíziója* (1903); *Büntetőjog és etika* (1906); *A fiatalokúak bírósága a háború alatt és a háború után* (1916); *Ungarisches Jugendgerichtsgesetz* (Berlin 1914); *A bünvádi perrendtartás tankönyve* (3. kiad., 1916); *Büntetőjog* (I. köt. 1913, II. köt. 1914); *A fiatalokúak büntetőjoga az újabb külföldi törvényhozásban* (1918).

Vámbevallás (árúbevallás), I. Vámeljárás.
Vámbiztosíték. A legtöbb esetben, amikor a vámigazgatás vámárút a vámtartozás lerovása nélkül saját közvetlen őrizetéből valakinek kiad, a vámárút terhelő vám, fogyasztási adók, vámpótlékok és más köztartozások összegének megfelelő biztosítékot (V.-ot) kell nyújtani. V. nyújtásának különösen vámarúk utalásánál, vámtárgyaknak az előjegyzési eljárásban kezelésénél, a teljes és a kedvezményes vám közötti különbséget erejéig az engedélyjegyes eljárásban, kiviteli vám alá eső árúknál a visszaaló-jegyes eljárásban kezelt árúknál és a vám hitelezése esetében van helye. A bomondó-jegyes utalási eljárás esetében külön V.-ot azonban nem kell nyújtani, mint-hogy ezt az eljárást csak erre külön feljogosított nyilvános szállítási intézetek (vasút, nagy hajózási vállalatok) vehetik igénybe, melyek az általuk szállított vámarúk vámjáért e nélkül is kellő biztonssággal szavatolnak; de minden kétségen felül álló fizető képességgel bíró cégeknél a vámigazgatás más esetekben is eltekinthet a külön V. követelésétől. A V.-ot értékpapírok letétele, jelzálog vagy egy vagy több jövővi pénzintézet vagy más cég egyetemleges, készfizetői kezessége útján lehet nyújtani. A V. felszabadul, ha az utalt árút az elintéző hivatalhoz a megszabott határidőn belül rendben állítják, az előjegyzési, engedély-jegyes és visszaaló-jegyes eljárás alkalmazása esetében pedig, ha az illető vámarúrra vonatkozó vámfizetési kötelezettség megszűnik. (L. a szövegben említett intézményekre vonatkozó külön cikkeket, különösen I. *Vámeljárás* és *Vámfizetési kötelezettség*.)

Vambuttik, I. Pigmeusok.

Vámcsatlakozás, I. Vámbelzetek.

Vámdíjmentes, vámdíjmérséklés, I. Vámfizetési kötelezettség.

Vámegeyesület, vámunio, vámpolitikai tekintetben önálló két v. több államnak szerződéssel közös vámterületre egyesülése, a politikai önállóságnak egyéb téren változatlan fenntartásával. A V.-t a külföldtől egységes vámhatár választja el s egységes a vámtarifa is, ami azonban belső vámvonallal és közbenső vámok létezését nem zárja ki. Legnevezetesebb V. volt az 1834. jan. 1-én létesített Allgemeine deutsche Zollverein, amelynek nagy része volt a német birodalom létrejövételében. Magyarország Ausztriával az 50-es évek eleje óta egészen az Osztrák-Magyar Monarchiá-

nak 1918 okt. végével bekövetkezett felbomlásáig egységes vámterületet, tehát V.-et alkotott. Újabb 1900. alakult az ausztráliai és 1903. a dél-afrikai V.

Vámeljárás a vámigazgatás (l. o.) végrehajtó közegeinek — a vámhivatalok személyzetének — az a ténykedése, amellyel a vámrá vonatkozó törvények és szabályok rendelkezéseit érvényesítik, illetőleg érvényesítésüket biztosítják. A V. az alaki közigazgatási vámjog (l. *Vámjog*) egyik része; a keretében tartozó rendelkezések közül a legfőbbek: a vámhatár (l. *Vámterület*) átlépésének korlátozásai, melyek szerint a vámhatárt csak az erre kijelölt és vámhivatali felügyelet alatt álló utakon, ú. n. *vámútakon* és — az utasok, valamint a nyilvános szállítóintézetek és vállalatok forgalmában szállított árúk kivételével — csak oly időben szabad átlépni, hogy az árúk vámhivatali megvizsgálása nappal történhessék meg; a vámhatáron átvezető minden út, mely nincs kifejezetten vámútnak megjelölve, *mellékút*, ezen a vámhatárt árukkal átlépni tilos; minden behozott árut a vámhatár átlépése után, minden kivételre szánt árut ez előtt, vámhivatal elé kell *állítani* annak, aki az árut szállítja; (ide tartoznak továbbá azok a szabályok, amelyek az árúk vámhivatali *bevállásának* és annak az *indítvány*-nak módzatait állapítják meg, amelyet az ügyfélnek a vámeljárás fajtát illetőleg tennie kell); minden árufról *árubevállást* (vámbevállást) kell adni, rendszeren írásban, bizonyos esetekben azonban a szóbeli árubevállás is elégséges; az árubevállással egyidejűleg az ügyfélnek *indítványt* is kell tennie arra, hogy miféle V.-t kíván az áruval végzetni. (Az újabb vámjog szerint az árubevállás adása nem állapít meg többé annak terhére, aki a bevállást adta, vámfizetési kötelezettséget, hanem az árubevállás most már csak fontos eszköze az árúknak a vámtarifája megfelelő tétele alá besorolásának, a «tarifálás»-nak; hogy kit terhel a vámfizetési kötelezettség, azt a magyar vámtörvény (l. o.) külön állapítja meg; (l. *Vámadós*). A V.-i szabályok szerint az árubevállás átvétele után a vámhivatal *vámhivatali vizsgálat* útján győződik meg az árubevállás helyességéről; a vámhivatali vizsgálat vagy csak *külső vizsgálat*, mely az áru szállítására használt *külső burkolat* (l. *Vámfizetési kötelezettség*) felbontására nem terjed ki, vagy egyúttal *belső vizsgálat* is, amelynél az árúnak külső és belső burkolatait ki kell bontani. A vizsgálat befejezése után alkalmazzák, az ügyfél indítványának megfelelő, szűkebb értelemben vett V.-t. A V.-ok fajai különbözők aszerint, hogy alkalmazásuk útján az áru a *vámjogi értelemben vett forgalmak* melyik fájába kerül; a tétele magyar vámjog a forgalmak 5 fajtát különbözteti meg: a *szabad*-, a *kötött*-, az *előjegyzési*, a *vámkedvezményes behozatali* és a *külföldet érintő belföldi forgalmat*. Mindegyik «forgalom»-nak — a szabadforgalom kivételével — egy vagy több V. és mindegyik V.-nak egy vagy többféle *vámkezelés* felel meg. A szabadforgalomba helyezés is többféle vámkezelés útján történhetik, ú. m. behozatali és kiviteli vámkezelés, esetleg — vámentes áruknál — vámentesítés útján; a behozatali vámkezelés történhetik az

árúnak eredeti rendeltetésére alkalmatlanná tétele (denaturálása) mellett, sőt megsemmisítésével is. A szabadforgalomban álló árú (a belföldi vagy megvámolás útján «nemzetiesített» árú) semmiféle további V. alá nem esik. A külföldi árú a vámhatárnak (l. *Vámterület*) a behozatalban átlépésével a kötött forgalomba és egyúttal vámigény (l. o.) alá kerül, «vámárú»-vá válik és a kötöttforgalomban marad, míg megfelelő V. útján az említett többi forgalmak valamelyikébe nem helyezik vagy külföldre újból ki nem lép-tetik. Amíg vagy az előbbi, vagy az utóbbi be nem következik, a kötöttforgalomban levő árut az *utalási* vagy a *raktározási* eljárásnak lehet alávetni. Az előbbi arra való, hogy a kötött forgalomban, tehát vámigény alatt álló árut további V. végett, vámhivatali felügyelet alatt az egyik vámhivataltól (az *utaló hivataltól*) más vámhivatalhoz (az *elintéző hivatalhoz*) lehessen szállítani. Az utalást többször ismételni lehet. Az utalás vagy a *bemondójegyes*, vagy a *kisérőjegyes eljárással* történik; az előbbit, amely egyszerűben hajtható végre, de az ügyfél fokozott megbízhatóságát tételezi fel, csak a vasutak és az erre külön felhatalmazott nyilvános szállítóintézetek vehetik igénybe, minden más esetben vámárút csak *kisérőjegyes eljárással* lehet utalni. Az utalás mindkét fajával az ügyfélre az a kötelezettség hárul, hogy az utalt vámárút azonosságának megővésével változatlan állapotban, a megszabott határidőn belül az elintéző hivatal elé kell állítania. A *raktározási eljárást* l. *Vámraktárak*.

Az *előjegyzési forgalom* és az ennek megfelelő *előjegyzési eljárás* átmeneti alakulat, amely a szabad forgalom és a kötött forgalom közt áll; az előbbinél csak *egy* vámkezelésnek lehet helye, amellyel a vámárút a szabadforgalomba helyezik; a kötött forgalom esetében feltétlenül legalább *két* vámkezelésnek kell bekövetkeznie, annak, amellyel a vámárút a kötött forgalomba bocsátják, és annak, amellyel az a kötött forgalomból ismét kikerül; az előjegyzési forgalom esetében *egy* vámkezelésnek, amellyel az árut az előjegyzési eljárásban kezelik (előjegyzésbe veszik), feltétlenül meg kell történnie, de a vámadós szabad akaratától függ, vajjon a vámtárgyat újabb vámeljárásnak vagy legalább vámkezelésnek kívánja-e alávetni vagy nem. Az előjegyzési eljárásnak az a célja, hogy vám alá eső külföldi árut vámfizetés nélkül a vámadósnak a belföldön rendelkezésére lehessen bocsátani olyképen, hogy ő azt meghatározott időn belül vagy külföldre ismét kivihesse és ezzel a vámfizetési kötelezettségét ismét hatálytalaníthassa, vagy pedig a belföldi gazdasági forgalomba végleg bekapcsolhassa, mely esetben a megszabott határidő leteltével a vámfizetési kötelezettséget a vámtartozás lerovásával teljesítenie kell; az ellentétes viszonylatban az a célja az előjegyzési forgalomnak, hogy az ügyfél a belföldi szabad forgalomból származó árut külföldre kivihesse, olyképen, hogy azt, tet-szése szerint vagy a viszonyok alakulásához képest, vagy végleg kikapcsolja a belföldi gazdasági köréből, vagy pedig a megszabott határidőn belül ismét visszahozhassa, anélkül, hogy az áru után

vámfizetési kötelezettség keletkeznek. Aszerint, hogy melyik viszonylatban veszik igénybe az előjegyzési eljárást, a *behozatali és kiviteli előjegyzést* különböztetik meg. A visszavitel, illetőleg visszahozatal vagy változatlan állapotban, vagy megmunkálás, kijavítás után, tehát az áru változott állapotában történhetik. Az előjegyzési eljárás alkalmazásának közvetlen célja lehet az áru bizonytalan eladása, mintául használata (kereskedelmi utazók mintái), kipróbálása, pályázatokra, versenyekre, kiállításra bocsátása, másféle ideiglenes használata, állatoknál ezek legeltetése és telettete, mezei munkára alkalmazása; más árúknál még ezek kijavítása; külső burkolatoknál ezek megtöltése és végül anyagok, valamint árúk feldolgozása, megmunkálása, kikészítése. A felsoroltakból kitűnik az előjegyzési eljárás igen nagy gazdasági jelentősége. A bizonytalan eladás céljait szolgálja különösen az ú. n. *előjegyzési raktárak* intézménye; ezek a vámraktárhoz (l. o.) alakilag főképen abban különböznek, hogy nem állanak vámhivatali zár alatt, vámjogi természetüket illetőleg pedig abban, hogy míg a vámraktárban levő áru még vámigény alatt áll, tehát arra vonatkozólag vámfizetési kötelezettség még nem keletkezett, addig az előjegyzési raktárra kiadott árua vonatkozólag a vámfizetési kötelezettség az előjegyzési raktárra kiadásakor már beállott, a vámadósnak azonban módjában áll ezt, a vámtárgynak a megszállott határidőn belül, vámhivatali ellenőrzés mellett külföldre kivitele útján, ismét hatálytalanítani. Az előjegyzési eljárás alkalmazásának másik közgazdaságilag igen fontos, mondhatni legfontosabb esete az ú. n. *kikészítési forgalomban* (ném. *Veredlungsverkehr*, franc. *trafic de perfectionnement*) érvényesül, melynek célja a belföldi ipart a külföldön azzal versenyképesébbé tenni, hogy külföldre szánt készítményeinek előállításánál oly külföldi anyagokat és alkotórészeket, amelyek a belföldön csak a versenyképességet korlátozó, magasabb áron szerezhethők be, ennek az intézménynek révén külföldről vámfizetés nélkül-szereshet be (*behozatali vagy aktív kikészítés*), illetőleg ugyanezt az ipart a belföldön azzal teheti versenyképesébbé, hogy termelési folyamatához tartozó egyes munkákat, egyes alkotórészek hozzászerezését, amely munkákat vagy alkotórészeket a belföldön vagy egyáltalában nem, vagy csak a versenyképességet korlátozó költséggel lehet végezteni, illetőleg beszerezni, ennek az intézménynek révén a külföldön végezteti, illetőleg szerelteti készítményéhez, olyképen, hogy az utóbbinak kikészítés után történő visszahozatala alkalmával nem az egész készítménynek, kikészített állapotában megfelelő, hanem csak a külföldi hozzátételnek megfelelő vámtartozás keletkezik (*kiviteli vagy passzív kikészítés*). Az előjegyzési raktáron levő áruktól a kikészítési eljárásban kezelték abban különböznek, hogy az előbbieneknél az áru minden megváltoztatása ki van zárva, az utóbbiaknál ellenben ez egyenesen a cél; sőt a kikészítési forgalom egyes eseteiben még a behozott, illetőleg kivitt árut megfelelő minőségű és mennyiségű belföldi, illetőleg külföldi áruval *helyettesíteni* is lehet. A behozatali kikészítési forgalomban még az is

megengedhető, hogy, gyorsan lejáró kiviteli konjunkturák kihasználhatása érdekében, az ú. n. *behozatali jegyes eljárás* alkalmazásával a kivitt kész termék egyes alkotórészeit külföldről *utólagosan* lehessen vámentesen behozni. A behozatali kikészítési forgalom egyik, nálunk különösen fontos ága az ú. n. *örlési forgalom*, amely abból áll, hogy a malmok a kivitel céljaira külföldi gabonát örölhetnek; ennél különösen nagy szerepet játszik a behozott árunak fennebb már említett helyettesítése, amennyiben ez a forgalom leggazdaságosabban úgy bonyolítható le, hogy a belföldi, kiváló minőségű gabonából, első sorban búzából örölt lisztet szállították ki a gabona behozatala alkalmával keletkezett vámfizetési kötelezettség hatálytalanításaképpen és helyett a silányabb minőségű külföldi gabonából örölt lisztet bocsátják a belföldi fogyasztásba.

A szabadforgalomra, kötöttforgalomra és előjegyzési forgalomra vezető V.-okon kívül még két, gazdaságilag kevésbé fontos nemét a vámjogi értelemben vett forgalmaknak kell megkülönböztetni, melyek mindegyikének egy-egy V. felel meg. Ezek közül az első a *vámkedvezményes behozatali forgalom*, melynek az *engedélyjegyes eljárás*, és a *külföldet érintő belföldi forgalom*, amelynek a *visszaútalo-jegyes eljárás* felel meg. Az előbbi arra való, hogy bizonyos, vám alá eső árúkat, közgazdasági célokból, vámentesen v. a vámtarifában megszabottnál alacsonyabb vám mellett lehessen behozítani, azzal a feltétellel, hogy az ilyen árut valamely meghatározott célra használják vagy a belföldön valamely, szintén meghatározott, további megmunkálásnak vetik alá. A *külföldet érintő belföldi forgalom* és az ebben szállított áruknak a *visszaútalo-jegyes eljárás* kezelése akkor áll be, ha az áruszállítás a vámenterület (l. o.) egyik pontjáról annak valamely más pontjára gazdaságosabban (gyorsabban) történhetik idegen vámenterületen v. vámkülfözetben, esetleg szabadterületen (l. *Vámenterület*) keresztül. Előbbi esetben ehhez többnyire erre vonatkozó meggyezésre van szükség az illető szomszédos állammal. A visszaútalo-jegyes eljárás alakilag lényegében megfelel az utalási eljárásnak és ettől alakilag abban különbözik, hogy a szállítás nem v. nem kizárólag a vámenterületen történik, érdemileg pedig abban, hogy a kiviteli vám alá eső árúknál az eljárás alkalmazásával, illetőleg az árunak kilépésével a kiviteli váma vonatkozólag beáll a vámfizetési kötelezettség. A visszaútalo-jegyes eljárásnak kettős célja van: egyrészt biztosítani az ebben szállított árunak vámentes visszahozatalát, másrészt — de csak kiviteli vám alá eső árúknál — a kivitel alkalmával keletkezett vámfizetési kötelezettséget az áru visszahozatala útján ismét hatálytalanítani.

A vámtörvény alaki jogszabályai közt végül olyanok is vannak, amelyek nem általános érvényűek, hanem amelyek érvénye csak egyes szállítási és közlekedési módokra — a vasúti és hajózási, a postai, légi- és utasforgalomra — terjed ki. Ezek közül a külön szabályok közül a legfontosabbak: a vasúti és hajózási forgalomra vonatkozólag: a *vonatok és hajók* vámhivatali megvizsgálását, a vámárúknak ezeken a szállítási esz-

közökön elhelyezését, maguknak a szállítási eszközöknek vámhivatali zár alkalmazását lehetővé tevő berendezését és a rakományok határszéli vámhivatalnál vonatjegyzék, illetőleg rakományjegyzék leadása útján sommásan történő bejelentését szabályozó rendelkezések; a *posta* útján lebonyolított árforgalomra vonatkozólag az, hogy a postával szállított vámárúk nem esnek utalás alá, hanem a törvény a postának, mint a vámigazgatással egyenrangú állami intézménynek, azt a kötelezettségét állapítja meg, hogy vámárúkat vámhivatal elé állítás nélkül nem szabad a címzettnek kiszolgáltatni; kiviteli postaküldeményeket, kivéve azokat, amelyek kilépését (vám- vagy adókötelezettség hatálytalanítása, illetőleg vám- vagy advisszatérítés miatt) igazolni kell, nem kell vámhivatal elé állítani; a *légi forgalmat* illetőleg a külföldről jövő légi járóművel, a kényszerítő szükség esetét kivéve, csak vámhivatali felügyelet alatt álló repülőtéren szabad leszállni, külföldre menő ilyen járóművel csak ilyen repülőtérről szabad felszállni: a légi járómű rakományát rakományjegyzék útján sommásan be kell jelenteni a vámhivatalnál vagy — kényszerleszállás esetében — a legközelebbi pénzügyi közegnél; az *utasforgalomra* vonatkozólag kereskedelemre nem szánt árúk vámmentesítését vagy behozatali, illetőleg kiviteli vámkezelését (l. fennebb) minden ártíbevallás nélkül, szóbelileg lehet indítványozni (a kereskedelmi utazók mintáira ez a kedvezmény nem terjed ki) stb.

Vámelőjegyzési eljárás, l. *Vámeljárás*.

Vám- és kereskedelmi szerződések, l. *Vámpolitika* és *Vámtarifa*.

Vám- és kereskedelmi szövetség. V.-nek neveztek azt a kapcsolatot, amelyet 1867. nem a Pragmatica Sanctióból folyó közös ügyek, hanem ezen túlmenően, azoknak a gazdasági ügyeknek intézését illetőleg Magyarország és Ausztria közt létesítettek, amely ügyeket a két állam nem «közösen», hanem csak «közös egyetértéssel» foglalta magában, amelynek érvényét két ízben rövidebb időre meghosszabbították, míg végre az 1878. évi XX. t.-c.-be foglalt második V.-et újabb 10 évre újból megkötötték. 1887-ben, a XXIV. t.-c.-el, az 1878. évi V.-nek csak egyes rendelkezéseit módosították, egyébként pedig annak érvényét, egyelőre az 1897. év végéig, olyképp hosszabbították meg, hogy, ha a két állam egyike sem mondja fel az utolsóelőtti év vége előtt a szövetséget, az 10 évről 10 évre érvényben marad (az u. n. «*cischl-i klauzula*»). A V.-nek ezt az állandósítását az 1898. évi I. t.-c. megszüntette és ezúttal az 1867. évi XII. t.-c. 68. §-ában biztosított önálló rendelkezés alapján a V.-nek megfelelő jogállapot, az Ausztria részéről nyújtott *tényleges* viszonyosság (reciprocitás) feltétele mellett, illetőleg ennek fenntartása idejére, autonóm rendelkezéskép érvényben maradt az 1908. évi XII. t.-c.-be foglalt, nemzetközi szerződés alakjában megkötött, utolsó szabályozás életbelépéséig; ez a szerződés a «külösönös kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozásáról», az 1917. évi XVII. t.-c.-el 1919. dec. 31-ig meghosszabbítva érvényben állott még, amikor a

világháborút befejező katasztrófa folytán 1918 okt. végével bekövetkezett a politikai különválás és ezzel együtt, előbb tényleg, majd 1919. dec. 31.-ével jogilag is, felbomlott a gazdasági kapcsolat Magyarország és Ausztria közt.

Vám- és révjog. A V. a kisebb királyi haszonvételek közé tartozó az a jog, melynél fogva utak, töltések, hidak és kompok használatáért bizonyos díj volt szedhető. 1867 előtt királyi kiváltsággal volt elnyerhető, jelenleg a kereskedelmi miniszter engedélyezi. Régi alakjában a V.-ot az 1890. I. t.-c. megszüntette. L. *Vám* és *Közutak*.

Vámfalu (*Vama*), kisk. Szatmár vm. avasi j.-ban, (1910) 2190 román és magyar lak. Hozzá tartozik a kis *Büddössár* fürdő, melyet csak a környék lakói használnak; hideg kénés-meszes vizét csúzos bántalmak ellen ajánlják. (Tr. R.)

Vámfizetési kötelezettség keletkezik a) a *behozatalban*: 1. törvényes úton, ha a vámhivatal vámköteles árut a szabadforgalomban, az előjegyzési forgalom vagy a vámkedvezményes behozatali forgalom számára vámkezel; 2. törvényellenes úton, ha a vámárú vámhivatal elé állítás nélkül vagy a vámhivatal megtévesztésével kerül a szabadforgalomba, vagy törvényellenesen kikerül a vámhivatal vagy a vámórség közvetlen v. közvetett őrizzetéből; b) a *kivitelben*: 1. törvényes úton, ha a vámhivatal kiviteli vám alá eső belföldi árut a külföldi forgalom számára vámkezel, és 2. törvényellenes úton, ha kiviteli vám alá eső belföldi áru, vámhivatal elé állítás nélkül vagy a vámhivatal megtévesztésével jut a külföldi forgalomba. A fentiek azonban csak az alkalmat jelölik meg, melynél V. keletkezhetik; arra, hogy adott esetben keletkezik-e V. vagy sem, a következő körülmények gyakorolnak befolyást: az *áru minősége*, aszerint, hogy a vámtarifa az adott minőségű árra vámot állapít-e meg, vagy sem; az áru állapota, vagyis az, hogy az áru új-e vagy használt, ép-e vagy sérült, eltérőleg a közfelfogásban uralkodó nézettől, amely szerint használt áru nem esik vám alá és hogy az új áru mindig vámköteles, a V. keletkezésére rendszerint, hacsak tételes jogszabály egyes esetekre vonatkozólag eltérő rendelkezést nem tartalmaz, nincs befolyással; az *áru származása*, amennyiben vámszerződések útján a szerződéses államból származó, egyébként vámköteles áruk gyakran vámentesekké válnak és viszont előfordulhat, hogy bizonyos származású egyébként vámentes árut, megtorló intézkedéskép vám alá vetnek (l. *Vámpolitika*); az áru származása a V. keletkezésére még annyiban van befolyással, amennyiben V. nem keletkezik: a behozatali vám tekintetében az olyan áruk után, amelyek a vámentületről származnak és külföldről változatlan állapotban visszaérkeznek, ha belföldi származásuk kétségtelenül beigazolható (u. n. *belföldi térti áruk*), továbbá a kiviteli előjegyzési eljárásban külföldre vitt és onnan változatlanul v. a megengedett változtatás (javítás, kikészítés) után visszaérkező áruk (l. *Vámeljárás*) után, hacsak a kiviteli kikészítésből visszaérkező valamely árra mérsékelt vám nincs megállapítva. A V. keletkezésére v. nem keletkezésére befolyással lehet továbbá az *áru gazdasági rendeltetése*; ennek alap-

ján többek közt vámentesek a templomok és imaházak számára való szertartási és berendezési tárgyak és építő anyagok, amennyiben ugyanezt a célt szolgáló árút a belföldön nem állítanak elő, vagy amennyiben az árú ajándékképpen érkezik erre a célra; a külföldi államok diplomáciai képviselői és konzulátusai számára való hivatali szükségletek, tudományos, művészeti és más közérdekű intézetek hivatásterületei működéséhez szükséges felszerelések (az elhasználati tárgyakat kivéve) és magánügyének tudományos kutatásaira való pontos műszerek, amennyiben mindezeket belföldön nem állítják elő; adományozott rendjelek, kiállítási érmekek és tiszteletdíjak; a be- és kivándorlók használt átköltözködési ingóságai, az utazás alatti használatra való utiholmi, áruminták, amelyeket csak ilyenekül lehet használni (m. pl. apró szövetszeletek, stb.). Vannak végül olyan *személyi körülmények* is, amelyek a V. keletkezését kizárják; vámentesek pl. az államfő és a külföldi államok diplomáciai képviselői hatóságai tagjainak személyes használatára való tárgyak; élelmiszerek, ruházatok és más szükségleti cikkek, továbbá használt tárgyak, amelyeket jótékonyági célokra külföldről ajándékba küldenek, stb. A törvényes behozatal, illetőleg kivitel esetében a V. abban az időpontban keletkezik, amikor a vámhivatali vizsgálat befejezése után a vámhivatal a vámtartozás nagyságát megállapította és a vámadóssal közölte; a törvényellenes forgalom esetében akkor, amikor az árú törvényellenesen a belföldi, illetőleg a külföldi forgalomba lép. A vámtartozás nagyságának megállapítására vonatkozó jogszabályok módosítása esetében minden árúra azt a jogszabályt kell alkalmazni, mely a fentiek szerint a V. keletkezése időpontjában érvényben volt; ha vámjövendéki kihágás esetében ezt nem lehet megállapítani, akkor az a jogszabály irányadó, mely a kihágás felfedezésének időpontjában van érvényben. Az árú származásának, a kereskedelmi és vámszerződésnek, valamint a vámpolitikai megtorló intézkedések révén nemcsak a V. keletkezésére vagy nem keletkezésére, hanem a vámtartozás nagyságára is van befolyása, amennyiben az előbbiek útján a másik szerződő fél területéről származó árukra mérsékelte, az utóbbiak esetében a megtorlásra okot szolgáltató állam területéről származókra felémelt vámot kell alkalmazni (l. *Vám és Vámpolitika*). A V. tartalmára, vagyis a vámtartozás nagyságára, az árúnak rendszerint az a minősége, mennyisége és állapota irányadó, amelyet a vámhivatal a V. keletkezésének megállapít. Amennyiben a vámot a *súly alapján* kell kiszabni (ami a leggyakoribb eset), az árúnak vagy a *teljsúlyát*, vagy a *tisztasúlyát*, vagy az *önsúlyát* kell alapul venni; *teljsúly* az árú súlya ennek minden külső és belső burkolatával, betéteivel (pl. deszkák, kartonlapok, melyekre szövetek, szalagok, csipkék vannak felgöngyölve és hasonlók) és a külső burkolaton belül levő *csomagoló anyagokkal* (szalma, facept, papírosszeletek, stb.) együtt. A külső burkolat (láda, hordó, stb.) súlya a csomagoló anyagok (és a nehéz betétek súlyával együtt) a *göngysúly (tára)*; a *tisztasúlyt* kapjuk, ha a göngysúlyt levonjuk a teljsúlyból; vámjogi érte-

lemben tehát a tisztasúly magában foglalja az árúnak magának súlyán kívül az árú továbbtartására való *belső burkolatok* (pl. ládába csomagolt folyadékoknál a palack, kisebb tárgyaknál papíroslemez-dobozok, stb.) és a *könnyű betétek* (pl. kartonlapok, melyekre apró tárgyak, mint pl. gombok, stb. vannak felerősítve) és efféle tartozékok súlyát is; az árúnak magának minden burkolat, betét, stb. nélküli súlya az *önsúly*. A vámtarifa végrehajtása iránti utasítás állapítja meg, hogy az egyes árúk után járó súlyvám kiszabásánál az említett súlykategóriák közül melyiket kell alapul venni, valamint azt is, hogy a belső burkolatok közül melyeket kell az árúval együtt, ennek vámtételével és melyeket külön, a saját minőségüknek megfelelő vámmal megvásárolni. A *kereskedelemben szokásos* külső burkolat rendszerint vámentes (azt is a vámtarifa végrehajtása iránti utasítás állapítja meg, hogy mely burkolatokat kell a kereskedelemben szokásosnak tekinteni). A tisztasúlyt rendszerint nem kell az árú kicsomagolása és valóságos lemérése útján megállapítani, hanem a rendeletileg megszabott *göngysúlyt* (százkéteknél) az árú teljsúlyából levonása útján. *Értékvámok* (l. *Vámtarifa*) esetében a vámtartozást az árúnak pénzben kifejezett csereértéke, vagyis *ára* alapján szabják ki; ez esetben rendeletileg állapítják meg, hogy az árúért külföldön valóban fizetett árat, hozzászámítva ehhez a csomagolási, szállítási stb. költségeket, vagy pedig hasonló árúnak belföldi árát kell-e alapul venni.

Ha a vámtartozás kiszabásakor a vámhivatal kétségtelen tövedés következtében keveset számított, a különbözetet az elévülési határidőn (1 éven) belül pótlólag beszédi; ha ellenben kelletnél nagyobb összeget számítottak, ezt nem helyesbítik hivatalból, de az ügyfél a többletet 1 éven belül visszakövetelheti. A valamely árú után járó vámadósszegre vonatkozólag *kötelező joghatályú áruosztályozási felvilágosítást* lehet kérni; ha az ilyenben megjelölt áruosztályozás 1 éven belül megváltozik, erről azt, aki a felvilágosítást kapta, értesíteni kell; az ilyen értesítés vételéig az áruosztályozás, a felvilágosítás iránti kérésben megjelölt vámhivatalnál 1 éven belül érvényes marad.

Hogy ki köteles a vámtartozást leróni: l. a *Vámadós* alatt foglaltakat.

A V. megszűnik: a) a vámtartozás lerovásával; b) a felbontó feltétel teljesítésével; a felbontó feltétel az előjegyzési eljárás esetében az árúnak, illetőleg az engedélyhez képest, az eredeti árút helyettesítő árúnak a megszabott határidőn belül történő kivitelébe, illetőleg (a kiviteli előjegyzésnél) visszahozatalában (a behozatali jegyes eljárásnál a megfelelő előtermék behozatalában), az engedélyjegyes eljárás esetében az árúnak a megszabott határidőn belül az ugyancsak megszabott felhasználásában, illetőleg feldolgozásban részesítésében, a visszautaló-jegyes eljárásnál (mindezeket az eljárásokat illetőleg l. *Vámeljárás*) az árúnak a megszabott határidőn belül történő visszahozatalában áll; további megszűnési esetek: c) a vámtartozás elengedése, melynek eseteit a vámtarifáról szóló mindenkorli törvény (ez idő szerint az 1924. XXI. t.-e. 11. §-a) álla-

pitja meg; *d*) a vámtárgynak közvetlenül a V. keletkezése után, de annak a vámadós rendelkezésére bocsátása előtt bekövetkező megsemmisítése, a vámtárgynak ugyanekkor, hivatalos felügyelet mellett történő megsemmisítése, v. ellenőrzés nélküli az államkincstárnak átengedése; *e*) a vámtárgy vámjogi rendeltetésének az imént említett időpontban olyképp történő megváltoztatása, aminek folytán az ismét a kötött forgalomba (l. *Vámeljárás*) kerül; *f*) a vámtárgynak az előbbi vámjogi állapotba visszahelyezése (ha t. i. a személyes vámadós hibáján kívül törvényellenesen a szabadforgalomba jutott vámtárgy visszakerül a vámigazgatás őrizetébe); *g*) a vámtárgy elkobozása; *h*) a V. elévülése (az esedékessé vált vámtartozás öt év alatt évtől el); *i*) a vámtartozás behajtása.

A középfokú vámhatóság a lerótt vámtartozás *visszatérítését* engedélyezheti az olyan külföldi áruk után, amelyekkel elidegenítő ügylet alapján hoztak belföldön szabadforgalomba és utólag azért visznek ismét külföldre, mert az ügylet nem ment foganatba vagy hatályát veszítette (*külföldi térít áruk*); más, különös méltánylást érdemlő esetekben a pénzügyminiszter, az érdekelt többi miniszterekkel egyetértve engedélyezheti a lerótt vámtartozás visszatérítését.

A már lerótt vámtartozás visszatérítését egyesek — különösen régebben, — a *visszavámok* (ang. *drawbacks*) kifejezéssel szokták jelölni. Régebben és egyes oly államokban, ahol a vámjogi elmélet és gyakorlat nem tartott lépést a modern áruforgalom igényeivel, még most is, abból a régi felfogásból kifolyólag (l. *Vám*), mely szerint a vámfizetési kötelezettség a vámhatár átlépésével keletkezik, a vámot, még akkor is, ha tisztán átviteli áruiról volt szó, le kellett róni és az árúnak külföldre újbóli kilépésekor azt ismét visszatérítették. Így különösen akkor jártak — és egyes államokban még most is járnak — el, ha a külföldi árut a vámterületen valamelyes kikészítésnek vetették alá; ily esetben a belföldi kikészítő ipar fejlesztése érdekében az újra kivitel alkalmával gyakran nagyobb összegű vámot térítették vissza, mint amennyit a vámadós a behozatalkor fizetett (ang. *bounties*; ezalatt azonban a belföldi termékek kivitele esetében nyújtott egyes kiviteli jutalmakat is értik). A modern vámjogi felfogás szerint azonban a vámfizetési kötelezettség csak akkor áll be, amikor a külföldi árut végleg bekapcsolják a belföldi forgalomba, minek következtében feleslegessé válik a vámtartozásnak nehézkese lerovása és utólagos visszatérítése az olyan áruknál, amelyeknél legalább is nagy a valószínűsége annak, hogy az áru nem marad végleg a belföldön. Az ú. n. *visszavámok* helyébe lép tehát az utalási, raktározási és az előjegyzési eljárás, ezeket modern értelmükben véve (l. fennebb és *Vámeljárás*), illetőleg a vámbiztosíték (l. o.), minek az az előnye, hogy sűrűbb áruforgalom esetében a vámbiztosítékot — értékpapírok, takarékbetéti könyvek, kezességí okiratok, jelzálog útján — hosszabb időre egyszerre lehet nyújtani.

Vámfont, l. *Vámmáza*.

Vámháború, l. *Vámpolitiká*.

Vámhatár, l. *Vámterület*.

Vámhatóság, l. *Vámigazgatás*.

Vámház, az az épület, amelyben vámhivatalok vannak elhelyezve. A budapesti fővámházat l. *Budapest*.

Vámháza (*Mytna Nová ves*), kisk. Nyitra vm. nagytapolcsányi j.-ban, (1910) 299 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vámhittel, az esedékessé vált vámtartozás (l. *Vámfizetési kötelezettség*) lerovására, biztosíték nyújtásának és kamatok fizetésének kötelezettsége mellett a vámhatóság részéről engedélyezett halasztás.

Vámhivatal, l. *Vámigazgatás*.

Vámi, folyó Német-Kelet-Afrikában; ered *Ügombé* néven az Uzagara platón és *Makata*, valamint *Mukondokva* néven folyik Szaadanitól D.-re az Indiai-óceánba, hajózbatalan.

Vámigazgatás. A vámjog szabályozásáról szóló 1924. XIX. t.-c. szerint V.-i ügyekben a legfőbb hatóság a *pénzügyminiszter*, ki legfelső fokon gyakorolja a felelbiteli hatóság ügykörét, továbbá a legfőbb felügyeletet és ellenőrzést a V. minden szerve és közege felett. A V. többi szervei a *központi vámigazgatóság* és a *vámhivatalok*, valamint az ezekben alárendelt *vámbemondóőrök*. A *központi vámigazgatóság* a V. országos szerve, mely országos hatósági jogkörrel intézkedik, illetve határoz árusztályozási és V.-i ügyekben, gyakorolja a felelbiteli hatóság jogkörét a vámhivatalok elsőfokú határozatait illetőleg és a vámjövédéki kihágások megakadályozása és megtorlása terén is kiterjedt ügykört tölt be. A *vámhivatalok* elsőfokú hatósági jogkörrel végzik az áruk behozatali, kiviteli és átviteli vámkezelésével (l. *Vámeljárás*) összefüggő mindenemű tennivalót, ide értve a vámtartozás kiszabását, a vámtartozás beszedését ellenben, az államháztartás helyreállításáról szóló 1924. IV. t.-c.-el kapcsolatban az állami készpénzbevételek és kiadások kezeléséről szóló 5200/924. P. M. sz. r. értelmében, a vámhivatalok kiszabása alapján a postatakarékpenztár teljesíti; a vámtartozás megtörtént beszedését a vámtárgyak (árúk) feletti további rendelkezés előtt a vámhivatal előtt igazolni kell. A vámhivatalok hatásköréhez tartozik továbbá a fennálló behozatali és kiviteli tilalmak és korlátozások betartásának ellenőrzése, úgyszintén, a vámeljárással kapcsolatban, a vámjövédéki kihágások megakadályozása, felfedezése és a jövédéki büntető eljárás megindítása. Egyes nagyobb vámhivataloknak, helyben vagy székhelyük közelében, *kivendeltségeik* vannak, amelyek, az anyahivatal felügyelete alatt, azonos vagy korlátozott hatáskörrel, ugyanazt az ügykört töltik be, mint maguk a vámhivatalok. A vámhivatalok vagy *határszéli* vagy *belterületi vámhivatalok*, aszerint, amint a vámhatáron vagy a vámterület belsőjében van székhelyük. Vámkezelési hatáskörük szerint a vámhivatalok vagy I. vagy II.-od osztályú *fővámhivatalok*, vagy ugyanígy osztályozott *melékvámhivatalok*. A belterületi vámhivatalok mind fővámhivatalok, a határszéliek közül az átmenő vasúti vonalak és a folyamhajtásai vállalatok határállomásain működők fővámhivatalok, a közutak mellettük mel-

lékvámhivatalok. *Vámbemondó őrök* ott működnek, közvetlenül a vámhatár mellett, ahol a határszéli vámhivatal valamivel beljebb van a vámterületen; a vámbemondóőrök arról gondoskodnak, hogy a bejövő áruszállítmányok ne kerüljék el a határszéli vámhivatalt.

A V. és a *vámórség* (l. o.) közegeit az ügyfelekkel és a nemzetközi forgalomban szállított árukkal szemben megillető legfontosabb különleges *szolgálati jogosítványai* a következők: vonatokat és gőzöket kísérhetnek, menetközben megvizsgálhatnak, ezeket szükség esetében a menetrendszerű tartzkodási időn túl állomásokon visszatarthatnak, oly árúkat, amelyekről feltehető, hogy vámigény (l. o.) alatt állanak vagy vámjövédéki kihágás tárgyai, a lefogalás iránti határozat hozataláig őrizetbe vehetnek, felettes hatóságuk rendelkezésére házkutatást tarthatnak, alapos gyanu esetén vonaton vagy hajón, vagy ha a késedelem veszéllyel jár, egyebütt is, felső engedély nélkül is, személymotozást végezhetnek; a *vámórség* a *határkerületben* (l. *Vámterület*) minden a közönségnek nyitva álló helyiséget, minden közúti és vízi járóművet (határvizeken az utóbbi csak ha a vámterületen kikötött), valamint a bennük talált tárgyakat átkutathatja, tartályokat felnyitathat; a központi vámigazgatóság házkutatást és — a törvényben (25. §) közelebbről megjelölt esetekben — a vámjövédéki kihágással terhelt letartóztatását rendelheti el; ha a késedelem veszéllyel jár, a határkerületben ezt a vámhivatal vezetője is elrendelheti.

Vámigény. A vámhatáron történt belépéssel az árú V. alá kerül, aminél fogva mindaddig, amíg a vámigazgatás meg nem állapította azokat a feltételeket, amelyek mellett a vámárút az ügyfélnek szabad rendelkezésre bocsátja és az ügyfél ezeknek a feltételeknek eleget nem tett, illetőleg a vámárú külföldre újból ki nem lépett, a vámigazgatás és a vámórség közegei a vámárút, tekintet nélkül harmadik személyek jogaira, visszatartathatják, illetőleg, ha a vámárú a vámhivatali felügyeletet elkerülte vagy ez alól a felügyelet alól az említett feltételek teljesítése nélkül kikerült, őrizetbe vehetik.

A *kötött forgalomban* (l. *Vámeljárás*) levő árú V. alatt áll.

A V. alatt álló árú (l. *Vámárú*) azonosságát — őrizet, kíséret, hivatalos pecsét vagy zár, mintavétel, pontos leírás, stb. — útján mindig biztosítani kell. A V. nem érinti sem a vámárú feletti tulajdont, sem az azt terhelő dologi jogokat (pl. zálogjogot), sem végül a vámárú feletti gazdasági vagy oly jogi rendelkezést, amely a vámigazgatásnak a V. által védett érdekeit nem sérti. A V. az árúnak a vámhatáron át belépésével kezdődik és a törvényes forgalomban levő árúra vonatkozólag megszűnik, amikor a vámfizetési kötelezettség keletkezik és a V. helyébe lép, vagy általában, ha az árú külföldre kilép. A törvényellenesen a vámterületre került árúnál ellenben a V. mindaddig fennmarad, amíg a behozatal pillanatában keletkezett vámfizetési kötelezettség teljesítve nincs, vagy valaki az árút jóhiszeműen, azaz a V. fennállásáról súlyos gondatlanság nélkül nem tudva, meg nem szerzi és ily esetben az

átadása meg nem történt. Ebben az esetben azonban a törvényellenes behozó (az elidegenítő) terhére fennmarad a vámfizetési kötelezettség és a büntetőjogi felelősség.

Vámjog, a vámok mai felfogása szerint (l. *Vám*), az állam részéről a nemzetközi áruforgalomra közjogi alapon vámok szedése útján gyakorolt befolyást szabályozó jogszabályok összessége. A V. fogalmának ez a meghatározása annyiban tér el annak a régebbi felfogásból kialakult körétől, amennyiben azok a jogszabályok, amelyek a V. körét a korábbi felfogás szerint betöltötték, nemcsak az állam részéről, közjogi alapon, hanem tartományok, városok, testületek, sőt egyes földesurak részéről is, többé-kevésbé magánjogi alapon az áruforgalomra gyakorolt befolyást szabályozták és a V.-ba tartozó jogszabályok hatása nemcsak a nemzetközi áruforgalomra, hanem az egy-egy államterületen belül, ennek egyes részei közt a lebonyolított áruforgalomra is kiterjedt. A V.-ban a jogszabályok két nagy csoportját különböztethetjük meg. Az egyik főcsoportot azok a jogszabályok alkotják, amelyeknél a nemzetközi áruforgalomra gyakorolt befolyásnak gazdasági céljai állanak előtérben és ezek mellett az állami bevételek szerzésére irányuló célok csak másodsorban érvényesülnek (l. *Vámtarifája*). A másik főcsoportba tartozó jogszabályoknál, bár ezek is kétségteletlenül igen fontos gazdasági hatást gyakorolnak, mégis első sorban a jogi szempontok érvényesülnek (l. *Vámtörvény*). A V.-nak a *gazdasági V.* elnevezéssel jellemezhető első csoportját alkotó jogszabályok nem maradandó jellegűek, mert a gazdasági élet fejlődése és a gazdasági felfogásnak aránylag gyors változása az eddigi tapasztalatok szerint kb. 10 évről 10 évre megköveteli átalakításukat. A második helyen említett főcsoportba (*közgazgatási V.*) csak olyan jogszabályok valók, amelyek függetlenül a vámtarifában visszatükröződő mindenkor gazdasági helyzetű és felfogástól, amiért is ez sokkal állandóbb érvényű jogalkotás.

Vámjövédék. A tételtes magyar pénzügyi jogban a «jövédék» kifejezéssel, ennek szűkebb értelme szerint, az állami egyedárúságokat (monopoliumokat), tágabb értelme szerint általában az államot kizárólag megillető minden olyan jogosítványt szokták jelölni, amelynek gyakorlása útján az állam közjogi alapon jövedelmet szerez. Habár a vámnak a mai felfogás szerint első sorban nem a jövedelemszerzés a célja, az 1924. XIX. t.-c. a V. szóval jelöli a magyar államnak azt a kizárólagos jogát, hogy a magyar állam közgazdaságának más államok közgazdaságával lebonyolított áruforgalma után vámot szedhet.

Vámjövédéki büntetőjog, azoknak a jogszabályoknak összessége, amelyek a vámra vonatkozó törvényekbe és szabályokba ütköző cselekmények és mulasztások különféle fajainak tényálladékát és az ezekre szabott büntetéseket, valamint azokat a jogelveket és azt az eljárást állapítják meg, amelyek szerint az említett jogellenes cselekmények vagy mulasztások megtorlása történik. A tételtes magyar V. *anyagi* rendelkezéseit a *vámtörvény* tartalmazza. Általános elvi rendelkezései lényegileg megegyeznek a kihágási

büntető törvény (1879. XL. t.-c.) rendelkezéseivel; eltérés az, hogy a vámtörvény szerint a vámjövédéki kihágás kísérlete is büntetés alá esik. A vámtörvény megkülönbözteti a *vámjövédéki kihágásokat*, vagyis azokat a súlyosabb megítélés alá eső megszegéseket, amelyekből a vámmal védett közterületek érdemi károsodása következett vagy következhetett be és az egyszerű *szabálytalanságokat*, amelyek a vámra vonatkozó törvények és szabályok ellen inkább csak formailag vétének. A vámjövédéki kihágások: *a)* tiltott áru csempészete; *b)* vámköteles áru csempészete; *c)* vámmegrövidítés; *d)* orgazdaság; *e)* bűnpártolás; *f)* a vámjövédéki felügyelet megnehezítése; *g)* a vám veszélyeztetése; *h)* zársértés (1924. XIX. t.-c. 164—173. §§). A vámjövédéki kihágások büntetése az *a)–d)* alattiakat illetőleg egy évig terjedhető fogház, súlyosabb esetekben hat hónaptól két évig terjedhető fogház, ezenfelül behozatali vagy kiviteli tilalom alatt álló árúknál az áru értékének kétszeresétől ennek nyolcszorosáig, tilalom alatt nem álló árúknál a megrövidített vántartozás kétszeresétől nyolcszorosáig, az *e)* és *f)* alatti esetekben az érték, illetőleg a vántartozás; egyszeresétől négyszereséig, a *g)* alatti esetben a megrövidítés veszélyének kitett vántartozás kétszeresétől négyszereséig terjedhető, a bűnpártolás enyhébb eseteiben ennél kisebb pénzbüntetés; csempészet esetében (*a* és *b*) ezenfelül a csempészet tárgya elkobzás alá esik, illetőleg, ha nincs meg, e helyett még az áru egyszeres értékének megfelelő pénzbüntetést kell alkalmazni; a zársértés (*h*) az 1878. V. t.-c. 360. §-ában megszabott büntetés alá esik. A törvény azokra vonatkozólag, akik súlyosabb vámjövédéki kihágást ültetszerűen vagy szokászerűen követnek el, három év tartamára *szigorított vámjövédéki felügyelet* alkalmazását teszi lehetővé. A tételes magyar *alaki V.* terén addig, amíg jövédéki büntető törvényünk lesz, a bírósági eljárásra az 1909. XI. t.-c. alapján kiadott 1616. évi 5062/P. M., 6117/P. M., 800/I. M. és 990/M. E. sz. rendeletek tartalmazzanak szabályozást (I. *Jövédéki büntetőjog*).

Vámkartell oly nemzetközi megállapodás, amelyet két egymással szomszédos állam egyrészt oly célból köt, hogy ezzel a közös vámhatáron átmenő áruforgalomnak lehetőleg győntetű szabályok szerint, minél gyorsabban és akadálytalanabbul történő lebonyolítását, másrészt a két fél mindegyike ellen irányuló csempészetnek közös egyetértéssel, együttesen történő megakadályozását, illetőleg megtorlását biztosítsák és egymásnak a vámjog terén minél messzebb menő jogsegélyt nyújtsanak. Példaképpen I. a Magyarországi és Ausztria közt 1922 febr. 1-én a vámkezelésnél való kölcsönös támogatás, a vámjövédéki kihágások megakadályozása, il. özése és büntetése, valamint a vámjövédéki büntető ügyekben nyújtandó kölcsönös jogsegély tárgyában) létrejött — a két állam közt 1922 febr. 8. kötött kereskedelmi egyezmény kiegészítő részét alkotó — ily fajta egyezményt (Bp. Közl. 1922. márc. 1. 48. sz.).

Vámkezelés, l. Vámeljárás.

Vámköteles áruk azok, amelyek után a vámtarifa szerint (l. ott és *Vámfizetési kötelezettség* alatt is) vámot kell fizetni.

Vámkülföld, a vámtérülethez nem tartozó idegen államok területe. Ezenfelül V.-nek tekintendők a vámkülfetkek (szabad területek) és bizonyos tekintetben a vámraktárak is. L. *Vámterület* és *Vámraktárak*.

Vámkülföld, l. Vámterület.

Vámlekötés, valamely autonóm vámtételnek tarifaszereződésbe változatlan magasságban felvétele, aminek folytán az illető vámtétel a szerződés tartama alatt nem emelhető. A V. nem könnyíti ugyan meg az illető áru bevitelét, de mindenestre biztosítékul szolgál arra, hogy a bevitt a szerződés tartama alatt vámemeléssel megnehezíteni nem fogják. A vámkötelek autonóm úton történő *leszállítása* elé a V. nem állít korlátokat. L. *Vámpolitikára és Vámtarifára*.

Vámmázsa. A régi (1876 előtti) osztrák-magyar vámmázsa 100 vámfontot (28-latos font) foglalt magában; két vámfont éppen egy kg.-ot nyom, tehát 2 V. felel meg egy métermázsnak.

Vám-mellékkilletékek bizonyos esetekben: a *raktárdíj*, vámrúknak (l. o.) vámraktárakban (l. *Vámeljárás*) tartása fejében és a *mérlegpénz*, súlyvám alá eső árúknak vámhivatali mérlegeken történő leméréseért (1924 XXI. t.-c. 9. §). Régebben volt még a *pecsétdíj* és a *zsinagdíj*; *cédula-pénz*, bizonyos vámügyi nyomtatványok fejében.

Vámmentesség, l. Vámfizetési kötelezettség.

Vámmérték, l. Vámsúly.

Vámnyilatkozatok, a vámfizetésre kötelezett felek szó- vagy írásbeli értesítései a határvámhivatalban száma, amelyekben a vámeljárásnak alávetett árukra vonatkozólag közlik a szükséges adatokat. Kétfélek lehetnek, ú. m. *vámbevallások* (l. o.) és *hajónyilatkozatok*. Minden nemzeti vagy idegen tengeri kereskedelmi hajó, amely útra kel, tartozik magával vinni a berakott árukról szóló nyilatkozatot. Mindazon vízi közlekedési eszközök, amelyek külföldről jövet 4 tengeri mérföldnyire közlekednek a vámvonalhoz, kötelesek a hajónyilatkozatot, amely parancsnok aláírásával van ellátva, felszólításra előmutatni. A parancsnok felelős a hajónyilatkozat helyességéért s úgy ennek hiányáért, valamint valótlanságáért megbüntethető s a kiszabandó bírságért a hajó maga szolgál fedezetül. A hajónyilatkozat úgy az érkezéskor, mint az induláskor a vámhivatalban nyújtandó be, ahol ezt láttamozzák és lepecsételve szolgáltatják át a hajó vezetőjének. Ha az indulási okiratok átvétele után kellett még a hajóra árukat rakni, ezekről *pótnyilatkozat* állítandó ki, amelyre nézve ugyanazok az eljárási szabályok.

Vámok, l. Vám.

Vámos (Mijto), kisk. Zólyom vm. breznóbányai j.-ban, (1910) 1068 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vámosatya, kisk. Bereg vm. mezókaszonnyi j.-ban, (1920) 993 magyar lak.

Vámoscsalád, kisk. Vas vm. sárvári j.-ban, (1920) 779 magyar lak.

Vámosderecske, kisk. Sopron vm. felsőpulyai j.-ban, (1920) 1165 német lak. (Tr. A.)

Vámosfalva (Mijtna), kisk. Nógrád vm. losonci j.-ban, (1910) 1052 szlovák és magyar lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vámosgálfalva (Ganfalau), kisk. Kis-Küküllő vm. dicsőszentmártoni j.-ban, (1910) 1569 magyar

és román lak. 1849 júl. 16—17. Bem tábornok itt győzelmet aratott Puchner serege fölött. (Tr. R.)

Vámosgyörk, nagyk. Heves vm. gyöngyösi j.-ban, (1920) 2249 magyar lak. Itt ágazik ki a m. kir. államvasutak budapest—miskolci vonalából a gyöngyösi szárnyvonal. Van posta- és távíró-hivatala és telefonállomása.

Vámosi Pap István, l. *Pap István* (vamosi).

Vámosladány (*Ludany*), kisk. Bars vm. lévai j.-ban, (1910) 1279 magyar lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vámosláz (*Chislaz*), kisk. Bihar vm. margittai j.-ban, (1910) 756 román és magyar lak. (Tr. R.)

Vámoslucsa (*Lučky Užhorodské*), kisk. Ung vm. szobránczi j.-ban, (1910) 506 szlovák és magyar lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vámosmarga (*Vamamarga*), kisk. Krassó-Szörény vm. karánsebesi j.-ban, (1910) 96 román lak. (Tr. R.)

Vámosmikola, kisk. Hont vm. vámosmikolai j.-ban, (1920) 2043 magyar lak.

Vámosoroszi, kisk. Szatmár vm. fehérgyarmati j.-ban, (1920) 594 magyar lak.

Vámospércs, nagyk. Hajdu vm. központi j.-ban, (1920) 4780 magyar lak.; vasúttal, posta- és távíró-hivattal és telefonállomással. Lakói igen sok zöldséget, gyümölcsöt és dinnyét termesztenek.

Vámosy, l. *Mihály*, tanár, író, szül. Máramaros-szigeten 1827., megh. Leányfalun (Pest vm.) 1912 máj. 11. Magánintézetekben való működése után 1859. a budapesti ref. főgimnázium tanára, majd igazgatója lett és 37 évig működött. Cikkeket írt a Vasárnapi Újságba és gazdasági lapokba. Önállóan megjelent művei: *A hét halálos bűn* (erkölcsi elbeszélések, 1858); *Időszaki vezérfonal az egyetemes történelemhez* (1862).

2. **V. Zoltán**, orvos, egyetemi tanár, V. 1. fla, szül. Budapesten 1868 dec. 15. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1895-ben egyetemi magántanárrá képesítették, 1914. a budapesti tud. egyetemen a gyógyszerzetan ny. rendes tanára lett. 1922—24-ben az orvosi kar dékánja volt. A világháború alatt a losonci megfigyelőállomás szervezője és vezetője, majd a rokkantakat utókezelő intézetek igazgatója volt. 1919-ben egészségügyi főtanácsosi címmel tüntették ki. 1920-ban a Magy. Tud. Akadémia levelező tagjának választották. 1900 óta szerkeszti a Magyar Orvosi Archivumot, 1923 óta az Orvosi Hetilapot. Több tudományos értekezést írt; *Gyógyszerzetani tankönyve* 1907 óta hét kiadást ért. — Neje: *Vámosyné Eleőd Karola*, festő, szül. Budapesten 1873 jan. 19. Tanulmányait a Mintarajziskolában, a párisi Julian-iskolában és Deák-Ebner női festőiskolájában végezte. Főképp vízfestményeket állított ki. Egy ily műve, az *Isle of Wight* c., a Póvárosi Múzeum tulajdona. 1911-ben *Torockói menyecskék* c. képével megkapta a Magyar Képzőművésznők egyesületi díját.

Vámosudvarhely (*Vameş-Odriheiu*), kisk. Kis-Küküllő vm. erzsébetvárosi j.-ban, 618 román és magyar lak. (Tr. R.)

Vámosújfalú, nagyk. Zemplén vm. sárospataki j.-ban, (1920) 627 magyar lak.

Vámország, a vámhatár őrzésére, valamint a vámhatárt érintő hajózható vizeken átmenő személy-és áruforgalom felett vámjövédéki szempont-

ból felügyeletre, a vámjövédéki kihágások megakadályozására és felfedezésére és a vámhivatali segédszolgálat ellátására a pénzügyi tárca kere-tében felállított fegyveres testület. Feladatkörébe tartozik a határőrizet, valamint a határon átmenő személy-és áruforgalom feletti felügyelet ellátása a törvények és rendeletek, valamint az illető szakminiszternek a pénzügyminiszter útján kiadott utasításai szerint. A V. élén a vámőr-főparancsnok áll, aki a pénzügyminiszternek közvetlenül alárendelt segédközege. A vámőr-főparancsnok és a V. tisztikarát a pénzügyminiszter előterjesztésére az államfő nevezi ki. Az ország területre 7 vámörkertilre oszlik, a kerületek több vámörszakaszra, a szakaszok több vámörsrre oszlanak. A V.-et az 1922 aug. 25. kelt 6200/1921. M. E. sz. rendelet szervezte, amelyet az 1922. I. t. c. 25. §-a jóvá hagyott. A V. létszámának kiegészítéséről és felfegyverzésének megállapításáról az 1922. VIII. t. c. rendelkezik. A V. egyenruha és fegyver viselésére jogosított tagjainak száma 4500, amelyben legfeljebb 400 az egyenruhát és fegyvert viselő tisztviselő. A tisztviselők szolgálati kötelezettsége legalább 20 évre, az altisztii és legénységi állományúaké 6 évre terjed. A szolgálatból a megállapított idő előtt kiválók évenként csakis a létszám 1/20 része erejéig pótolhatók. A személyzet kiegészítése kizárólag önkéntes jelentkezés alapján történik. A V.-nél az orvosok, továbbá a számviteli, élelmezési és anyagkezelő, valamint a szolgazemélyzet a megállapított létszámba nem számít bele, de ezek sem egyenruhát, sem fegyvert nem viselhetnek. A V.-nek a vámhivatali segédszolgálatot ellátó tagjai polgári ruhában teljesítenek szolgálatot, «Vámhivatali segéd» felírást karszalaggal ellátva. A belső vámterületen a vámjövédéki kihágások felfedezése körüli ténykedést, amennyiben ez nem vámkezeléssel áll kapcsolatban, a *pénzügyőrség* látja el. A V. fegyverhasználatát illetőleg a csendőrség fegyverhasználati jogára vonatkozó rendelkezések irányadók. Többi szolgálati jogosítványait illetőleg l. *Vámigazgatás*.

Vámpecsétjegy, a posta által vámkezelés céljából felbontott csomagok újra lezárására pecsétviasz helyett használt vignetta, amelyet az azonoság jeléül a vámkövetítő postahivatal kelti bélyegzőjének lenyomatával ellátnak.

Vámpír (*Vampyrus*, állat), a hártýásorrú kis denevérek (*Chiroptera*, *Microchiroptera*, *Phyllostomatidae*) csoportjába tartozó denevér-nem. Legismertebb faja: a *nagy V.* (*V. spectrum* L.). Háta sötét gesztenyebarna, hasa sárgabarna; alsó ajkán elől két igen nagy szemölcs emelkedik; felső és alsó metszőfogai érintik egymást, ha száját befogja. Testhossza 15 cm., szárny szélessége 68—70 cm. Közép-Amerikában, Braziliában, Guyanában és a Nagy-Antillákon honos s itt a házak, tornyok padlásán és az őserdőkben él. Az a róla terjesztett nézet, hogy az ember vért is kiszívja, mese. A V. a legártatlanabb denevérek egyike; rovarokkal és gyümölcsökkel táplálkozik.

Vámpír, olyan síri szellem, vagyis elhunytak olyan feljáró lelke, aki az élőket különféle módon, leginkább mégis vérük kiszívása által háborgatja

és károsítja. Az egész földkerekségen elterjedt ez ósrégi babonás képzet Közép-Európában leginkább a délszláv népeknél van kifejlődve. A V.-hit sokféle alakulatai közül a legnevezetesebbek egyike az, amely szerint az ilyen kísértő lélek *denevér*-formában garázdálkodik. E felfogás emléke rejlik a mi magyar «denevér» szavunkban is, amely egyenesen a görög eredetű szláv *netopir* származéka (L. *Lidérc*). A V.-hit ósrégi voltáról és világ-szerzte elterjedéséről v. ö. *Liebrecht* Félix, Zur Volkskunde (34., 58., 195., 282. old. s az ott idézett irodalmat). Magyarországi V.-hitről *Ipolyi*, Magyar mitológia (230. s köv. old.), *Strausz* A., Bolgár néphit (159. l.).

Vampoa (*Vhampoa*), kínai sziget a kantoni öbölben a Hszü-kiang torkolatában, itt kötnek ki a Kantonba érkező európai kereskedelmi hajók.

Vámpolitika az államnak céltudatos tevékenysége, mellyel a vámok intézményét közgazdasági és pénzügyi célokra használja. A V. két legfőbb iránya a *szabadkereskedő* és a *védővamos* V. A szabadkereskedő V. irányelve a nemzetközi, helyi munka megosztásnak minél teljesebb érvényre juttatása. E szerint minden árut ott kell termelni, ahol a viszonyok erre a legkedvezőbbek, ahol tehát azt legelőszöbben termelik; azok a területek, ahol csak drágábban lehet valamely cikket termelni, ezt a kedvezőbb körülmények közt termelő területekről szereznek be s viszont oda szállítsák fizetéseken azokat a termelvényeket, amelyeket ezek birnak kedvezőbb körülmények közt előállítani, mint amazok. Ott, ahol a szabadkereskedelmi V.-t követik, a vámokat legfeljebb közjövödelmek szerzésére használják, mint *pénzügyi vámokat* (l. *Vám*); a pénzügyi vámok tárgyai leginkább olyan cikkek, melyeket az illető országban egyáltalában nem, vagy csak gazdasági forgalomra elégtelen mennyiségben, vagy ilyenhez alkalmatlan, magas költségek árán képesek termelni, de amelyek emellett széles körök nagy mennyiségű fogyasztásának tárgyai; ilyenek az európai államok szempontjából első sorban a gyarmatuk; de olyan cikkeket is szoktak néha pénzügyi vámmal terhelni, melyekre, minthogy kifejezett fényűzési cikkek, minők pl. drágakövek, igazgyöngy stb., az utóbbi ismérv nem illik, ez esetben azonban rendszeren az ilyen vám beszédése a pénzügyi eredménnyel arányban nem álló költségekkel és zaklatással jár, mert a többnyire kis térfogat mellett nagy értéket képviselő tárgyak csempészésre igen alkalmasak.

A *védővamos politika* aránytalanul nagyobb mértékben alkalmazza a vámok intézményét. Ez az irányzat arra törekszik, hogy az ezt az irányt követő állam polgárai közül minél többen, minél bőségesebb keresethez jussanak és az állam kereskedelmi mérlegét, valamint ennek révén fizetési mérlegét, minél kevésbé rontsák meg a külföldi beszerzések. Ezt azáltal igyekeznek elérni, hogy a náluknál kedvezőbb körülmények közt termelő területek termékeit, behozataluk alkalmával vámok útján legalább is annyival megdrágítják, hogy ezáltal kiegyenlítsék a különbséget a két gazdasági terület termelési költségei közt. Ha tehát a szabadkereskedő V. a *fogyasztókat* védi,

a védővamos V. viszont a *termelők* érdekeit részesíti védelemben. Minthogy pedig minden termelő egyúttal fogyasztó is, de nem minden fogyasztó egyúttal termelő, az előbbeni irányzat előnyeiből szélesebb köröknek jut; viszont az utóbbi irányzat hathatósabban, behatóbban tudja a termelőket megvédeni, mint az előbbeni a fogyasztókat. Amíg a védővamos V.-t mérsékelten űzik, addig ez a termelés védelme mellett bevételekhez is juttatja az államkincstárt; amint azonban *tiltó v. prohibív* vámok útján a vámvédelmet annyira fokozzák, hogy az illető cikk behozatala gazdaságilag lehetetlenné válik, a rendszernek ez a másodlagos előnye megfellelően csökken vagy meg is szűnhet érvényesülni. A védővamos V. legkevésbé eshetik kifogás alá, ha a vámokat *nevelő vámként* alkalmazza, vagyis a vámvédelmet abban a mértékben csökkenti, amely mértékben az illető termelési ág a belföldön, a vámok védelme alatt átjutva a kezdet nehézségein, fokozatosan megerősödik, míg végre az állam teljeseen átérheti a szabadkereskedő V.-ra. Ez a folyamat azonban jítken megy így végbe; legklasszikusabb példáját Nagybritannia V.-ja szolgáltatta a XIX. sz. közepe óta; a világháború gazdasági pusztító hatásai alatt azonban a szabadkereskedő V.-nak ez a legkiválóbb képviselője is kezd meginni a gazdasági szabadság útján.

A védővamos V. vagy *protekciónizmus* túlzásait enyhíti a *szerződéses V.*, amelyet főleg az európai államok a XIX. sz. második fele óta követnek. Ez abban áll, hogy az egyes államok *vámszerződéseik* útján, kölcsönösen enyhítik védővámjaikat az olyan cikkeket illetőleg, amelyeket a másik szerződő fél, saját fogyasztási szükségleteit tetemesen meghaladó mértékben, kivitelre termel. A vámvédelemnek azt a csökkenését, amely a szerződéses V. következtében keletkezik, a saját kivitelnek a másik szerződő fél vámengedményei révén beálló megkönnyítése ellensúlyozza. A kereskedelmi szerződések enyhítő hatását azonban, legalább részben, meghusztítják az ú. n. *tárgyalási (negociációs)* vámok; az egyes államok u. i. autonóm vámjait (l. *Vámtarifa*) gyakran a célba vett termelés-védelem követelte mérven túlnemő magasságban állapítják meg, hogy azután kereskedelmi és vámszerződésre irányuló tárgyalások során a másik szerződő félnek engedményeket tehessenek anélkül, hogy az autonóm vámokat a belföldi termelőknyezők által, sokszor túlzott önzéssel, követelt mértéken túl csökkenteni kellene.

A modern kereskedelmi szerződések legtöbbjének az alapja a *legnagyobb kedvezmény* (l. o.) *elve* (ném. *Meistbegünstigung*, franc. *clause de la nation la plus favorisée*). A szerződések másik — ez idő szerint még kisebbik — része a *viszonosság (reciprocitás)* elvén épült fel, amely az előbbi elvtől annyiban különbözik, hogy a harmadik államnak nyújtott előnyök a másik szerződő felet csak akkor és annyiban illetik meg, ha és amennyiben ezek fejében akkora értékű V.-i előnyt nyújt, mint amekkora ilyen előny árán szerezte meg eredetileg az illető harmadik állam a kérdéses engedményt. Ezt az utóbbi elvet legelőször az Északamerikai Egyesült-Államok vitték bele

a V.-ba; követték példájukat más amerikai államok; a világháború óta, főleg az ebben győztes államok V.-jában a legnagyobb kedvezmény elve többféle megszorításban részesül, különösen mindinkább kezdik ezt a viszonyossági elvet érvényesítő kikötések útján gyengíteni.

Az, hogy a szabadkereskedő vagy a védővamos V. jobb-e, az utolsó egy-két század legvitatottabb kérdései közé tartozik; a kérdés végleges eldöntése, a feltétlen igazság megállapítása azonban ezt a vitát illetőleg ép oly kevéssé lehetséges, mint a legtöbb gazdasági kérdésnél: az adott viszonyok tárgyilagos mérlegelése alapján kell megállapítani, hogy valamely adott korban melyik irányzat és a választott irányzatnak mennyire beható érvényesítésre felel meg legjobban valamely ország érdekeinek. Tény az, hogy a legújabb időben a védővamos V. úgyszólván mindenütt mind nagyobb tért hódít.

A V. eszközei közé tartoznak a V.-i *megtorló intézkedések*; ilyeneket az államok olyan más államok termékeivel, illetőleg küldeményeivel szemben alkalmaznak, amely államok a megtorlásra kényszerült állam termékeit vagy küldeményeit igazságtalan vagy legalább méltánytalan V.-i rendszabályokkal sújtják. Ezek a megtorló intézkedések abban állnak, hogy az ezeket alkalmazó állam annak az államnak termékeire vagy küldeményeire, amely államnak eljárását magára sérelmesnek tartja, felemelt vámokat szab, illetőleg, amennyiben valamely cikk a vámtarifa szerint vámmentes, ezt megfelelő vám alá veti, ha a sérelmes eljárást követő államból származik. Legenyhébb foka az, ha a megtorló intézkedést csak egy-két, nem éppen életbevágó fontosságú áruira alkalmazzák; ha ellenben a V.-i ellentét két vagy több állam közt erősen kiélesedik, akkor a megtorló intézkedéseket az ellenfél minden termékére vagy küldeményére alkalmazzák (*vámháború*). Megtorló intézkedésekre felhatalmazást a magyar vámtörvény is tartalmaz, nemcsak arra az esetre, ha valamely állam a magyar államterületen vagy a magyar vánterülethez kapcsolót vánterületen honos hajókat vagy az ezekről a területről származó árukat, azonos körülmények mellett más államok hajóinál és áruinál kedvezőtlenebb elbánásban részesíti, hanem arra is, ha a külföldi állam méltánytalan eszközökkel (pl. ú. n. «dumping» útján, vagyis az árukak az illető külállambeli termelési költségeket sem fedező áron a belföldi piacra dobásával) a belföldi termelés fenntartását veszélyeztető versenyt támaszt. A magyar vámtörvény arra is felhatalmazza a minisztériumot, hogy abban az esetben, ha valamely külföldi állam a magyar származású hajókat vagy árukat nem is részesíti kedvezőtlenebb vámtügyi elbánásban, mint az azonos helyzetben lévő harmadik államból származókat, hanem az előbbiekkel szemben egyébként alkalmaz méltánytalan elbánást, a maga részéről is az illető állam áruit hasonló hatást gyakorló vámoknak és elbánásnak vetheti alá. Minden ilyen intézkedést a törvényhozásnak haladéktalanul be kell jelenteni.

Vámpolitikai Központ (Magyar). A V.-ot az ipari és kereskedelmi érdekképviseletek alapí-

tották 1912. Feladata a kormány elé javaslatokat terjeszteni a vámpolitika minden kérdésére nézve, így főleg a vámtarifára és a külföldi államokkal kötendő kereskedelmi és vámszerződésekre nézve. Ezirányú munkálataihoz egybegyűjti az anyagot és szaktanácskoszásokot tart, amelyeknek adatait kiadványaiban közre is bocsátja. Legáltalánosabb jelentőségű kiadványa «Magyarország termelői erői» (Budapest, 1920. 6. kötetben), ebben Nagy-Magyarország termelési és külforgalmi viszonyait árucikkenként részletesen feldolgozta. Más nevezetesebb kiadványai: *Mátyás Jenő*, A vámpolitika alapfogalmai (Budapest 1914). A szerző megnevezése nélkül: A vámmentes kikészítési eljárás reformja (Budapest, 1914.); A gabonabehozatali jegyek meghonosítása (u. o. 1914.); *Dr. Székely Árpád*, Háborús gazdasági törvények és rendeletek (u. o. 1915—18. 6. kötet); *Havas Mór*, Vámközösség és vámtarifapolitika (u. o. 1916); *Barcza Imre*, A közép európai vámunió kérdésének irodalma (u. o.); *Lengyel Géza*, A vám eljárás (u. o. 1917); *Vágó József*, A német kereskedelmi szerződés (u. o. 1917) stb.

Vámpótlék. V.-ot kell fizetni az olyan áruk után, amelyek a belföldön fogyasztási adó alá eső alkatrészeket (cukrot, szeszt) jelentékeny mértékben tartalmaznak vagy amelyek készítéséhez jelentékeny mennyiségű ilyen cikket kell felhasználni, de amely áruk, mint kész termékek, maguk nem tárgyai a fogyasztási adónak (mint pl. cukrosságok, melyek mint ilyenek maguk nem tárgyai a cukoradónak; kénáter, amelynek előállításához a kész termék mennyiségét meghaladó alkoholt kell, de amely maga nem tárgya a szeszadónak) — feltéve, hogy, mint a példakép felhozott esetekben, a behozottnak megfelelő minőségű kész termék előállításához a belföldön nem lehet az illető, fogyasztási adó alá tartozó anyagot *adómentesen* felhasználni. A V.-ot vagy a rendeletileg megállapított *átlag-tételek* alapján, vagy pedig — a vámadós kívánságához képest — a valóságos cukor-, illetőleg szesztartalom alapján kell fizetni, mely utóbbi esetben ezt a tartalmat esetről-esetre vegyelemzés útján kell megállapítani.

Vampum-öv, az északamerikai indiánusoknak jellegzetes díszítési öve. Nevét a vampum-gombokról vette, melyek a Vénus-kagyló (Venus mercenaria) héjából készülnek. Ezeket a gombokat agyag-gyöngyökkel vegyest felfűzve, előáll a V., mely az indiánus népeknél a szövetségek és békekötések tanuja és mint ilyen irásszerű jelleggel is bír.

Vampyrella (állat), a Napállatkák (*Heliozoa*) rendjébe tartozó véglény-nem. Fajai tengerekben és főleg édesvizekben ragadozó életmódot folytatnak. Mikroszkópi kicsinyes állatokkal és növényekkel táplálkoznak, amelyeket vagy állábaikkal körülfognak, vagy pedig külső burkukat (pl. a cellulóze-burokkal ellátott moszatoké) enzimek segítségével egy helyen feloldják s ezen keresztül bebocsátott állábaikkal szívják fel protoplazmájukat. Legismertebb faja a *V. spirogyrae* Cienk., amely hazánkban is mindenütt gyakori a pirogyra nevű moszatok között; rajta kívül hazánkban még 4 fajtát észlelték.

Vámraktárak oly raktárhelyiségek, amelyekben vámhivatali zár alatt *vámigény* (l. o.) alatt álló árukat (vámárúkat) hosszabb-rövidebb ideig tartani lehet. Azok a helyek, ahol nyilvános szállítótintézetek (vasút, hajózási vállalat, posta) *szállítás alatt álló vámárúkat ideiglenesen* leraknak, nem tekintetnek V.-nak. A magyar Vámtörvény nyilvános és magán-V.-at különböztet meg; nyilvános vámraktárba bárki helyezhet el árut, a magánvámraktárba azonban csak ennek engedélyese, és az, akinek a raktár engedélyese a vámhivatal jóváhagyásával ezt megengedte. Nyilvános V. igénybevételért *raktárdíjat* kell fizetni, melynek magasságát a pénzügyminiszter állapítja meg. A nyilvános V. vagy *vámhivatali raktárak*, vagy *önálló V.* a vámhivatali raktár a vámhivatal kiegészítő része és minden tekintetben a vámhivatal kezelése alatt áll; első sorban arra való, hogy a vámárúkat benne addig lehessen elhelyezni, míg az ügyfél nem tesz indítványt arra a *vámeljárássra*, melynek a vámárút alvettetni kívánja. Önálló nyilvános V.-at, mint külön vállalatot vagy *közraktárral* kapcsolatban, vámhivatal székhelyén, ott ahol a forgalom igényei ezt megköveteli, a pénzügyminiszter engedélye alapján bárki felállíthat. *Allami* nyilvános V. kezelősége a raktárhelyiségeket karbantartani és biztos zárrakkal elzárni, továbbá az áru biztonságára, különösen a tűzveszély elhárítására és leküzdésére, szükséges berendezésekről gondoskodni köteles; az állam csak azokért a károkért felel, amelyek a raktárba felvett árukban ezeknek a kötelezettségeknek elmulasztása következtében keletkeztek, kivéve, ha a magánjog ezen túlmenő felelősséget állapít meg. Nem állami, vagyis miniszteri *engedély* alapján felállított nyilvános V. fenntartója ellenben felelős minden kárért, amelyet a beraktározott áruban a beraktározástól a kiraktározásig elveszés, megromlás, megsérülés vagy az áru késedelmes kiszolgáltatása okozott, amennyiben nem tudja bizonyítani, hogy a kárt erőhatalom vagy az áru természetes minősége, különösen belső megromlás, beszáradás, rendes szivárgás vagy a csomagolásnak kívülről fel nem ismerhető hiányai, vagy az ügyfél maga vagy megbízottai idéztek elő; az ügyfél által okozottnak számít az a kár is, amely abból származott, hogy az elmulasztotta azt a törvényes kötelezettségét, mely szerint a V.-ban elhelyezett árúja karbantartásáról magának kell gondoskodnia. Drágaságokért, pénzért vagy értékpapirosokért a V. fenntartója csak akkor felelős, ha az árukat ezt a minőséget vagy értékét vele közölték. A felelőség csak akkor érvényesíthető, ha az ügyfél a kártérítési igényt mindjárt a hiány vagy kár felfedezésekor, legkésőbb azonban a kiraktározás alkalmával bejelenti. A kártérítés megállapítására a kereskedelmi törvény (1875. XXXVII. t.-c. 399. §) irányadó. Ha a beraktározott árut elemi csapás fenyegeti és a V. kezelősége az ügyfelet arról nem tudja előzetesen értesíteni vagy ez, dacára az értesítésnek, nem intézkedik, a V. kezelősége köteles a lehetőségig gondoskodni, az ügyfél veszélyére és költségére, az áru biztonságba helyezésétől. A raktárdíj erejéig a V. fenntartóját a raktározott vámárúra zálogjog illeti meg. Árú

beraktározását V.-ba a vámhivatalnál *írásbeli árúbevallással* kell indítványozni, de a vámhivatal hivatalból is elrendelheti vámárúknak V.-ba felvételét, ha elfogadható árúbevallás nincs, ha az ügyfél szabályellenes eljárás vagy mulasztás következtében elvesztette vámjogi rendelkezési jogát a vámárú felett, ha olyan áruról vagy tárgyról van szó, mely a vámigény biztosítása érdekében vagy vámjövődéki büntető eljárás során *ideiglenes őrizetbevétel* vagy *lefoglalás* alá került, vagy ha az árut a vámkezelés befejezése előtt bíróság vagy más hatóság lefoglalta, vagy annak kiadását megtiltotta. Azokat a vámárúkat, amelyeket az áruszállító vámhivatal elé állít anélkül, hogy az ügyfél a további vámeljárássra indítványt tenne, a vámhivatal nyilvános V.-ba ideiglenesen elhelyezni köteles; az ilyenképp történt elhelyezés joghatásai azonosak az ügyfél indítványa alapján történt beraktározásával. Az ügyfél árúját a raktár helyiségében hivatalos felügyelet mellett megtekintheti, átsomagolhatja, tisztíthatja, abból mintákat vehet, azt kiegészítheti vagy feltöltheti, az eziránt fennálló szabályok szemmel tartásával eredeti rendeltetésére alkalmatlanná teheti (denaturálhatja) és a V. természetével összeegyeztethető mindenféle kezelést végezhet, amennyiben a rendelkezésre álló férőhely ezt megengedi és a kezelés a raktári üzemet nem akadályozza. A kiegészítésre vagy feltöltésre használt belföldi anyagok ezáltal belföldi jellegűek elvesztik és vámárúkká válnak. A raktározás rendszeresen azzal ér véget, hogy a beraktározó az árúra vonatkozólag valamely újabb vámeljárást indítványoz; ha azonban: a) a raktározási idő korlátozása esetében a beraktározó nem indítványozza idejekorán a kiraktározást; b) ha az árut olyan változást szenved, amely azt vámraktárba felvételre alkalmatlanná teszi; c) ha az áru közeli megromlásától kell tartani és végül d) ha a beraktározó a raktárdíjat nem fizeti idejében: a raktár kezelősége a beraktározott árut nyilvános árverésen eladhatja. Az árverésről a beraktározót, ha lehet, előzetesen értesíteni kell. Piaci vagy tőzsdei árral bíró vagy gyors romlásnak kitett árúknál a központi vámigazgatóság a szabad kézből eladást engedélyezheti. Aki az árut az árverésen megszerzi, az a további vámeljárássra vonatkozólag indítványt tenni köteles.

Vámrendtartás, a vámtörvények és egyéb vámszabályok összefoglalása, l. *Vámtörvény*.

Vámsorompó, a vámatak elzárására szolgáló sorompó. A határszéli vámhivataloknál levő sorompókat nappal is lebocsátva, éjjel pedig zárva kell tartani. A kulcsokat oly helyeken, ahol belépőállomás (vesztelőintézet) nincs, a határszéli vámhivatal főtisztviselői őrzik, ahol azonban belépőállomás van, a határsorompók felnyitása és elzárása feletti felügyelet a belépőállomás vezetőjét illeti meg s a sorompó kulcsait is ő őrzi, a felnyitást, nyitvatartást és lezárást azonban mindenkor csak vámhivatali vagy vámőrségi közeg jelenlétében történhetik. L. *Vámeljáráss*, *Vámőrség*.

Vámsúly, a vámok kiszabására mérvadó súly. A V. tekintetében a különböző vámtarifák különböző elveket állapítanak meg. Svábjában a vámot mindig a bruttosúly után kell kivetni. A legtöbb államban azonban, így nálunk is, a súly szerinti

elvámolás alá eső árukat részint teljsúlyuk (bruttósúlyuk), részint tisztasúlyuk (nettósúlyuk), részint önsúlyuk szerint vámolják.

Vámszerződés, l. Vámpolitika, Vámtarifa.

Vámszövetség, a vámegegyesületek (l. o.) legbensőbbben összerofortott alakja, amelyben a szövetezett államok teljesen egységes vámterületté olvadnak össze s egyfelől az idegen államokkal szemben egységes vámvonalat s egységes vámtarifát alkalmaznak, másfelől pedig maguk között semmi néven nevezendő vámhatárokat nem állítanak. Az előbb Magyarország és Ausztria között fennállott V.-et az 1908. XII. t. c.-be foglalt vámszerződés váltotta fel.

Vámtárgy. Az olyan áru, melyre a vámfizetési kötelezettség (l. o.) már beállott. L. *Vám-eljárás* alatt is.

Vámtarifa a nemzetközi áruforgalomban előforduló gazdasági ingó jószágok rendszeres jegyzéke, melynek minden tétele az odasorozott ingóságok (árúk) megnevezésén felül annak a megjelölését is tartalmazza, hogy az állam az illető tétel alá tartozó ingóságok után vámot kíván-e szedni vagy sem, az előbbi esetben pedig azt, hogy *mekkora* vám terheli a V. illető tétele alá tartozó árukat. A V. legkezdetleesebb alakja a *betűsoros V.*, fejlettebb a *rendszeres V.* A V. aszerint, hogy milyen irányban szállított árukat sorol fel, lehet *behozatali, kivitel*i vagy *átviteli V.* (L. *Vám.*)

Általános vagy autonóm V. az olyan V., melynek tételeit az ezt felállító állam egyedülállóan, saját gazdasági és pénzügyi szükségleteinek megfelelően állapította meg és amelynek tételeit szerződés útján nem mérsékelte. *Szerződéses V.* az, amely az autonóm V.-nak az idegen állammal kötött vámszerződés útján lekötött (l. alább), vagy mérsékelt tételeit sorolja fel. De általános vagy autonóm V. az is, amelynek több-kevesebb tétele szerződés útján mérséklés alá esett, de ebben az esetben az általános vagy autonóm V. tételeit csak az olyan államok termékeire lehet alkalmazni, amelyekkel a V.-t létesítő államnak nincs sem egyes árucikkek vámját mérséklő *tarifa-szerződése*, sem a »legnagyobb kedvezmény» elve alkalmazását általában kikötő szerződése (l. *Vámpolitika*). Az általános vagy autonóm V. és a szerződéses V. tételei között átmenetnek tekinthetők azok a vámtételek, amelyeket valamely más állammal kötött vám- (kereskedelmi) szerződésben *lekötöttek*. L. *Vámlekötés*.

A vám- (kereskedelmi) szerződéseknek valamely állam V.-jára gyakorolt hatása szempontjából a V.-nak még egy további fajtát különböztetik meg: a *kettős V.-t*. Míg u. i. a többi V.-nál a szerződéses mérséklések mértéke a szerződés kötéseire irányuló tárgyalások során folytatott alkudozás eredményétől függ, addig vannak államok, ahol az általános vagy autonóm V. mellett — melyet ilyen esetben *maximális V.-nak* neveznek — mindjárt eleve, az előbbivel párhuzamosan *minimális V.-t* állapítanak meg, amely a végső vámenedelményeket tartalmazza, amelyeket az illető állam szerződés útján egyáltalában nyújtani hajlandó. Ily rendszer van Franciaországban és egy-két kisebb államban.

Aszerint, hogy valamely V. *specifikus* vagy értékvámokat tartalmaz (l. *Vám*), megkülönböztetünk *specifikus- és érték-V.-kat*. Az utóbbiaknak — az értékvámokkal egybekötött egyéb, nagy hátrányokkal szemben — mindenesetre megvan az az előnyük, hogy szerkezetük rendszerint egyszerűbb, sokkal kevesebb tételből állanak, mint a specifikus V.-k, melyeknél a specifikus vámnak azt a hátrányát, hogy kevésbé simulnak az áruk finomsági fokához és ennek folytán értékéhez, az áruk nagymérvű specifikálása, vagyis minél szűkebb tartalommal bíró és ennél fogva minél nagyobb számú csoportokba sorolása útján igyekeznek ellensúlyozni. (L. *Vám.*)

A V. szerkezetét illetőleg a V.-ban két lényeges hasáb van: a V. *sémája*, vagyis szövege, amely az áruk rendszeres felsorolását tartalmazza, és a *vámtételek* hasábjá, amely a séma szerint felsorolt egyes árucsoportokra szabott vámokat foglalja magában. A séma többé-kevésbé tagolt csoportokba foglalva sorolja fel az árukat és önként érthetően ezt a csoportosítást szorosán követik a tételek is. Az ezernél jóval több taggal bíró modern specifikus V. sémája az árukat többnyire részben természetrajzi összetartozásuk, részben az alapanyaguk minősége szerint megkülönböztetett főcsoportokba, *V.-osztályokba*, majd az egyes V.-osztályokba sorozott árukat több-kevesebb *V.-számba* sorolva csoportosítja, de igen gyakran az egyes V.-számokon belül is, az oda tartozó áruk méretein és finomsági fokán alapuló további alosztályokat (al-számokat) különböztet meg. Valamely állam V.-jának olyan kiadását, amely egyesítve tünteti fel az illető állam általános és szerződéses vámjait, *használati V.-nak* szokták nevezni, mert a V. gyakorlati alkalmazásánál a vámigazgatás közege ezt szokták használni.

Vámtartozás az a pénzösszeg, amelyet a vámfizetési kötelezettségből folyólag vám fejében fizetni kell.

Vámterület az a terület, amelynek más állam területével lebonolyított áruforgalma után az az állam, amelynek fenhatósága alá a V. tartozik, vámot szedhet. A V. határa a *vámhatár*, amely általában összeesik az állam határával. Ez alól a szabály alól azonban vannak kivételek. Eltekintve azoktól a kivételektől, amelyek mindenütt ott szoktak felmerülni, ahol álló- v. folyóvíz alkotja az állam politikai határát (tengeri határnál, hol az állam fenhatósága sokat vitatott nemzetközi jogi elv szerint a part szelétől egy »ágyúlövésnyire» a tengerre is kiterjed, folyóvízi határnál, hol az államterület rendesen a meder középvonalaig terjed, a V. határát, gyakorlati szempontokból, leginkább a partvonallal megegyezően szokták megállapítani), különösen azt a fontosabb kivételt lehet megállapítani, amidőn a V. valamely részét közgazdasági vagy kezelési szempontból kihalásítják annak az államnak V.-éből, amelynek fenhatósága alatt az illető terület áll, anélkül, hogy az ilyen terület, amelyet *vámkülzetnek* szoktak nevezni, ezzel megszűnnék az illető állam politikai területének maradni. Vámkülzetet kétféleképp lehet létesíteni: vagy úgy, hogy hozzákapcsolják valamely idegen V.-hez, amelyhez

helyrajzi viszonyainál fogva inkább tartozik, amivel a V. *kapcsolt* V.-évé válik annak az államnak, amelynek V.-éhez a vámkülzetet kapcsolják, vagy e nélkül; az utóbbi eshetőségnek ismét kétféle módzata lehetséges, vagy az, hogy az ilyen vámkülzet külön, önálló V.-et alkot, vagy úgy (és ez a leggyakoribb eset), hogy az ilyen vámkülzet áruforgalma után ott egyáltalában nem szednek vámot. Ezt az utóbbi módozatot alkalmazták különösen régebben, a tengeri kikötők forgalmának fejlesztése céljából. Újabban, részben az ezzel a módozattal egybekötött különböző elbánás miatt az egy és ugyanannak az államnak különböző helyein teleült kereskedelemmel szemben, részben az ellenőrzéssel járó nehézségek és a gyakori visszaélések miatt, a (többnyire nagyobb) vámkülzetek rendszeréről mindinkább áttértek a *szabad területek* rendszerére. A szabad terület átmeneti alakulat a V. és a vámkülzet közt: vámkülzet a raktározás és ipari feldolgozás végett, akár a saját állam területéről, akár idegen területéről odavitt árúk tekintetében, viszont a V. része az ott fogyasztott, vagy állandóan használt (beépített, stb. és ennek folytán esetleg ingatlan dolgokká vált) ingóságok tekintetében. Ilyen szabad terület manapság majdnem minden fontosabb tengeri kikötőben van, fallal vagy sűrű ráccsal elkerítve a V.-tól, illetőleg a kikötőnek teljesen az utóbbihoz tartozó többi részétől; az ezen a falon vagy rácson alkalmazott és a V. többi részére nyíló kapukon átmenő forgalmat a vámigazgatás közegei szigorúan ellenőrzik. A vízi forgalom céljait szolgáló szabad területeket *szabad kikötőknek* is szokták nevezni. Szabad területet a szárazföldi átviteli forgalom megkönnyítése érdekében víziutakon kívül, szabad kikötőt pedig nemzetközi folyam partján is lehet létesíteni.

Sok államban a vámhatar mentén, ettől 5—15 km. közt váltakozó távolságban még egy *belső vámvonalat* állapítanak meg. A vámhatar és a belső vámvonal közti terület a *határkerület*, a V.-nek a belső vámvonalon innen eső zöme a *belső V.* A határkerület intézményének kettős, egymással ellentétes rendeltetése van: egyrészt fokozott ellenőrzés, készletek hatósági nyilvántartása stb. útján a csempészetet határozottabban megakadályozni, másrészt a határkerület lakosainak a szomszédos vámterület határszéli lakosaival, a mindennapi szükségletek közvetlen kielégítésére folytatott áruforgalom (az ú. n. «határforgalom» vagy «kisebb határszéli forgalom») számára oly vámkedvezményeket biztosítani, amelyeket a belső V. lakói nem igényelhetnek.

Vám-törvény, a vámjognak az a része, amely, szemben az első sorban a valamely időszakban uralkodó *gazdasági* felfogást a külfölddel lebonyolított áruforgalom szabályozása terén érvényesítő *vám-tarifával*, az erre a szabályozásra vonatkozó *jogelveket*, vagyis az ú. n. közigazgatási vámjogot foglalja magában. A V. önként érthetőleg ennek a jogyagnak csak azt a részét tartalmazza, amely egyrészt elvi jelentőségénél, másrészt annál fogva, mert egyfelől a vámigazgatásnak és ennek közegeinek, másfelől az ezekkel, mint *ügyfelek* vagy *vámadólok* (l. o.) szemben állóknak jogokat biztosítanak vagy ezek

valamelyikére kötelezettségeket rónak, a törvényhozási szabályozást igénylik. Az ehhez a joganyaghoz tartozó azokat a szabályokat ellenben, amelyekre a most említett ismérvek egyike sem illik, hanem amelyek egyrészt a részletesebb, aprólékosabb szabályozást foglalják magukban és amelyek másrészt a gyakorlati élet követelményeinek megfelelően gyakrabban igényelnek némi kiegészítést vagy módosítást, a V. végrehajtása iránt rendeleti úton kiadott utasítások, szabályzatok vagy egyes önálló tárgykörök részletes szabályozását tartalmazó ú. n. «rendtartások» foglalják magukban.

A mondott értelemben vett V.-e Magyarországnak eddig nem volt. Ezt a hiányt pótolja a «vámjog szabályozásáról» szóló 1924. évi XIX. t.-c. Ez a most szóban levő joganyagot hét «Rész»-be tagoltan tárgyalja. Ezeknek címei, melyek egyúttal rövid áttekintést nyújtanak az ebben a kodifikációban szabályozott joganyagról, a következők: I. Alapelvek és alapfogalmak; II. Vámigazgatás; III. Vámeljárás; IV. Vámfizetési kötelezettség; V. Jogorvoslatok; VI. Büntető rendelkezések; VII. Átmeneti és záró rendelkezések.

Ausztriának az 1920. évi «Zollgesetz»-ben van az új magyar V.-nyel lényegileg egyező V.-e; a Németbirodalomban még a «Zollverein» idejéből való 1869. évi «Vereinszollgesetz» áll érvényben. Más államokban a közigazgatási vámjog szabályozását leginkább régebbi kodifikációk és többé-kevésbé rendszeres, rendeleti úton létrejött szabályzatok tartalmazzák. A modern ügyeknek annyira megfelelő, egységes V.-e, mint Magyarországnak és Ausztriának, egyik államnak sincs.

Vámunió, l. *Vámegyesület*.

Vám utak, a vámhattártól a legközelebbi határszéli vámhivatalhoz (l. *Vámigazgatás*) vezető és felismerhetőleg megjelölt azok az utak, amelyeken az árúk behozatala és kivitele meg van engedve. A vámvonalon keresztül vezető vasutak, valamint a kikötők V. Minden más a vámvonalon keresztül vezető és meg nem jelölt szárazföldi és vízi út *mellékút*. A vámhattárt mellékutakon átlépni még árúk nélkül is tilos. L. *Vámeljárás*.

Vámügyek névvel jelölik rendszeren, ellentétben a *belső vámok* (l. *Vám*) szabályozásával, a tulajdonképeni vámra vonatkozó ügyeket, amelyek a vámterület, a vámtarifa, a vámszerződések és az ú. n. közigazgatási vámjog rendszerére vonatkoznak. A V. ez ágai egymással szoros kapcsolatban állanak s együttesen szabják meg valamely államnak a nemzetközi áruforgalomban elfoglalt szerepét. Helyesen berendezett V. azok, amelyek módot nyújtanak a nemzeti gazdálkodás legteljesebb kifejtésére és a nemzeti forgalom előnyeinek kihasználására.

Vámügynök. Egyes nagy forgalmú vámhivataloknál (l. *Vámigazgatás*), pl. a Budapesti fővámhivatal központjánál, a vámigazgatás engedélye alapján magánjellelű vállalkozók működnek, mint V.-ők, ezeknek hivatásuk a vámhatalóság által megállapított díjszabás alapján szedett díjakért az ebben nem jártas ügyfelek részére az *árubevallást* (l. *Vámeljárás*) megszerkeszteni és a vámeljárás körül felmerülő más tennivalók tekintetében segítségükre lenni.

Vámvédelem, a belföldi munkának, illetőleg belföldi termelésnek a külföldi munka és külföldi termelés versenyével szemben megvédése védő vámok útján s ezáltal első sorban a belföldi piacnak a belföldi termelés részére biztosítása s ezt követőleg a belföldi termelésnek az exportképességig való fejlesztése. A V. eszközei a *védő-vámok*. L. *Vám*, *Iparpolitika*, *Vámpolitika*.

Vámvisszatérítés, l. *Vámfizetési kötelezettség*.
Vámvizsgálat (*vámhivatali vizsgálat*), lásd *Vámeljárás*.

Vámvonal, helyesebben *vámhatár*, l. *Vámterület*.

Vámzár a csomagokra, tartályokra (csomagzár) vagy a szállítóeszközökre (kocsi-, hajó- vagy fűzár) alkalmazott oly készülék, amelynek rendeltetése megakadályozni a csomagok, a tartályok vagy szállítóeszközök észrevétlen felnyitását s tartalmuk megváltoztatását. A V. rendszeren ömpecsét, ritkábban viaszpecsét. Levételére csak a vámközlegeknek van joguk; illetéktelen szándékos megsértése vagy levétele mint zársértés (l. *Jövedéki büntetőjog*) súlyos büntetés alá esik. L. *Vámeljárás*.

Van (holland), németalföldi személyneveknél eredetileg a származást, de nem a nemességet mutató előszó; gyakran az őt követő szóval egybeírják (pl. *Vanderbilt*).

Ván, 1. török vilajet Kis-Ázsiában, a mai Törökország keleti szélén, a Ván-tó körül, magas hegyvidéken. A hegyek közt gyér népesség lakik, az örményeket kipusztították vagy kikergették. Területe mintegy 40,000 km² s lakóinak számát 300,000-re becsülhetjük.

2. **V.**, város Kis-Ázsiában, a török-örmény V. vilajet fővárosa a Ván-tó mellett 1718 m. magasságban, (1920) 30,000 lak. Két részből áll, a felső, a török fellegvár, az alsó, az örmény kertváros. Van 12 örmény temploma, 11 mecsetje; a felsővárosban számos ékiratos emlék. Székhelye örmény püspökségnek; van pamutipara. A Kr. e. 9. sz.-ban alapította Szárduri, Urartu hetita királyság első királya, ennek fia, Iszpuimir székvárosává tette. Neve Thuspa, asszír nyelven Thuruspa volt. A hetiták maradványai és a bevándorlók keverékéből alakult ki az örmény nép. A görögök a várost Buananak nevezték (ebből lett a Van név); az örmények Samiramagerdnek is hívták s eredetét a mondai Szemiramisszal hozták összeköttetésbe. III. Szapor 360. Kr. e. elpusztította, de ismét megnépesült. Egymásután bizánci, szeldzsuk, majd turkmén uralom alá került; 1387. Timur, 1533. a török foglalta el. A világháborúban 1914. dec.-ben orosz csapatok szállták meg, de 1915 aug. 11. a törökök visszafoglalták, 1916. az oroszok ismét elvették, de 1918 ápr. 7. megint török kézbe jutott.

Vanadinátok az ásványországban, l. *Vanadinit*, *Descloizit*, *Volborthit*, *Dechenit*.

Vanadinit (ásv.), ólom-vanadinát és ólomklorid kettős sója, Pb₂(VO₄)₂Cl, az apatittal izomorf hatszögös oszlopok, finom rostos-vesés halmazok. Rubinvörös, sárga vagy barna, zsírfényű, áttetsző. A leggyakoribb vanadium-érc. Lelőhelye: Windischkappel, Karintia; Halden-wirtshaus, Schwarzwald; Ozieri, Szardínia;

Wanlockhead, Skócia; Bölet, Gotland; Zimapan, Mexikó; Silver-District (rubinveres) és Pinal Co., Arizona (nagy kristályos); Sierra de Cordoba, Argentína.

Vanadium, kémiai elem, amely vegyületeiben mint három vagy öt vegyértékű gyök szerepel. Kémiai jele V, atomsúlya 51.2. A természetben számos érce található, de ezekben a V. csekély mennyiségben fordul elő. Az elemet Wöhler fedezte fel és Berzelius állította elő 1831. Előállítására úgy történik, hogy a V.-dikloridot hidrogénáramban hevítik. Világosszürke, ezüsthévízű kristályos por; fs. (12°-on) 5.5. Levegőn lassan oxidálódik, de hevítéskor V.-pentoxidá alakul át; a savak közül csak a salétromsav (kék színnel) s a koncentrált kénsav (zöldes-sárga színnel) oldja; káliumhidroxiddal összeolvasztva hidrogénfejlődés közben vanadinsavas kálium képződik belőle.

Vanadiumcsillám (ásv.), l. *Roscoelit*.

Vanaku (állat), a fehérfejű sáttánmajom (*Pithecia pithecia* L.) neve.

Vanár (állat), a hulmán (*Semnopithecus entellus* Dufur.) nevű cerkófmajom neve.

van Ben., állatneveknél *van Beneden P. J.* belga zoológus (szül. 1846 márc. 5., megh. Liègeben 1910 ápr. 28.) nevének rövidítése.

Vanbrugh (ejtsd: venbrú), *John*, angol író és építész, szül. Londonban 1666. holland származású családból, megh. 1726 márc. 26. Az angol építészet több remekét ő alkotta, pl. a Haymarket Theatre-t. Erkölcsvigjátékai közül leg híresebbek: *The relapse, or virtue in danger* (1697); *The provoked wife* (1697); *The false friend* (1702). Műveit újabban kiadta Ward (London 1893., 2 köt.). V. ö. *Dametz*, John V.'s Leben und Werke (Wien 1898).

Van Buren Martin, az Egyesült-Államok 8-ik elnöke, l. *Buren*.

Vanca (növ.), l. *Cordia*.

Vancouver (ejtsd: venkuver, azelőtt *Quadra*). 1. Brit-Kolumbiához tartozó sziget a Csendes-óceánban, Észak-Amerika mellett, amelytől a Queen-Charlotte-öböl, a George-szoros és a Juan de Fuca-szoros választja el, hossza 450, szélessége 60–125 km., területe 40,000 km². Lakossága kb. 28,000 lélek, közülük 5000 indiánus; van sok kínai bevándorolt is. V.-t, kisebb síkságaitól eltekintve, a V.-lánc és ágai borítják, ezek legmagasabb pontja a Viktoria Pic (2281 m.). Sziklás partjait fjordszerű öblök szaggatják meg. Számos tava és folyóvize van, de nem hajózhatók. Éghajlata a Kurosvó japán meleg tengeráram behatásától melegebb, mint a déli fekvésű Kalifornia. Nagy erdőségei vadakban, vízei halakban gazdagok. Ásványi kincsekben is bővelkedik, legnagyobb aranybányái a Sooke mellett vannak; szentelepei nagyjelentőségűek (Nanaimo). Fővárosa *Victoria* (l. o.). V.-t 1774. Juan Perez és Martinez fedezték fel. *Quadra* (1775) és *Cook* (1778) tanulmányozták, 1792. *Vancouver George* körülhajózta. Az Oregon-egyezségben 1846. az Unio lemondott róla, 1849. a Hudson-öböl-melléki társaságé lett, hogy betelepítse; 1859. gyarmattá tették és 1866. *Brit-Kolumbiával* (l. o.) egyesítették.

2. V. (*Port Moody*), kikötőváros a V. szigeten épült Nanaimóval szemben a kanadai Pacific-vasút végső pontján, (1921) 116,700 lak., fűrészmalomokkal, kocsis-, gép-, szappan-, cukor- és szódagyártással; fa-, tea-, selyem-, szén- és prémkereskedelemmel. Kikötőjének évi forgalma 44 millió dollár értékű áru behozatalt és 11 milliónyi kivitelét mutat. V.-t 1885. alapították.

3. V., város Washington északamerikai államban, (1920) 12,637 lakossal.

Vancouver (ejtsd: venkuper), *George*, angol hajós, szül. 1758 körül, megh. 1798 máj. havában. 1771-ben az angol tengerészetbe lépett, résztvett Cook 1772–75. és 1776–80-iki expedícióiban; 1790. megbízták, hogy a Chatham és Discovery hajókkal északnyugati Amerikába induljon és ott a spanyolokkal kötött egyezmény alapján a birtokviszonyokat rendezze, valamint a 30–60° é. sz.-ig terjedő partvidéket felmérje. A Jöreményfoknak megkerülésével a Sandwich-szigeteken át 1792 máj.-ban Amerikába érkezve, Quadra y Bodega spanyol parancsnokkal körülhajózta a Quadra, majd V. után elnevezett V.-szigetet. 1792–1794-ig a nyári évszakokban befejezte a Cook-szigetég terjedő felméréseit. A Hornfok körüli visszatérteben kikötötte Dél-Amerika Ny.-i partjainak egy részét. Útleírásai *A voyage of discovery to the North Pacific Ocean* stb. (London 1793., 3 köt. térképekkel) cím alatt jelentek meg.

Váncs, Fark Sztán fia, valamint V. testvére, Niegra s ennek gyermekei, mint Nagy Lajos király hú oláhjai, 1360 jún. 1. a Máramaros vármegyei Váralja oláh falunak felét új adomány címen kapták. 1478-ban V. törzséből már határozottan kiváltak a váncsalvi *Nemesek*, *Dancsok*, *Váncsalvyak* és *V.-ok*. A maig is virágzó *váncsalvi Jurák* Váncsalvi Györgyöt tartják egyenes ősüknek. A Jurákat (Jura, vagyis György fiait) először és határozottan Máramaros vármegye csak 1548 aug. 28. említi. A váncsalvi Jurák élénk részt vettek a vármegyei életben, s küzdöttek II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában, mint 1848–49. is. V. ö. *Márki*, A Váncsok és a váncsalvi Jurák (Magyar-román Szemle, 1897, I—II. füzet).

Vancsa János, gyulafehérvári és fogarasi gör. kat. érsek és metropolita, szül. Vásadon (Bihar vm.) 1820 máj. 18., megh. Balázsfalván 1892 júl. 31. A teológiát a bécsi egyetemen végezte. 1849-ben püspöki titkár, 1855. nagyváradi kanonok, 1865. szamosújvári gör. kat. püspök, 1868. gyulafehérvári s fogarasi érsek és metropolita lett. 1869-ben v. b. t. tanácsosi méltóságra emelték. Balázsfalván monumentális román fiú- és leánynevelő intézetet állíttatott fel és végrendeletileg 120,000 frtnyi alapítványokat létesített szegény papok, tanárok és tanulók segélyezésére.

Váncsa (másképp *Báncza*) *nemzettség* oklevelesen ismert első tagja *Orbáz comes* (megh. 1252 előtt), kinek három fia maradt: *István* esztergomi érsek és bibornok (l. alább), *Péter* (1213–53) és *Bencenc* (Vince) 1244. esztergomi főispán. A nemzetiség tagjai közé tartozott továbbá: *István*, 1263. pápai káplán és pozsegai prépost, 1264. pedig kalocsai érsek.

V. (v. *Báncza*) *István*, államférfi, 1240. váci püspök. 1241-ben IV. Béla ő vele küldte felesé-

gét, gyermekeit s kincseit Bécsbe, hogy Babenberg Frigyes hercegnél a mongolok ellen ótalmat keressen számukra; majd követségbe küldte IX. Gergely pápához és II. Frigyes német-római császárhoz. A visszatért V. Zágrábról Spalatóba követte s mindentit kísérte királyát, ki őt, mint 1242 máj.-tól már Esztergom választott érsekét, Dalmátország helytartójává nevezte ki s védelmére bizván feleségét és gyermekeit, ő maga a mongolok kitakarodásának hírére 1242. visszatért az országba. V. utóbb a legnagyobb buzgósággal támogatva őt a helyreállítás nagy munkájában, miért is IV. Ince 1243 júl. 7. megerősítette az esztergomi érsekségben, sőt 1252 okt. praenestei püspökké s bibornokká is kinevezte. Így V. lett *Magyarország első bibornoka*. Rómába költözvén át, nagy szeretettel képviselte a kuriában a magyar érdekeket s éveken át élvezte az egymásra következő pápák bizalmát. Arcképe fennmaradt abban az üvegfestményben, amelyet a chartresi Notre Dame du Pilier kápolna számára ő maga ajándékozott s mely őt szűz Mária előtt térdepelve mint bibornokot ábrázolja.

Van-csau, kínai kikötő, l. *Vönn-csau*.

Váncsalva (*Oncesti*), kisk. Máramaros vm. sugatagi j.-ban, (1910) 1469 román lak. Közélemben petroleum fordul elő. (Tr. R.)

Váncsod, nagyk. Bihar vm. berettyó-újfalusi j.-ban, (1920) 1896 magyar lak.

Vanczák János, szerkesztő, szociáldemokrata politikus, szül. Budapesten 1870 nov. 19. Iskolái végeztével épületlakatos lett. 1893-ban visszaváltva külföldi vándorlásából, bekapcsolódott a szocialista pártmozgalmakba. 1900-ban ipartestületi tisztviselő, 1904. szövetségi titkár, 1920. a Népszava napilap főszerkesztője lett. 1922-ben nemzetgyűlési képviselőnek választották. Megjelent munkái: *Vér és vas* (költ. 1918); *Dolgos emberek világa* (novellák, 1920); *Háborús emlékek* (költ., 1920). Lefordította Paul Umbreit: Huszonöt év a német szakszervezeti mozgalomból (1921) és Karl Kautsky: A demokráciától az állami rabszolgaságig (1922) c. munkákat.

Vanda R. Br. (növ.), az Orchideák génusza, melynek 20 faja az Indo-maláji területen honos és több közülök kedvelt üvegházi növény.

Vandal, *Albert*, francia történétíró, a francia Akadémia tagja, szül. Párisban 1853 júl. 7., megh. u. o. 1910 aug. 30. Főleg Franciaország keleti politikájának történetével foglalkozott. Főműve: Napoleon et Alexandre I. (1891—1896, 3 köt.)

Vandal-nyelv, így is nevezik a középszudáni (Afrika) Mandara uralkodó nyelvét.

Vandalitlia, l. *Andaluzia*.

Vandalizmus (lat.) a m. vad rombolás, céltalan pusztítás, amit a *vandalok* (l. o.) különösen Róma városának műkincsein elkövettek, akiknek nevét ilyformán a szóhadomány örökre megbélyegezte. Magát a V. szót ebben az értelemben Grégoire bloisi püspök használta és vitte be az irodalomba a francia nagy forradalom korában (a francia konventhez intézett levelében).

Vandalok, germán nép, eredetileg az Odera mellett lakott és két törzse volt: asdingok és silingek. Később a gótokkal együtt betörték a római birodalomba, majd pedig a mai Sziliziába és Morva-

országba költöztek, ahonnan Constantinus Pannoniába is áthozott telepeseket. A nép zöme azonban 407. átkelt a Rajnán és Gallián keresztül Hispániának középső és D.-i részébe nyomult. A Ny.-i gótok 416. visszaszorították őket Hispánia É.-i részébe, de Geiserich alatt 428. ismét a D.-i partokig hatoltak és az alánokkal szövetkezve 429. átkeltek Afrikába, két év alatt Mauretánia összes városait elfoglalták, majd azután Hippót és Karthagót (439) is és így Észak-Afrikában egy vandál birodalmat alapítottak. A Földközi-tenger Ny.-i részében minden sziget és partvidék szenvedett rablótámadásaiktól, sőt 455. maga Róma is. De Geiserich halála után (477) nagyon hanyatlott a hatalmuk és 533. Belizár, Justinianus vezére, Afrikát visszahódította, a vandál asszonyoknak római férjeket adott, a férflakosságot pedig a császári lovasságba sorozta. Löher azt hiszi, hogy a Kanári-szigetnek kihalt őslakói, a guancho, a vandáloknak voltak ivadékaik. V. ö. *Pupencordt*, *Geschichte der vandalischen Herrschaft in Afrika* (Berlin 1837); *Marcus*, *Histoire des Vandales en Afrique* (Paris 1838); *L. Schmidt*, *Geschichte der Wandalen* (Leipzig 1901); *Wilser*, *Wanderungen der W.* (Gotha 1903).

Vandamme (ejtsd: vañdamm), *Dominique Joseph, Hüneburg grófja*, francia hadvezér, szül. Casselban (Nord dép.) 1771 nov. 5., megh. u. o. 1830 máj. 15. A forradalmi háborúkban 1793. már dandártábornoki rangra emelkedett. 1805-ben kitünt az austerlitz-i csatában, 1813. a drezdai csata után Napoleon 30,000 emberrel Csehországba küldte az osztrák-orosz főserég üldözésére, de Kulm mellett aug. 30. seregestül elfogták. Sándor cár Szibériába küldte hadifogságba. Kiszabadulása után a 100 napi uralom alatt újból Napoleonhoz csatlakozott s mint a 3. hadtest parancsnoka harcolt a oroszok ellen a Wawre mellett 1815 jún. 18. Ezután Amerikába költözött, 1818 óta Gent mellett élt és csak 1824. térhetett haza szülővárosába.

Vanderbilt, hollandi eredetű dúsgazdag észak-amerikai család, melynek vagyonát és befolyását az id. *V. Cornelius* (szül. 1794 máj. 17., megh. 1877 jan. 4.) alapította meg, aki az 1812–15-i angol-amerikai háborúban hadiszállítással nagy vagyont szerzett. Később gőzhajózáratokat létesített s oly szerencsével működött, hogy 1857. egy száz hajóból álló kereskedelmi flotta tulajdonosa volt. Ezután vasúti vállalkozásokba fogott s halála előtt a három legjövendőbb vasúti vonal fölött rendelkezett. *Pia*, *V. William*, (szül. 1821 máj. 8., megh. 1885 dec. 8.) az atyjától örökölt 100 millió dollárt megkészszerelve hagyta fiaira s újabb vasútvonalak megszerzésével a *Vasútkirály* nevet kapta. Legidősebb fia az ifj. *V. Cornelius* (szül. 1843 nov. 27., megh. 1899 szept. 12.) volt, akinek legifjabb leányát, *Gladyst* (szül. 1886) *Széchenyi* László gróf vette nőül 1908 jan. 27. V. ö. *Croffut*, *The Vanderbilts* (Chicago 1886); *Gladon*, *Les Vanderbilts et leur fortune* (Paris 1889).

Vandérem (ejtsd: vañdórem), *Fernand*, francia író, szül. Párisban 1864 jún. 25. A *Revue Bleue*, *Le journal* s más lapok munkatársa volt. Regényei: *La cendre* (1894); *Le chemin de velours* (1896); *Les deux rives* (1897); *La victime* (1907)

stb. *Szindarabjai*: *Le calice* (1898); *La pente douce* (1901); *Les Fresnoy* (1907); *La timbale* (1909); *Cher matre* (1911) stb. Magyarul megjelent: *Az áldozat* (reg., ford. *Radó* Antal, Budapest 1919).

Vanderkindere, *Léon*, belga történétíró, szül. Brüsszelben 1842 febr. 22., megh. Uccleben 1906 nov. 9. Mint brüsszeli egyetemi tanár 1882. megalapította a belga embertani társulatot. Főleg hazájának középkori történetével foglalkozott. Fontosabb munkái: *Recherches sur l'ethnologie de la Belgique* (1872); *Introduction à l'histoire des institutions de la Belgique au moyen-âge* (1890); *La formation territoriale des principautés belges au moyen-âge* (1899—1902) stb.

Van der Neer, *I. Neer*.

Van der Stappen, *I. Stappen*.

Vanderstraeten (*van der Straeten*), *Edmond*, belga zenei író, szül. Audenardeban 1826 dec. 3., megh. u. o. 1895 nov. 25. Zenebírálatain kívül sok becses önálló tanulmányt írt. Legnagyobb és legnevezetesebb műve: *La musique aux Pays-Bas* (1867—88, 8 köt.).

Vanderveelde, *Emile*, belga politikus és szocialista író, szül. Ixellesben (Brüsszel mellett) 1866 jan. 25. Ügyvéd volt Brüsszelben. 1894-ben képviselőnek választották. Rövid idő alatt a belgiumi szociáldemokrata pártnak, a belgiumi törvényhozásnak és a nemzetközi munkásmozgalomnak is vezető tagja lett, később elnöke a munkás-internacionále állandó szervének, a nemzetközi irodának is. 1910 okt. 29. Budapesten előadást tartott a belgiumi nemzetiségi kérdésről. A világháború kitörése után tagja lett a belga kormányknak. 1914—17-ig hadügyi, 1917. belügyi, 1918—21. igazságügyi miniszter volt. Nevezetesebb művei: *Les associations professionnelles d'artisans et d'ouvriers en Belgique* (2 köt., Bruxelles 1891); (*Destrée-vel*.) *Le socialisme en Belgique* (Paris 1898); *La propriété foncière en Belgique* (Paris 1900); *Le collectivisme et l'évolution industrielle* (1900); magyarul: *A collectivismus és az ipar evolúciója*, ford. *Wildner* Ödön és *Zalai* Béla, 1907); *Essais sur la question agraire en Belgique* (Paris és Gand 1903); *L'exode rural et le retour aux champs* (1903); *Le socialisme et l'agriculture* (Bruxelles és Gand 1906); *Essais socialistes*: *L'Alcoolisme—La Réligion—L'Art* (Paris 1906); *La coopération neutre et la coopération socialiste* (Paris 1913); *Problèmes d'après guerre* (1918).

Van der Venne, *I. Venne*.

Van der Waals, *Jean Dietrich*, *I. Waals*.

Van Deysse, *I. Alberdingk-Thijm*, 4.

Vandiemen-föld, *Tasmania*.

Vandiemen-öböl, az Arafura-tengernek Észak-Ausztráliába nyúló öble, amelyet K.-en a Coburg-félsziget és Ny.-on a Melville-sziget határol. Beléje torkolnak az Alligator-folyók.

Van Diemen-szoros, tengerszoros Kiu-siu japáni sziget és Tanega-Sima sziget közt, japáni neve Oszumi-kaikjo.

Vándor, *I. Iván*, családi nevén *Várady* Ilona, írónő, szül. Debreczenben 1886 máj. 23. Írói működését a Budapesti Hirlapban kezdte, majd több napilapban folytatta. Elbeszéléseit és regényeit hű

megfigyelés, plasztikus jellemrajz, stílusát színes-ség és költői hangulatosság jellemzi. Egyes műveit több nyelvre lefordították. Önállóan megjelent művei: *Köd kisasszony* (elbeszélések 1908); *Ács Éva* (reg.); *Balassa Bálint szerelmei* (elbeszélések 1917); *Az arany madár* (reg. 1918); *Petrőczy Kata* (reg.); *Az apostol* (reg.); *A megváltó ismeretlen* (reg. 1925).

2. V. Leó, zeneszerző, l. *Weiner*.

Vándorállatok (állat), mindazok az állatok, melyeknél a vándorlás (*migratio*) jelensége észlelhető. L. *Vándorlás*.

Vándor alosa (állat), l. *Alosa*.

Vándorantilóp (állat), l. *Antilópok*.

Vándorárverés, l. *Vándorkereskedés*.

Vándorárj, rendszeresen ismétlődő sport- vagy művészi versenyeknek az a díja, jutalomtárgya (serleg, koszorú stb.), amely csak ideiglenesen, a legközelebbi versenyig (egy vagy több év) marad a győző tulajdonában s a következő versenyen újra küzdeni kell érte. A megállapított föltételekhez képest, esetleg az egymásután való harmadik vagy csak második győzelem után végleg a győzőé maradhat.

Vándorgalamb (állat), l. *Galambfélék*.

Vándorgyűlés, l. *Kongresszus*.

Vándorhangya vagy *levélvágó hangya* (*Atta cephalotes*, állat), l. *Atta*.

Vándoripar, az iparüzés oly neme, mely az állandó lakhelyen kívül és ipartelep alapítása nélkül, folytonos helyváltoztatással folytatatik. Külön iparhatósági engedélyhez van kötve. A V. egy neme a házalás (l. o.).

Vándorkagyló v. *orosz kagyló* (*Dreissensia [Dreissena v. Dreyssena] polymorpha* Pall., állat), a *Kagylók* (*Lamellibranchiata*) rendjébe tartozó kagylófaj. Héja 2—4 cm. hosszú, 2 cm. magas és 1.5 cm. széles, háromszögletes s a kecske eszükéhez (kórméhez) hasonló alakú. Színe szennyessárga vagy zöldes olajbarna, sötétebb barna hullámzatos haránt sávokkal. A mi édesvízi kagylóinktól eltérőleg helyét nem változtatja, hanem *byssus-fonalai* segítségével idegen tárgyakhoz, cölöpökhöz, kövekhez, hajó fenekéhez, tutajhoz s egyéb vízben levő tárgyakhoz, igen gyakran más kagylókhöz többnyire csoportosan erősíti magát. Ez a körülmény a V.-t alkalmassá teszi a vándorlásra, amennyiben lehetővé teszi, hogy a hajók a fenékre ráerősített kagylókat távoli vidékekre elszállítsák s ott, ha a viszonyok kedvezők, a V.-k megtelepednek és gyorsan nagy tömegekben elszaporodnak. A V. eredetileg tengeri állat; eredeti hazája a Káspi- és Fekete-tenger, hol a nagy folyók torkolata táján kevert vízben él; innen azonban mindenhová elterjedt úgy, hogy ma kozmopolita-állatnak tekinthető. Hazánkban is, különösen a Duna mentén, gyakori; Budapesten a vízvezetési csövek vizében is megtalálták már.

Vándorkereskedés, vagy házalás (l. o.) vagy vándorraktárak útján folytatott kereskedés. Ezek az utóbbiak oly üzletek, amelyeket helyről-helyre vándorolva folytatnak, mindenütt rövidebb-hosszabb ideig külön raktárt tartva fenn. (A vásárokon, kiállításokon elhelyezett ilyen eladói helyek nem esnek ez alá a fogalom alá.) Egy-egy helyen való működésüket gyakran árveréssel

(vándoraukción) fejezik be. A V. a forgalomtól távol eső helyeken kívánatos lehet, viszont sok tekintetben sérti a megtelepedett kereskedők érdekeit, koldulás takarójául is szolgálhat és ezért külön engedélyhez van kötve. Bizonyos tekintetben a V. fogalma alá tartoznak az ú. n. detailutazók is, akik nem kereskedőknél, hanem magánosoknál gyűjtenek megrendeléseket cégtük vagy megbízójuk számára. A helyi érdekek ezek ellen különösen élesen foglalnak állást.

Vándorkiállítás, műkiállítás, amelynek anyaga városról-városra vándorol s amelyet rendezői a képek kelendőségéhez mérten időnként felfrissítenek. Nálunk az első sikeres V.-t a Képzőművészeti Társulat 1907. Felsőmagyarországon rendezte.

Vándorkő, l. *Vándorkövek*.

Vándorkönyv, régi, ma már nem létező igazolási könyvecske, amely arra szolgált, hogy a vándorló mesterlegény azzal igazolhassa magát. A vándorlás megszűntével ez is megszűnt.

Vándorkövek, nagy kőzettuskók, amelyek eredetileg nem ott voltak, hol ma feltalálhatók, hanem a gleccserektől v. úszó jéghegyektől vitettek oda, tehát valóban erraticus kőtsuskók. Régebben a német síkságot elborító számtalan vándorkövet úszó jéghegyek által velték É.-ről odajutottaknak (Drift-teória), újabban azonban bizonyossá vált, hogy a jégkorszakban a hatalmas skandináv jég-takaró útján kerültek találatási helyeikre. L. *Jégkorszak*.

Vándorláp, l. *Úszószigetek*.

Vándorlás (*migratio*, áll.), az a jelenség, midőn az állatok bizonyos természetű vagy más körülmények által késztetve tartózkodási helyüket elhagyják és olyan más vidékre költöznek, ahol a viszonyok életük fenntartására sokkal kedvezőbbek. A V. lehet rendes vagy kivételes. Rendes pl. a madaraknál (l. *Madárvonulás*, *Kóborló madarak* és *Költöző madarak*). A madarakon kívül még más állatok is vándorolnak rendszeren. Így a halak ívás idején a tengerből a folyókba vagy megfordítva a folyóvíziek is csendesebb helyet keresnek fel ikráik lerakására. Rendkívüli V.-ra különösen egyes fajok túlságos elszaporodása ad okot, midőn azután csapatosan kerekednek fel és hagyják el szülőhelyeiket és ilyenkor gyakran megtörténik, hogy az erősebb jövevény kiszorítja a gyengébbet, mint ahogy a Keletről jövő vándorpatkányok kiszorították a gyengébb házi patkányokat. A V. különösen fontos tényező az egyes fajok földrajzi elterjedésében. Az új fajok keletkezésében a V.-nak *Wagner* Móric tulajdonított nagyobb jelentőségét. Az ő 1868. kifejtett, ú. n. *migrációs-elmélete* szerint, ha valamely faj egyéneknek egy része V. útján az eredeti tartózkodási helytől eltérő más vidékekre kerül és a törzsfajtól földrajzilag elszigetelődik, úgy, hogy velük nem kereszteződhetik, akkor ezekből az egyénekből hovátovább a törzsfajtól eltérő változat és új faj fejlődik, ellenben a törzsfaj eredeti jellemvonásait változatlanul megtartja. — Többé-kevésbé szabályszerűen vándorolnak a tengerben az alsóbbrendű tengeri állatok, sőt egyes halak is, amennyiben évszakeri szerint, sőt naponta is a víz felszínére jönnek és ismét a mélyebb szintéjakra

süllyednek. Ezek a függőleges irányú V.-ok részben teljesen passzívak, azaz a víz áramlásain alapszanak, részben azonban az állatok napfény és napmeleg iránti szükségleteinek kielégítésén alapszanak.

Vándorlasközösség (*commigratorismus*), az együttélésnek az a formája, midőn valamely állat egy más, rendszeren gyorsan mozgó állatra telepedik s azzal anélkül, hogy vele élőkódési viszonyban vagy igazi életkölcsonösségben állana, viteti magát, vagy pedig azzal együtt vándorol. Pl. az *Echeneis* (gályagáncs) nevű hal különböző gyors mozgású halakra, teknősökre szívja rá magát s azokkal s azokkal viteti magát. Egyes állatok azokkal az állatokkal vándorolnak együtt, melyekből hasznuk van; pl. a gulyamadarak (*Molothrus*) a nagy kérozdőkkel együtt vándorolnak, mert azokkal a nyüvekkel táplálkoznak, melyek ezeken az állatokon, illetőleg bélsarukban élnek. A V. aránylag nagyon elterjedt az állatvilágban.

Vándorlegény, az az iparossegéd, aki mesterségében való tökéletesbülés céljából régebben, a közlekedés primitívebb korszakában idegenbe ment; néha évekig is tartott ez, míg azután visszatérve vándorlásából, letelepedett. Régen a céhek kötelezővel tették az ilyen vándorlást.

Vándorlóp, l. Lépbetegségek.

Vándorló lárvá (larva migrans). A Hypoderma- és Gastrophilus-nemekbe tartozó legyek lárvái alkalomadtán, elvértve, az ember bőrében is előfordulnak s ezek okozzák azt a sajátságos betegséget, amely «bórvakondok» vagy *creeping disease* néven ismeretes. E betegség rendszeren a test fedetlen részein (arc, kéz, láb) kezdődik s igen gyakori a földön csuszáló gyerekek farán. Az első jelek erős égésben és viszketésben nyilvánulnak, majd 1—2 mm. széles, a bőr felületéből kissé kiemelkedő, szabálytalan, 10—20 cm. hosszú, kigyózdó vonal tűnik elő, mely naponként 1—15 cm.-rel, néha óránként 1 cm.-rel növekszik, míg másik végén gyógyul. A folyamat hónapokig is eltart.

Vándorló levél v. vándor levélsáska (*Phyllium siccifolium* L., állat), az *Egyenesszárnyúak* (l. o.) rendjének *Lépkedők* (*Gressoria*) alrendjébe tartozó sáskaféle rovar. Kelet-Indiában és a szomszédos szigeteken honos. A megtévesztésig hasonlít a levélhez, zöld színű. A hím 70, a nőtény 90—95 mm. hosszú. A bennszülöttek azt hiszik, hogy a fán terem, igazi levélből lesz, amely lábukat kap. Nagy petéi szürkésbarna színűek s bordázottságukkal feltűnően hasonlítanak növényi magvakhoz. A kikelő porontyok eleinte vöröses-sárgák, csak később lesznek — szüleikhez hasonlóan — zöldszínűek. (L. az *Egyenesszárnyúak* cikkéhez mellékelt képet.)

Vándormadarak (állat), l. *Madárönulás, Költöző madarak és Kóborló madarak.*

Vándormáj (*hepar migrans*). A májnak az az állapota, midőn a rendszernél mozgékonyabb és a szokottnál mélyebben van elhelyezve. Ilyenkor a máj mint a jobb bordaív alá visszatolható test tapintható a hasban. Rendszeren a veleszületett általános testi gyöngeség egyik jelensége és vándorvesével, gyomorstüvedéssel stb. együtt fordul elő. Gyógyítása: haskötő.

Vándorművészek, úgy a középkorban, mint napjainkban is községről-községre járó szemfényvesztők, bővészek, állatszoliditók, komédiások, táncosok, énekesek, színészek.

Vándorépek, l. *Nomadok.*

Vándoröszön (*poriomania, automatizmus*), kóros okokból fakadó kóborlás, utazás, amilyen nyavalyatörőskön ködös állapotban észlelhető gyakran. Az ilyen betegek gyakran hosszú utakat tesznek meg anélkül, hogy erről tudnának s csodálkozva hallják az egésztest. Viselkedésük rendszerint ez idő alatt nem föltűnő s egészen célszerűnek látszhatnak.

Vándorpatkány (állat), l. *Patkány.*

Vándorraktár, l. *Vándorkereskedés.*

Vándorsáska (állat), l. *Sáskák.*

Vándorsejtek (*Recklinghausen*) részben a fehérvérsejtekből, részben kötőszöveti sejtekből származó, önálló mozgással bíró sejtek, amelyek a testnedvekben vándorolnak, a gyuladásoknál, sarjszövetképződéseknél nagy szerepük van.

Vándorserege (állat), a pásztormadár (*Pastor roseus* L.) népies neve.

Vándorsólyom v. kéksólyom (állat), l. *Sólyomfélék.*

Vándorszarka v. kotri (*Dendrocitta rufa* Scop., állat), l. *Dendrocitta.*

Vándorszínészet. Mielőtt a színészetnek állandó letelepedőhelyei voltak, kénytelen volt városról-városra vándorolni s kénytelen részben még ma is, habár korlátoltabb mértékben. A magyar színészetnek igen sok kimagasló alakja mint vándorszínész kezdte pályafutását. L. *Magyar színészet.*

Vándortanítás, a szakismereteknek lehető széles körben való terjesztésére szolgáló intézmény. Célja az, hogy a tanító a gazdálkodást folytató népet a saját lakóhelyén keresse fel s ott nyilvános összejöveteleken a nép foglalkozását érintő szakismereteket előadja, főleg pedig a legjobb eljárásokat, kézfogásokat gyakorlatilag bemutassa s a fölmerülő kérdésekre a felvilágosítást, útbaigazítást nyomban megadja. A vándortanító működése felülelheti a mezőgazdaság összességét vagy pedig csak egyes ágait; kiterjedhet az egész országra vagy pedig csak egyes vidékre; így aztán vannak országos és kerületi, általános gazdasági és különleges szakbeli (pl. komló, kender és len, burgonyatermelési, kertészeti, szőlőművelési, méhészeti stb.) vándortanítók. L. *Mezőgazdasági szakoktatás.*

Vándorvese (*ren migrans*). A vesének az az állapota, midőn rendes helyét elhagyja és mint jellegzetes alakú, mozgatható test a hasban tapinthatóvá válik. Néha tüneteket nem okoz, máskor keresztitáji fájdalmakat, gyomorpanaszokat, sőt igen heves görcsöket stb. okoz. Rendszeren a veleszületett általános testi gyöngeség részjelensége. Kifejlődését elősegíti: gyakori terheség, lesóványodás, fűzőviselés stb. Gyógyítása: hizlaló kúra, haskötő, a vese helyére varrása.

Vandrák András, pedagógiai és filozófiai író, szül. Csetneken 1807., megh. Eperjesen 1884. 1831-től kezdve az eperjesi ev. kollégiumban tanította a magyar irodalmat, bölcsészetet, latint, matematikát és fizikát; majd a teológiai és jogi

szakon is tanított és sok évig a kollégium igazgatója volt. Lélektani, logikai, etikai és észjogi tankönyveit országszerte használták. 1870-ben kidolgozta a magyar protestáns gimnáziumok szervezetét. 25 éves tanárságának tinnépén Arany János hozzá írta a Tanári jubileumra című költeményét (Quem dii odere...), a jenai egyetem tiszteletbeli bölcsészett doktorrá avatta. Eötvös 1867. meghívta a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba a protestáns osztály főnökévé, de V. nem hagyta el iskoláját. V. ö. *Vécsey* Tamás, Emlébeszéd V. felett (M. T. Ak.); Az eperjesi ev. koll. Értesítője 1884—85; *Szelényi* Ö., V. mint pedagógus (Magyar Paedagogia 1916).

Van Dyck, l. *Dyck*.

Vanellus (állat), l. *Bibic*.

Van Erpen, *Thomas*, l. *Erpenius*.

Vanessa (állat), a nappali lepkék *Nymphalidae* (l. o.) családjának egyik neme. Az ide tartozó fajokat jellemzi a hosszú bunkós csáp, a tisztító kéfévé elkörcsösült mellső lábpár, a többnyire fogazott, vagy kiszögeléseket mutató, élénk színű szárny. Hernyójuk ágas tüskével borított, bábjuk feji része két hegyben végződik, sokszor fémes foltokkal díszített. Ide tartozik a *nappali pávaszem* (l. o.), a *csalánlepké* (l. o.), a *bögáncspille* (l. o.), az *Atalanta-lepke* (l. o.), más néven: admirális, a *gyászpillangó* (l. o.), a vörösbarna nagy *rókalepke* (*V. polychloros* L.).

Van Eyck, festők, l. *Eyck*.

Vanga, kikötőhely Brit-Kelet-Afrikában, az Umba-torkolat két ága közt. V. kiindulópontja a Masszai-földre menő karavánoknak.

Vangál (állat), a foltos kuszkus (*Phalanger maculatus* E. Geoffr.) neve hazájában.

Vanganui, Új-Zéland sziget 190 km. hosszú folyója; ered a Taupó-tóból és a hasonlónevű község alatt torkollik a Csendes-óceánba. Szép vidékét sok turista keresi föl.

Vangara, a mandingóval (l. o.) rokon néger törzs.

Vángel Jenő, zoológus, szül. Perkátán 1864 ápr. 16., megh. Budapesten 1918 dec. 29. A budapesti egyetemen 1886. bölcsészdoktorrá avatták. Ugyanaz év őszén az egyetemi állattani és összehasonlító boncolástani intézethez került első tanárságéknak. 1892-ben a szövet- és módszertanból magántanárrá habilitáltak és 1897 jan. 1. adjunktus lett. 1900-ban a budai polgári iskolai tanárképző (Paedagogium) r. tanárának, 1910. ugyanezen intézet igazgatójának nevezték ki. Elnöke volt az Országos Pedagógiai Könyvtárnak és Tanszermuzeumnak. 1886-ban a Rovartani Lapok társszerkesztője volt. Eleinte kivált lepkészettel foglalkozott, később szövettannal, összehasonlító boncolástannal, édesvízi gerinctelenekkel, nevezetesen a mohaállatokkal és szivacsokkal. Munkálatai közül nevezetesebbek: *Adatok a vízi bogár* (*Hydrophilus piceus*) *tápláló csövének bonc-, szövet- és élettanához* (1886); *Mikroszkópi módszertan* (Budapest 1889); *Állatok konzerválása* (u. o. 1892); *Adatok az almafélék gyümölcsseinek morfológiájához* (Margó-féle pályadíjjal jutalmazva); *Adatok Kocsóc és környékének lepkefaunájához* (1885); *Adatok Arva vármegye lepkefaunájához* (1885); *Adatok Trencsén vármegye lepkefaunájához* (1886); *A szűznemzés*

(1886); *A jelenkor bibora* (1892); *Az édesvízi mohaállatok* (1894, Margó-féle külön díjjal jutalmazva). A Balaton tudományos vizsgálatában résztvevén, a szivacsokat, mohaállatokat és a gyűrűsférgeket dolgozta fel. Értekezései többnyire német és francia kivonásban is megjelentek. Átdolgozta a Roth S.-féle Állattan és Pap J.-féle Természetrájk című tankönyveket. A Természettudományi Társulat által kiadott A magyar birodalom állatvilága (Fauna Regni Hungariae) című munkában a szivacsokat és a mohaállatokat állította össze. Seemayer társaságában (aki a növény- és ásványtan dolgozta ki) megírta az Athenaeum által kiadott *Nagy Képes Természetrájk*-ban az állattani részt (1899). Az állat- és növénytan tanításáról és borszeszes vagy formaldehides készítmények előállításáról iskolai gyűjtemények számára a Magyar Tanítóképzőben és a Tanszer-Muzeum Hivatalos Értesítőjében jelent meg több tanulmánya (1902—1903. évf.).

Vangerow, *Karl Adolf von*, német pandektista, szül. Schiffelbachban (Kurhessen) 1808 jún. 5., megh. Heidelbergben 1870 okt. 11. Előbb a marburgi, 1840. pedig a heidelbergi egyetemen lett tanár. A M. Tud. Akadémia 1858. kültagjává választotta. Fő munkája: *Leitfaden für Pandektenvorlesungen*, amely később *Lehrbuch der Pandekten* címmel jelent meg (Marburg 1839—45, 3 köt.; 7. kiad. 1863—70; új kiad. 1875—77). 1841 óta egyik kiadója volt az Archiv für die zivilistische Praxis c. gyűjteménynek.

Vangionok (*Vangiones*), germán nép, amely Ariovistus idejében a Rajna bal partján lakott; főhelye Vangio vagy Augusta Vangionum (Worms) volt.

Vanglo (növény), l. *Sesamum*.

Vanguru, keletafrikai bantu földművelő nép, a Vámi és Luidzsi völgyében.

Van Harmen, l. *Arminianusok*.

Van Hasselt, l. *Hasselt*.

Van Hise (ejtsd: heisz), *Charles Richard*, amerikai geológus, szül. Fultonban (Wisconsin) 1857 máj. 29. A madisoni egyetem tanára, majd 1903. elnöke lett. 1883—88 között a Lake-superior vidékét térképezte mint geológus. Nevéhez fűződik az *algonkián* emeletelválasztása a tulajdonképeni archaikumtól. Főbb művei: *Archean and Algonkian* (Bull. U. S. geol. Survey 1892); *Treatise on metamorphism* (1904), amely nagy hatással volt az érteletek kutatására; *The conservation of natural resources in the United States* (London, New-York 1910).

Vanhove Sarolta, l. *Talma*.

Vanhöffen, *Ernst*, német zoológus, szül. Wehlauban (Kelet-Poroszország) 1858 nov. 15. A berlini Zoológiai Múzeum főtisztviselője. Nagyszámú irodalmi művei a tümlösökkel, rákokkal és főleg az arktikus és antarktikus állatvilággal foglalkoznak.

Vani, keletindiai folyó, l. *Brahmani*.

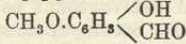
Vanikoro, a Santa-Cruz-szigetek egyike.

Vanilia (növény), l. *Heliotropium*.

Vanilla *Sv.* (növény), az Orchideák genusza, melynek mintegy 20 faja az összes tropikus tájakon honos. Kúszó, légygyökereket bocsátó növények, amelyek több m.-nyire is megnőnek és felső

részük számos virágfürtöt visel. Nevezetes faja a *V. planifolia* Andr. (l. a *Fűszernövények* mellékletén), melynek hosszú, feketés magháza az illatos vanília fűszert szolgáltatja (fructus vanillae). Ez Mexikó K.-i részén őshonos, de már a trópusokon sok helyen termesztik. A kakaófával együtt is tenyészik; még pedig e fák kérgére telepítik a *V. planifoliát*. Az illatos vanília-anyag szárítás közben fejlődik és túalakú kristályokban válik ki.

Vanillin, methylpyrocatechualdehyd:



számos növény, főképen a vanília alkotórésze, amelynek külsejére fehér kristálytűk alakjában gyakran rárakódik. Fehér, sajátos illatú kristálytűk. Hidegvíz kevéssé, szesz, éter, kloroform stb. bőségese oldja. Az illatszergyártásnál használatos *V.-t* rendszerint mesterségesen állítják elő coniferinból, eugenolból vagy guajakolból.

Vanini, Lucilio, olasz szabadgondolkodó, szül. Terra d'Otrantóban 1585 febr. 9., megh. máglyán Párisban 1619. Katolikus pap volt s a skolaszticizmus ellen felébredt új bölcselet irány híve. Mint mártírtársa, Bruno Giordano, kit 1600. égettek meg elevenen Rómában, műveiben: Amphitheatrum aeternae providentiae 1615 és De admirandis naturae arcanis 1616, a dolgok természetének egyemes és kizárólag racionális felfogására törekedvén, mindinkább a pantheizmus felé hajolt, amiért üldözöttvén, előbb Franciaországba, majd Svájcba, Hollandiába és Angolországba ment, végre midőn értesült róla, hogy köröző levelet bocsátottak ki ellene, *Ucilio Pompeo* álnév alatt Toulouseban vonta meg magát. Itt elfogták, atheizmusért pörbe fogták és Párisban elítéltvén, előbb kitépték a nyelvért, azután elevenen máglyára tették és nyilvánosan megégették. Írtak róla *Vaisse* (1871), *Palumbo* (1878), *Cagno Politi* (1894).

Vanitas vanitatum (lat.) a. m. hiúságok hiúsága, vagyis minden hiú a világon.

Vanity fair (ang., ejtsd: venniti fēr), a. m. hiúság vására; Bunyan (l. o.) híres allegorikus műve óta használják; Thackeray egyik leghíresebb regényének címe.

Vanjamjembe, Unyamnyembe lakosai.

Vanjamvezi, Unyamvezi lakosai.

Vánkos, a heraldikában a sisak és sisakdísz között átmeneti kapocs gyanánt alkalmazott négyszögletű, végein bojtokkal díszített alakok, amelyek a sisakra helyeztetnek s rendszeren a pajzs színeit mutatják.

Vánkosdeszka, az a deszka, melyet a gerendavég alá teszünk, hogy a gerenda ne közvetlenül a falon fektődjék.

Vánkosfa v. párnafa, 8 cm. magas, 8—12 cm. széles gerenda, amelyre a puhafapadozatot v. a parkett vakpallóját fektetik. A *V.-k* a feltöltésbe jól beágyazva, mintegy méternyi távolságon fektésnek egymástól. — *V.*, a tölgyfahajó őrfájának oldalára szegezett lécs, amely azt a lovaskötél surlásától óvja. L. *Födém*.

Vánkostánc, l. *Magyar táncok*.

Van-li-csang-csang, l. *Kínai fal*.

Van Loo (*Vanloo*), hollandi származású festő-család. Tagjai: 1. *Jakob V.*, szül. Sluisban 1614

körül, megh. Párisban 1670 nov. 26. Párisban, ahova 1662. költözött és a következő évben a művészeti akadémia tagja lett, nagy sikert aratott a Rembrandt utáni kort jellemző, édeskésen festett, néha kissé sikamlós, többnyire mitológiai képeivel, amelyek szinte kiinduló pontjai lettek a francia festészet ily termékeinek. Utódai már egészen franciák: fia 2. *Louis V.* (1642 körül—1713). Ennek fia: 3. *Jean-Baptiste V.* (1684—1745), akinek Daphne átváltozását ábrázoló jellemző képe a budapesti Szépművészeti Múzeumban van. Kivált mint arcképfestőt tinnepelték és *XV.* Lajost ábrázoló képe sok másolatban maradt fenn. Ennek fia: 4. *Louis Michel V.* (1707—1771), 1736—1752. Madridban mint *V. Fülöp* udvari festője és a festőakadémia igazgatója működött. Öccse, 5. *Charles-Amédée-Philippe V.* (1719—1795), 1751—1769. Nagy Frigyes porosz király udvari festője volt és sokat dolgozott számára Sanssouciiban. — 6. *Charles-André V.* *V. V. 2.* fia (1705—1765), mint az akadémia igazgatója és udvari festő fontos szerepet játszott a rokokó-kor francia művészetében. Ennek fia: 7. *Jules-Césaire-Dionys V.* (1773—1817 után) soká Olaszországban élt és különösen Claude Lorrain befolyása alatt tájképeket festett.

Vannak, a kalabriás kártyajátékban négy azonos értékű, de különböző színbeli kártyának együttele, pl. négy hetes, négy tizes, négy alsó stb. A számolásban a *V.* 80-at számít.

Vannes (ejtsd: vann, breton nyelven *Gwened*), Morbihan département fővárosa, (1921) 21,402 lak., hajógyárral, vegyi iparral, csokoládé-, vászon-, posztókészítés és pamutfonással, kötélveréssel, nyilvános könyvtára prehisztórikus és keltakorbéli múzeummal, kereskedelmi kikötővel. Az amfiteátrumszerűen épült *V.* kiválóbb épületei: a püspöki székesegyház (XIII—XVIII. sz.), az erődítmények maradványai (XIV—XV. sz.), az új városháza. *V.* a gallus *Dariorigum Venetorum*, a venetek fővárosának helyét foglalja el. 1675—1689-ben a *V.-i* parlament székhelye volt. *V.* ö. *Lallemand*, Les origines hist. de la ville de *V.* (V. 1904).

Vannucchi (ejtsd: —ukki), *Andrea*, l. *Sarto*.

Vannucci (ejtsd: —uccsi), *Pietro*, l. *Perugino*.

Vanoise (ejtsd: vanoáz, *Massif du Vanoise*), a Grájusi Alpok 3861 m.-ig emelkedő hegycsoportja Francia és Olaszország határán.

Vánok, l. *Wanok*.

Van Ostade, festő, l. *Ostade*.

Van't Hoff Jacobus, kémikus, l. *Hoff*.

Vanthoffit (ásv.), nátrium-magnézium-szulfát, $3\text{Na}_2\text{SO}_4 \cdot \text{MgSO}_4$. Vaskos, elmorzsolódó, gyöngyházfényű só. Egyéb sók társaságában Wilhelms-hallban.

Van-tó (ókori *Arsissa* v. *Thospitis*, őrmény neve *Thosp*, arab *Argis*), 3660 km² területű sós tó Örményországban az Urmia-tótlól Ny.-ra 1718 m. magasban, K.-i partján fekszik Van város, D.-i részén Aghtamar, egy őrmény katolikus székhelye, ÉK.-i részben van a Lim-sziget régi őrmény kolostorral.

Vántus Károly, kommunista népbiztos, szül. Nagy-Váradon 1879 febr. 20. Ácsmesterséget tanult s már 18 éves korában agitátorként lépett föl, 1905. a Nagyvárad Munkásújságot szerkesz-

tette, 1907. a szociáldemokratapárt vezetősége Budapestre hívta meg titkárnak. A világháborúban Galiciában 1914. orosz fogságba esett, 1918 tavaszán Moszkvába került, ahol találkozott Kun Bélával, Szamuely Tiborral, Jancsik Ferencel, ezekkel szervezte a magyar kommunista csoportot. 1918. nov. 5. Kun Bélával együtt Budapestre jött és márc. 21-ig elvtársainál rejtőzött; a proletárdiktatura kikiáltásakor földművelési népbiztos lett. A népbiztosok elleni perben a budapesti büntetőtörvényszék halálra ítélte, de azután egyezmény alapján kiadták Oroszországnak.

Vanua-Balavu (*Vanua Mbalavu*), a Fidzsi-csoporthoz tartozó Exploring Islands egyik szigete, 66 km² területtel, kb. 1000 lak., Loma-Loma helységgel.

Vanua Lava, sziget, l. *Banks*.

Vanua-Lavu, a Fidzsi-szigetek (l. o.) egyike; mellékszigeteivel együtt 6492 km², 30,000 lak., jó kikötőkkel.

Vanves (ejtsd: vañv), azelőtt *Vanvres*, Páris D.-i külvárosa, (1911) 15,545 lak. a város körfalain kívül, a Condé-hercegek 1698. épült kastélyában liceummal, elmebetegék intézetével.

Vanyaroz, kisk. Nógrád vm. sziráki j.-ban, (1920) 1410 magyar és tót lak.

Vanyola, kisk. Veszprém vm. pápai j.-ban, (1920) 1165 magyar lak.

Ványolás, l. *Cserzővargaság*.

Vanyoro, Unyoro (l. o.) lakosai.

Vanyovka (*Vaňovka*), kisk. Árva vm. námesztői járásában, (1910) 238 szlovák lakossal. (Tr. Cs.-Szl.)

Vápa, két vagy több ferde tetősík összemetsződése által keletkező mélyedés, völgy, tetőhajlat. Cserép- és palafedésnél a V.-t bádoggal béleljük, fazsindelytetőnél ellenben erre nincsen szükség. — *V.*, a *kádárságban* a nagy ászokhordók fenekének a homorúságát jelenti. — *V.*, az *anatómiában*, l. *Acetabulum*.

Vapenica, az Alacsony-Tátrának a Gyömbér és Király-hegy közti 1692 m. magas része. A Király-hegytől 1407 m., a Gyömbértől 1236 m. magas (Csertovica-) hágó választja el.

Vapereau (ejtsd: vapró), *Gustave*, francia lexikográfus, szül. Orléansban 1819. ápr. 4., megh. Párisban 1906. ápr. 18. Éveken át szerkesztette a Dictionnaire universel des contemporains-t (1. kiad. 1858, azután számos kiadás), azonkívül 1859—69. a l'Année littéraire et dramatique c. évkönyvet. Egyéb művei: Dictionnaire universel des littératures (1876); Éléments d'histoire de la littérature française (1883—85, 2 köt.).

Vapiti (*Cervus canadensis* Erxl., állat), a Szarvas-félék (*Cervidae*) családjába tartozó nemes

szarvasfaj. Alapszíne sárgásbarna, olykor vöröses árnyalattal; jól fejlett sörénye, nyaka és hasoldala sötétebb színű és a sötétbarnától a feketéig változik; lábai gesztenyebarnák. Vállmagassága 1.65 m. is lehet s hatalmas agancsai görbületükön mérve elérik az 1.62 m.-t is. Számos változata van, melyek közül legismertebb a *keletamerikai V.* (*C. c. canadensis* Erxl.) és a *nyugatamerikai V.* (*C. c. occidentalis* H. Sm.). Régen Észak-Amerikában mindenütt nagy mennyiségben fordult elő, ma azonban száma nagyon megcsappant úgy, hogy már az amerikai nemzeti parkban védik. Magyarországon *Hohenlohe Kraft Keresztély* herceg telepítette meg s e célből javorinai vadászterületén 1898. tavaszán 18 V.-bikát és 42 V.-tehenet bocsátott szabadon, melyeket Észak-Amerikából hozott. A megtelepedett V.-k közül az elsőt 1907. *Schönborn Arthur* gróf lőtte.

Vaporiméter (gör.-lat.), Geisslertől eredő készülék szeszes folyadékok alkoholtartalmának meghatározására. Alkalmazása azon alapszik, hogy szeszes folyadék hevítésekor a fejlődő gőzök feszítő ereje bizonyos hőfok mellett annál nagyobb, mennél több benne az alkohol. A készülék bármely szeszes folyadék alkoholtartalmának megállapítására alkalmas, de ha az széndioxidot tartalmaz, égetett mészsel megkötnödő és az oldat használat előtt szűrendő.

Vaporisatio (lat.), l. *Elgőzölés*. — *V.*, orvosi kezelés forró gőzökkel. Különösen méhbaajok ellen használatos.

Vaporoso (olasz) a. m. *sfumato* (l. o.)

Vaqueros (spanyol, ejtsd: vakéroz), Asturia lakosságának egyik osztálya; csak maguk közt házasodnak, télen a tengerparton, nyáron a hegyek közt mint pásztorok élnek.

V. A. R., a francia *Votre Altesse Royale* (királyi fenséged) rövidítése.

var., növények vagy állatok latin neve után a. m. *varietas*, azaz változat.

Var felületes sebek felett a beszáradt savós váladékból képződik; a hozzá keveredett vér vörösbarnára színezi. Később a vérfoltok elbomlása következtében fekete színű lesz.

Var (növ.), l. *Levélvar*.

Var (ókori *Varus*), 120 km. hosszú folyó Alpes-Maritimes francia départementban; ered a Mont Pelat (3023 m.) K.-i oldalán és 7 km.-nyire Nizzától a Liguri-tengerbe torkollik.

Var, francia département, Bouches-du-Rhône, Basses-Alpes, Alpes-Maritimes és a Földközi-tenger közt, területe 6023 km², (1921) 322,945 lak. Fővárosa: *Draguignan*.

Vár (*Var*), kisk. Krassó-Szörény vm. karánsebesi j.-ban, (1910) 1127 román lak. (Tr. R.)

A NAGY LEXIKON

XVIII. kötetének munkatársai.

- Ádám Lajos dr. (sebészet).
 Adler Simon (gyógypedagógia).
 Ágner Lajos dr. (keleti nyelvek).
 Aigner Dezső (telefon).
 Áldásy Antal dr. (genealógia és heraldika).
 Alexander Bernát dr. (filozófia).
 Alexics György dr. (román nyelv és irodalom).
 Alkér Kálmán dr. (békeszerződés, nemzetközi jog).
 Ambrozovits Dezső (színművészet) †.
 Angyal Dezső (kertészet, gyümölcsészet).
 Angyal Pál dr. (büntetőjog, bűnvádi eljárás).
 Antal Géza dr. (hollandi nyelv és irodalom).
 Asztalos Jenő dr. (békeszerződés, nemzetközi jog).
 Bakó Gábor (rovartan).
 Balanyi György (világháború).
 Balassa József (szabadkőművesség).
 Ballagi Aladár dr. (magyar történelem).
 Balog Emil (hegyi vasutak).
 Balogh Ármin (vasúti műhelyek).
 Balogh Bálint (vadászat).
 Balogh Lóránd (építészet).
 Bán Aladár dr. (folklore).
 Bányász Béla (vasút).
 Bányász László dr. (dohányjövődék).
 Bartha Richárd dr. (magánjog).
 Bartucz Lajos dr. (antropológia).
 Bély Mihály (esendőség).
 Bénérd Emil dr. (közjog, magánjog).
 Benczúr Elek (rovartan) †.
 Bényi Károly dr. (postaügy).
 Berinkey Dénes dr. (nemzetközi jog).
 Bodnár Gyula dr. (térképek).
 Bonkáló Sándor dr. (északi szláv nyelvek és irodalmak).
 Böresök Andor dr. (birtokrendezés, földbirtok-reform).
 Breit József (hadtudomány).
 Bresztovszky Béla (repülőgépek).
 Breuer Szilárd (tűzoltás).
 Bud János dr. (statisztika).
 Bund Károly (erdészet).
 Cholnoky Jenő dr. (ált. és leíró földrajz).
 Csamprág István (gör.-kel. teológia és egyházi ügyek).
 Császár Elemér dr. (magyar irodalomtörténet).
 Császár Károly dr. (magánjog, jogi életrajzok).
 Csemez József (fizika).
 Csengeri János dr. (klasszika filológia).
 Cserjesi Károly (sport és játékok).
 Csiba Vince (telegráf).
 Csiky Lajos (ref. teológia és egyházi ügyek) †.
 Dalmady Ödön (vasúti biztosító berendezés).
 Dalmady Zoltán dr. (fizikai gyógyítás).
 Dán Leó (szücsipar).
 Degré Lajos dr. (büntetőjog). †.
 Demény Károly (posta- és távirda-ügy).
 Divald Kornél (iparművészet).
 Dunay László dr. (kereskedelmi tengerészet).
 Éber László dr. (művészettörténet).
 Edvi Illés Aladár (vas- és fémipar).
 Edvi Illés Károly (büntetőjog, bűnvádi eljárás) †.
 Egyed István dr. (közjog).
 Ekkert László dr. (kémia).
 Entz Béla dr. (kórboncolás, bakteriológia).
 Erdélyi László dr. (székelyek eredete).
 Ernyey József (etnográfia).
 Fehér Zoltán (mezőgazdaság).
 Fellner Frigyes dr. (közgazdaság).
 Ferenczi Zoltán dr. (könyvtárügy).
 Feyér Gyula (fűtés, gáz- és vízvezeték).
 Fiók Károly dr. (szanszkrit) †.
 Fock Ede (kövezés, útburkolatok) †.
 Fodor Gyula (zenetörténet).
 Frisch Ármin dr. (héber teológia és irodalom).
 Gábor Gyula dr. (magyar jogtörténet).
 Gálócsy Árpád (bányászat és kohászat).
 Gálos Rezső dr. (német irodalom).
 Gáti Béla (elektrotechnika).
 Gatman Erzsébet dr. (belső munkatárs).
 Gaul Károly id. (faipar).
 Gaul Károly ifj. (munkásvédelem).
 Gebhardt Ferenc dr. (orvosi történelem, életrajzok) †.
 Geréb József dr. (ókori történet).
 Gerevich Tibor dr. (művészettörténet).
 Gerlai Vilmos (mezei vasutak).
 Goldziher Ignác dr. (arab nyelv és irodalom) †.
 Goposa László dr. (örmény nyelv és irodalom, gyorsírás).
 Gorka Sándor dr. (állattan).
 Gothard Sándor (vadászfegyverek).
 Gönczy Béla (helyi érdekű vasutak).
 Görög Samu dr. (keresk. számtan).
 Görög Sándor (vasútépítés).
 Gulyás Pál dr. (francia nyelv és irodalom).
 Gyóry István dr. (kertészet).
 Harsányi Pál dr. (éremtan).

- Hegedüs Aladár dr. (mezőgazd. intézmények).
 Heim Pál dr. (gyermekorvostan).
 Hekler Antal dr. (őkori szobrászat).
 Hollendonner Ferenc dr. (növény-anatómia).
 Hoór-Tempis István (kémia).
 Horánszky Lajos (politikai életrajzok).
 Hornyánszky Gyula dr. (mitológia, őkori val-
 lástörténet).
 Hortobágyi Béla dr. (orvostudomány).
 Horváth Mihály dr. (testgyógyászat).
 Hutyra Ferenc dr. (állatorv. járványtan).
 Illés József dr. (jogtörténet).
 Imre Sándor dr. (pedagógia).
 Isaák Gyula dr. (büntetőjog).
 Jablonowski József (rovartan).
 Jakubovich Emil (paleográfia).
 Jalsoviczky Géza (gépészet).
 Jalsoviczky Lajos (gépészet).
 Janner Ernő (repülőgép).
 Jánosi Béla dr. (esztétika) †.
 Javornitzky Jenő dr. (államszámvitel).
 Jónás Géza dr. (vasúti kereskedelem).
 Jordán Dezső (belvízi hajózás).
 Kadocsa Gyula (rovartan).
 Kallós Ede dr. (görög és latin mitológia).
 Kelen Béla dr. (Röntgen-sugarak és fényké-
 pészet).
 Kemény Ferenc (békemozgalom).
 Kemény György dr. (leíró földrajz).
 Kenessey Kálmán (belvízi hajózás) †.
 Kerekes I. Zoltán (ált. földrajz) †.
 Kerékgyártó György (szerszámok és szerszám-
 gépek).
 Kérészy Zoltán dr. (egyházjog).
 Klein Gyula dr. (ipari növények) †.
 Klemp Gusztáv (bőr- és festőipar).
 Klimes Gyula (államszámvitel) †.
 Klug Péter (gyógypedagógia).
 Kneppó Sándor dr. (pénzügyi jog).
 Kollarits Béla dr. (bőrgyógyászat).
 Kont Gyuláné (háztartás).
 Kormos Tivadar dr. (paleontológia; gerin-
 cések).
 Kovács Imre (vasúti pályafenntartás).
 Kovács Alajos (statisztika).
 Kovács Antal (méhészet).
 Kovács Zoltán (szerkesztő).
 König Tivadar dr. (vámjog).
 Körösi Albin dr. (spanyol és portugál nyelv
 és irodalom).
 Körösi Henrik (tanügy és iskolai közigazgatás).
 Körösi Sándor (olasz nyelv és irodalom).
 Kulik Emil dr. (Magyarország földrajza).
 Kunez Ödön dr. (kereskedelmi jog).
 Kúnos Ignác dr. (török nyelv és irodalom).
 Kuntner Róbert dr. (kereskedelem és bankügy).
 Lampich Árpád (repülőgép).
 Landgraf János (halászat).
 Láng Nándor dr. (archeológia).
 Latzko Hugó dr. (angol nyelv és irodalom).
 Lévy Ede dr. (matematika).
 Lipták Pál dr. (gyógyszerészet).
 Lóczy Lajos (geológia) †.
 Lovrich József dr. (nőgyógyászat).
 Lukinich Imre dr. (vármegyék története).
 Lyka Károly (magyar művészettörténet).
 Mágoesy-Dietz Sándor dr. (növényélettan).
 Mahler Ede dr. (assziriológia és egyiptológia).
 Marczali Henrik dr. (világtörténet).
 Marek József dr. (állatorv. belorvostan).
 Márki Sándor dr. (magyar történelem) †.
 Markó Viktor dr. (belgyógyászat).
 Maróczy Géza (sakkjáték).
 Marschalkó János dr. (magánjog, bírósági
 ügyvitel).
 Marton Gyula (vasúti ismeretek).
 Mártonffy Marcell (szövetkezetek).
 Maslowski Károly (statisztika).
 Masznyik Endre dr. (ág. ev. teol. és egyházi
 ügyek).
 Mauritz Béla dr. (ásványtan, petrográfia).
 Melles Emil (gör.-kat. teológia és egyházi
 ügyek).
 Mihailich Győző dr. (hidépítészet).
 Moesz Gusztáv dr. (alsóbbrendű növények).
 Molnár Géza dr. (zeneelmélet).
 Nagy Ernő dr. (közjog) †.
 Nagy Géza (magyar történelem) †.
 Nagy József dr. (filozófia).
 Nagy László dr. (anatómia) †.
 Nagy László (pedagógia).
 Nagy Sándor (grafológia) †.
 Négyessy László dr. (magyar irodalomtörténet).
 Nékám Lajos dr. (bőrbetegségek).
 Nizsalovszky Endre dr. (magánjog, közigazga-
 tási jog).
 Novák Sándor ifj. (kereskedelem és bankügy).
 Novák Tivadar (vasúti ismeretek).
 Palóczy Antal (városépítés).
 Pálos Ödön (szegényügy).
 Pályi Sándor dr. (szabadoktatás).
 Papp Károly dr. (geol. életrajzok).
 Pászto Jenő (kereskedelmi tengerészet).
 Péter Béla dr. (gazd. növénytan).
 Paunz Márk dr. (orr-, torok-, gége- és fül-
 bajok).
 Pechány Adolf dr. (etnográfia).
 Perjéssy Mihály (büntetőjog).
 Pethő Sándor dr. (magyar történelem).
 Petrik Lajos (agyagipar).
 Pettenkofer Sándor (borászat).
 Picker Rezső dr. (urológia).
 Pilch Jenő (világháború).
 Plósz Béla dr. (állatorv. sebészet).
 Poór Jakab (biztosításügy) †.
 Popovits Iván (szerb nyelv és irodalom).
 Preisich Kornél dr. (fertőzőbajok és gyermek-
 betegségek).
 Radnai Mihály (nyomdászat) †.
 Rátz István dr. (állatorvosi kórtan és parazi-
 tológia) †.
 Rédey Miklós (közrendészet).
 Rejtő Sándor (szövő- és papíripar).
 Reményi Ferenc (haditengerészet).
 Réthly Antal dr. (leíró földrajz).
 Reuter Camilló dr. (ideg- és elmebetegségek).
 Ring Izsó (vasúti forgalom).
 Róbert Ödön dr. (vasúti földrajz és törté-
 nelem).
 Rojtsék Sándor (telekkönyv).
 Róna Zsigmond dr. (meteorológia).
 Rosenthal Jenő dr. (belső betegségek).

- Rózsa Dezső dr. (angol nyelv és irodalom).
 Rubinyi Mózes dr. (magyar és ált. nyelvészet).
 Ruffy Pál (gyermekvédelem).
 Ruzitska György (vámjog).
 Sajó Elemér (vízépítészet és kultúrmérnökség).
 Sándor Mihály (lósport).
 Sándorfő Kamill dr. (hiteljog, vasúti jog).
 Sármezey Endre (mótorüzem).
 Sávoly Mihály (vasúti vontatás).
 Schafarzik Ferenc dr. (ált. geológia).
 Schilberszky Károly dr. (kerti növények).
 Schimaneck Emil (mótorok, mótorkocsik).
 Schmidt Henrik dr. (germán nyelvészet és mitológia).
 Scholtz Kornél dr. (szemészet).
 Schröter Zoltán dr. (geológia, paleontológia).
 Sigmond Elek dr. (gazdasági kémia).
 Siklós Albert dr. (hangszerek).
 Siklóssy László dr. (gyűjtés).
 Simonyi Zsigmond dr. (magyar nyelvészet).
 Straub Sándor (elektrotechnika) †.
 Streer Emil (vasúti fék és mótörüzem).
 Sulyok Imre (vasúti tarifa-ügyek).
 Supka Géza dr. (ösrégészet).
 Szabó Imre (irodai gépek).
 Szabó József dr. (fogászat).
 Szabó Lajos (vasúti ismeretek).
 Szabó Zoltán dr. (növény-morfológia; életrajzok).
 Szabolcsy Antal dr. (vasúti ismeretek).
 Szádeczky Lajos dr. (magyar történelem).
 Szalai Emil dr. (szerzői jog).
 Szana Sándor dr. (gyermekhygiéne).
 Szántó Menyhért (Társadalmi múzeumok).
 Szarkáné Szánthó Olga (belmunkatárs).
 Szegő Ernő dr. (tőzsdeügyek).
 Székely Izsó (vasúti biztosító berendezések).
 Szende Gyula dr. (világtörténet) †.
 Szent-István Béla dr. (morálstatisztika).
 Szerbák Elek dr. (vasúti jóléti intézmények).
 Sziklay János dr. (segédszerkesztő).
 Szinnyei József dr. (belső betegségek).
 Szladits Károly dr. (magánjog).
 Sztterényi József báró (iparügy).
 Sztróka István (kis- és elektromos vasutak).
 Szundy Károly dr. (közművelődési egyesületek).
 Takács Zoltán dr. (kínai és japáni művészet).
 Térfy Gyula dr. (jogi szakszerkesztő; polgári perrendtartás, bírói szervezet).
 Thirring Gusztáv dr. (magyar földrajz és statisztika).
 Tordai Vilmos (spiritizmus és teozófia).
 Turóczy-Trostler József dr. (német irodalom).
 Tuzson János dr. (növényteni rendszertan).
 Ujhelyi Péter (hadtudomány).
 Vágó József (tőzsdeügyek).
 Vámosy Zoltán dr. (gyógyszerisme, méregtan).
 Varró István dr. (szociológia).
 Váry Albert dr. (büntetőjog).
 Verebely Tibor dr. (sebészet).
 Veress Endre dr. (magyar történelem).
 Vértesv Jenő dr. (színészet) †.
 Vész Béla (vasúti felépítmény).
 Viczián István (közigazgatási jog).
 Vig Albert (iparoktatás).
 Vikár Béla dr. (finn nyelv és irodalom).
 Vladár Endre (gazdasági gépészet).
 Vörös László (vasút).
 Vörös Sándor (gazd. üzeman, gazd. irodalom) †.
 Vörös Zoltán (vasúti szállítás).
 Weber Arthur dr. (német irodalom).
 Wellman Oszkár dr. (állattenyésztés).
 Weszelszky Gyula dr. (rádium).
 Wildner Ödön dr. (szociológia és életrajzok).
 Winkler János (tyúktenyésztés).
 Wodetzky József dr. (csillagászat).
 Zelliger Vilmos dr. (r.k. teol. és egyh. ügyek).
 Zimmermann Ágoston dr. (állatorv. anatómia).

A XVIII. kötet illusztrációi és mellékletei.

A) Képmellékletek és térképek.

	Oldal		Oldal
Tejgazdasági gépek és eszközök	52	Tizian: A Pesaro-család Madonnája	312
Tejút I. II.	54	Torpedó és Torpedócső	368
Teknősök	56	Torpedónaszádok	372
Telefon I. II.	60	Tölgyfa	400
Telefonközpont I. II. III.	66	Transzformátorok	456
Telegráf I. II. III.	80	Triasz-szisztéma	472
Teleplazma és telekinézis	98	Túlfeszültség-biztosítók	516
Tengely	120	Turbinák I. II.	528
Tengeri kutatások	124	Tüskésbőrűek	560
Tengeralattjárók	128	Tyúkfélék	576
Tengeri harcászat	144	Úszómadarak I. II. III.	652
Teniers: Falusi multság	162	Üstökösök	676
Tetoválás (színnymat)	204	Útőhangszerek	680
Tevék	220	Üveggyártás	680
Tiepolo: Compostelai Szent Jakab	266	Üvegedények	684
Tintoretto: Szent Márk esodája	282	Üvegfestészet	686

B) Szöveggépek.

	Oldal		Oldal
Tartó, 2 ábra	12, 13	Thyrsos: Dionysos a thyrsosszal	259
Tarvarjú	14	Tiliaceae (A hársfa virága)	272
Táveső, 10 ábra	29, 30, 31	Tisza-család címere	295
Távolságmérő, 4 ábra	34	Tiszafa	301
Tegez, 4 ábra	43	Toga	319
Tégla, 2 ábra	44	Tojásdíszítmény	320
Téglakötés, 7 ábra	45	Tokaji vár 1668-ban	321
Tehénszáj	47	Toklászoló gép	325
Tejtartók	53	Tolna vármegye címere	334
Telefon-Hírmondó	64	Torokpajzs	365
Telefonközpont, 5 ábra	66, 67, 68, 70, 71	Torpedó feje	370
Telefonstatistika, 2 ábra	73, 74	Toulousei lúd	391
Telegráfvezeték, 2 ábra	86	Tök magháza keresztmetszetben	396
Teleki-család címere	87	Tökfélék, 2 ábra	397
Telepatikus rajzátvitelek	96	Töltény, 4 ábra	400, 401
Tengeri istenek	146	Töltőtoll, 3 ábra	402
Tenorkürt	164	Transzformátor-állomás	455
Teozófia jelvénye	168	Transzformátor (egyarmaturás forgó)	455
Térszög-mérő	198	Triclinium	477
Testarány a különböző életkorban	204	Trieszt	481
Teucrium (Fodoroka)	218	Triglifek	482
Thot	249	Triquetra	489
Thököly-család címere	249	Trompe, 2 ábra	496
Thurzó-család címere	257	Tropaeolum	498

	Oldal		Oldal
Trulla	502	Uragoga ipeacuanha	634
Truncatulina grosseorugosa	502	Urticaceae, 2 ábra	645
Tuba	507	Úsztatás, 2 ábra	653
Turbokompresszor	530	Úsztató csatorna, 5 ábra	653, 654
Tuskóírtás, 2 ábra	542	Ürzelvény	675
Tutaj, 10 ábra	543, 544	Üveg. Tükörüveg-hengerlő	683
Tű, 22 ábra	547, 548	Vaccinium	691
Tüdőzuzmó	554	Vác (térkép)	693
Tükrözés, 9 ábra	556, 557	Vadgesztenyefa virága	701
Tyche	573	Vágás, 4 ábra	706, 707
Ugron-család címere	594	Vajgyűrűgép	718
Ujjbeszéd	605	Valeriana virága	738
Umbelliferae, 3 ábra	621	Valerianella, 4 ábra	738

Újabb rövidítéseink:

- | | |
|-------------------------------------|---|
| (Tr. A.) = A trianoni békeszerződés | Ausztriának ítélte oda. |
| (Tr. Cs.-Szl.) = „ „ „ | Cseh-Szlovákiának ítélte oda. |
| (Tr. R.) = „ „ „ | Romániának ítélte oda. |
| (Tr. SzHSz.) = „ „ „ | a Szerb-Horvát-Szlovén államnak ítélte oda. |





